SPÅR I FRAMTIDEN

Henrik Oscarsson (red)

Ung-SOM-undersökningen, Västsverige 2000
SOM-rapport nr 28

Redaktör: *Henrik Oscarsson*
Administrativ redaktör: *Kerstin Gidsäter*
Omslagsbild: *Marie Svensson*
Redigering: *Henny Östlund*
Tryck: Grafikerna Livréna AB, Kungälv, 2002
ISBN: 91-973670-8-7
ISSN: 0284-4788
ISRN: GU-STJM-SOM--28--SE

INNEHÅLL

Förord 5

Henrik Oscarsson
Ungdomars värderingar 7

Ylva Ulfsdotter Eriksson
Klassbakgrundens betydelse för högre studier 27

Magnus Hagevi
Religiositet i generation X 39

Henrik Oscarsson
Vad formar ungdomars värderingar? 79

Susanne Johansson
Unga livsstilars omvärldsberoende 91

Annika Bergström
Ungas nyhetsvanor 105

Ulrika Möller
Internationaliserad eller regionaliserad ungdom? 121

Ulf Bjereld och Marie Demker
Ny värld – nya skiljelinjer? 139

Anders Widfeldt
Fotbollssupportrar – en minskande och hårdnande skara? 157

Susanne Johansson
Ung-SOM-undersökningen i VästSverige 2000 169

Författarpresentation 179

E-postadresser 181

Ung-SOM-enkäten 183

Förteckning över SOM-rapporter 207

FÖRORD

Spår i framtiden är en delrapport från forskningsprojektet ”Uppföljning och utvärdering av Västra Götalandsregionen”. Projektet leds av Lennart Nilsson och är förlagt vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet. För att följa regionens utveckling sedan bildandet 1999 fastställdes ”Regionen och morgondagens värderingar” som ett av fyra angelägna studieområden. Syftet med delprojektet är att genomföra undersökningar av värderingsförskjutningar, särskilt i ungdomsgrupperna, och att genomföra studier av skillnader i attityder, värderingar och beteenden mellan olika generationer i Västra Götaland.

Spår i framtiden är en avrapportering från den särskilda undersökning av 15-29-åringar i Västra Götaland som vintern 2000-2001 genomfördes i SOM-institutets regi på uppdrag av ovan nämnda forskningsprojekt. För genomförandet av Ung-SOM-undersökningen Västsverige 2000 ansvarade Susanne Johansson.

Spår i framtiden är också den 28:e publikationen från SOM-institutet. SOM-institutet är en forsknings- och utbildningsorganisation vid Göteborgs universitet. Institutet drivs gemensamt av Förvaltningshögskolan, Institutionen för journalistik och masskommunikation samt Statsvetenskapliga institutionen. Sedan starten 1986 har Sören Holmberg, Lennart Weibull och Lennart Nilsson varit projektansvariga för verksamheten. De publikationer som hittills utgivits av SOM-institutet finns förtecknade längst bak i föreliggande volym.

Datamängder och dokumentation från tidigare SOM-undersökningar är offentligt tillgängliga via det nationella dataarkivet Svensk Samhällsvetenskaplig Datatjänst (SSD) vid Göteborgs universitet (se hemsidan www.ssd.gu.se).

Den som vill veta mera om SOM-undersökningarna är välkomna att kontakta Åsa Nilsson, undersökningsledare på SOM-institutet eller Kerstin Gidsäter, ansvarig för SOM-institutets kansli. Upplysningar om SOM-institutets verksamhet och publikationer finns också på hemsidan www.som.gu.se.

Göteborg den 10 februari 2002

Henrik Oscarsson
Statsvetenskapliga institutionen
Göteborgs universitet

UNGDOMARS VÄRDERINGAR

HENRIK OSCARSSON

Klockan är nio på kvällen. Jag stannar till med min bil vid en bensinstation i centrala Göteborg. Två tonåringar lastar av sig sina tunga bördor invid en vit container med texten ”Miljöstation”. Ett efter ett återlämnas sedan systematiskt det medhavda miljöfarliga avfallet i ändamålsenligt kärl. Men det är inte batterier, plastförpackningar eller lösningsmedel som de båda representanterna för en miljömedveten uppväxande generation lyfter ur sina ryggsäckar. Jag ser det tydligt. Det är sprayburkar! Jag tänker att om man bär omkring på sådana mängder tomma sprayburkar kan det bara betyda en sak: Det är två miljövänliga klottrare som står framför mig! De har varit och klottrat, sprayen är slut och de går till miljöstationen med de tomma sprayburkarna så att de kan återvinnas istället för att ligga kvar och förgifta ute i naturen.

Man kan förstås fundera på hur de värderingssystem egentligen är uppbyggda som förmår att förena ett aktivt engagemang för den globala miljön med inställningen att det är i sin ordning att fördärva offentlig och privat egendom? Syftet med de studier av ungdomars värderingar som finns samlade i den här rapporten är emellertid inte att försöka förklara hur enskilda ungdomars värderingar egentligen hänger samman. Vår insats handlar snarare om att ge en generell bild av vilka värderingar som för närvarande står starka respektive svaga bland svenska ungdomar.

Vårt huvudsakliga empiriska material har varit den stora ungdomsundersökning SOM-institutet genomförde i Västra Götaland under vintern 2000-2001. Genom denna så kallade Ung-SOM-undersökning har vi haft sällsynt goda möjligheter att ge en rik och nyanserad ögonblicksbild av ungdomars identitetsuppfattningar, värderingar, religiositet, livsstilar och omvärldsorienteringar i det nya årtusendets gryning. Utöver denna kan vi, med hjälp av SOM-institutets numera 15-åriga undersökningsserie 1986-2000, bättre än tidigare angripa frågeställningar som rör värderingsförskjutningar i ungdomsgenerationen. Serien av riksrepresentativa undersökningar ger oss alltså utmärkta möjligheter att följa utvecklingen över tid, medan den stora ungdomsundersökningen i Västra Götaland erbjuder ovanligt goda möjligheter till jämförelser *inom* ungdomsgruppen.

I rapportens inledande kapitel skall fyra frågeställningar behandlas. Samtliga frågeställningar är ständigt aktuella i diskussioner kring unga människors värderingar. Den första frågeställningen gäller hur ungdomars värderingar har förändrats under den senaste femtonårsperioden: Vilka värderingsförskjutningar har ägt rum i ungdomsgruppen under 1990-talet och hur skall de tolkas? I vad mån är förändringarna förenliga med populära föreställningar om de postmateriella värderingarnas successiva framväxt i de postmoderna västerländska samhällena?

Den andra frågeställningen gäller på vilket sätt och i vilken utsträckning ungdomars värderingar skiljer sig från äldre personers: Finns det några avgörande generationsskillnader vad gäller grundläggande värden? Och finns det några tecken på att värderingsskillnader mellan generationerna blir större eller mindre över tid?

Den tredje frågeställningen gäller hur och på vilket sätt ungdomars värderingar hänger samman i värdesystem. Finns det någon eller några underliggande dimensioner som kan sägas strukturera unga människors värderingar? Och skiljer sig värderingsstrukturerna mellan olika generationer?

Den fjärde frågeställningen blickar framåt i orsakskedjan och rör frågan om på vad sätt ungas värderingar är styrande för deras politiska preferenser. Närmare bestämt studeras värderingarnas samband med ungdomars orientering längs den politiska vänster-högerskalan, inställning i konkreta politiska sakfrågor och partisympati.

Innan jag ger mig i kast med frågeställningarna skall jag kort redogöra för något av den etablerade kunskapen på området och vad som egentligen avses med värderingar i det här sammanhanget.

Forskning om värden

Göteborgsbaserad statsvetenskaplig forskning kring människors grundläggande värden (*values*) har alltsedan starten haft sin utgångspunkt i mätningar av dels Milton Rokeachs uppsättning av terminala mänskliga värden (Rokeach 1973), dels Ronald Ingleharts uppsättning av materiella och postmateriella värderingar (Inglehart 1977).[1] Mätningarnas ändamål har bland annat varit att studera värderingsmönster i befolkningen, att åstadkomma möjligheter till jämförelser med internationella studier och att pröva Inglehartska hypoteser om revolutionerande värderingsförskjutningar i det moderna industrisamhället (se bl a Bennulf 1994).

Intresset för värderingar och värdemönster är inte särskilt svårmotiverat för samhällsvetare. Även om själva definitionen av värderingar är mycket omstritt tycks de flesta kunna samlas kring antagandet att det hos individer och grupper av individer existerar en uppsättning grundläggande övertygelser. Dessa övertygelser betraktas som dels resultatet av övergripande ekonomiska, tekniska eller sociokulturella samhällsförändringar i historien, dels sprungna från socialisationsprocesser under ungdomsåren, främst genom familj och utbildning. Det är därför möjligt att, genom studier av värden, pröva populära teorier om generell samhällsutveckling, däribland teorier om modernisering och postmodernisering. Individers stabila grundläggande värderingar antas i sin tur vara styrande för individers attityder och beteenden. Studiet av värderingar kan således även inrikta sig på att isolera viktiga förklaringar till individers politiska preferenser.

I det här sammanhanget begränsas studiet av grundläggande värden till Milton Rokeachs uppsättning av mänskliga värden. Själva definitionen av vad som avses med värden behöver inte göras särskilt märkvärdig. Värden är grundläggande

trögförändrade orienteringar som styr människors attityder och beteenden (Rokeach 1973). Uppsättningen av mänskliga värden är i den ursprungliga versionen bestämt till 36. Det handlar dels om 18 terminala värden som refererar till önskvärda existentiella mål (*end-states of existence*) som t ex frihet, lycka, inre harmoni och jämlikhet, dels om 18 instrumentella värden som refererar till önskvärda sätt att uppträda (*modes of conduct*), såsom t ex att man skall vara artig, modig, intellektuell och kärleksfull. SOM-institutets mätningar har, ända sedan starten 1986, begränsat sig till de instrumentella värdena, bortsett från värdet ärlighet som är ett instrumentellt värde.

SOM-institutets frågeserie om Rokeachs värden inleds med frågan ”Hur viktigt tycker Du att följande saker är för Dig?”. En graderingsteknik har använts, vilket innebär att respondenterna har fått ta ställning till de olika värdena ett i taget och inte i relation till varandra. Fem svarsalternativ erbjuds: ”mycket viktigt”, ”ganska viktigt”, ”varken viktigt eller oviktigt”, ”inte särskilt viktigt” och ”inte alls viktigt”.

Enkelt sammanfattat finns det tre generella lärdomar från SOM-institutets femton år långa mätserie med viktighetsbedömningar av Rokeachs mänskliga värden. Den första lärdomen är *att värderingar är mycket stabila och att värderingsförskjutningar hos svenska folket går mycket långsamt* – vilket i och för sig är helt förenligt med teorierna på området som omtalar dessa grundläggande värderingar som just stabila och trögrörliga (Holmberg & Weibull 2001:20). Först sett över längre tidsrymder är det möjligt att utläsa långa trender. Med tillgång till ett och ett halvt decennium av jämförbara mätningar är det nu möjligt att ge en översiktligt beskrivning av värderingsförskjutningar hos svenska ungdomar.

Ett andra huvudresultat är att *det inte tycks finnas några avgörande skillnader i värderingsmönstren mellan olika generationer* – till stor besvikelse bland värderingsforskare som ofta motiverar sin verksamhet med utgångspunkt i avgrundslika värderingsskillnader mellan generationerna. Dimensionsanalyser av svarsmönstren från undersökningarna återger i allt väsentligt samma värderingslandskap för yngre som för äldre personer (Bennulf & Oscarsson 1996; se även Vogel 1994). Internationella studier av studenter i snart sagt alla världens länder har inte heller kunnat visa några avgörande skillnader i värdestrukturer mellan olika kulturer. Resultaten kan förstås tolkas som ett starkt stöd för Milton Rokeachs teori om förekomsten av universella mänskliga värden. Elakare tolkningar är att ”nollresultatet” beror på att de mätinstrument som används för att observera grundläggande värden är alltför grovt, genererar alltför litet variation och därför missar alla de viktiga nyanserna.

Den tredje lärdomen är att *endast en handfull av värdena uppvisar betydelsefulla samband med politiska attityder* såsom till exempel vänster-högerideologi, sakfrågeåsikter eller partisympati. Exempelvis värderas värdet ”jämlikhet” klart högre bland personer som står till vänster än bland personer som står till höger (se bl a Gilljam & Holmberg 1995:120). Och ”teknisk utveckling” uppfattas som klart

viktigare bland EU-positiva än bland EU-negativa svenskar (se t ex Oscarsson 2001). Slutligen uppvisar värdet av ”frälsning” ett tydligt samband med partisympati, mest på grund av att frälsning traditionellt är så mycket högre värderat bland kristdemokratiska än bland andra partiers sympatisörer.

God forskning inbegriper en ständig omprövning av gamla lärdomar. Detta kapitel skall som sagt ägnas åt att uppdatera våra kunskaper om värderingsförskjutningar i ungdomsgenerationen, om intergenerationella värderingsskillnader och om de generella sambanden mellan värderingar och politiska preferenser. Har de grundläggande värderingarna verkligen varit så stabila som tidigare forskning gjort gällande? Är värderingsmönstren verkligen så lika mellan olika generationer? Och är det inte möjligt att finna några starka samband mellan unga människors värderingar och inställning i politiska frågor?

Värderingsförskjutningar i ungdomsgenerationen?

Perioden 1986-2000 har inneburit stora omvälvningar inom så gott som alla samhällsområden. Berlinmurens fall och Sovjetunionens upplösning ledde till en helt ny ordning på den internationella arenan. Svenskt samhällsliv kom att präglas av ekonomisk kris och hög arbetslöshet som följdes av en omfattande sanering av statsfinanserna och en nedskalning och omstrukturering av de stolta välfärdssystemen. Informationsteknologins framväxt medförde nya och snabbare sätt att kommunicera.

Vilka spår satte detta decennium i ungdomsgenerationens värderingar? I tabell 1 redovisas ungdomars rankinglista över viktiga värden under perioden 1986-2000. För att underlätta resultatredovisningen i det här kapitlet har jag valt att redovisa andelen som betraktar respektive värde som ”mycket viktigt”. I kolumnen längst till höger redovisas resultaten från Ung-SOM-undersökningen Västsverige 2000.

Under perioden 1986-2000 har värden som frihet, kärlek, ärlighet, hälsa och lycka värderats högst av svenska ungdomar, medan värdena socialt anseende, rikedom, makt och frälsning har värderats lägst. Ungdomarnas rangordning av de olika värdena från viktigast till minst viktigt har på det hela taget varit mycket stabila under perioden. Bristen på dramatik är knappast särskilt märklig eftersom vi har att göra med stabila grundläggande värderingar. Samtidigt står klart att det på några punkter har ägt rum små, men intressanta trendmässiga värderingsförskjutningar bland de unga.

För att lättare kunna besvara frågan om huruvida några förändringar av viktighetsbedömningarna ägt rum under den senaste femtonårsperioden har de olika värdena rangordnats efter storleken på den årliga genomsnittliga förändringen (se tabell 2). Förändringarna är uttryckta i procentenheter och har beräknats med hjälp av linjär regressionsanalys.

De största trendmässiga förändringarna av viktighetsbedömningarna är negativa och gäller för värdena ”en ren värld” (-1,36), ”landets säkerhet” (-1,04) och ”en

värld i fred” (-0,84). De värden som generellt har blivit något viktigare för svenska ungdomar under 1990-talet är ”jämlikhet” (+0,79), ”självförverkligande” (+0,74), ”ett behagligt liv” (+0,66) och ”ett liv fullt av njutning” (+0,62).

Tabell 1 Viktiga värden bland svenska ungdomar 1986-2000 och bland ungdomar i Västra Götaland 2000. Andelen som svarat att värdet är ”mycket viktigt” i åldersgruppen 15-29 år (procent)

#		86	88	90	91	92	93	94	95	96	98	00	’00
1	frihet	82	87	92	85	87	87	85	82	86	86	86	88
2	kärlek	79	86	89	86	87	84	86	84	84	84	86	88
3	ärlighet	-	-	-	-	87	84	78	82	86	81	85	84
4	hälsa	-	89	92	86	87	84	84	84	84	85	83	83
5	lycka	78	79	84	81	84	81	81	79	83	81	83	86
6	familjetrygghet	75	78	83	76	82	78	74	72	83	77	82	83
7	sann vänskap	85	-	89	83	87	81	78	78	80	79	81	85
8	inre harmoni	-	77	81	77	80	77	77	75	81	77	80	80
9	en värld i fred	89	86	88	84	85	76	81	73	79	81	79	80
10	rättvisa	-	75	82	78	80	77	81	73	79	78	77	81
	respekt (endast UngVästSOM ’00)												(79)
11	ett behagligt liv	69	66	72	67	72	70	69	70	77	76	76	79
12	en ren värld	-	81	80	71	77	75	72	68	72	67	64	71
13	jämlikhet	41	50	56	50	56	48	50	46	55	56	59	64
14	landets säkerhet	-	60	70	61	62	58	57	50	52	55	55	55
15	självförverkligande	39	42	46	43	46	43	45	48	51	45	52	51
16	en vacker värld	53	66	64	61	62	58	60	52	58	55	51	56
17	ett liv fullt av njutning	-	37	43	44	45	45	45	45	48	45	47	52
18	självaktning	47	39	42	37	41	36	39	34	43	40	39	45
19	visdom	-	33	40	38	45	34	43	38	43	38	39	43
20	ett spännande liv	35	39	47	40	46	50	46	44	48	46	38	50
21	teknisk utveckling	-	22	30	20	26	25	28	21	23	28	22	26
22	socialt anseende	16	15	18	16	20	18	20	15	17	21	17	23
23	rikedom	-	11	15	13	14	14	16	13	16	16	15	14
24	makt	-	6	9	9	9	8	12	8	9	10	7	10
25	frälsning	7	8	5	10	5	9	10	7	10	9	7	11

Kommentar: Enkätfrågan lyder ”Hur viktiga tycker Du att följande saker är för Dig”. Siffrorna i tabellen anger hur stor andel av svarspersonerna som svarat att ett värde är ”mycket viktigt”. Procenttalen bygger på 400-500 ungdomar 15-29 år vid varje undersökningstillfälle, utom för Ung-SOM-undersökningen Västsverige 2000 som bygger på drygt 1 800 personer. De olika värdena är rangordnade efter resultaten från 2000 års SOM-undersökning. Notera att ett av värdena, ärlighet, inte tillhör de terminala värdena enligt Rokeachs grunddefinition. Ärlighet är ett instrumentellt värde. Värdet ”respekt” ingår överhuvudtaget inte i Rokeachs ursprungliga uppsättning av mänskliga värden.

Hur skall dessa värdeförskjutningar tolkas och förklaras? Det finns tydliga beröringspunkter mellan Ronald Ingleharts och Milton Rokeachs uppsättningar av värderingar. Ett antal av de Rokeachska värderingarna kan klassificeras enligt den Inglehartska uppdelningen i materialistiska respektive postmaterialistiska värderingar. Makt, rikedom, landets säkerhet och socialt anseende är exempel på materialistiska värderingar som i första hand hör till den generation som vuxit upp i en värld av krig, klassmotsättningar, ekonomisk depression och oro för liv och hälsa (jfr Bennulf 1994). För den generation som vuxit upp senare, under efterkrigstidens relativa välfärd, liksom för efterkommande generationer, torde postmaterialistiska värderingar vinna successivt insteg. Hit skulle i så fall livskvalitetsorienterade värden som frihet, en värld i fred, en ren värld, självförverkligande och ett liv fullt av njutning höra – värden som blivit viktigare i en sorts ”lyxigare” postmateriell värld där de viktigaste grundförutsättningarna för existentiell överlevnad och ”fysiologisk säkerhet” blivit säkerställda (Inglehart 1997:33). Med andra ord innebär värderingsförändringarna att immateriella frihetsvärden vinner mark på bekostnad av materiella trygghetsvärden.

Tolkat genom Inglehartska teorier om värderingsförskjutningar ger våra resultat tämligen motstridiga besked (se tabell 2). Å ena sidan har svenska ungdomar värderat ned betydelsen av landets säkerhet och en fredlig värld under 1990-talet. Detta stämmer rimligen med Ingleharts teori. Det är vad vi skulle ha förväntat oss hos en generation som i huvudsak format sina värderingar i en ny unipolär världsordning under ett 1990-tal där risken för krig och konflikter i Sveriges omedelbara närområde varit betydligt mindre än tidigare. När det ordnat upp sig med den fysiska säkerheten tonas behoven av säkerhet ned till förmån för ickefysiologiska behov som självförverkligande och självaktning.

Å andra sidan har betydelsen av en ren och vacker värld också minskat, vilket är svårare att förena med tanken på en framväxande postmateriellt färgad ungdomsgeneration. En näraliggande förklaring till att ”en ren värld” inte längre bedöms lika viktigt som i 1990-talets början är att intresset för miljöfrågor idag befinner sig en djup lågkonjunktur jämfört med för tio år sedan (Bennulf 1997). Det skulle i så fall betyda att viktighetsbedömningarna av ”en ren värld” är mer känsligt för korta politiska trender än vad som anstår ett stabilt grundläggande värde.

Att dagens ungdomsgeneration alltmer präglas av ett individualistiskt sökande efter lycka och bekvämlighet för egen del är en förhastad slutsats. Resultaten visar att utvecklingen är mer komplicerad än så. Vi noterar nämligen att jämlikhet – den överordnade ideologiska komponenten i den klassiska vänster-högerdimensionen (jfr Bobbio 1996) – är en av de snabbast framväxande värdena bland svenska ungdomar under 1990-talets senare hälft. Andelen ungdomar som tycker att jämlikhet är ”mycket viktigt” har varit något högre under åren 1996-2000 (55, 56 respektive 59 procent) än under åren 1993-1995 (48, 50 respektive 46 procent).

Tabell 2 Värderingsförskjutningar bland svenska ungdomar 15-29 år 1986-2000. Andelen som svarat att värdet är "mycket viktigt" samt årlig genomsnittlig förändring (procent, lutningskoefficient)

	86	88	90	91	92	93	94	95	96	98	00	årlig genomsnittlig linjär förändring
värden som blivit viktigare för svenska ungdomar (+)												
jämlikhet	41	50	56	50	56	48	50	46	55	56	59	+0,79
självförverkligande	39	42	46	43	46	43	45	48	51	45	52	+0,74
ett behagligt liv	69	66	72	67	72	70	69	70	77	76	76	+0,66
ett liv fullt av njutning	-	37	43	44	45	45	45	45	48	45	47	+0,62
ett spännande liv	35	39	47	40	46	50	46	44	48	46	38	+0,38
rikedom	-	11	15	13	14	14	16	13	16	16	15	+0,29
visdom	-	33	40	38	45	34	43	38	43	38	39	+0,26
lycka	78	79	84	81	84	81	81	79	83	81	83	+0,20
socialt anseende	16	15	18	16	20	18	20	15	17	21	17	+0,18
familjetrygghet	75	78	83	76	82	78	74	72	83	77	82	+0,16
kärlek	79	86	89	86	87	84	86	84	84	84	86	+0,11
frälsning	7	8	5	10	5	9	10	7	10	9	7	+0,11
makt	-	6	9	9	9	8	12	8	9	10	7	+0,07
inre harmoni	-	77	81	77	80	77	77	75	81	77	80	+0,05
frihet	82	87	92	85	87	87	85	82	86	86	86	-0,02
teknisk utveckling	-	22	30	20	26	25	28	21	23	28	22	-0,04
ärlighet	-	-	-	-	87	84	78	82	86	81	85	-0,06
rättvisa	-	75	82	78	80	77	81	73	79	78	77	-0,08
självaktning	47	39	42	37	41	36	39	34	43	40	39	-0,32
hälsa	-	89	92	86	87	84	84	84	84	85	83	-0,58
sann vänskap	85	-	89	83	87	81	78	78	80	79	81	-0,60
en vacker värld	53	66	64	61	62	58	60	52	58	55	51	-0,61
en värld i fred	89	86	88	84	85	76	81	73	79	81	79	-0,84
landets säkerhet	-	60	70	61	62	58	57	50	52	55	55	-1,04
en ren värld	-	81	80	71	77	75	72	68	72	67	64	-1,36
värden som blivit mindre viktiga för svenska ungdomar (-)												

Kommentar: Siffrorna i tabellen visar andelen personer i åldrarna 15-29 år (c 400 personer/år) som anser att de olika värdena är "mycket viktigt". Värdena är rangordnade efter årlig genomsnittlig förändring, mätt i procentenheter (se kolumnen längst till höger). Positiv förändring (+) indikerar att värdet har blivit mer viktigt över tid. Negativ förändring (-) indikerar att värdet har blivit mindre viktigt över tid.

Att jämlikhet blir viktigare för svenska ungdomar behöver inte nödvändigtvis betyda att gamla klassbaserade vänster-högerkonflikter går en ny vår till mötes. Men det kan

betyda en potentiellt ökande sprängkraft i de ideologiska och partipolitiska konflikter som alltjämt består när det gäller synen på jämlikhet. Även andra indikatorer tyder också på att ungdomars intresse för fördelnings- och jämlikhetsfrågor växer, kanske inte minst på den globala nivån. Exempelvis märker vi idag ett växande engagemang för att motverka globala orättvisor mellan fattiga och rika länder bland många ungdomar.

Ett förslag till vad som kan vara den organiserande principen bakom värderingsförskjutningarna är att *kollektivistiska värden* (en värld i fred och landets säkerhet) är på svag tillbakagång, medan *individualistiska värden* (självförverkligande, ett liv fullt av njutning, ett behagligt liv) har blivit något viktigare bland de unga under 1990-talet. Det skulle alltså handla om en slags pågående individualiseringsprocess där livskvalitet för egen del betraktas som allt viktigare och där de existentiella överlevnadsfrågorna för kollektivet får stå tillbaka. En sådan individualiseringsprocess är i allt väsentligt förenlig med Ronald Ingleharts teorier: individualisering är en viktig drivkraft bakom postmodernismen. Andra förslag på en träffande beskrivning av värderingsförskjutningarna är att *hedonistiska njutningsvärden* har blivit viktigare under 1990-talet, medan *esoteriska värden* tappar i betydelse (Holmberg & Weibull 1998:25; Holmberg & Weibull 2001:20).

Att livskvalitetsvärden har blivit viktigare bland såväl unga som äldre under krisens 1990-tal är på sätt och vis förvånande. I samhällsdebatten har ofta talats om att 1990-talets ungdomsgeneration blivit den första under 1900-talet som inte haft det materiellt bättre än sina föräldrar. En tillbakagång i materiell standard, kringskurna livschanser och ökad osäkerhet om framtiden skulle, enligt Inglehart, innebära ett – om än tillfälligt – litet steg tillbaka i utvecklingen av postmaterialistiska värderingar. Detta har dock inte skett. Flera av de individualistiskt orienterade livskvalitetsvärdena har vuxit sig starkare trots svårigheterna för svensk ekonomi.

Värderingsmässiga generationsskillnader

Att de postmoderna generationerna är mer präglade av postmateriella värderingar än äldre generationer är en av de viktigaste huvudslutsatserna inom värderingsforskningen och ger starkt stöd till tanken på en generell och genomgripande postmaterialistisk värderingsförskjutning i moderna västerländska samhällen. Kohortanalyser har givit ytterligare stöd för att förändringarna faktiskt är generationseffekter snarare än livscykeleffekter (Inglehart 1997). Allteftersom äldre generationer ersätts av yngre ökar därför hela tiden andelen postmaterialister.

Vi har förstås inget skäl att förvänta oss några större avvikelser från detta huvudmönster i våra svenska data. Men bilden kan kanske nyanseras. Frågan är hur olika ungas och äldres viktighetsuppfattningar egentligen är och hur dessa eventuella generationsskillnader har förändrats under 1990-talet? I tabell 3 redovisas skillnaderna mellan ungas och äldres viktighetsuppfattningar av mänskliga värden under perioden 1986-2000, uttryckt i form av procentenheter och rangordnade

efter avvikelsernas storlek. Positiva siffror indikerar att värdet betraktas som viktigare bland yngre (15-19 år) än bland äldre (30-85 år) medan negativa siffror indikerar att värdet uppfattas som viktigare bland äldre än bland yngre.

Tabell 3 Skillnaderna mellan ungas och äldres viktighetsuppfattningar av mänskliga värden 1986-2000 (procentenheter)

		86	88	90	91	92	93	94	95	96	98	00
+	värden som är viktigare för yngre än för äldre											
5	självförverkligande	+8	+19	+17	+18	+19	+16	+16	+21	+26	+19	+25
4	ett liv fullt av njutning		+19	+23	+24	+25	+20	+20	+21	+24	+22	+21
4	lycka	+16	+13	+19	+13	+17	+16	+18	+14	+18	+15	+20
5	ett behagligt liv	+20	+17	+23	+19	+18	+17	+20	+13	+26	+20	+20
5	ett spännande liv	+20	+25	+29	+25	+29	+29	+23	22	+28	+26	+18
4	kärlek	+11	+14	+17	+12	+14	+10	+12	+10	+10	+9	+11
4	sann vänskap	+11		+12	+7	+10	+7	+7	+9	+8	+5	+8
3	rikedom		+5	+8	+5	+8	+7	+8	+6	+6	+9	+8
5	jämlikhet	+2	+1	+3	0	+1	+1	-3	0	+8	+8	+4
4	inre harmoni		0	+4	-1	+3	0	+1	0	+5	+1	+3
4	visdom		+3	+5	+1	+7	-3	+7	+4	+8	+4	+3
4	frihet	+7	+4	+5	-3	+1	+5	0	+2	+4	+4	+2
3	makt		+2	+4	+4	+5	+3	+5	+3	+3	+5	+2
4	en ren värld		0	+1	-2	+1	+6	3	-2	+5	+6	0
4	en vacker värld	+8	+10	+7	+7	+6	+4	+4	-1	+6	+3	0
3	socialt anseende	-4	0	0	-2	+1	-3	+1	-4	-3	+3	-2
4	familjetrygghet	-1	-4	-2	-4	-1	-2	-4	-7	-1	-5	-2
3	frälsning	-1	-2	-3	+1	-3	0	+1	-1	+1	0	-2
4	ärlighet					-3	-4	-9	-5	0	-6	-3
4	teknisk utveckling		-1	-5	-5	-2	-5	-6	-5	+3	+8	-3
4	rättvisa		-5	-2	-3	-6	-3	-3	-4	-2	+1	-5
5	självaktning	-6	-8	-5	-10	-6	-10	-3	-10	-2	-3	-6
3	hälsa		-3	-1	-7	-6	-7	-4	-4	-4	-4	-8
4	en värld i fred	-3	-4	-4	-6	-6	-11	-9	-14	-8	-7	-11
5	landets säkerhet		-13	-7	-14	-13	-17	-19	-19	-18	-15	-17
—	värden som är viktigare för äldre än för yngre											

Kommentar: Siffrorna i tabellen är procentenheters skillnad mellan ungas (15-29 år) och äldres (30-85 år) viktighetsbedömningar av Milton Rokeachs mänskliga värden, hämtade från Riks-SOM-undersökningarna 1986-2000. Jämförelsen gäller andelen som bedömer värdet som ”mycket viktigt” (se även tabell 1). Skillnaderna har rangordnats efter resultaten från 2000 års undersökning. De största generationsskillnaderna utläses således längst upp respektive längst ned i tabellen. I kolumnen längst till vänster anges hur stor skillnad i procentenheter som krävs för att avvikelsen mellan ungdomsgruppen (n=400) och äldre personer (n=1 000) skall betraktas som statistiskt säkerställd (95 procents signifikansnivå; dubbelsidigt test). Anledningen till att gränserna varierar från värde till värde beror på att felmarginalerna är som störst för nivåskattningar nära 50 procent och som minst för nivåskattningar nära 0 eller 100 procent.

Generationsskillnader är av större magnitud än värderingsförändringar över tid. För att låna den föreslagna terminologin från den tidigare analysen av förändringar över tid kan vi konstatera att de största generationsskillnaderna återfinns för individualistiskt orienterade värden, såsom självförverkligande (+25), ett liv fullt av njutning (+21), lycka (+20), ett behagligt liv (+20), ett spännande liv (+20) och kärlek (+11). Bland personer över 30 år ges kollektivistiska värden som en värld i fred (-17) och landets säkerhet (-11) högre vikt än bland landets ungdomar. Dessa generationsskillnader tycks i allt väsentligt ha varit stabila under perioden 1986-2000.

Huvudslutsatsen är att det knappast råder avgrundslika generationsklyftor när det gäller vilka värden som betraktas som viktiga. För tretton av värdena återfinns inga eller mycket få signifikanta generationsskillnader. Men de skillnader som finns är tydliga i så motto att de är förenliga med Ingleharts hypoteser. Livskvalitetsvärden är relativt sett viktigare bland yngre än bland äldre personer, samtidigt som existentiella överlevnadsvärden är relativt sett viktigare bland äldre än bland yngre personer.

Ung-SOM-undersökningen är tillräckligt omfattande för en närmare analys av åldersvariationerna *inom* åldersgruppen 15-29 år (se tabell 4). Denna intensiva livsfas inbegriper för merparten av dagens unga en lång utbildning – genom grund skola, gymnasium och högskola – följt av etablering och karriär inom arbetslivet och familjebildning. Det är knappast sannolikt att ungas värderingar förblir helt oförändrade under denna resa. Det är inte heller otänkbart att det i vissa avseenden kan råda större värderingsskillnader *inom* ungdomsgruppen än *mellan* ungdomar och äldre.

Viktigt att notera vid tolkningen av resultaten är att den yngsta åldersgruppen tenderar att betrakta *alla* värden som viktigare än vad äldre grupper gör. Detta kan möjligen betraktas som ett substantiellt resultat *i sig*: De yngsta tycks ha större problem att urskilja vad som är viktigt eller mindre viktigt för sina liv, vilket på sätt och vis är naturligt med tanke på att de har gjort färre livserfarenheter än de äldre ungdomarna. Variationerna i viktighetsbedömningarna ökar med uppnådd ålder, vilket tyder på att förmågan att skilja viktigt från mindre viktigt möjligen ökar.

Det i särklass tydligaste sambandet mellan ålder och viktighetsbedömningar återfinns för värdet ett spännande liv. Betydelsen av ett leva ett spännande liv minskar monotont för varje åldersgrupp. Åldersgruppen 15-17 år betraktar ett spännande liv som betydligt viktigare (61 procent) än åldersgruppen 27-29 år (39 procent). Andra värden som minskar monotont med ålder är lycka (från 90 till 82 procent), jämlikhet (från 69 till 59 procent) och ett liv fullt av njutning (från 60 till 47 procent).

Inre harmoni är det enda värde som möjligen är något viktigare för äldre grupper av ungdomar än för yngre. Skillnaderna är dock mycket små. Bland 15-17-åringar och 18-20 åringar anser 78 respektive 76 procent att inre harmoni är mycket viktigt. För de tre äldre åldersgrupperna är motsvarande andel 84, 78 respektive 83 procent.

Tabell 4 Viktighetsuppfattningar av mänskliga värden i olika åldersgrupper inom ungdomsgruppen 15-29 år, UngVästSOM 2000 (procent)

	Åldersgrupp					
	15-17 år	18-20 år	21-23 år	24-26 år	27-29 år	Cramers V
ett spännande liv	61	56	52	42	39	.17
makt	16	11	9	5	9	.11
ett liv fullt av njutning	60	55	54	48	47	.10
jämlikhet	69	67	67	59	59	.09
lycka	90	88	88	84	82	.09
rättvisa	84	85	81	75	79	.09
rikedom	20	16	13	11	13	.09
socialt anseende	28	24	25	17	20	.09
landets säkerhet	60	51	59	48	58	.09
självförverkligande	53	53	57	49	46	.08
en vacker värld	61	58	57	49	57	.08
inre harmoni	78	76	84	78	83	.08
sann vänskap	87	88	88	82	82	.08
kärlek	92	86	88	84	88	.08
antal svarspersoner	356	348	333	341	421	

Kommentar: Vi har här valt att använda en åldersgruppsindelning som tillåter en så detaljerad analys som möjligt utan att underlaget blir för skakigt. Vi har valt att använda fem ålderskategorier med tre årskullar, födda 1983-85, 1980-82, 1977-79, 1974-76 respektive 1971-73. Endast de värderingar där vi funnit statistiskt signifikanta åldersskillnader har medtagits i tabellen.

Att unga människor betraktar lycka, spänning och njutning som allt mindre betydelsefullt i takt med att de närmar sig 30-årsstrecket kan tolkas på flera sätt. Den positiva tolkningen är att de lägre viktighetsbedömningarna helt enkelt beror på att behoven av lycka, spänning och njutning har blivit tillfredsställda för många 30-åringar. Den negativa tolkningen är att 30-åringarnas erfarenhet av livet medfört att tonårens högt ställda förväntningar om ett lyckligt, spännande och njutningsfullt liv tonats ned. I det här sammanhanget kan ingen av dessa tolkningar prövas ytterligare.

Det finns fler signifikanta skillnader mellan åldersgrupperna, men det handlar om svaga, icke-linjära samband som är mycket svårtolkade när vi endast har vår åldersindelning att gå på. En del av denna variation kan tillföras slumpens konto eftersom vi i några fall befinner oss nära gränsen för att sambanden skall betraktas som statistiskt signifikanta. Andra skillnader kan säkert förklaras av att sammansättningen på åldersgrupperna förändras i avseenden som inte har med just ålder att göra, utan andra faktorer såsom till exempel utbildning, arbetsliv och familjebygge att göra. För en explorativ analys av sådana faktorer hänvisas till kapitlet ”Vad formar ungdomars värderingar?” i denna rapport.

Kartan över ungdomars värderingar

Som tidigare analyser har visat (Bennulf & Oscarsson 1995) finns det visserligen *nivåskillnader* i viktighetsbedömningar mellan yngre och äldre, men *värderingsstrukturen* är mycket likartad i olika generationer. Dessa slutsatser vilar på olika typer av skalnings- och dimensionsanalyser av värderingsmönstren hos ungdomar och äldre. Dimensionsanalyser syftar till att representera strukturen i stora mängder data med hjälp av så få nya faktorer eller dimensioner som möjligt. Målet är att kunna återge de huvudsakliga mönstren i svarspersonernas viktighetsbedömningar med hjälp av en, två eller tre underliggande, latenta dimensioner. Forskarnas favoritlösning är en skalningsmodell med två dimensioner, eftersom resultaten då kan återges i form av tvådimensionella kartor över ungdomarnas ”värderingslandskap” (jfr t ex Jegers & Lindgren 1992).

Figur 1 Värderingskartan för ungdomar 15-29 år (Ung-SOM-undersökningen Västsverige 2000)

Kommentar: Värderingarnas relativa avståndsrelationer bygger på resultaten från en multidimensionell skalningsanalys av ungdomarnas viktighetsbedömningar. Avstånden mellan värderingarna representerar likhet i betydelsen att de ofta får höga viktighetsbedömningar samtidigt. Den tvådimensionella lösningen har acceptabel passning med data (stressvärde=0,20, R^2=.84). Huvudstrukturen i värderingsmönstren förändras mycket litet beroende på vilken skalningsteknik som används.

I figur 1 redovisas resultaten av en så kallad multidimensionell skalningsanalys. De olika värderingarna har tilldelats positioner i ett tvådimensionellt koordinatsystem. Det är avstånden mellan de olika värdena som är meningsfullt att tolka. Korta avstånd mellan två värden indikerar att höga viktighetsbedömningar av ett värde ofta förekommer tillsammans med höga viktighetsbedömningar av ett annat värde. På motsvarande sätt betyder långa avstånd att högre viktighetsbedömningar av ett värde oftare samvarierar med relativt sett lägre bedömningar av ett annat värde.

De största avstånden på kartan över ungdomarnas värderingar är i väst-östlig riktning mellan å ena sidan värdena rikedom, makt och teknisk utveckling och å andra sidan en värld i fred, jämlikhet och en ren värld. Det innebär helt enkelt att ungdomar som anser att rikedom vara viktigt för dem har lägre benägenhet än andra att fästa stor vikt vid jämlikhet, och tvärtom. Ju mer man prioriterar en ren värld framför teknisk utveckling desto längre österut befinner man sig och desto mer tenderar man att samtidigt fästa vikt vid de andra östligt belägna värdena.

I nord-sydlig riktning återfinner vi långa avstånd mellan ett behagligt liv och frälsning. De värden som befinner sig närmast ett behagligt liv på kartan är bland annat självförverkligande, ett spännande liv och ett liv fullt av njutning. De värden som ligger närmast frälsning är visdom och självaktning.

Den väst-östliga dimensionen på värdekartan kan tolkas som en spegelvänd vänster-högerdimension. Vi vet från tidigare analyser att värden som jämlikhet, rättvisa och en värld i fred betraktas som något viktigare av personer som står till vänster i politiken, medan värden som teknisk utveckling, makt och rikedom betraktas som något viktigare av personer som står till höger i politiken (se även tabell 5 nedan). Väst-östdimensionen överensstämmer till en del med Ronald Ingleharts materiella-postmateriella värderingsdimension. Makt och rikedom befinner sig långt från jämlikhet och ren värld.

Den nord-sydliga dimensionen på kartan har i tidigare skalningsanalyser benämnts den andliga-världsliga dimensionen (Bennulf & Oscarsson 1996). Flera av de esoteriska livsnjutarvärdena såsom ett liv fullt av njutning, ett spännande liv och ett behagligt liv förekommer nära varandra i söder, medan det andliga värdet frälsning befinner sig långt upp i norr, med visdom och självaktning som närmaste grannar. Vad som talar emot denna tolkning är att inre harmoni, ett värde som drar åt det andliga hållet, befinner sig långt söderut. Hade vi frågat om fler andligt orienterade värden hade vi kunnat bli säkrare på vår tolkning.

Värderingarnas politiska betydelse

I själva definitionen av mänskliga värden ligger att de skall vara stabila och styrande för människors attityder och beteenden. Att värderingarna varit mycket stabila under den senaste femtonårsperioden har vi kunnat slå fast i de tidigare analyserna. Men i vilken utsträckning är de grundläggande värdena styrande för ungdomars

attityder, eller närmare bestämt: Vilken betydelse har ungdomars värderingar för åsiktsbildningen i viktiga politiska sakfrågor?

För att svara på frågan genomfördes två analyssteg. Först gjordes sambandsanalyser mellan värderingar och ungdomarnas självplacering på vänster-högerskalan. Det svenska partisystemet är ett av världens mest endimensionella. Vänster-högerdimensionen är alltjämt den dominerande politiska konfliktdimensionen i Sverige. Som ideologiskt förenklingsverktyg vid partival och åsiktsbildning är vänster-högerdimensionen oöverträffad. Medborgarnas kunskaper om partiernas positioner längs vänster-högerskalan är god. Svarsstabiliteten i medborgarnas vänster-högerplaceringar är så hög att vi inte har någon anledning att tro annat än att de ideologiska termerna vänster och höger faktiskt spelar en aktiv roll i svenskarnas vardagliga politiska tänkande (Oscarsson 1998).

I det andra analyssteget genomfördes analyser av samvariationen mellan viktighetsbedömningar och samtliga politiska sakfrågor som frågades om i Ung-SOM-undersökningen. Jag har valt att endast redovisa de sakfrågeåsikter som uppvisade flest och starkast korrelationer med ungdomarnas värderingar (se tabell 5).

Låt oss först konstatera att sambanden mellan värderingar och sakfrågeåsikter överlag är relativt svaga (r omkring .10-.15). I rätt liten utsträckning är ungdomars viktighetsbedömningar av grundläggande mänskliga värden styrande för deras politiska attityder. Resultatet skulle kunna tolkas som att det existerar en så stark värdegemenskap kring grundläggande värden att de små skillnader som finns helt enkelt inte räcker till som förklaringar till partipolitiska och partiideologiska konflikter kring konkreta politiska sakfrågor. En annan tolkning av resultaten är att Rokeachs uppsättning av mänskliga värden är alldeles för allmän och omfattar inte de värden som har större bäring på dagspolitiska skiljelinjer.

De i särklass starkaste korrelationerna återfinns för värdet ”jämlikhet”, den grundläggande komponenten i vänster-högerdimensionen. Starkast är det positiva sambandet mellan jämlikhet och inställningen till att ”satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan män och kvinnor” (r=+.58). Viktighetsbedömningar av jämlikhet uppvisar medelstarka positiva samband med självplaceringar längs vänster-högerskalan (+.23), sex timmars arbetsdag (+.21), kärnkraftsavveckling (+.28) och flyktingmottagning (-.24). Ungdomar som tycker att jämlikhet är viktigt tenderar alltså att vara positiva till sextimmars arbetsdag och avveckling av kärnkraften och negativa till att ta emot färre flyktingar i Sverige.

Av de undersökta sakfrågorna är det frågan om jämställdhet mellan män och kvinnor som uppvisar flest samband starkare än r=.20. Det feministiska samhällsidealet samvarierar med värden som ”rättvisa”, ”en ren värld” och ”en värld i fred” (r=.26, .24 respektive .29). Intressant att notera är sambandet mellan höga viktighetsbedömningar av ”familjetrygghet” och positiva attityder till jämställdhet (r=.22). Bland dagens unga tycks det inte finnas någon motsättning mellan det socialkonservativt klingande värdet ”familjetrygghet” och önskan att satsa på ett mer jämställt samhälle.

Tabell 5 Sambandet mellan grundläggande värderingar och politiska ideologier och sakfrågeåsikter bland ungdomar 15-19 år i Västra Götaland, 2000 (Pearson's r)

värde	självplacering på vänster-högerskalan	förbjuda rasistiska organisationer	satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan män och kvinnor	införa sextimmars arbetsdag	förbjuda djurförsök inom medicinsk forskning	Sverige bör bli medlem i EMU	tillåta homosexuella par att adoptera barn	begränsa rätten till fri abort	Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften	tillåta försäljning av öl, vin och sprit i livsmedelsbutiker	förbjuda alla former av pornografi	fri tillgång till musik och film på Internet	ta emot färre flyktingar i Sverige
en ren värld	.08	.18	.24	.13	.17		.10		.21	-.09	.13		-.11
teknisk utveckling	-.21			-.08	-.15	.21	-.14		-.15	.13	-.15	.12	.14
ett behagligt liv		.13	.14							.08		.08	.09
ett spännande liv						.10				.08	-.07	.11	
självförverkligande			.14			.09	.13	-.14	.09				-.07
en värld i fred	.21	.24	.29	.17	.15	-.07	.10		.23	-.10	.20		-.17
en vacker värld	.07	.17	.14	.10	.16			.08	.15		.08		
jämlikhet	.23	.19	.58	.21	.17	-.06	.24		.28	-.12	.20		-.24
familjetrygghet		.19	.22	.12	.08			.08	.11	-.07	.16		
frihet			.17		.09				.08			.07	
lycka		.12	.14		.09				.08			.10	
inre harmoni			.15	.10				-.07	.11				-.07
kärlek		.16	.18		.10				.15		.11	.07	-.07
landets säkerhet	-.08	.14	.11		.13		-.09	.08			.08		.17
ett liv fullt av njutning		.12			.13	.07				.16		.17	.15
frälsning	-.08	.15			.10	.08	-.17	.31		-.13	.20	.06	
självaktning	.07		.19	.09			.08	-.10	.13				-.15
socialt anseende	-.09	.11				.11	-.10	.06				.08	.12
sann vänskap		.11	.16						.09		.10	.07	-.07
visdom				.07									-.10
rättvisa	.16	.18	.26	.13	.16		.06		.21		.14		-.08
makt	-.18		-.11			.14	-.12	.07	-.10	.10	-.11	.10	.19
hälsa		.10			.08							.07	
rikedom	-.19	-.06	-.14	-.09	-.07	.17	-.17		-.14	.17	-.19	.09	.25
ärlighet		.15	.17	.09	.12				.15		.15	.06	
respekt		.13	.17	.10	.12				.13		.15		

Kommentar: Siffrorna i tabellen är korrelationskoefficienter (Pearsons r) som kan variera mellan –1 och +1. Positiva siffror betyder att personer som tycker att det aktuella värdet är viktigt tenderar att tycka bra om det aktuella sakpolitiska förslaget. Negativa siffror betyder att personer som tycker att det aktuella värdet är viktigt tenderar att tycka dåligt om det aktuella sakpolitiska förslaget. Endast de koefficienter som är signifikanta på 99 procents signifikansnivå har medtagits i tabellen. Resultaten i tabellen bygger på omkring 1 700 svarspersoner. Som stöd för tolkningen har alla korrelationer som är större än .20 ramats in.

Ungdomars inställning till förslagen att förbjuda alla former av pornografi och att begränsa rätten till fri abort faller i första hand tillbaka på värdet ”frälsning”. Det är förstås i första hand kristna människor som tycker det är viktigt med ”frälsning”. Min tolkning är att åsikterna att förbjuda aborter och pornografi för många ungdomar är härledda från en kristen övertygelse.

En av de mer intressanta resultaten i tabell 5 är att inställning till flyktingmottagning samvarierar med viktighetsbedömningar av rikedom (r=.25). Åsikten att ta emot färre flyktingar i Sverige tenderar att gå hand i hand med att tycka rikedom är viktigt. Resultaten från ett annat kapitel i denna rapport kan hjälpa oss att tolka detta samband. Det visar sig nämligen att ”rikedom” är viktigast för de allra yngsta männen och för lågutbildade personer med enbart grundskola bakom sig. Upprepade studier av flyktingopinionen har konstaterat att just denna grupp – unga lågutbildade män – tillhör de mest positiva till förslaget att ta emot färre flyktingar. Det ligger nära till hands att tolka dessa mönster i termer av hotbilder. Kanske uppfattar unga lågutbildade män flyktingmottagning som ett hot mot de egna möjligheterna att etablera sig på arbetsmarknaden.

Låt oss nu gå vidare med sambanden mellan värderingar och partisympatier. Med hjälp av data från den stora Ung-SOM-undersökningen i Västsverige 2000 har vi möjlighet att erhålla ovanligt säkra nivåskattningar av hur viktigt värdena är för olika grupper av partisympatisörer i gruppen ungdomar 15-29 år (se tabell 6). I strikt mening gäller resultaten endast för ungdomar i Västra Götaland, men våra jämförelser med de riksrepresentativa undersökningarna visar mycket god överensstämmelse.

Högstanoteringarna visar vilka värderingar som står starkast inom respektive grupp av partisympatisörer och därmed vilka grundläggande värden som är partiernas starka kort. I valtider kan detta vara betydelsefull information för partiernas kampanjstrateger. Den kan användas för att utforma kampanjbudskap som i första hand syftar att behålla de ungdomsgrupper som redan sympatiserar med det egna partiet. Det kan vara nog så viktigt inför framtiden att göra särskilda ansträngningar för att behålla ungdomssympatisörerna, inte minst med tanke på den stora rörligheten bland unga väljare.

Enligt det här sättet att tänka är ”rättvisa” vänsterpartiets starka kort när det gäller grundläggande värderingar. Vänsterpartiets sympatisörer är de som i störst utsträckning anser att rättvisa är mycket viktigt (87 procent). Även ”respekt” och ”familjetrygghet” är värden som står starka bland vänsterpartiets unga sympatisörer (83 respektive 89 procent). På motsvarande sätt är ”landets säkerhet” relativt sett viktigare bland socialdemokraternas sympatisörer (61 procent), medan ”en ren värld”, ”en värld i fred” och ”jämlikhet” har hög prioritet bland de ungdomar som tycker bäst om miljöpartiet (86, 88 respektive 77 procent). Att ”landets säkerhet” står högt bland sympatisörer till regeringspartiet och att ”jämlikhet” och ”rättvisa” står högt bland vänsterpartiets och miljöpartiets sympatisörer förvånar inte. Dessa resultat skänker snarare validitet till våra värderingsmätningar. Överraskningen

i sammanhanget är möjligen att vänsterpartiets unga sympatisörer, som i stor utsträckning består av kvinnor och feminister, värderar ”familjetrygghet” högre än andra partiers sympatisörer.

Tabell 6 Sambandet mellan grundläggande värderingar och partisympati bland ungdomar 15-29 år i Västra Götaland, 2000 (procent, eta)

	partisympati								
värde	v	s	mp	c	fp	kd	m	övriga	eta
rikedom	11	15	9	23	12	6	21	24	.24
jämlikhet	75	64	77	71	65	55	49	58	.22
teknisk utveckling	20	27	22	19	35	19	39	28	.21
ett liv fullt av njutning	55	54	47	65	47	34	57	50	.19
en värld i fred	86	84	88	74	81	79	68	75	.18
makt	7	12	7	10	10	6	11	20	.18
respekt	83	77	81	71	77	76	81	62	.15
en ren värld	74	71	86	77	73	65	67	62	.14
ett behagligt liv	80	81	77	90	78	68	82	73	.14
rättvisa	87	82	83	84	72	75	73	80	.13
lycka	87	88	83	94	87	76	89	86	.13
självförverkligande	51	50	51	61	47	41	61	41	.11
familjetrygghet	89	86	81	74	83	86	78	75	.11
kärlek	91	85	92	97	92	84	89	83	.11
landets säkerhet	53	61	51	48	54	48	54	57	.10
sann vänskap	87	79	86	77	88	88	86	85	.10
hälsa	83	87	82	74	85	76	85	79	.09
inre harmoni	83	81	78	77	86	78	78	69	.09
ärlighet	87	79	86	81	85	88	84	77	.08
en vacker värld	61	57	61	61	59	54	48	49	.08
frihet	90	86	91	90	95	89	87	87	.07
frälsning	8	10	4	3	8	39	6	14	.06
antal respondenter	320	410	170	30	80	160	320	80	

Kommentar: Siffrorna visar andelen ungdomar som anser att respektive värde är ”mycket viktigt”. Endast de värden som uppvisar statistiskt signifikanta samband med partisympati har tagits med i tabellen. Sambandsmåttet eta har använts för att rangordna värdena. Lägg märke till att antalet respondenter som uppgivit centerpartiet som sitt bästa parti är mycket litet, varför stor försiktighet måste iakttas. Den eller de siffror som har försetts med en fyrkant visar i vilken/vilka grupper av partisympatisörer de olika värdena har bedömts som viktigast. Frågan om partisympati löd: ”Vilket parti tycker du bäst om?”. I sambandsanalysen ingår endast de personer som sympatiserar med något av de sju riksdagspartierna. 86 procent av ungdomarna i undersökningen uppgav ett bästa parti.

De borgerliga oppositionspartiernas motdrag när det gäller viktiga värderingar bjuder inte heller några egentliga överraskningar. Hemmaplansvärderingar för det liberala folkpartiet är framför allt ”frihet” (95 procent), men även ”inre harmoni” (86 procent). Moderaterna står starkast när det gäller ”teknisk utveckling” och ”självförverkligande”. Kristdemokraternas sympatisörer utmärker sig framför allt när det gäller betydelsen av ”frälsning” (39 procent), men också när det gäller ”ärlighet” (88 procent).

Några av de riktigt låga noteringarna kan ge ytterligare spänst åt analysen. Exempelvis värderar kristdemokraternas sympatisörer ”rikedom” mycket lägre än andra partiers sympatisörer (6 procent), liksom ”ett liv fullt av njutning” (34 procent). Det är svårt att helt undvika kopplingar till partiets kristna profil. Såväl njutning för egen del som rikedomar kan, om man så vill, föras till kategorin världsliga värden.

De värden som rankas högt i tabell 6 är alltså de som har störst partipolitisk sprängkraft i svensk politik för närvarande, åtminstone bland ungdomar i åldrarna 15-29 år. Hit hör de båda värden som även tidigare, i analyser av svenska folket som helhet, har identifierats som viktiga för partisympatier – jämlikhet och teknisk utveckling (Gilljam & Holmberg 1995). Enligt våra resultat har även ”rikedom”, ”ett liv fullt av njutning”, ”makt” och ”en värld i fred” en lika stor betydelse för partipolitiska vägval i ungdomsgruppen. Värdet ”makt” är framför allt av stor betydelse för de ungdomar som har ett icke riksdagsparti som sitt bästa parti.

Unga värden i det nya årtusendet

Resultaten från analyserna av ungdomsgenerationens värderingar bekräftar bilden av stor stabilitet i grundläggande värderingar. De små förskjutningar som har ägt rum innebär att *kollektivistiska värden* (en värld i fred och landets säkerhet) varit på svag tillbakagång under de senaste 15 åren, medan *individualistiska värden* (självförverkligande, ett liv fullt av njutning, ett behagligt liv) har blivit något viktigare bland de unga under samma period. Efter Berlinmurens fall och Sovjetunionens upplösning har ”landets säkerhet” tappat i viktighet i ungdomsgenerationen. Miljövärdet ”en ren värld” har också fallit tillbaka i rankinglistan under 1990-talet, vilket är ännu en spegling av ett minskade intresse för miljöfrågor bland ungdomar. Istället har ”jämlikhet” blivit allt viktigare under 1990-talets sista år.

Värderingsskillnaderna mellan generationerna är av betydligt större magnitud än de värderingsförskjutningar som har ägt rum över tid. Typiska värden för ungdomsgenerationen är ”självförverkligande” och ”ett liv fullt av njutning”. Efter 30-årsstrecket uppvärderas betydelsen av ”en värld av fred” och ”landets säkerhet”. I huvudsak speglar generationsskillnaderna den grova uppdelningen i materiella och postmateriella värden. Individualistiska livskvalitetsvärden är relativt sett viktigare för den postmoderna ungdomsgruppen, medan kollektivistiska existentiella värden

är relativt sett viktigare för de mer modernt anstrukna äldre grupperna.

Ungas värderingar uppvisar svaga men systematiska samband med såväl partisympatier som inställning i dagsaktuella politiska sakfrågor. Hur viktigt man anser att värden som ”teknisk utveckling”, ”jämlikhet”, ”rättvisa”, ”frälsning”, ”rikedom” och ”ett liv fullt av njutning” är har konsekvenser för politiska ställningstaganden. Analyser av sambanden mellan viktighetsbedömningar och partisympati bjuder få överraskningar. Även om inga djupare analyser genomförts i det här sammanhanget indikerar resultaten att det råder god överensstämmelse mellan de politiska partiernas skilda ideologier och unga sympatisörers viktighetsbedömningar av grundläggande värderingar. Partierna tycks alltså attrahera just de unga sympatisörer som de bör attrahera givet sina partiideologier. Dagens ungdomsgeneration kan därför knappast beskrivas som värderingsmässigt vilsna. Ideologiska ställningstaganden såsom partisympatier och sakfrågeåsikter är grundade i bakomliggande stabila värderingar.

Noter

[1] SOM-institutets värderingsmätningar startade 1987 på initiativ av Karl-Erik Rosengren och Bo Reimer genom forskningsprogrammet *Internaliserad kultur* (Reimer 1985, Rosengren & Reimer 1988).

Referenser

Bennulf, Martin. 1994. *Miljöopinionen i Sverige*. Lund: Dialogos.

Bennulf, Martin. 1997. Miljöengagemanget i graven? I *Ett missnöjt folk? SOM-rapport 18*, red. Sören Holmberg & Lennart Weibull. Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Bennulf, Martin & Henrik Oscarsson. 1996. Värdelösa ungdomar? I *Ungdomars opinioner. SOM-rapport 15*, red. Gunilla Jarlbro. Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Bobbio, Norberto. 1996. *Left & Right. The Significance of a Political Distinction*. Cambridge: Polity Press.

Gilljam, Mikael & Sören Holmberg. 1995. *Väljarnas val*. Stockholm: Norstedts.

Holmberg, Sören & Lennart Weibull. 1998. *Ljusnande framtid. SOM-rapport 22*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Holmberg, Sören & Lennart Weibull, red. 2001. *Land du välsignade? SOM-rapport 26*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Inglehart, Ronald. 1977. *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.

Inglehart, Ronald. 1997. *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies.* Princeton: Princeton University Press.

Jegers, I & M Lindgren. 1992. *Morgondagens värderingar. För dig som tänker vara med bortom sekelskiftet*. Uppsala: Konsultförlaget AB.

Oscarsson, Henrik. 1998. *Den svenska partirymden. Väljarnas uppfattningar av konfliktstrukturen i partisystemet 1956-1996*. Göteborg University: Department of Political Science.

Oscarsson, Henrik. 2001. Den nya EU-dimensionen. I *EuropaOpinionen*, red. Sören Holmberg. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.

Reimer, Bo. 1985. Values and the Choice of Measurement Technique: The Rating and Ranking of Postmaterialism. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen, avdelningen för masskommunikation.

Rokeach, Milton. 1973. *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press.

Rosengren, Karl-Erik & Bo Reimer. 1988. The Cultivation of Values by Media. I *Culture and Communication. Vol IV*, red. S Thomas. Norwood: Ablex.

Vogel, Joachim. 1994. *Ungdomars välfärd och värderingar. Rapport till barn- och ungdomsdelegationen och Generationsutredningen. SOU 1994:73*. Stockholm: Civildepartementet.

KLASSBAKGRUNDENS BETYDELSE FÖR HÖGRE STUDIER

en jämförelse mellan studenter på samhällsvetenskapliga fakulteten vid Göteborgs universitet och ungdomar från Västra Götaland.

YLVA ULFSDOTTER ERIKSSON

Det moderna svenska välfärdssamhället har sedan efterkrigstiden strävat efter att utjämna klyftor i samhället. Social jämlikhet och rättvisa har varit eftertraktade ideal. Utbildning är en av de faktorer som tros minska klyftorna och har även utgjort ett område inom vilket man försökt att minska desamma. Några av åtgärderna har varit införandet av allmänna studiemedel och fler utbildningsplatser vid universitet och högskolor. Sedan åtgärden med att utöka antalet utbildningsplatser på 1980-talet verkar den sociala snedrekryteringen ändå tämligen stabil och det är frågan om åtgärderna sker för sent i livet (Ungdomsstyrelsen 1999).

I samhällsdebatten har man uppmärksammat individens sociala positioner och de skilda förutsättningar samt möjligheter dessa innebär. Med bakgrund av individens uppväxtförhållande diskuteras livschanserna. Pierre Bourdieu har teoretiserat detta genom begreppen habitus, socialt och kulturellt kapital (Carle 1998). Habitus belyser de ramar individen får bland annat genom uppväxtförhållanden. Det sociala kapitalet är det kontaktnät individen har eller befinner sig inom. Det kulturella kapitalet avser faktorer såsom utbildning, orientering inom exempelvis konst och vetenskap och språk- och litteraturkunnande. De olika kapitalen och vårt habitus, formar oss, bland annat, genom våra uppväxtförhållanden.

Utbildning antas alltså ge den enskilda individen bättre möjligheter till delaktighet och arbete (SOU 2000:47). Genom utbildning finns möjligheten att flytta fram den egna positionen inom den sociala skiktningen, att omförhandla sitt habitus. Bourdieu menar vidare att just skolan utgör en instans där reproduktion av de sociala klasserna sker. På läkarlinjen är det till exempel sex till sju gånger större chans att en student är rekryterad ifrån högre tjänstemannaklass än ifrån arbetarklass (SOU 2000:47). Vidare vet man att tjänstemannabarn med dåliga betyg i stor utsträckning går vidare med högre studier medan arbetarklassbarnen inte gör det (Ahrne G. m.fl. 2000).

I föreliggande kapitel är avsikten att lyfta fram bakgrund och livsstil hos studenter vid samhällsvetenskapliga fakulteten vid Göteborgs universitet och jämföra dem med detsamma hos ungdomar i Västa Götaland. Den kunskap som erhålls ger möjlighet till att lyfta fram skillnader mellan grupperna för att vidare fundera

i termer av de sociala och kulturella trösklar som kan finnas i steget mot högre studier. Kunskapen kan således utgöra ytterligare ett steg i förklaringen till den sociala snedrekryteringen.

Metod och material

Den här artikeln bygger på rapporten *Lika men olika* i vilken studenter vid samhällsvetenskapliga fakulteten jämförs med västsvenska ungdomar (Ulfsdotter Eriksson 2001). Datamaterialet är hämtat ifrån Student-SOM 2000 och Ungdoms-SOM 2000. 923 studenter svarade på Student-SOM (ca 66 procent av de registrerade ht 2000). I föreliggande analys ingår endast studenter i åldern 18-29 vilket ger ett urval på 682 studenter. Ungdoms-SOM hade en svarsfrekvens på 62 procent vilket ger 1858 svar på 3000 utskickade enkäter. Liksom i Student-SOM är ungdomar under 18 och över 29 bortsorterade vilket ger ett urval på 1488 ungdomar.

Den grupp som benämns studenter består således av studenter inskrivna vid samhällsvetenskapliga fakulteten vid Göteborgs universitet hösten 2000. Med ungdomar avses de i Västra Götaland boende ungdomar, en generell grupp. Inom ungdomsgruppen återfinns personer som exempelvis studerar, arbetar, är sjukskrivna eller arbetslösa. De utgör den mer allmänna grupp ur vilken studenterna rekryteras.

Klassfördelning inom högskolor och universitet

Av de västsvenska ungdomar som uppger att de har läst eller läser vid universitet eller högskola har en majoritet läst vid Göteborgs universitet och Chalmers Tekniska Högskola. Figur 2 visar även hur de västsvenska ungdomarna fördelar sig över de olika skolorna i förhållande till socioekonomisk klass. Enlig figuren har de två läroanstalterna i Göteborg högst nivå av social snedrekrytering. Vid Göteborgs universitet har tio procent av ungdomar med arbetarklass studerat vilket kan jämföras med 34 procent av ungdomar ifrån högre tjänstemän/akademikerfamilj. Högskolorna i Borås, Skövde och Trollhättan/Vänersborg har enligt föreliggande material inte samma utslag av snedrekrytering och erhåller relativt jämna värden. De mindre högskolorna kan därför i stor utsträckning bidra till mindre skillnader avseende klassposition och högre utbildning, det vill säga en utjämning av den sociala snedrekryteringen. En skillnad mellan exempelvis Göteborgs universitet och regionens högskolor kan dock röra status ifråga om var en individ fått sin utbildning. Om det anses mer prestigefyllt att läsa vid den förra reproduceras de socioekonomiska klasserna via utbildningssäte. Som nämnts i inledningen råder stor skillnad mellan status på utbildning i förhållande till klass. På de mindre högskolorna tenderar dock tjänstemannabakgrunden vara den vanligaste.

Utifrån data i figur 1 men framförallt i figur 2 nedan framstår en analys av social snedrekrytering tämligen relevant.

Figur 1 Andel ungdomar som studerat vid högskola/universitet fördelat på klass (procent)

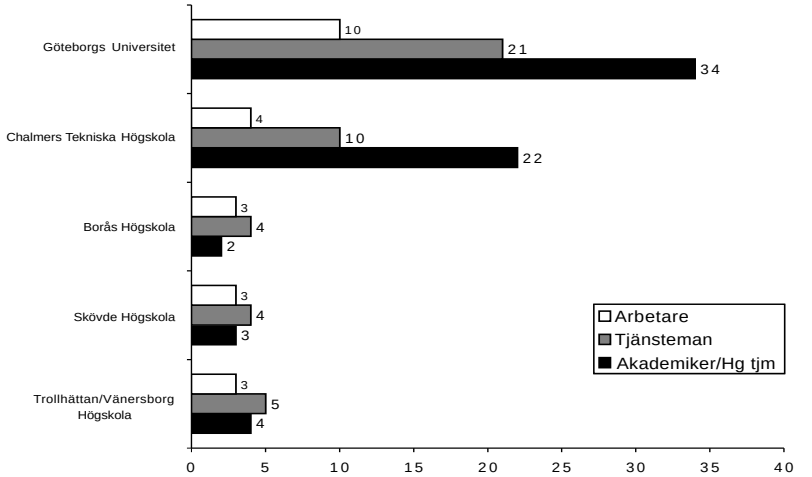

Kommentar: Frågans formulering är; Har du genom studier/arbete eller på något annat sätt kommit i kontakt med följande universitet och högskolor? (Observera att du kan markera fler än ett alternativ för varje universitet/högskola). Endast svarsalternativet ”studerat eller har tidigare studerat vid” är behandlat ovan. Det totala antalet som svarande enligt svarsalternativet uppgick till 435 personer då fördelningen är över klass minskar antalet något i de fall alla inte svarat på frågan om klassbakgrund. Utifrån det totala antalet svar framgår att knappt 29 procent av de 1488 ungdomarna mellan 18-29 studerar eller har studerat vid högskola/universitet. För figur 1 gäller följande svarsfrekvens i antal: Göteborgs universitet 165, Chalmers 85, Borås Högskola 34, Skövde 35, Trollhättan/Vänersborg 41. Antalet svarande på frågan är mycket låg vilket starkt ökar procenttalens osäkerhet.

På samhällsvetenskapliga fakulteten vid Göteborgs Universitet uppger ungefär 31 procent av studenterna att de är uppvuxna i en arbetarklassfamilj. Från akademiker/högre tjänstemän och tjänstemän kommer 27 respektive 29 procent. Till synes ett relativt oproblematiskt förhållande med ungefär lika stor representation mellan de tre stora socioekonomiska klasserna. Fördelningen blir desto mer nyanserad när den ställs i relation till hur ungdomar i allmänhet definierar sin egen familjs klasstillhörighet. Utav 1488 ungdomar i Västra Götaland uppger 57 procent att de har arbetarklassbakgrund. Mellan grupperna inom samhällsvetenskapliga fakulteten råder således en viss balans men i förhållande till livet utanför universitetet råder alltjämt en social snedrekrytering i förhållande till klass.

Figur 2 Klasstillhörighet (procent)

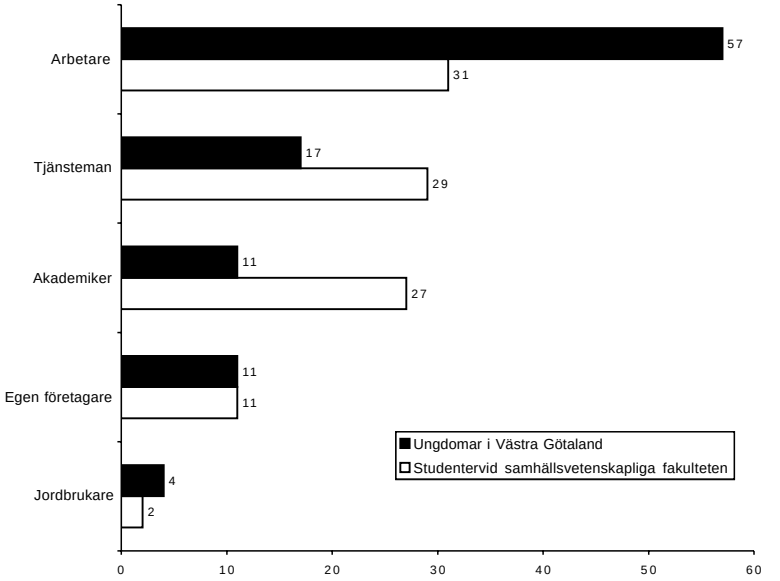

Kommentar: Frågans formulering är: Om du skulle beskriva den familj du växt upp i, vilken av nedanstående kategorier stämmer då bäst? Svarsalternativen var de fem återgivna socioekonomiska klassgrupperingarna ovan. Procentbasen bygger på svar från 1356 ungdomar och 664 studenter.

Utbildningshistoria

Som nämnts ovan är förhållandet mellan de tre stora socioekonomiska klasserna relativt jämn på samhällsvetenskapliga fakulteten. Det är i relation till ungdomar i allmänhet och deras klasstillhörighet den stora diskrepansen framträder (se figur 1).

Föräldrarnas utbildning har samband med klasstillhörigheten och tros påverka huruvida barnen går vidare med högre utbildning eller ej. Mer än hälften av studenterna uppgav att föräldrarna har läst eller har examen från högskola eller universitet. Studenternas fäder följer här ett något mer klasstereotypisk mönster än mödrarna. Bland studenter med bakgrund inom klassen högre tjänstemanna/akademiker har uppemot 85 procent av fäderna högskoleutbildning. Att jämföra med att 46 procent av arbetarklasstudenternas fäder har folk- eller enhetsskola som högsta utbildning och 10 procent har en examen från universitet eller högskola. Skillnaden finns även hos mödrarna men av mammorna till studenter ifrån arbetarklass har 26 procent en högskoleexamen.

Tabell 1 Studenternas föräldrars utbildningsnivå i förhållande till subjektiv klass (procent)[1]

	Far				Mor			
	Studenter	Arbetare	Tjänstemän	Akademiker	Studenter	Arbetare	Tjänstemän	Akademiker
Utbildningsnivå								
Folk- eller enhetsskola	22	46	11	1	11	26	4	1
Folkhögskola	2	4	2	0	2	4	1	1
2-årigt gymnasium	8	15	9	1	9	16	9	1
Flickskola	3	5	4	0	7	9	10	2
Minst 3-årigt gymnasium	11	12	16	3	9	12	13	4
Studerat vid universitet/ högskola	11	8	13	10	12	8	18	10
Examen från universitet/ högskola	44	10	46	85	49	26	44	82
Procent (%)	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal (N)	555	166	160	162	555	161	162	165

Kommentar: Frågans formulering är: Vilken högsta utbildning har dina föräldrar? Med svarsalternativen enligt ovan tabell samt alternativet ”vet ej” som inte ingått i analysen. Procentbasen för såväl fäders som mödrars utbildning bygger på svaret ifrån 448 studenters svar och för mödrarna.

Vad gäller tidigare utbildningen hos studenter respektive gruppen ungdomar framkommer att 88 procent av de förra läst in en treårig gymnasieutbildning vilket kan jämföras med knappt hälften av ungdomarna (49 procent). För studier på gymnasienivå framträder vidare ett tämligen klasstypiskt mönster. Bland studenter med arbetarklassbakgrund har 80 procent läst 3-årigt gymnasium vilket kan jämföras med hela 94 procent av studenter ifrån gruppen högre tjänstemän/akademiker. Det är även betydligt fler studenter ifrån arbetarklass som studerat vid Komvux eller folkhögskola i jämförelse med den högre klassen (22 respektive 12 procent inom arbetarklassen jämfört med 8 respektive 6 procent inom högre tjänstemän/akademiker).

I enkäten till de västsvenska ungdomarna ställdes frågan ”Vilken skolutbildning har du?” vilket betyder att respondenterna sannolikt svarat på högst avslutade eller just pågående utbildning. Femtiotre procent av arbetarklassungdomarna uppger 3-årigt gymnasium som högst avslutade eller pågående utbildning medan 29 procent av ungdomar ifrån högre tjänstemanna/akademikerfamilj anger examen från högskola. Tretton procent av arbetarklassungdomarna har examen från universitet eller högskola.

Fler personer inom studentgruppen har även läst vid folkhögskola än de i ungdomsgruppen (9 respektive 2 procent).

Levnadsförhållanden

Studenter lever i ensamhushåll i något större utsträckning än ungdomar (65 respektive 55 procent) och ungefär åtta procentenheter fler av ungdomarna än studenter är gifta (10 respektive 2 procent). Ungefär en tredjedel av individerna i båda grupper är sambos. I förhållande till klass följer båda grupper ett likartat mönster; andelen ensamstående ökar ju högre upp i klasstrappan. Femtiofyra procent av arbetarklasstudenterna var ensamstående att jämföra med 51 procent av ungdomar med arbetarklassbakgrund. För högre tjänstemän/akademiker gäller att 78 procent av studenterna och 69 procent av ungdomarna lever ensamma. Ett omvänt förhållande råder vad gäller samboliv med en större representation av arbetarklass inom såväl student- som ungdomsgruppen. Fyrtiofyra respektive 41 procent av personer med arbetarklassbakgrund vilket kan jämföras med 19 procent av personer uppvuxna i en högre tjänstemän/akademikerfamilj inom såväl student- som ungdomsgruppen. Ungdomar med högre tjänstemanna/akademiker bakgrund är den delmängd som i störst utsträckning lever inom äktenskap (12 procent).

Figur 3 Föräldraskap fördelat på ungdomar och studenter i förhållande till klass (procent)

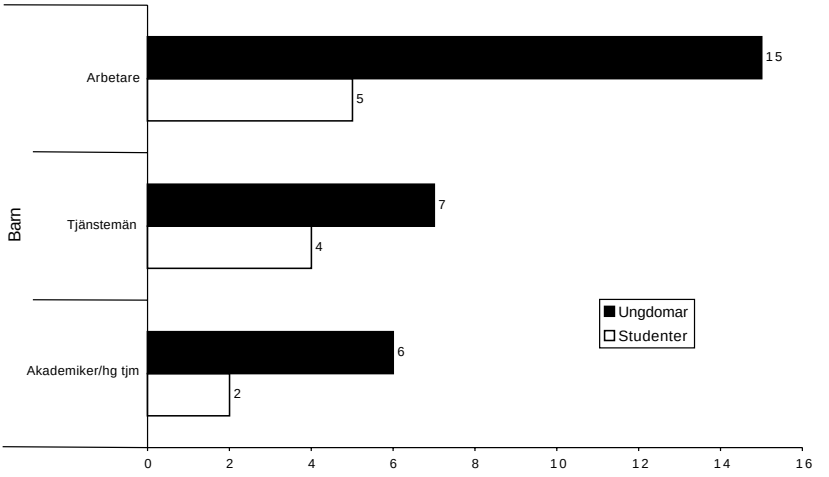

Kommentar: Frågans formulering är: Har du barn? I Ungdoms-SOM och Student-SOM var svarsalternativen olika ifråga om ålder på barnen varför svaren grupperats i ja eller nej kategorier. Procentbasen för ungdomar är enligt följande: arbetare 727, tjänstemän 230, högre tjänstemän/akademiker 148. För studenter: arbetare 205, tjänstemän 192, Högre tjänstemän/akademiker 182.

Ungdomarna, som alltså i större utsträckning än studenterna lever i någon form av parförhållande, tenderar även att i större utsträckning ha barn. Tretton procent

av ungdomarna har barn och bara fyra procent av studenterna. Även ifråga om föräldraskap framkommer klasskillnader vilka dock är mer framträdande inom ungdomsgruppen än inom studentgruppen. Inom den senare skiljer det tre procentenheter mellan arbetarklass och högre tjänstemän/akademiker (5 procent av arbetarklasstudenterna respektive 2 procent av studenter ifrån högre tjänstemanna/akademikerfamilj har barn). Desto större är skillnaden inom ungdomsgruppen. Femton procent av dem som är uppvuxna i en arbetarklassfamilj uppger att de har barn vilket kan jämföras med sex procent av individerna ur högre tjänstemanna/akademikerfamilj.

Av relevans för högre utbildning är, vad gäller levnadsförhållande, främst föräldraskapet. Huruvida man är gift eller inte borde inte ha några avgörande betydelse för att ta steget in på universitet och högskolor. Det är, som ovan visar, vanligare att ha barn om man inte är student. Barn och den försörjningsplikt som följer med föräldraskapet kan dock betraktas som ett hinder. För att erhålla en högre föräldrapenning skall individen ha haft en anställning. Om inte blir föräldralönen endast 60 kronor/dag. Det blir allt mer vanligt att skaffa barn senare i livet och idag är snittåldern för en förstföderska 27,5 år (Ungdomsstyrelsen 1999). Detta återspeglas även bland studenter och ungdomar då majoriteten av dem som är föräldrar befinner sig inom ålderspannet 26-29 år.[2] Att vänta med familj och barn kan vara en effekt av allt längre utbildningar. För de individer som har barn och samtidigt en önskan om högre studier är det av vikt att studiemedel och bostadsbidrag gör det möjligt att läsa vidare med familj.

Livsstil

Studenter och ungdomar i allmänhet skiljer sig åt vad gäller klasstillhörighet, grundläggande utbildning (gymnasium), civilstånd och föräldraskap. Ibland är differensen något större ibland något mindre. I förhållande till skillnaderna torde det ge något utslag på livsstilsfaktorer. Begreppet livsstil är ett samlingsbegrepp för faktorer såsom vanor och attityder. Även livsstilsbegreppet är kopplat till familjen och segmentering av olika socioekonomiska klasser. Likväl som föräldrarnas utbildningsnivå och engagemang för de egna barnens skolgång antas påverka barnens vidare val till högre studier (Hilding 2000) förmedlas inom familjen även vanor vad gäller fritid, kultur och nöjen (Ahrne m.fl. 2000).

En stor skillnad mellan ungdomar och studenter är ifråga om utlandsvistelser. Studenterna har vistats i utlandet genom arbete, språkresor, luffat och studerat genomgående i högre utsträckning, som figur 4 nedan visar.

Att luffa runt, studera eller att åka på språkresa är aktiviteter som tenderar att kosta mycket pengar. En analys av aktiviteter utomlands i förhållande till socioekonomisk klass visar också att det framförallt är personer ur tjänstemanna och högre tjänsteman/akademikerfamilj som företar sig dylika aktiviteter. Inom studentgruppen skiljer det 20 procentenheter mellan arbetarklass och högre

tjänsteman/akademiker vad gäller tåg-, båt- eller flygluffning (29 respektive 49 procent) och hela 22 procentenheter ifråga om språkresor. Minst skillnad är det i att arbeta utomlands (fyra procentenheter skillnad till den högre klassens favör). I ungdomsgruppen skiljer det 24 procentenheter mellan arbetarklass och högre tjänsteman/akademiker och erfarenhet av språkresa.

Figur 4 Utlandsaktiviteter fördelat på ungdomar och studenter (procent)

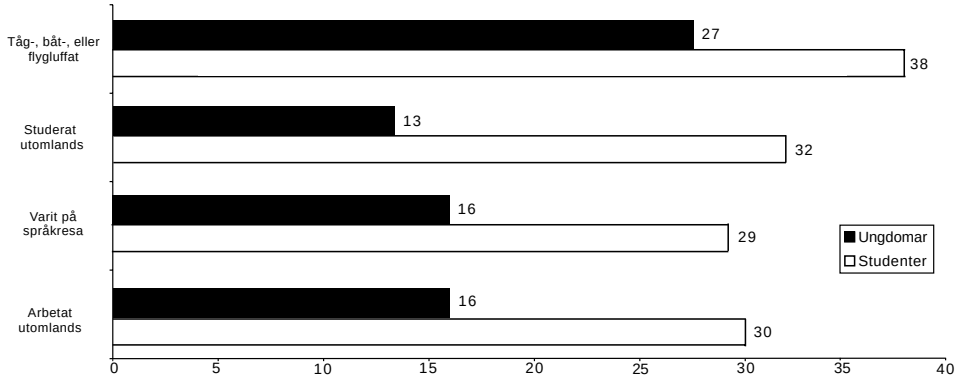

Kommentar: Frågans formulering är: Har du gjort något av följande till vilken de fyra faktorerna ovan utgjorde svarsalternativ. För ungdomarna gäller följande procentbaser: tåg-, båt- eller flygluffat 1429, studerat 1411, språkresa 1416 samt arbetat 1426. För studenterna: tåg-, båt- eller flygluffat 667, studerat 663, språkresa 661 samt arbetat 666.

Av de efterfrågade aktiviteterna är det arbete som torde innebära lägst kostnader för föräldrar och familj då man troligtvis erhåller lön och kan sörja för sig själv och sitt uppehälle. Vad gäller resor och dylikt behöver möjligen den enskilda individen ekonomiskt stöd hemifrån. Vidare är resor utomlands en klassfråga för befolkningen i stort (Ahrne m.fl.2000). Ungefär var tredje individ med ett arbetarklassyrke företar sig en utlandsresa. Det kan jämföras med ungefär varannan person med ett yrke inom tjänstemannapositionen. Med bas i hur familjelivet och uppväxtförhållandena formar individen och hennes preferenser är det sannolikt troligt att lockelse utomlands kan komma genom erfarenheter inom familjen. För den individ som i sin uppväxt rest på semester utomlands kan det kanske te sig lättare och mindre främmande att åka på språkresa eller en båtluffning i den grekiska övärlden.

En annan effekt av livsstilen är fritid och intressesfärerna. Studier har visat att även ifråga om fritidsvanor skiljer sig klasserna åt (Ahrne m.fl.2000). Barn uppvuxna inom arbetarklass tenderar att betrakta fritiden som tid utan vuxna och

deras inblandning. För medelklassens barn däremot utgörs en större del av fritiden av organiserade aktiviteter styrda av föräldrar eller andra vuxna.

Vad gäller föreningsliv är vare sig studenter eller ungdomar särskilt aktiva. Exempelvis är fyra procent av studenterna och två procent av ungdomarna aktiva medlemmar i ett politiskt parti. Studenterna är dock överlag något mer aktiva och framför allt gäller det engagemang i humanitära hjälporganisationer och föreningar för mänskliga rättigheter. Båda grupperna är dock mest aktiva inom idrotten (16 procent av studenterna respektive 17 procent av ungdomarna).

Figur 5 Fritidssysselsättningar fördelat på ungdomar och studenter (procent)

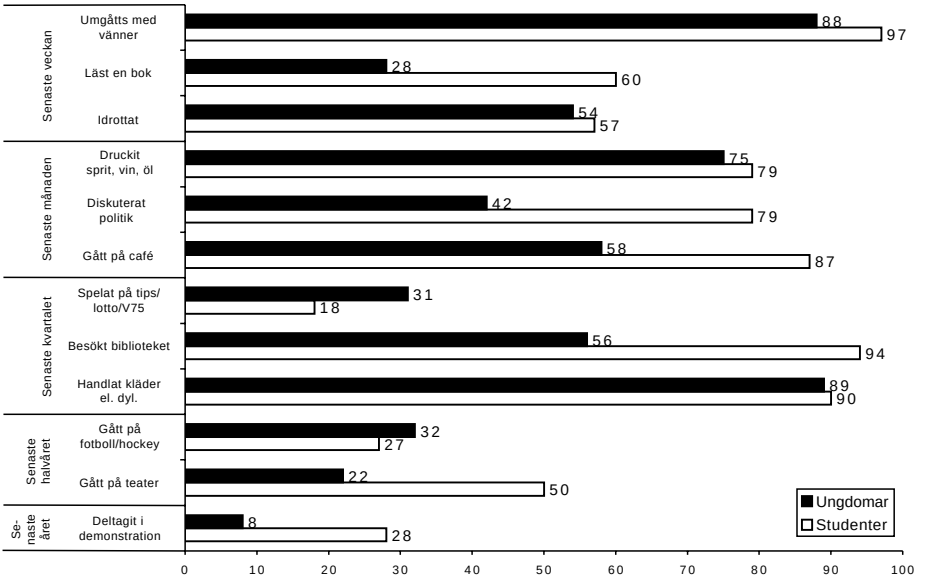

Kommentar: Frågans formulering är: Har ofta har du under det senaste 12 månaderna gjort något av följande saker? Svarsalternativen är: ingen gång, någon gång under de senaste 12 månaderna, någon gång i halvåret, någon gång i kvartalet, någon gång i månaden, någon gång i veckan samt flera gånger i veckan. För bearbetningen har aktiviteterna grupperats i enighet med hur ofta en aktivitet rimligen utförs. I redovisningen ingår de som under efterfrågad tidsperiod utfört efterfrågad aktivitet.

Som figur 5 ovan visar är den övergripande tendensen att fler studenter är mer aktiva än ungdomar i allmänhet. Ämnena ovan är ett urval från frågebatteriet[3] och illustrerar både aktiviteter där grupperna är jämna likväl som aktiviteter där studenter eller ungdomar erhåller högre värden. Det grupperna gör i liknande utsträckning, eller där det endast är en mindre diskrepans är att utöva idrott,

handla kläder och dylikt, titta på idrottsmatch samt umgås med vänner (i det senare finns dock en skillnad på 9 procentenheter). Ungdomarna erhåller ett högre värde än studenterna ifråga om att spela på lotto och andra spel. Studenternas höga aktivitetsgrad kan möjligen förklaras genom att de inte i lika stor utsträckning är knutna vid ett tidsbundet arbete. Det friare studentlivet ger större möjlighet att fika och umgås med vänner. Vidare är det förväntat att studenter i stor utsträckning nyttjar bibliotek och läser böcker. Studenterna bor även i universitetsstäder vilka kan bjuda ett större utbud av aktiviteter. Avvikelserna kan även relateras till teori om kulturellt kapital och fritidsvanor inom den egna klassen.

Vad gäller påverkan på fritidsysselsättningar visar materialet att det råder en större stereotypi inom ungdomsgruppen än inom studentgruppen. Ungdomar ifrån högre tjänstemän/akademikerfamiljer får så gott som genomgående högre aktivitetsgrad än ungdomar uppvuxna inom en familj av arbetarklass. Det är endast ifråga om att spela på lotto, tips och V75 och att gå på idrottsevenemang som ungdomar ifrån arbetarklass erhåller ett högre värde än den högre klassen inom samma grupp (36 mot 23 procent och 33 mot 19 procent). Inom studentgruppen råder inte samma entydiga mönster. Där råder en tämligen jämn fördelning.

Vari svaret till dessa symmetriska skillnader skall sökas är inte lätt. Det kan dock vara så att studenterna i sin situation som studenter lär sig och tillskansar sig nya livsstilar utanför uppväxtfamiljen medan ungdomar utanför universitet och högskolor följer mer invanda och i relation till den egna uppväxten mer traditionella mönster.

Den sista faktorn inom begreppet livsstil inom föreliggande analys är medievanor. Mönstret mellan studenter och ungdomar och inom grupperna i förhållande till klass avseende att ta del av tidningar framkommer klara skillnader.

Tabell 2 Studenters och ungdomars dagliga deltagande av ett urval tidningar fördelat på subjektiv klass och kön (procent) [4]

Jag tar minst 5 gånger per vecka del av	Studenter			Ungdomar		
	Arbetare	Tjänstemän	Akademiker	Arbetare	Tjänstemän	Akademiker
Göteborgs-Posten	42	47	53	27	40	51
Metro	30	28	25	16	18	17
GT	3	1	3	5	3	1
Expressen	1	0	2	3	2	2
Aftonbladet	3	2	4	9	6	4

Kommentar: I Ungdoms-SOM är frågan formulerad: Läser eller tittar du i någon dagstidning regelbundet – och i så fall hur ofta? I Student-SOM är frågan formulerad: Hur ofta brukar du ta del av nyheter i följande medier? I tabellen ovan ingår endast de som svarat att de tar del av följande medier minst fem dagar/vecka. För en mer utförig redovisning se Ulfsdotter-Eriksson (2001).

Vad gäller Västsverige största morgontidning GP framkommer såväl studenters mer frekventa läsning av densamma och hur läsningen sammanfaller med klass. Den grupp som i minst utsträckning tar del av tidningen är ungdomar ifrån arbetarklass medan den som i störst utsträckning läser GP är studenter ifrån högre tjänstemanna/akademikerfamilj. I studentgruppen läses Metro av en högre andel studenter med arbetarklassbakgrund. Att inte ungdomsgruppen i lika stor utsträckning läser Metro beror sannolikt på att tidningen främst distribueras inom Göteborg och inte hela Västsverige. Att det är just arbetarklasstudenterna som läser densamma kan vara en kostnadsfråga. Metro är gratis medan GP är en tämligen dyr ”lyx” för en student med studielån. Vad gäller klass och ekonomi visar tidigare studie att 57 procent av personer inom lågresursområdena i Göteborg har en morgontidning att jämföra med 79 procent i de resursstarka bostadsområdena (Wadbring 2000).

Andelen läsare av kvällspress är låg såväl inom student- och ungdomsgruppen som inom de olika klasserna. En delgrupp som utmärker sig är arbetarklassungdom utav vilka nio procent läser Aftonbladet minst fem dagar i veckan.

Avslutande sammanfattning

I föreliggande analys av klassbakgrundens betydelse för högre studier framkommer, likväl som i många andra studier, att denna har betydelse för om en individ väljer att ta steget mot högre utbildning eller ej. Även om studenterna med arbetarklassbakgrund utgör en relativt stor grupp på samhällsvetenskapliga fakulteten vid Göteborgs universitet är rekryteringen i förhållande till fördelning i samhället i stort sned. Ett förhållande som blir synligt i jämförelse med västsvenska ungdomars klasstillhörighet. Snedrekryteringen avspeglas även utifrån data om de västsvenska ungdomarna och hur de väljer högskola och universitet där det råder större social snedrekrytering vid Chalmers och Göteborgs universitet än vid de mindre högskolorna i regionen. Materialet påvisar således att det är alltjämt aktuellt att diskutera frågan.

I analysen har framför allt skillnader mellan de båda grupperna lyfts fram och ställts i relation till klass. Studenter och ungdomar skiljer sig åt på en rad punkter; antal år på gymnasium, rekrytering till högskola, levnadsförhållande, erfarenhet av vistelse utlandet, fritidsvanor samt mediavanor. Även inom grupperna och ifråga om klass framträder skillnader. Ibland följer ett tämligen klasstypiskt mönster inom såväl student- som ungdomsgruppen. Ibland minskar klasskillnaderna och främst inom studentgruppen. Faktorerna ovan kan knytas till orsaker för reproduktion av såväl socioekonomiska klasser som social snedrekrytering. Inledningsvis ställdes frågan om de samhälleliga insatserna sker för sent i livet – att skiktningen påbörjas långt tidigare. En intressant fråga att gå vidare med är varför studenter med arbetarklassbakgrund i större utsträckning bryter det stereotypa mönstret i förhållande till motsvarande grupp bland ungdomar i allmänhet? Skiljer sig deras

hemförhållande markant ifrån gelikar inom ungdomsgruppen eller har de så att säga förändrats och omformat sitt habitus och de sociala och kulturella kapitalen under resans gång? Vad gäller exempelvis studentgruppens högre andel som läst på folkhögskola kan exempelvis peka på en större motivation att gå vidare med högre studier och att man därför väljer att förbättra sina betyg. När i livet inträffar då denna motivering?

Föräldrastödets betydelse för högre studier lyfts fram i en studie genomförd på Halmstad Högkola (Hilding 2000). Barn till föräldrar med hög utbildning upplevde en mer riktad uppmuntran och engagemang ifrån sina föräldrar än barn till föräldrar med lägre utbildning. I den senare gruppen vittnade man visst om stöd men inte lika riktat utan mer ofokuserat.

För att erhålla en djupare förståelse för rekrytering till högre studier behövs det undersökningar som går mer på djupet för att lyfta fram exempelvis uppväxt- och hemförhållanden, inställning till kunskap och bildande med mera.

Noter

1 Tabellen är tagen ur Ulfsdotter Eriksson (2001:27)

2 För analys av ålder se vidare Ulfsdotter Eriksson (2001)

3 se Ulfsdotter Eriksson (2001) för en genomgripande analys

4 ur Ulfsdotter Erikson (2001)

Referenser

Ahrne, G., Roman, C., Franzén, M. 2000. *Det sociala landskapet. En sociologisk beskrivning av Sverige från 50-tal till 90-tal.* Bokförlaget Korpen. Göteborg.

Carle, J. 1998. *Pierre Bourdieu och klassamhällets reproduktion*. I Månsson, P. (red) Moderna samhällsteorier. Traditioner Riktlinjer Teoretiker. Bokförlaget Rabén Prisma. Stockholm.

Hilding, L-O. 2000. *Det börjar hemma – om föräldrastöd och högre utbildning*. I SOU 2000:47.

SOU 2000:47 *Mångfald i Högskolan*: reflektioner och förslag om social och etnisk mångfald i högskolan. SOU 2000:47.

Ulfsdotter Eriksson,Y. 2001. Lika men olika – En beskrivande och jämförande studie av studenter på samhällsvetenskapliga fakulteten vid Göteborgs universitet och ungdomar i Västsverige. Arbetsrapport nr. 2. SOM-Institutet. Göteborgs Universitet.

Ungdomsstyrelsen. 1999. http://www.ungdomsstyrelsen.se/artikel/2001-06-20

Wadbring, I. 2000. *Tidningsläsare i storstadsområdena*. I Holmberg, S., Weibull, L. (red) Det nya samhället. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

RELIGIOSITET I GENERATION X[1]

MAGNUS HAGEVI

När den kanadensiske designern och författaren Douglas Coupland (1991) myntade begreppet *generation X* tänkte han på barnen till den generation som i Sverige brukar kallas för *40-talister* (på engelska *Baby Boomers*, vilket kanske är mer passande då gruppen även innehåller de som är födda på 1950-talet). Kortfattat kan 40-talisterna beskrivas som den generation som växte upp efter andra världskriget, gjorde uppror år 1968 för att sedan ta universitetsexamen och inleda lysande karriärer som möjliggjorde ett tillrättalagt liv i det välfärdssamhälle som deras föräldrar byggt (Floyd m fl 1987).

Vad som utmärker generation X är däremot svårare att beskriva. I samhällsvetenskapliga sammanhang är det inte ovanligt att kalla de personer som föddes under 1960- och 1970-talen och en bit in på 1980-talet för generation X, vilket sannolikt är en mer tidsmässigt utdragen period än vad Coupland till en början avsåg (Flory och Miller 2000; Graber 2001; se även Cox 1998). Oavsett hur generation X avgränsas antas personerna i denna generation ha speciella värderingar, något som Coupland senare har återkommit till i sitt författarskap. I boken *Life After God* (1994) försöker Coupland ge glimtar av hur det är att vara uppfostrad av 40-talisterna, den första generationen som slutat att tro på Gud. I en av bokens korta noveller rattar bokens berättare på sin bilradio. Han råkar då få in flera kristna radiostationer. Sändningarna är alla fokuserade på Jesus som likställs med vänskap, kärlek och alla andra mänskliga behov. Till detta lyssnar bilföraren som om han försöker dechiffrera ett främmande språk.

Är det rimligt att beskriva generation X som allt mer alienerad från traditionell religion – en generation där religiositet inte betyder något för hur man ser på samhället? För att kunna besvara denna grundläggande fråga måste först tre frågeställningar besvaras. För det första bör den verkliga uppväxtmiljön för generation X utredas: har generation X *växt upp i ett sekulärt samhälle* av aldrig tidigare skådat slag? För det andra måste också *religiositeten* hos generation X analyseras. Studier av religiositet intresserar sig för *individens subjektiva perception av en transcendent verklighet* (Dobbelaere 1981; Bergfeldt 1998).[2] Vilken betydelse har religiositet i generation X? Mer specifikt är avsikten är att undersöka *religiöst engagemang* – det vill säga religionsutövningens intensitet – och *religiösa värderingar* – det vill säga religiösa mål vilka uppfattas som åtråvärda att uppnå och som utvärderar något; hur det bör vara och om det är viktigt. Är det religiösa engagemanget i generation X extra lågt och ständigt minskande? Uppfattar generation X religiösa värderingar som allt mer betydelselösa? Den tredje och sista frågeställningen

berör religionens ställning när generation X ser på samhället. Finns det något *samband mellan religiositet och individens politiska opinion* i generation X? Dessa frågor skall besvaras i detta kapitel.

Postmaterialisk religiositet?

I början av 1970-talet började Ronald Inglehart arbeta på sin betydelsefulla och omdiskuterade teori om värdeförskjutningar i det västerländska samhället. Som statsvetare var han intresserad av vilka politiska förändringar nya framväxande värderingar förebådade. Ingleharts tanke var att ett minskat intresse för religion hos den yngre generationen – vilket för Inglehart var det samma som 40-talisterna – innebar att religionens inflytande på enskilda personers politiska uppfattningar var i avtagande (Inglehart 1977). Märk väl att Inglehart i senare forskningsrapporter inte ser någon skillnad mellan 40-talister och generation X, mer än att värdeförändringarna är mer genomgripande i den sistnämnda generationen (Inglehart 1990; 1997). Jag återkommer till detta lite längre fram i detta avsnitt, men först skall Ingleharts teori presenteras.

I korthet utgår Inglehart från två hypoteser. Den första kan kallas för *knapphetshypotesen*. Den innebär att ett behov tenderar att värderas högre om det råder utbudsbrist på det som tillfredsställer behovet ifråga, jämfört med om utbudet överstiger efterfrågan och de råder överflöd. Det finns dock en rangordning av vilket utbud som prioriteras först. Vissa behov är mer basala än andra. Till exempel upplevs svält och fysiska hot rörande hälsa som mer basala än känsla av tillhörighet och medbestämmande. Men när väl individen har uppnått säkerhet och ekonomisk trygghet växer betydelsen av att tillfredsställa icke-materiella mål.

Inglehart hävdar att de materiella hoten borde upplevas som mindre efter det andra världskriget. Före år 1945 var krig ofta förekommande på den europeiska kontinenten och den ekonomisk osäkerheten var större. Men Inglehart menar att ”people are safe and they have enough to eat” nu för tiden (Inglehart 1977:22). I västerländska samhällen borde därför betydelsen av icke-materiella värden öka, särskilt bland de personer som växt upp och präglats av välfärden under efterkrigstiden.[3]

Den andra hypotesen som Inglehart utgår ifrån är en *socialisationshypotes*: folk tenderar att genom hela sitt vuxna liv ha kvar de värderingar som de erhållit under uppväxttiden och i ungdomsåren. Enligt Inglehart ger dessa båda hypoteser upphov till att olika generationer tenderar att ha olika värderingar. Han menar att äldre personer har värderingar som reflekterar den relativa materiella osäkerhet som de växte upp under före krigsslutet år 1945. De prioriterar till exempel lag och ordning samt ekonomisk tillväxt. Inglehart kallar personer med sådana värderingar för *materialister*. De yngre generationerna tenderar istället enligt Inglehart att tona ned betydelsen av ekonomisk och kroppslig säkerhet. Istället betonar de icke-materiella värden som tillhörighet, medbestämmande och god miljö. De

personer som betonar dessa värderingar kallar Inglehart för *postmaterialister*. Förändringen består i att allt eftersom tiden går och allt fler växer upp under allt mer tilltagande välfärd samtidigt som den äldre generationen dör bort kommer andelen postmaterialister bli allt fler. Inglehart talar om en tyst revolution: i moderna västerländska samhällen förändras värderingarna långsamt från materialistiska till postmaterialistiska.

Angående religion menar Inglehart att dess betydelse för värderingarna bör minska, i alla fall inom politiken. Han frågar om framväxten av postmaterialistiska värderingar är ”an indication that the secularization of Western political culture is finally being complete?” och han svarar: ”Apparently not – at least not yet.” (Inglehart 1977:217). Vad han menar är att religionens minskade betydelse går relativt långsamt, till exempel i jämförelse med betydelse av klass i form av socialt arv. Den något tröga minskningen av religionens betydelse beror enligt Inglehart för det första på att den religiösa socialisationen främst sker inom familjen, vilket är en stark form av normöverföring mellan generationer. För det andra tenderar föräldrar vilja att barnen behåller föräldrarnas religiösa tillhörighet medan somliga föräldrar uppmuntrar sina barn att lämna sin klasstillhörighet (till exempel från arbetarklass till medelklass). Icke desto mindre menar Inglehart att även denna typ av insocialisering i religion är i avtagande.

I ett par senare publikationer utvecklar Inglehart sin teori om postmaterialistiska värderingar och religion. Han framhåller återigen att religion i form av traditionell kristendom tappar mark i samhället till förmån för postmaterialistiska värden. ”[I]t seems clear that an intergenerational shift is taking place from Materialist toward Postmaterialist values… [T]he available evidence strongly suggests that we are witnessing an intergenerational decline in the subjective importance of God… Postmaterialists are significantly less likely to say they believe in God.” (Inglehart 1990:186, 188, 192; 1997). Han menar dock att det är ironiskt att postmaterialisterna känner främlingskap inför religionerna. ”Postmaterialists have more potential interest in religion than Materialists. But, it would seem, most organized religions today have little to say about the meaning and purpose of life – at least in terms that are meaningful to the Postmaterialists.” (Inglehart 1990:192-193; 1997).

Samtidigt avfärdardar inte Inglehart betydelsen av religion helt. Istället menar han att ”spiritual concerns are an inherent concern of human beings.” (Inglehart 1990:180; 1997). Han är inte ensam om ett sådant antagande. Flera religionssociologer arbetar utifrån tanken att en individs religiösa efterfrågan är konstant, men att detta behov kan tillfredsställas på olika sätt. De religiösa förändringarna rör inte människornas religiösa behov utan enbart i vad mån det religiösa utbudet kan tillfredsställa det (Iannaccone och Finke 1997). Inglehart menar dock att postmaterialisternas religiösa behov inte tar sig uttryck i traditionell religion, utan mer en öppen attityd till livsåskådningar: ”traditional forms of religion have been, *and still are*, declining. During the past 40 years, church

attendance rates have been falling and adherence to traditional norms… have been eroding and continue to erode." (Inglehart 1997:72).

När Inglehart diskuterar religiösa förändringar noterar han att religion har åtminstone två funktioner. Dessa kan vara ömsesidigt förstärkande eller betraktas som totalt separata, allt efter tycke och smak. Den ena funktionen rör sig om tro och upplevelser av en transcendent verklighet, något övernaturligt. Enligt Inglehart är det denna typ av tro och religiösa upplevelser som personer med postmaterialistiska värderingar ännu har behov av. Den andra funktionen beaktar vilka implikationer religionen har på individens beteende och på vad sätt religionen påverkar hela samhället, till exempel i form av normer och värderingar. Dessa religiösa normer och värderingar menar Inglehart att fler och fler ifrågasätter. Det kan alltså vara så att människor ställer existentiella frågor medan många kyrkor med stor emfas försökt upprätthålla de normer och riter som de flesta människor enligt Inglehart uppfattar som irrelevanta. Däremot har dessa människor kvar sina religiösa behov (Inglehart 1990; 1997). Detta skulle betyda att utövandet av traditionell religion och betydelsen av traditionella värderingar minskar, trots att enskilda alltjämt har ett religiöst behov.

Ingleharts resonemang kring religiositet bland personer med postmaterialistiska värderingar haltar. Det verkar som om han har glömt bort sin egen teori om en tyst revolution. För låt oss anta att Inglehart och hans religionssociologiska forskningskollegor har rätt; det religiösa intresset tillhör människans natur. Antag samtidigt att allt färre människor kommer allt mer sällan i kontakt med religiösa institutioner eller någon form av religiöst utbud, något som kännetecknar generation X. Vad innebär då knapphetshypotesen för generation X:s förhållande till religion? Borde inte samhällets allmänna sekularisering ha en effekt som Inglehart förbisåg: att betydelsen av religiösa värden *ökar*, till och med traditionellt kristna värden. I så fall borde betydelsen av religiösa värden *öka* bland de personer – generation X – som växt upp i det religiösa knapphetens sekulära samhälle.

Enligt Ingleharts teorier är det dock två motstridiga krafter som är verksamma. Förutom den ökade betydelsen av religiösa värden grundat på knapphetshypotesen bör vi även ta hänsyn till att den religiösa socialisationen inom familjen avtar. Det sistnämnda leder till en relativ låg nivå av religiositet i generation X jämfört med äldre generationer. Men om knapphetshypotesen har relevans för individernas religiositet bör således allt fler i generation X värdera religion högre över tid, låt vara utifrån en initialt låg nivå.

Sekularisering

I religionssociologiskt avseende förbinder Inglehart den rikligare förekomsten av postmaterialister till en allt mer tilltagande sekularisering (Inglehart 1997). Sekularisering är ett av samhällsvetenskapens mest omdebatterade ämnen. Debatten kan stundtals vara tämligen förvirrad eftersom det råder delade meningar om

vad sekularisering är (jfr t ex Swatos och Christiano 1999). Risken är att man talar förbi varandra. Ett första steg i ett klargörande är att notera att ordet sekularisering används såväl för att beteckna ett begrepp som för att benämna en teori (Dobbelaere 1999).

Det finns ingen dominerande och vedertagen definition av begreppet sekularisering. En tämligen konventionell och i sin enkelhet sympatisk definition av *sekularisering är att religion betyder allt mindre för allt fler människor och inom allt fler samhällsområden* (Demker 1998; jfr Dobbelaere 1999). Detta är den definition som jag använder. Den primära forskningsuppgiften som begreppet sekularisering påkallar är att beskriva i vad mån sekularisering verkligen har inträffat; inom vilka samhällsområden och i vilken omfattning.

Det finns även teorier som benämns sekularisering, vars innehåll skiftar beroende på vilken forskare som gör antagandena. De teorier som befinner sig i huvudfåran menar att sekulariseringen tilltar allteftersom det moderna samhället utvecklas; moderniseras. Ofta förmodas rationella inomvärldsliga överväganden ersätta förklaringar av samhällsfenomen som hänvisar till det övernaturliga (Martin 1978; Dobbelaere 1981). Enligt Inglehart kan utvecklandet av postmaterialism vara ett steg i en sådan modernisering. I den kommande framställningen används dock inte sekularisering för att beskriva en teori, utan blott som en benämning av begreppet sekularisering och ingenting annat.

Diskussionen och forskningen om sekularisering skulle bli klarare om man som statsvetaren Marie Demker accepterade att sekularisering är ett mångfasetterat fenomen vars omfattning kan skifta inom olika sfärer i samhället (Demker 1998). Flera forskare har också gjort iakttagelser i samma riktning. Bland religionssociologiska forskare har det blivit allt vanligare att identifiera en religiös marknad bestående av religiöst utbud och religiös efterfrågan. Ursprungligen kommer indelningen från en kontroversiell religionssociologisk rational choice-ansats, men att använda begrepp som religiös marknad, utbud och efterfrågan accepteras av betydligt fler än denna teoris förespråkare.[4] Det religiösa utbudet är de religiösa föreställningar och beteenden som presenteras och finns tillgängliga för individerna i ett samhälle. Mellan det religiösa utbudet och efterfrågan råder en ömsesidig påverkan. Ofta tillgodoses behovet av religiositet genom de religiösa former som är tillgängliga för individen. Det religiösa utbudet strukturerar således individernas religiositet. Samtidigt försöker olika religiösa samfund och liknande att anpassa det religiösa utbudet till individernas religiösa efterfrågan. Det finns även individer som skapar egna religiösa organisationer som kan erbjuda just det religiösa utbud som de efterfrågar (Finke och Iannaccone 1993; Stark och Iannaccone 1994; Iannaccone och Finke 1997; Bruce 2000).

Den religiösa marknaden kan studeras på olika analysnivåer. I det följande beaktas samhälls- och sektorsnivå.[5] På båda analysnivåerna bör religiöst utbud såväl som religiös efterfrågan beaktas. Detta innebär att begreppet sekularisering kan studeras inom fyra områden (se tabell 1). Interaktionen mellan religion och

politik sker på samhällsnivå. På denna nivå handlar sekularisering om det som historikern John Sommerville kallar ”the change of religious culture into religious belief” och till ”a distinct part of culture” (Sommerville 1988:77). På sektorsnivå studeras enbart specifika sektorer av samhället: politiska, ekonomiska, religiösa etc. På sektorsnivån rör den religiösa marknaden enbart religion utan inblandning av andra samhällssektorer.

Tabell 1 Den religiösa marknaden på två analysnivåer

		Religiös marknad	
		Utbud	*Efterfrågan*
Analys-nivå	Samhälle	Integration mellan religion och andra samhällsområden, t ex politik	Påverkan av religiositet på andra samhällsområden, t ex politik
	Sektor	Religion	Religiositet

På samhällsnivå rör det religiösa utbudet religionens integration med andra samhällssektorer med i huvudsak icke-religiös aktivitet. Föreningen kan både vara resultatet av en religiös inverkan på andra samhällssektorer (till exempel politik) och det motsatta: en sekulär samhällssektor som påverkar religion. Vad gäller politik innebär sekularisering en separation mellan religion och den offentliga sektorn (Bergfeldt 1998). Statskyrkosystem och konfessionell skola visar alla på en förening av religion och politik. Att skilja kyrkan från staten och omforma skolämnet kristendom till religionskunskap är exempel på en sekularisering av det religiösa utbudet på samhällsnivå.

Till skillnad från samhällsnivån är den religiösa marknaden på sektorsnivå av religiös art, utan att andra icke-religösa samhällssektorer blandas in. På sektorsnivåns utbudssida agerar organisationer och rörelser som avser att representera och verka för en religion eller en religiös inriktning. De religiösa organisationernas utbud består också av formaliserade religiösa trossystem, normer, riter och religiösa möten. Ett *formaliserat trossystemen* innebär att en grupp på något sätt konstruerat och delar ett manifest trossystem som är överförbart mellan olika individer. *Normer* är regler om uppförande och informella men allmänt accepterade mallar för vad som är lämpligt handlande av individen (Hagevi 1998). *Riter* är väsentligen standardiserade och formaliserade handlingar genomförda i en liturgisk omgivning som artikulerar tillhörighet eller överför annan information om symboler (Boholm 1996). Ofta är det religiösa organisationer – till exempel kyrkor – som erbjuder och utför riterna och ger de religiösa förklaringarna till varför de sker. Vi känner igen evangelisk-luthersk kristendom som exempel på formaliserat trossystem, tio

Guds bud som exempel på normer och dop, konfirmation, vigsel och begravning samt gudstjänster som exempel på riter. En tydlig sekularisering av det religiösa utbudet på sektorsnivå är om det religiösa utbudet från kyrkor och andra religiösa organisationer minskar, till exempel genom att allt färre riter utförs.

På sektornivåns efterfrågesida analyseras individens religiositet. Det finns flera indikatorer på religiositet. En vanlig indikator är individens religiösa engagemang, det vill säga religionsutövningens intensitet, till exempel hur ofta någon besöker en kyrka eller ber till Gud. En annan indikator är religiösa värderingar. Ett religiöst trossystem innehåller värderingar som en person kan bejaka eller avfärda i mer eller mindre utsträckning. Några exempel på religiösa värderingar är betydelsen av frälsning och vilken status Bibeln bör ha. På sektornivåns efterfrågesida innebär sekularisering bland annat att allt färre är religiöst engagerade eller uppfattar religiösa värderingar som betydelsefulla.

Angående religiös efterfrågan på samhällsnivå analyseras förhållandet mellan individens religiositet och (i vårt fall) politisk opinion. Notera att till skillnad från det religiösa utbudet analyseras på efterfrågesidan *individens* förhållande till religion (se definitionen av religiositet) och *individens* politiska opinion. En person kan då låta sin politiska opinion baseras på den egna religiositeten. Sekularisering innebär att sambandet mellan religiositet och politiska opinion försvagas.

Disposition

I den följande framställningen kommer analysen följa ovanstående modell av den religiösa marknaden på två analysnivåer. Först studeras det religiösa utbudet på samhällsnivå i form av konfessionella skolor, sedan det religiösa utbudet på sektorsnivå vilket görs genom en analys av religiösa riter. Avsikten med detta är att ta reda på om generation X växt upp i ett samhälle som i särskild hög grad är sekulariserat genom att det innehåller ett kraftigt försvagat religiöst utbud (se den första frågeställningen). Därefter analyseras den religiösa efterfrågan på sektorsnivå genom att undersöka religiositeten i generation X. På så sätt kan får vi svar på om det religiösa engagemanget och om betydelsen av religiösa värden i generation X och utvecklingen av religiositeten över tid (se den andra frågeställningen). Till sist studeras religiös efterfrågan på samhällsnivå: sambandet mellan religiositet och politisk opinion i generation X. Därigenom undersöks om religiositet är relaterat till samhällssynen i generation X (se den tredje och sista frågeställningen).

Tillvägagångssätt

För att besvara den första frågeställningen – om generation X växt upp i ett sekulärt samhälle av aldrig tidigare skådat slag – genomförs en rad sekundäranalyser av andra insamlat och redovisat material. Dessa analyser behandlar för det första

det religiösa utbudet på samhällsnivå, närmare bestämt religionsundervisningen i grundskolan under 1900-talet. För det andra studeras det svenska religiösa utbudet på sektorsnivå år 1920-2000 i form av religiösa riter.

Vad gäller möjligheten att besvara den andra frågeställningen om det religiösa engagemanget och betydelsen av religiösa värden i generation X har SOM-institutet vid Göteborgs universitet under år 2000 genomfört en intressant frågeundersökning av ungdomar boende i Västra Götaland mellan 15-29 år. De 1798 svarande (67 procent av hela urvalet) representerar nämligen de 15 sista årskullarna av generation X (personer födda mellan år 1961-1985). Men för att besvara den andra frågeställningen behövs även data över tid. Då kommer tidigare genomförda SOM-undersökningar väl till pass. Dessa frågeundersökningar är utformade på liknande sätt som ovanstående undersökning med det undantaget att de svarande representerar den vuxna svenska befolkningen; först svenska medborgare i åldern 15-75 år från år 1986, sedan år 1992 både svenska och utländska medborgare i åldern 15-80 år och sedan år 2000 hela svenska befolkningen i åldern 15-85 år (se Lithner 2001).

Även vid den tredje frågeställningen – sambandet mellan religiositet och politisk opinion – begagnas SOM-institutets frågeundersökning av Västra Götalands ungdomar.

Religiöst utbud på samhällsnivå: konfessionell skola

Det religiösa utbudet kommer att analyseras på både samhällsnivå och sektorsnivå. På samhällsnivå är det intressant att analysera hur den politiskt styrda offentliga sektorn integreras med religion. I centrum för analysen står skolan, en del av den offentliga sektorn som påverkar varje generations uppväxt.

Internationellt har religion varit ett politiskt stridsäpple i samband med utbildning. Sverige är inget undantag. Kristdemokraterna bildades delvis som ett resultat av vad som upplevdes som en hotande förändring av skolans religionsundervisning (Demker 1998). I utbildningspolitiken har grundskolans religionsundervisning länge spelat en viktig roll. För 40-talisterna och de föregående generationerna var religionsämnet en undervisning i kristen tro, vilket i stor utsträckning var liktydigt med den evangelisk-lutherska läran. Svenska kyrkan hade speciella rättigheter att delta i samband med kristendomsundervisningen ända fram till slutet av 1950-talet. Men under denna tidsperiod och därefter har dock skett stora förändringar av religionsundervisningen i skolan. Låt oss beskriva huvuddragen i ämnets omvandling.

Fram till år 1919 genomförde den dåvarande folkskolan en ren konfessionell undervisning i statskyrkans lära. Kristendom var det viktigaste ämnet med ungefär 10 timmars undervisning i veckan. Sedan inträffar en genomgripande förändring. En ny läroplan inför en icke-konfessionell etisk-evangelisk kristendomsundervisning som tilldelas ungefär 2 undervisningstimmar i veckan. Istället för att som tidigare

fokusera på katekesen är Bibeln – speciellt Jesus bergspredikan – huvudlitteratur. Under 1920-talet kom Bibeln att kompletteras med en lärobok i kristen tro. Trots kristendomens framträdande position deklarerade dåtidens undervisningsplan att ämnet också avsåg att främja tolerans gentemot alternativa tänkanden. I samband med införandet av grundskolan år 1962 ersätter kristendomskunskap den gamla beteckningen kristendom. Avsikten var nu inte att lägga grunden för en kristen livsåskådning utan endast orientera eleverna om den kristna tron (Dahlgren 1985; Gustafsson, G 1991; Staarup 1992).

I slutet av 1960-talet när de första årskullarna av generation X skall börja grundskolan bryts traditionen med kristen undervisning av. Redan år 1964 byter kristendomsundervisningen namn till religionskunskap på gymnasiet. Grundskolan följer efter i och med den nya läroplanen år 1969. Enligt den färska läroplanen är det nya ämnet inte någon undervisning i den kristna tron. Istället betraktas för första gången religionskunskap som ett samhällsorienterande ämne. Läraren skall undervisa om alla de stora världsreligionerna, även om kristendom betonas särskilt (Dahlgren 1985; Gustafsson, G 1991). Religionsämnet har således transformerats från att ha varit en konfessionell undervisning i Svenska kyrkans lära, via icke-konfessionell etisk-evangelisk kristendomsundervisning till den multireligiösa religionskunskap som generation X undervisats i.[6]

Vad gäller utbildningen har det religiösa utbudet på samhällsnivå genomgått kraftig sekularisering, speciellt under 1960-talet. Jämfört med tidigare generationer är det således en mycket annorlunda undervisning som generation X inmundigat. Årskullarna i generation X var de första som fick gå i en sekulariserad grundskola. Från att ha koncentrerat sig nästan uteslutande på att undervisa i kristendom – och propagerat för den – infördes ett samhällsorienterat och multireligiöst undervisningsmoment runt år 1970. Kunskaperna i en religion blir sannolikt mindre detaljerade om undervisningen också inom samma tidsrymd skall ta upp andra religioner. I skolan borde således generation X fått bredare men grundare kunskap om religion än föregående generationer.

Religiöst utbud på sektorsnivå: religiösa riter

På sektorsnivå analyseras det religiösa utbudet; närmare bestämt utbudet av religiösa riter, vilket i en del fall också antas vara indikatorer på de kyrkliga normernas ställning. Om antalet genomförda religiösa riter minskar innebär det att det religiösa utbudet på sektorsnivå sekulariseras. Det är främst Svenska kyrkan som erbjuder och utför religiösa riter i Sverige. Dop, konfirmation, nattvard, vigsel och begravning är alla centrala riter i nästan alla kyrkor, så även Svenska kyrkan. Frågan är i vad mån dessa riter utförs? Om andelen i generation X som genomgått religiösa riter är förhållandevis liten bör detta vara ett tecken på att de växt upp i ett samhälle som är förhållandevis sekulariserat på sektornivåns utbudssida. Därmed

är det intressant att analysera andelen *ogenomförda religiösa riter*, det vill säga de fall där religiösa riter inte genomförts fast riterna enligt det dominerande samfundets normer borde ha blivit utförda.

Några ogenomförda riter indikerar också vilken roll religiösa normer spelar för svenskarna. En central religiös norm är att familjebildning sker i ett av kyrkan välsignat äktenskap. Att istället gifta sig borgerlig eller att föräldrarna inte alls gifter sig innan de skaffat barn visar ett brott mot de traditionella normer som inte bara Svenska kyrkan utan även frikyrkorna har hävdat. Genom att studera andelen utomäktenskapliga barn får vi en indikator på i vad mån generation X växt upp i familjer som på ett förhållandevis klart sätt ställt sig utanför den traditionella religiösa normstrukturen.

Figur 1 Ogenomförda religiösa riter 1920-2000

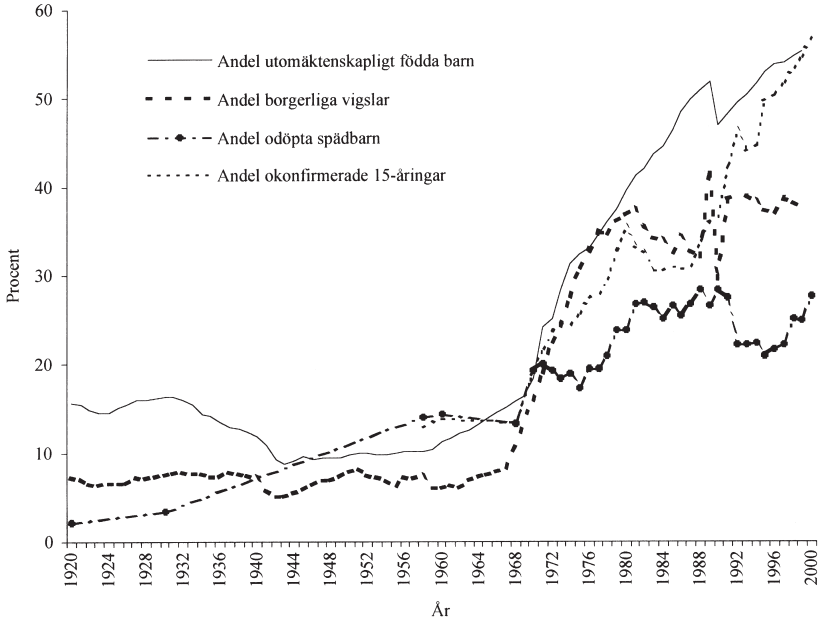

***Kommentar**:* Utomäktenskapligt födda barn avser procent av samtliga levande födda. Borgerliga vigslar avser procent av samtliga vigslar. Okonfirmerade 15-åringar avser procent personer som under aktuellt år fyllt 15 år men som inte har konfirmerats i Svenska kyrkan. Odöpta spädbarn avser procent av under året födda barn som inte döpts av Svenska kyrkan. Angående dop, konfirmation och borgerliga vigslar år 1970-2000 är uppgifterna hämtade från Skog 2001. Angående dop och konfirmation år 1920 och 1930 är uppgifterna beräknade från SCB Folkräkningen (1925; 1937) samt år 1960 och 1968 är uppgifterna hämtade från Stoltz 1970:22. Övriga uppgifter är hämtade ur eller beräknade utifrån SCB:s Statistisk årsbok 1920-2002. Observera att mellan år 1930-1958 finns inga mätpunkter registrerade angående odöpta spädbarn.

I figur 1 redovisas två mått på riter som Svenska kyrkan *inte* utfört mellan år 1920-2000: spädbarn som inte döpts och 15-åringar som inte konfirmerats i Svenska kyrkan. Dessutom redovisas två samfundsneutrala mått. För det första andel nyfödda som fötts utanför äktenskapet. För det andra borgerlig vigsel som i allt väsentligt innebär en icke-religiös äktenskapsform, men med följande brasklapp: Fram till år 1954 hade Svenska kyrkan monopol på religiösa äktenskap. Personer som tillhörde andra samfund var hänvisade till borgerlig vigsel som de sedan kunde komplettera med valfri religiös ceremoni. Fram till 1950-talet ingår således en viss andel religiösa vigslar bland de borgerliga vigslarna (Stoltz 1970).

Enligt figur 1 har generation X växt upp i mycket sekulariserat samhälle. Samtliga indikatorer på sekularisering av det religiösa utbudet på sektorsnivå ökar. Det stora brottet då antalet ogenomförda religiösa riter tilltar kraftigt inträffar inför och under 1970-talet och ökningen fortsätter under 1980- och 1990-talen, det vill säga under de årtionden som generation X växer upp.

Låt oss granska varje trend mer specifikt. Familjen är en central del i de flesta människors liv. En ökning av barn födda utanför äktenskapet är därför en god indikator på betydelsen av kyrkornas normer i människors vardag. Vad gäller utomäktenskapligt födda barn går svensk statistik så långt tillbaka som år 1749 då 2 procent av alla barn registrerades som utomäktenskapligt födda. Sakteliga ökar andelen utomäktenskapligt födda barn till 15 procent år 1920, en nivå som bibehålls fram till år 1934 (se figur 1). Då börjar andelen utomäktenskapligt födda barn att minska och mellan år 1941-1960 är ungefär vart tionde barn fött utanför äktenskapet. Därefter börjar andelen utomäktenskapliga barn att öka igen och år 1969 föds var sjätte barn utanför äktenskapet. Sedan går utvecklingen snabbt. År 1971 föds var fjärde barn utför äktenskapet, år 1976 föds var tredje barn och år 1988 vartannat barn utanför äktenskapet. År 2000 föds 56 procent av barnen utanför äktenskapet. Denna utveckling kan inte betecknas som något annat än mycket dramatisk. I en så fundamental del av livet som familjebildningen innebär kastas den kyrkliga traditionen plötsligt ut. Brottet sker plötsligt i början av 1970-talet. Den revolutionerande sekulariseringen av det religiösa utbudet innebär således att en stor del av generation X växt upp i familjer som på ett tydligt sätt ställt sig utanför en av den traditionella religionens normer.

Till förändringen i familjebildningen kan läggas att en stor del av generation X som blivit födda inom äktenskapet ändå fötts av föräldrar som inte fått kyrkans välsignelse. Den dramatiska sekulariseringen i samband med familjebildningen understryks nämligen av att andelen borgerliga vigslar ökar, vilka således till stor del ersätter de kyrkliga vigslarna. Återigen sker förändringen plötsligt. Mellan åren 1968-1981 fördubblas andelen borgerliga vigslar, ännu en reträtt för kyrkan. Därefter stabiliseras andelen borgerliga vigslar och pendlar mellan 34-38 procent, undantaget åren 1989 och 1990.[7]

Vissa riter är tydliga passageriter, det vill säga något som markerar att individen träder in i, övergår till ett nytt stadium av eller lämnar en livscykel.[8] Dop av

spädbarn kan betraktas som en passagerit. Svenska kyrkan har dock blivit allt mer måna om att påpeka dopets religiösa innebörd. Till exempel har de försökt rensa bort formuleringar som kan ge stöd för uppfattningen att dopet är en namngivningsceremoni. Enligt sammanställningen i figur 1 har andelen odöpta spädbarn ökat, men inte så mycket som andelen barn födda utanför äktenskapet eller andelen borgerliga vigslar. Det är bland generation X som andelen odöpta spädbarn börjar att öka: från 1968 till 1971 ökar andelen odöpta spädbarn från 13 procent till 20 procent. Därefter inträder en långsammare ökningstakt som år 1988 mattas av vid 28 procent odöpta spädbarn. På 1990-talet inleds en ökning av andelen döpta spädbarn som innebär att 21 procent av alla spädbarn är odöpta år 1995. I slutet av 1990-talet återgår andelen odöpta spädbarn återigen till samma nivå som vid 1990-talets inledning. Trots att andelen odöpta spädbarn i generation X är betydligt fler än i föregående generationer tycks det dock som Svenska kyrkans doptradition är stark i förhållande till andra riter.[9]

I Svenska kyrkan genomförs konfirmationen som en bekräftelse på dopet som oftast äger rum i tidig ålder. Numer äger konfirmationen rum vid 15 års ålder i Svenska kyrkan. Efter kristendomsämnets avskaffande kan konfirmationsundervisningen ses som Svenska kyrkans stora chans att undervisa generation X i sin religion. Den genomförda konfirmationsundervisningen minskar dock kraftig under 1900-talets sista decennier. Återigen inleds sekulariseringen vid 1970-talets inledning då andelen okonfirmerade 15-åringar ökar kraftigt. Under 1980-talet stannar ökningen upp vid 35 procent (i samband med en av Svenska kyrkans kampanjer för att öka konfirmationsläsandet), men andelen okonfirmerade 15-åringar forsätter återigen att öka vid 1980-talets slut. År 2000 är över hälften – 57 procent – av alla 15-åringar inte konfirmerade av Svenska kyrkan och ökningstakten ser inte ut att mattas av. Det är således inte bara i skolan som utbudet av kristen undervisning minskat, utan den undervisning som sker i Svenska kyrkans regi har också tappat mark i generation X. Som kollektiv har generation X antagligen avsevärt mindre kunskap om kristendom än tidigare generationer.

Det religiösa utbud som möter svenskarna på sektorsnivå förändras grundligt i slutet av 1960-talet. Oavsett vilken religiös rit som undersöks visar resultaten att sekulariseringen ökar dramatiskt från omkring år 1970. Det är under denna tid som generation X växer upp; de blir de första som har växt upp i det sekulariserade Sverige. Kristendomsundervisningen är avskaffad och ersatt av samhällsorienterad religionskunskap. Deras föräldrar är inte gifta i kyrkan och inte sällan är de själva både odöpta och framförallt okonfirmerade. Det är således möjligt att generation X – till skillnad från sina föräldrar som ofta var 40-talister – kan betraktas som ”svältfödda” på religion. Enligt Ingleharts knapphetshypotes – att folk värderar något högre om tillgången är knapp än om det råder överflöd – är det därför möjligt att generation X uppfattar religiösa värderingar som allt mer betydelsefulla. Låt oss undersöka om det kan vara så.

Religiöst efterfrågan på sektorsnivå: religiositet

Är generation X allt mer alienerad från traditionell religion? Eller leder en uppväxt i religiös knapphet till att religiösa värden uppvärderas? I detta avsnitt skall religiositeten i generation X analyseras. Inledningsvis beskrivs förändringen i svenskarnas religiösa engagemang över tid, varefter religiositeten i generation X jämförs med resten av svenska befolkningen. Till sist specialgranskas religiositeten bland de sista årskullarna i generation X i Västra Götaland.

Vid en undersökning av svenskarnas religiösa engagemang pekar mycket på att den plötsliga ökningen av antalet ogenomförda riter är orsakad av en minskad religiös efterfrågan. Först minskar individens efterfrågan på religion stadigt, sedan – som om den sista droppen fick bägaren att rinna över – rasar det religiösa utbudet. Som indikator på folks religiösa engagemang används vanan att besöka gudstjänst eller religiöst möte. I Sverige är det förhållandevis få som dyker upp på söndagsgudstjänsten, bland den lägsta andelen i världen. Andelen har dessutom minskat över tid. Under det andra världskriget gick var femte svensk regelbundet (det vill säga minst en gång i månaden) på gudstjänst. År 1994 noterades bottennoteringen 8,4 procent regelbundna kyrkobesökare. Men sedan händer något. Numer tycks minskningen ha stannat upp eller åtminstone avtagit. Det är till och med så att undersökningarna för första gången på 60 år registrerar en svag ökning av andelen regelbundna kyrkobesökare (Hagevi 2002b).

Vad gäller andelen som aldrig eller relativt sällan (dock ej så ofta som en gång i månaden) besöker ett religiöst möte tycks sekulariseringen inte ha avstannat. Andelen som aldrig besöker religiösa möten ökar på bekostnad av andelen som sällan gör sådana mötesbesök (Hagevi 2001a). Fenomenet känns igen från internationell forskning (Putnam 2001). Andelen som inte har kontakt med organiserad religion ökar således, medan andelen med mer intensivt religiöst engagemang är konstant. Det här betyder att Sverige blir allt mer uppdelat i två tämligen olika grupper med å ena sidan personer som är tämligen aktiva i religiösa organisationer och å andra sidan personer som inte har någon kontakt med kyrkor och liknade organisationer.

Religiositet bland generation X och den äldre generationen

Hur religiös är generation X jämfört med äldre generationer? I figur 2 presenteras en sammanställning av sambandet mellan fem former av religiositet och ålder. Tre former av religiöst engagemang studeras: beteendena bön och religiösa mötesbesök samt attityden självidentifierad ateist (det vill säga frånvaro av gudstro). Två religiösa värderingar granskas: vikten av frälsning och bibelsyn.[10]

Enligt samtliga undersökta former av religiositet tenderar personer som tillhör generationer som är äldre än generation X och 40-talisterna att uppvisa högst grad av religiositet. I 40-talistgenerationen (som alltså inkluderar personer födda på 1940- såväl som 1950-talet) tycks de äldsta ålderskullarna vara något mer religiösa än de

yngre, medan generation X är mer enhetlig. Skillnaderna mellan generationerna är mest markanta för regelbundna bedjare. I generation X och bland 40-talisterna ber ungefär var femte regelbundet till Gud, medan över hälften av personer som är 80 år eller äldre ber regelbundet. Medan knappt var tionde person i generation X och bland 40-talisterna besöker religiösa möten regelbundet gör var fjärde person mellan 80-85 år detta. Andelen självidentifierade ateister varierar inte lika mycket med ålder, men ungefär var femte person under 50 år uppger sig vara ateist, medan runt var tionde som är 50 år eller äldre identifierar sig som ateist; brottet går mitt i

Figur 2 Religiositet i hela svenska befolkningen efter ålder år 2000 (procent)

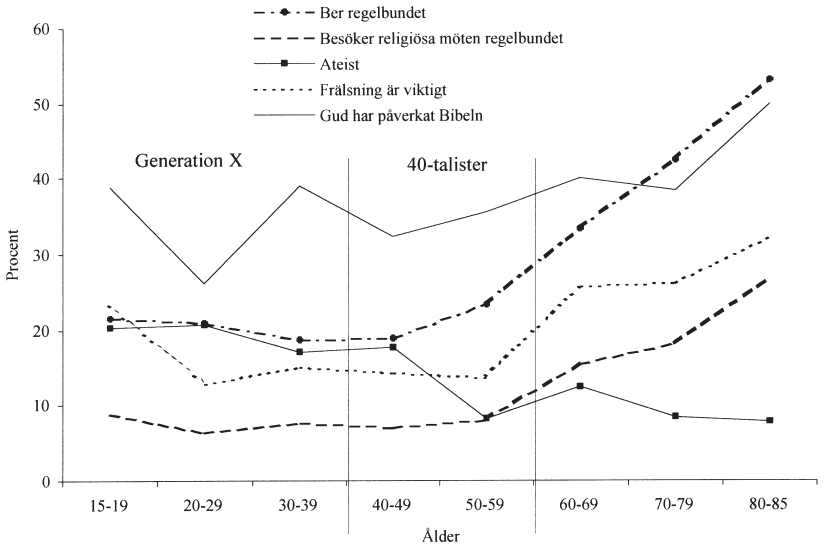

***Kommentar**:* Uppgifterna är hämtade från SOM-institutets undersökning år 2000 av svenska befolkningen mellan 15-85 år. *Ber regelbundet* och *besöker religiösa möten regelbundet* undersöks med frågan *Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?* Därefter nämndes bland annat *Besökt gudstjänst eller religöst möte* och *Bett till Gud*. De som besöker religiösa möten eller ber minst en gång i månaden betraktas som regelbundna. *Ateist* mäts med hjälp av frågan *Om Du skulle beskriva Dig själv, var skulle Du placera Dig på följande skalor?* varefter bland annat den 11-gradig skala från 0 (markerat med *Gudstroende*) till 10 (markerat med *Ateist*) presenteras. Svarande som markerat 10 betraktas som ateister. *Frälsning är viktigt* undersöks med frågan *Hur viktigt tycker Du att följande saker är för Dig?* varefter bland annat *Frälsning* nämns. De som svarat *Mycket viktigt* och *Ganska viktigt* betraktas anse att frälsning är viktigt. *Gud har påverkat Bibeln* mäts med frågan *Det finns olika sätt att se på Bibeln. Vilken av följande uppfattningar ligger närmast Din egen?* De som svarat *Bibeln är Guds rena ord och därför är den bokstavligen sann* och *Bibeln är inspirerad av Gud, men den är skriven av människor och måste tolkas på nytt i varje tid* anses tro att Gud har påverkat Bibeln.

40-talistgenerationen. Generationerna före både generation X och 40-talisterna tenderar också att i större utsträckning omfatta religiösa värderingar. Bland de som uppnått pensionsåldern är det ungefär dubbelt så vanligt att betrakta frälsning som viktigt jämfört med generation X och 40-talisterna. Skillnaden mellan generationerna är dock ganska liten vad gäller bibelsyn, även om det är något vanligare att de äldsta åldersgrupperna tror att Bibeln är påverkad av Gud än i Generation X (speciellt i åldern 20-29 år) och bland 40-talisterna.

De tonåringar som ingår i undersökningen tenderar att uppvisa en något högre religiositet än övriga i generation X, men också i jämförelse med 40-talisterna. Det är inte första gången ett sådant fenomen uppmärksammas (se t ex Bennulf m fl 1995). Allt tyder på att tonårsreligiositeten så småningom avtar längre fram i livscykeln.

”När fan blir gammal blir han religiös.” Så lyder ett talesätt. Vi vet inte utifrån ovanstående analys om så är fallet, men vi vet att äldre generationer tenderar att vara mer religiösa än både generation X och 40-talisterna och att detta gäller samtliga fem undersökta former av religiositet. Enligt resultatet är generation X – den första generation som växt upp under religiös knapphet i det sekulariserade Sverige – inte mindre religiös än de 40-talisterna som en gång i stor utsträckning vände ryggen mot ett samhälle där religionens roll var betydligt större.

Generationernas religiösa engagemang och värderingar

Skillnader mellan åldersgrupper kan vara av tre slag. För det första kan skillnaderna vara knutet till en *livscykel*, till exempel att man med stigande ålder tenderar att bli allt mer religiös. För det andra kan det röra sig om *periodeffekter*; en åldersgrupp eller flera åldersgrupper uppvisar av någon anledning (till exempel en dramatisk händelse) upp högre religiositet än andra. För det tredje kan skillnaderna vara knutet till *generationsförändringar*; den yngre generationen är mindre religiös än den äldre och är så livet ut. När vi talar om sekularisering är det den sistnämnda utveckling vi tänker på. Vilken av dessa förändringar som är aktuell kan prövas via kohortanalyser. Metoden kräver data med återkommande mätningar under flera årtionden som täcker in en hel generations religiositet. Ett sådant material finns tyvärr inte att tillgå.

De tidserier som ändå finns är dock tillräckligt omfattande för att det skall vara möjligt att undersöka i vad mån sekularisering i en yngre åldersgrupp överensstämmer med samma process i en äldre åldersgrupp. SOM-institutet har undersökt svenska befolkningens religiositet i 15 år med start år 1986, det vill säga året efter sista årskullen i generation X föddes. År 2000 finns hela generation X:s samtliga årskullar och endast dem inom åldersintervallet 15-39 år, medan detta åldersintervall till största del bestod av 40-talistgenerationen år 1986. Men för varje år som går tar generation X över allt mer av denna ålderskohort tills de dominerar den helt år 2000. Frågan är om religiositeten i ålderskategorin 15-39 år ökar eller

minskar allt eftersom generation X tar över den mellan år 1986-2000? Och ökar eller minskar religiositeten bland personer som är 40 år och äldre allt eftersom 40-talisterna träder in i denna skara?

Avsikten är att undersöka dels religiöst engagemang, dels betydelsen av religiösa värderingar. Låt oss börja med det religösa engagemanget, något som SOM-institutet började undersöka år 1987 i form av religiösa mötesbesök. Andelen regelbundna besökare av religiösa möten är numer tämligen stabilt, men andelen som överhuvudtaget någon gång besöker ett religiöst möte minskar alltjämt. Därför kommer analysen av religiöst engagemang beröra de som överhuvudtaget bryr sig om att besöka ett religiöst möte. Det som undersöks är således andelen som överhuvudtaget besökt ett religiöst möte de senaste 12 månaderna. Förändringen över tid av de religiösa mötesbesöken i två åldersgrupper redovisas i figur 3: yngre personer som vid undersökningstillfället var mellan 15-39 år jämförs med äldre personer som var mellan 40-75/85 år.[11]

Figur 3 Andel religiösa mötesbesökare efter ålder 1987-2000 (procent)

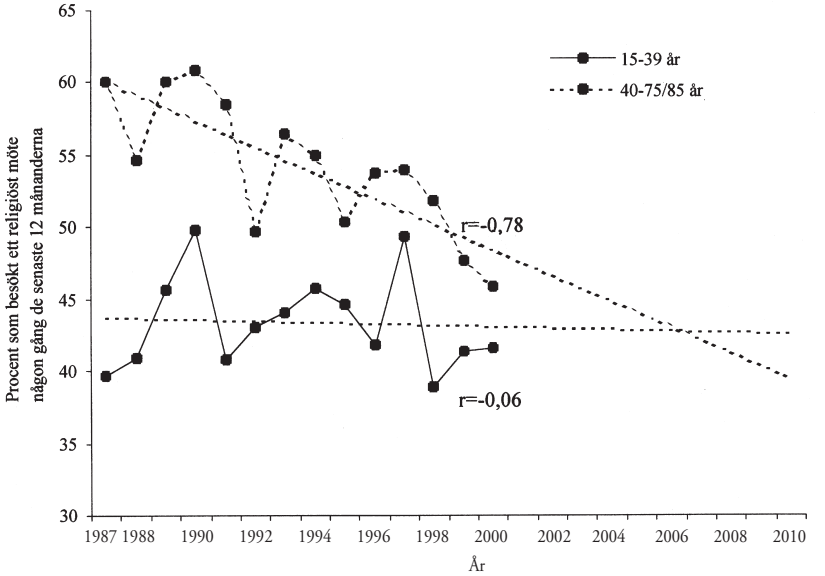

***Kommentar**:* Frågans formulering är *Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?* varefter bland annat *Besökt gudstjänst eller religiöst möte* nämndes. Svarsmöjligheterna är *Ingen gång*, *Någon gång under de senaste 12 månaderna*, *Någon gång i halvåret*, *Någon gång i kvartalet*, *Någon gång i månaden*, *Någon gång i veckan* och *Flera gånger i veckan*. I figuren redovisas alla svar som *religiösa mötesbesökare*, undantaget de som svarade ingen gång. Mellan år 1986-1991 var den övre åldersgränsen i SOM-undersökningarna 75 år, mellan år 1992-1999 var den övre åldersgränsen 80 år och från och med år 2000 var den övre åldersgränsen 85 år.

De personer som är under 40 år kan knappast sägas bli allt mer sekulariserade. Generation X:s intåg minskar nämligen inte det religiösa engagemanget i form av andelen som besöker religiösa möten. Med undantag av några enstaka hopp är andelen religiösa mötesbesökare tämligen stabil över tid (sambandet mellan årtal och andelen kyrkobesökare i åldern 15-39 år är Pearsons r=-0,06). Däremot minskar andelen besökare av religiösa möten kraftigt i den äldre gruppen (sambandet mellan årtal och andelen kyrkobesökare i åldern 40-75/85 år är r=-0,78). Det är att anta att den minskade andelen religiösa mötesbesökare i denna ålderskategori i stor utsträckning beror på 40-talisternas intåg och att äldre generationer gått bort.

Angående religiöst engagemang finns det ingen tendens till ytterligare sekularisering i generation X. Om tendensen står sig på längre sikt antyder således resultatet att sekulariseringen har stannat av. Det är i så fall till och med möjligt att se var golvet för sekulariseringen är satt: ungefär 40 procent av svenska folket kommer att fortsätta besöka religiösa möten. Det är dock möjligt att andelen religösa mötesbesökare i den äldre ålderskategorin fortsätter att minska. I figur 3 är inlagt två trendlinjer som är utdragna fram till år 2010. De representerar den kommande utvecklingen om den nuvarande tendensen håller i sig. I så fall kommer personerna i den yngre åldersgruppen att vara mer mötestrogna helgedomarna än den äldre ungefär vid år 2007. Det bör dock noteras att ingen kan veta vad framtiden kommer att bjuda på.

Religiösa värderingar

Låt oss gå över till att analysera betydelsen av religiösa värderingar. Sedan år 1986 har SOM-institutet undersökt hur viktigt *frälsning* uppfattas vara bland den svenska befolkningen. Ett begrepp av typen ”frälsning” kan förstås på många olika sätt. Vi vet inte vad det betyder för gemene man. Det är inte alls säkert att de som angivet att frälsning har någon form av betydelse för dem associerar till begreppet på samma sätt som en präst eller pingstvän skulle göra. Det är dock troligt att de flesta anser att frälsning är ett religiöst värde och att de flesta av dessa associerar det till kristendom.

De svarande har fått ange om de tycker att frälsning är *mycket viktigt*, *ganska viktigt*, *varken viktigt eller oviktigt*, *inte särskilt viktigt* eller *inte alls viktigt*. Genom att ge den första svarsmöjligheten (mycket viktigt) värdet 4, nästkommande värdet 3 och sedan i en fallande skala till svarsmöjligheten (inte alls viktigt) som får värdet 0 kan ett medelvärde för samtliga svarande i respektive åldersgrupp beräknas. Ju högre medelvärde, desto större betydelse har frälsning för de svarande. Förändringen över tid av betydelsen av frälsning redovisas i figur 4. Återigen består den yngre gruppen av personer som vid undersökningstillfället var mellan 15-39 år och den äldre av personer som var 40-75/85 år.

För betydelsen av frälsning innebär generation X:s intåg på arenan en betydelsefull förändring. Det som överraskar är att tendensen bryter mot antagandena om en

allt mer tilltagande sekularisering. Allt fler i den yngre ålderskategorin uppfattar frälsning som allt viktigare (sambandet mellan årtal och betydelsen av frälsning i åldern 15-39 år är r=+0,65). Detta är snarare motsatsen till sekularisering; sakralisering. Däremot är betydelsen för frälsning i den äldre gruppen mer stabil (sambandet mellan årtal och betydelsen av frälsning i åldern 40-75/85 år är r=-0,07).[12] Även i figur 4 finns två trendlinjer som är utdragna fram till år 2010. Liksom förut representerar trendlinjerna den kommande utvecklingen om den nuvarande tendensen håller i sig. Om allt annat är lika kommer personerna i den yngre åldersgruppen att uppfatta frälsning som mer betydelsefullt än personerna i den äldre gruppen år 2010. Återigen bör vi dock påminna oss om att vi inte vet om tendensen om frälsningens betydelse kommer att fortsätta eller ej.

Figur 4 Hur viktigt är frälsning för Dig? En femgradig skala från "inte alls viktigt" (0) till "mycket viktigt" (4) år 1986-2000 (medelvärde)

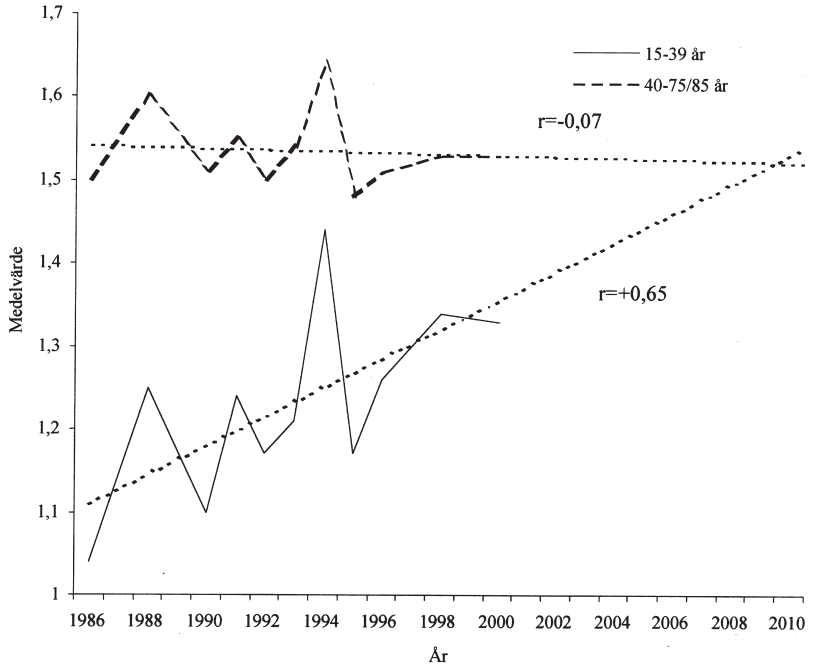

Kommentar: Frågans formulering är *Hur viktigt tycker Du att följande saker är för Dig?* varefter bland annat *Frälsning* nämndes. Svarsmöjligheterna var *Mycket viktigt* (kod=4), *Ganska viktigt* (kod=3), *Varken viktigt eller oviktigt* (kod=2), *Inte särskilt viktigt* (kod=1) och *Inte alls viktigt* (kod=0). Mellan år 1986-1991 var den övre åldersgränsen i SOM-undersökningarna 75 år, mellan år 1992-1999 var den övre åldersgränsen 80 år och från och med år 2000 var den övre åldersgränsen 85 år.

Det är dags att summera analyserna av religiositet i generation X, det vill säga sektorsnivåns efterfrågesida. Det finns inga tecken på en tilltagande sekularisering i generation X. I stora delar har den nya tillämpningen av Ingleharts knapphetshypotes – att folk uppvärderar betydelsen av något om tillgången är knapp än om det råder överflöd – fått stöd. Utifrån en relativt låg nivå fäster generation X – den första generationen som växt upp i det sekulariserade svenska samhället – större vikt vid religiösa värderingar än 40-talisterna. Detta är en form av sakralisering, vilket är motsatsen till sekularisering. Generation X som växt upp under religiös knapphet tenderar att bedöma ett religiöst värde som frälsning som allt mer betydelsefullt. Det sekulära samhället har inte heller inneburit att generation X ratar de religiösa mötesbesöken: de varken ökar eller minskar.

De sista årskullarna av generationen X i Västra Götaland

I generation X ökar betydelsen av frälsning, tvärtemot idén om en allt mer tilltagande sekularisering. Det tycks dessutom som om sekulariseringen i form av minskat religiöst engagemang har avstannat i generation X. Dessa resultat gäller dock för hela Sverige. Nu är det dags att vända blickarna mot generation X i Västra Götaland, närmare bestämt de 15 sista årskullarna i generation X. I tabell 2 redovisas tre mått på religiöst engagemang: besök av religiösa möten, bön och meditation.[13] Dessutom redovisas hur viktigt frälsning uppfattas vara bland de sista årskullarna i Generation X i Västra Götaland i tabell 3. Det sista måttet på religiositet som redovisas är medlemskap i kyrkliga organisationer och föreningar i tabell 4.[14]

Tabell 2 Besök av religiösa möten, bön och meditation bland personer i ålder 15-29 år i Västra Götaland år 2000 (procent)

	Aldrig	*Sällan*	*Regelbundet*	Summa procent	Antal svarande
Besökt gudstjänst eller religiöst möte	57	34	9	100	1731
Bett till Gud	57	21	22	100	1725
Mediterat	80	12	8	100	1720

***Kommentar**:* Frågans formulering är *Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?* Svarsmöjligheterna är *Ingen gång* (presenteras i tabellen för *aldrig*), *Någon gång under de senaste 12 månaderna, Någon gång i halvåret, Någon gång i kvartalet* (dessa tre svarsmöjligheter har i tabellen slagits samman till *sällan*), *Någon gång i månaden, Någon gång i veckan* och *Flera gånger i vecken* (dessa tre svarsmöjligheter har i tabellen slagits samman till *regelbundet*).

Tabell 3 Vikten av frälsning bland personer i ålder 15-29 år i Västra Götaland år 2000 (procent)

Mycket viktigt	11
Ganska viktigt	12
Varken viktigt eller oviktigt	29
Inte särskilt viktigt	17
Inte alls viktigt	31
Summa procent	100
Medelvärde	1,26
Antal svarande	1723

Kommentar: Frågans formulering är *Hur viktigt tycker Du att följande saker är för Dig?* Varefter bland annat *Frälsning* nämns. Svarsmöjligheterna är *Mycket viktigt, Ganska viktigt, Varken viktigt eller oviktigt, Inte särskilt viktigt och Inte alls viktigt.*

Tabell 4 Medlemskap i kyrklig organisation bland personer i ålder 15-29 år i Västra Götaland år 2000 (procent)

Aktiv medlem	8
Passiv eller associativ medlem	4
Inte medlem	88
Summa procent	100
Antal svarande	1728

Kommentar: Frågans formulering är *Ange nedan vilken/vilka föreningar Du är medlem i, samt hur aktiv Du är i dessa föreningar,* varefter bland annat *Kyrklig organisation/förening* nämndes. Svarsmöjligheterna var *Icke medlem* (presenteras i tabellen som *inte medlem*), *Icke medlem, men varit på möte under de senaste 12 mån., Medlem, men har inte varit på möte under de senaste 12 mån.* (dessa två svarsmöjligheter har i tabellen slagits samman till *passiv eller associativ medlem*), *Medlem och har varit på möte under de senaste 12 mån., Medlem och har någon typ av uppdrag* (dessa två svarsmöjligheter har i tabellen slagits samman till *aktiv medlem*).

Enligt tabell 2 besöker drygt 40 procent av de sista årskullarna i generation X i Västra Götaland religiösa möten, lika många ber till Gud och en femtedel mediterar åtminstone någon gång. I tabell 2 kan vi även utläsa andelen som uppvisar ett regelbundet religiöst engagemang: ungefär var elfte person av generation X:s unga garde i Västra Götaland besöker religiösa möten regelbundet, drygt var femte ber regelbundet, och var trettonde mediterar regelbundet. I generation X är det således

vanligare att besöka religösa möten eller be till Gud än att meditera. De tre måtten på religiöst engagemang har alla positiva samband med varandra. Sambandet mellan religiösa mötesbesök och bön är starkast (Pearsons r=0,55). Däremot är sambandet mellan meditation och religiösa mötesbesök (r=0,19) och bön (r=0,28) betydligt svagare. Huvudanledningen till att religiösa mötesbesök och bön inte har lika starka samband med meditation är troligtvis att personer som mediterar inte alltid betraktar det som religionsutövning, utan att de istället är religiöst passiva.

I tabell 3 presenteras en sammanställning över hur viktigt frälsning uppfattas vara. Vi finner att nästan var fjärde person i generation X:s sista årskullar anser att frälsning är viktigt och av dessa anser 11 procentenheter att frälsning är mycket viktigt. Samtidigt anser knappt en tredjedel att frälsning inte alls är viktigt. Uppfattningen om frälsning har starkt samband med böneaktivitet (r=0,47) och besök av religiösa möten (r=0,34). Sambandet är också denna gång svagare med meditation (r=0,11).

I tabell 4 finner vi att 8 procent i generation X:s sista årskullar svarar att de är aktiva medlemmar i en kyrklig organisation eller förening, 4 procent har ganska lösa kopplingar till en sådan organisation, medan 88 procent svarar att de inte är medlem i någon kyrklig organisation eller förening.

Vad gäller besök av religiösa möten, bön och frälsning är frågorna formulerade på exakt samma sätt som den tidigare använda i SOM-undersökningen för hela Sverige, varför vissa jämförelser är möjliga att göra mellan Västra Götaland och övriga Sverige. Eftersom ingen speciell undersökning genomförts av generation X utanför Västra Götaland är antalet svarande i åldern 15-29 år i övriga Sverige förhållandevis få (n=133 efter att personer boende i Västra Götaland undantagits). Jämförelsen ger vid handen att det bland generation X:s sista årskullar är ungefär lika vanligt att besöka religiösa möten och be till Gud i Västra Götaland som i resten av landet. Dessutom är värderingen av frälsning i nivå med genomsnittet av generation X i övriga riket.

I tabell 5 presenteras uppgifter om kön, ålder, etnisk bakgrund, urbaniseringsgrad, subjektiv (självrapporterad) klass under uppväxten, utbildningsnivå, i förekommande fall inriktningen på gymnasiet och i högskolan samt eventuellt medlemskap i kyrklig organisation eller förening bland personer i generation X. Avsikten är att undersöka om dessa egenskaper är relaterade till religiositet i form av fem indikatorer: regelbundna besök av religiösa möten, regelbunden bön och regelbunden meditation samt uppfattningen att frälsning är mycket viktigt respektive inte alls viktigt.

Kvinnor tenderar att vara något mer religiöst aktiva än män, men skillnaderna är mycket små. Tidigare har noterats att tonåringar tenderar att vara tämligen religiösa (se figur 2 ovan). Enligt tabell 5 är den höga nivån av religiositet i stor utsträckning knutet till 15-åringarna. Troligtvis är 15-åringarnas höga religiositet en effekt av konfirmationsundervisningen som ligger nära i tiden. Men det går heller inte att utesluta att människor i yngre tonåren tenderar att vara förhållandevis

religiösa. Det finns vissa tendenser att religiositeten är som lägst i åldrarna 22-25 år. Annars är åldersskillnaderna bland de sist födda i generation X inte särskilt stora.

Tabell 5 Andel personer mellan 15-29 år i Västra Götaland som regelbundet besöker religiösa möten, ber och mediterar samt de som anser att frälsning är mycket viktigt respektive inte alls viktigt, efter olika egenskaper år 2000 (procent)

	Besöker religiöst möte regelbundet	Ber till Gud regelbundet	Mediterar regelbundet	Frälsning är mycket viktigt	Frälsning är inte alls viktigt	Minsta antal svarande
Kön						
Man	8	19	6	11	34	813
Kvinna	10	26	9	11	29	897
Ålder						
15 år	16	22	5	13	18	110
16-17 år	8	21	9	12	29	216
18-19 år	6	21	5	10	31	219
20-21 år	12	27	9	12	31	228
22-23 år	5	20	7	9	33	202
24-25 år	7	17	7	6	40	225
26-27 år	9	24	9	14	31	245
28-29 år	11	26	9	11	33	256
Etnisk bakgrund						
Bara svensk	8	20	7	9	34	1339
Invandrarbakgrund	11	30	10	19	21	262
Urbaniseringsgrad						
Landsbygd	12	25	8	9	32	198
Mindre tätort	8	18	6	12	28	360
Stad	9	23	8	10	35	406
Göteborg	8	23	8	11	31	727
Subjektiv klass under uppväxten						
Arbetare	7	20	8	10	33	884
Jordbrukare	20	33	8	22	22	53
Tjänstemän	9	24	7	9	32	275
Högre tjänstemän	11	22	9	7	38	169
Egen företagare	13	32	9	17	26	163
Utbildningsnivå						
Grundskola	11	19	6	14	25	187
Tvåårigt gymnasium	9	19	10	11	33	179
Treårigt gymnasium	7	20	7	10	28	839
Högskola	10	27	10	10	40	465

Gymnasieinriktning						
Estetisk	14	34	15	16	38	56
Humanistisk	10	37	8	12	37	49
Naturvetenskaplig	10	27	11	10	33	204
Vård	9	26	6	13	27	33
Samhällsvetenskaplig	7	24	9	12	31	272
Pedagogisk	6	15	3	9	26	81
Teknisk	7	17	5	9	43	182
Yrkesinriktad	7	16	8	9	29	248
Annan inriktning	8	21	5	11	34	241
Saknar gymnasie-utbildning	15	22	11	12	29	97
Högskoleinriktning						
Människor	11	35	8	13	29	101
Idéer	14	33	15	12	37	101
Teknik/natur	11	23	10	12	44	199
Annan inriktning	4	15	6	6	30	67
Saknar högskole-utbildning	7	21	8	9	31	725
Kyrklig organisation/förening						
Inte medlem	3	16	6	6	35	1494
Passiv eller associativ medlem	18	37	14	22	17	66
Aktiv medlem	77	87	20	62	2	126
Samtliga	9	22	8	11	31	1720

Kommentar: För uppgifter om frälsning och regelbundna besökare av religiösa möten, se kommentar till tabell 2 och tabell 3. För uppgifter om kyrklig organisation/förening, se kommentar till tabell 4.

Personer med invandrarbakgrund (personer som själva är födda utomlands eller har minst en förälder som är född utomlands) tenderar att vara något mer religiösa än de som bara är svenskar. Besök av religiösa möten och meditation visar på en något högre nivå av religiositet, men det är främst att personer med invandrarbakgrund ber oftare och tycker att frälsning är viktigare än de som bara är svenskar som markerar högre grad av religiositet.

Det är något vanligare att besöka religiösa möten bland dem som bor på landsbygd, men överlag uppträder inte ett mönster som visar att religiositeten avtar med ökad urbaniseringsgrad. Däremot tenderar personer i generation X som växt upp i en jordbrukarfamilj att vara tämligen religiösa, oavsett vilket mått som används. Det är intressant att även de personer i generation X som växt upp i företagarhem är relativt religiösa. De i generation X som växt upp i arbetarhem besöker dock relativt sällan religiösa möten, men ber till Gud ungefär lika ofta som sina generationskamrater

från tjänstemannahem. Däremot tenderar personer i generation X som växt upp i högre tjänstemannahem att uppfatta frälsning som relativt betydelselöst.

Mellan personer med olika utbildningsnivå finns nästan enbart små skillnader i generation X. Några saker som är värda att nämna är att många med högskoleutbildning ber regelbundet till Gud, samtidigt som många i denna grupp tycker att frälsning inte alls är viktigt. Mer intressanta resultat relaterat till utbildning framkommer när inriktningen av gymnasiestudierna analyseras. Många som läst estetiska och humanistiska ämnen på gymnasiet uppger en speciellt omfattande religiositet, men även studenter från en naturvetenskaplig inriktning och vårdinriktning uppvisar en relativt stor religiositet. Bland personer som studerat teknik på gymnasiet finns en stor andel som uppfattar frälsning som inte alls särskilt viktigt, något som personer som läst estetiska och humanistiska ämnen i stor utsträckning också gör – trots att många av deras studiekamrater istället är tämligen religiösa. Dessutom tenderar personer som saknar gymnasieutbildning att ange en tämligen hög religiositet, något som till stor del förklaras av att gruppen består av många tämligen religiösa 15-åringar (se ovan).

Vid motsvarande analys på högskolenivå har studenternas ämnesinriktning delats in i olika kategorier beroende på det centrala objektet i respektive ämne: människor, idéer, teknik/natur och annan inriktning. Studenter i generation X:s sista årskullar som läser om idéer uppvisar en tämligen hög nivå av religiositet. De går relativt ofta på religiösa möten, var tredje ber regelbundet och de mediterar flitigast av samtliga studerade grupper. Studenter vars studier är inriktade på människor ber ofta regelbundet och i denna kategori svara flest att frälsning är mycket viktigt och minst att frälsning inte alls är viktigt. Däremot är det få i denna kategori som mediterar regelbundet. De studenter som läser tekniska och naturvetenskapliga ämnen ber relativt sällan och anser i stor utsträckning att frälsning inte alls är viktigt. Lägst intresse för religion uppvisar dock de högskolestudenter som angivet att deras studier har en ”annan inriktning”.

Till sist är det inte att förvåna att de i generation X som är aktiva medlemmar i en kyrklig organisation eller förening också uppvisar högst nivå av religiositet. Av de som inte är medlemmar i en kyrklig organisation eller förening är det mycket få som besöker religiösa möten regelbundet, mediterar eller anser att frälsning är viktigt, men många anser att frälsning inte alls är viktigt. Trots detta anger var sjätte i generation X som inte tillhör någon kyrklig organisation eller förening att de ber regelbundet till Gud.

En 15-årig flicka med invandrarbakgrund, boende på landet, uppväxt i en jordbrukarfamilj och som har läst estetisk inriktning på gymnasiet och studerat om människor eller idéer på högskolan. Det är den osannolika kombinationen av egenskaper som är relaterade till hög religiositet i Västra Götalands generation X. Kombinationen är bland annat osannolik därför att 15-åringar varken gått på gymnasiet eller läst på högskolan. De flesta personer med invandrarbakgrund bor dessutom i städer och de är inte jordbrukare. Även om det bland vissa grupper i

generation X finns relativt många religiösa personer är det ingenting i de insamlade uppgifterna som indikerar att religiositet är en företeelse som är typisk för vissa isolerade grupper. Snarare uppvisar religiösa personer en sådan mångfald av vitt skilda egenskaper att det är rimligt att anta att religiöst engagerade människor finns lite varstans i generation X.

Sammanfattning av religiös efterfrågan på sektorsnivå

Generation X tenderar att i likhet med 40-talisterna uppvisa något lägre religiositet än äldre människor. Men till skillnad från 40-talisterna minskar inte religiositeten i generation X. Istället finns indikatorer på att religiösa värden ökar i betydelse. I Västra Götaland uppvisar generation X en religiositet som liknar riksgenomsnittet. I de sista årskullarna av generation X i Västra Götaland är religiositet väl spridd. Förvisso finns det grupper som uppvisar en relativt omfattande religiositet, men mellan dessa grupper finns sällan något samband.

Religiös efterfrågan på samhällsnivå: politisk opinion

Det är dags att till sist analysera vad religiositet eller religiösa värden betyder när generation X ser på samhället. Mer precist är avsikten att undersöka sambandet mellan religiositet och individens politiska opinion i de sista 15 årskullarna i Västra Götalands generation X. Finns det överhuvudtag något samband mellan religiositet och politiska opinioner i generation X?

I tabell 6 redovisas en uppsättning politiska sakfrågor som tar upp så kallade vänster-högerfrågor, jämställdhet mellan könen, miljöpolitik, etiska frågor, rasism och EU-frågor. Sambandet mellan religiositet och politisk opinion mäts med korrelationsmåttet Pearsons r. Ju högre Pearsons r (oavsett + eller -), desto starkare samband. Om Pearsons r visar noll eller nära noll finns inget samband (ett så kallat nollsamband). För att visa riktningen på sambandet indikerar plus (+) ett positivt samband och minus (-) ett negativt samband. Om det bland religiösa personer är relativt många som tycker ett politiskt förslag är bra är sambandet positivt. Om det däremot bland religiösa personer finns relativt många som tycker att det politiska förslaget är dåligt är sambandet negativt. Endast samband som uppvisar gängse krav på statistisk säkerhet rapporteras i tabell 6.

De starkaste sambanden mellan religiositet och politiska opinion finner vi sakfrågor som innehåller ett klart etiskt element. Men det finns även samband i andra typer av sakfrågor. Generation X:s religiositet tycks således ha samband med deras samhällssyn. Det är dock att märka att indikatorerna för religiositet interagerar på olika sätt med de olika sakfrågorna. Utövande av meditation uppvisar relativt få statistiskt säkra samband med de undersökta politiska sakfrågorna medan vikten av frälsning uppvisar betydligt fler. Detta understryker att religiositet är ett mångdimensionellt fenomen.

Tabell 6 Samband mellan å ena sidan religiösa mötesbesök, bön, meditation och vikten av frälsning samt å andra sidan opinionen i 19 politiska sakfrågor (Pearsons r)

	Besökt religiöst möte	Bett till Gud	Mediterat	Hur viktigt är frälsning?
Vänster-högerfrågor				
Självplacering på vänster-högerskalan	+.09	+.09		+.08
Minska den offentliga sektorn		+-07		+.17
Införa republik med vald president	-.09			
Förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus			+.06	
Satsa mer på friskolor	+.08	+.09		+.16
Införa sextimmars arbetsdag	-.05			
Jämställdhet				
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män	-.07			
Miljöfrågor				
Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften			+.05	-.05
Bygga ut kollektivtrafiken				-.05
Etiska frågor				
Förbjuda djurförsök inom medicinsk forskning				+.09
Fri tillgång till musik och film på Internet	-.11	-.06		+.06
Tillåta försäljning av öl, vin och sprit i livsmedelsbutiker	-.19	-.16	-.07	-.10
Förbjuda alla former av pornografi	+.16	+.14		+.15
Tillåta homosexuella par att adoptera barn	-.10	-.07	+.09	-.14
Begränsa rätten till fri abort	+.19	+.16		+.27
Rasism				
Förbjuda rasistiska organisationer		+.05		+.12
Ta emot färre flyktingar i Sverige	-.13	-.12	-.10	
Europeiska unionen				
För svenskt medlemskap i EU				
Sverige bör bli medlem i EMU				+.07

Kommentar: Frågans formulering om religiösa mötesbesök, bön och meditation är *Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?* Svarsmöjligheterna är *Ingen*

gång (presenteras i tabellen för *aldrig* och givits kod 3), *Någon gång under de senaste 12 månaderna, Någon gång i halvåret, Någon gång i kvartalet* (dessa tre svarsmöjligheter har i tabellen slagits samman till *sällan* och givits kod 2), *Någon gång i månaden, Någon gång i veckan* och *Flera gånger i vecken* (dessa tre svarsmöjligheter har i tabellen slagits samman till *regelbundet* och givits kod 1). Frågan om frälsning är formulerad *Hur viktigt tycker Du att följande saker är för Dig?* Varefter bland annat *Frälsning* nämns. Svarsmöjligheterna är *Mycket viktigt*, *Ganska viktigt* (dessa två svarsmöjligheter har i tabellen slagits samman till *viktigt* och givits kod 1), *Varken viktigt eller oviktigt* (har givits kod 2), *Inte särskilt viktigt* och *Inte alls viktigt* (de sistnämnda två svarsmöjligheter har i tabellen slagits samman till *inte viktigt* och givits kod 3). Frågans formulering om självplacering på vänster-högerskalan är Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. *Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-högerskala?* Svarsmöjligheterna är *Klart till vänster*, *Något till vänster* (dessa två svarsmöjligheter har i tabellen slagits samman till *vänster* och givits kod 3), *Varken till vänster eller till höger* (har givits kod 2), *Något till höger* och *Klart till höger* (dessa två svarsmöjligheter har i tabellen slagits samman till *höger* och givits kod 1). Frågans formulering om svenskt medlemskap i EU är *Vad är Din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?* Svarsmöjligheterna är *I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU* (har givits kod 1), *I huvudsak emot det svenska medlemskapet i EU* (har givits kod 3), *Har ingen bestämd åsikt i frågan* (har givits kod 2). Övriga opinionsfrågors formuleringar är *Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?* Svarsmöjligheterna är *Mycket bra förslag*, *Ganska bra förslag* (dessa två svarsmöjligheter har i tabellen slagits samman till *bra förslag* och givits kod 1), *Varken bra eller dåligt förslag* (har givits kod 2), *Ganska dåligt förslag* och *Mycket dåligt förslag* (dessa två svarsmöjligheter har i tabellen slagits samman till *dåligt förslag* och givits kod 3). Endast samband med en statistisk signifikans på $p<0,05$ redovisas i tabellen.

Vi börjar med att kommentera vänster-högerfrågorna där ett positivt samband innebär att religiösa tenderar att placera sig mer till höger än till vänster. Undantaget meditation är övriga religiösa indikatorer associerade med ett undvikande att placera sig själv till vänster i politiken. Det är dock mer en tendens bland religiösa att placera sig i mitten istället för till vänster snarare än att ange en högerposition som ligger bakom de positiva sambanden. Det är således inte att förvåna att personer som anser att frälsning är viktigt också tenderar att inneha borgerliga åsikter som att minska offentliga sektorn och satsa på friskolor, åsikter de i mer begränsad utsträckning delar med bedjarna i generation X och vad gäller friskolor även besökarna av religiösa möten. Mer förvånande är att det i generation X inte finns något samband mellan religiösa mötesbesök och minska den offentliga sektorn. Måhända företräder denna grupp inte privatiseringens nyliberalism utan en mer klassisk konservatism: religiösa mötesbesök är den enda religiösa indikatorn som uppvisa statistiskt säkra samband med att inte vilja införa republik med vald president. Att denna grupp är de som i minst utsträckning vill införa sextimmars arbetsdag är i överensstämmelse med en av Svenska kyrkans kommentarer till Martin Luthers *Lilla katekesen*: ”arbetsamhet befrämjar hälsa och välstånd och förhindrar många tillfällen till synd.” (Luther m fl 1834). Det konservativa draget förstärks av att sambandet mellan religiösa mötesbesök och stödet för ökad jämställdhet mellan könen svagt negativt, vilket innebär att besökare av

religiösa möten tenderar att inte lika helhjärtat stödja ökad jämställdhet som mindre mötesvana personer.

Meditation har mycket svaga men statistiskt säkra och positiva samband med förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus och att Sverige på sikt bör avskaffa kärnkraften. Det som är förvånande är att inga andra indikatorer på religiositet uppvisar positiva samband med kärnkraftsavveckling eftersom det inte överensstämmer med tidigare undersökningar som noterat betydligt starkare positivare samband mellan religiositet och kärnkraftsavveckling (Hagevi 2002b). Istället är sambandet mellan å ena sidan frälsning och å andra sidan avveckling av kärnkraft samt utbyggnad av kollektivtrafik svagt – förvisso mycket svagt – negativt.

De i generation X som anser att frälsning är viktigt tenderar att vilja förbjuda djurförsök inom medicinsk forskning, ett samband som inte återfinns bland de andra religiösa indikatorerna. Däremot är stödet för att tillåta försäljning av alkohol i livsmedelsbutiker tämligen svagt oberoende av vilket mått på religiositet som används. Starkast är motståndet till fri försäljning av alkohol bland religiösa mötesbesökare och bedjare. Förslaget att förbjuda alla former av pornografi, tillåta homosexuella att adoptera barn och begränsa rätten till fri abort uppvisar ett likartat mönster vad gäller sambanden med de religiösa indikatorerna: religiösa mötesbesök, bön och vikten av frälsning uppvisar alla positiva samband med att förbjuda all pornografi och begränsa rätten till fri abort och negativa samband med förslaget att tillåta homosexuella att adoptera barn. Däremot avviker de personer som mediterat då de uppvisar ett positivt samband med att tillåta homosexuella att adoptera barn och i övrigt nollsamband. Det är tydligt att i den mån meditation är en indikator på religiositet genererar meditation särpräglade samband i politiska sakfrågor med ett klart etiskt inslag.

I frågor om rasism och främlingsfientlighet är personer som anser att frälsning är viktigt relativt villiga att förbjuda rasistiska organisationer, en egenskap de delar med personer som ber till Gud. Alla former av religiöst engagemang uppvisar negativa samband med förslaget att ta emot färre flyktingar i Sverige, medan den religiösa värderingen frälsning uppvisar ett nollsamband. De i generation X som anser att frälsning är viktigt är minst negativa till förslaget att Sverige bör bli medlem i EMU.

Redan i tabell 7 är det möjligt att uppfatta att religiositet är ett mångdimensionellt fenomen. Det är inte ovanligt att indikatorerna på religiositet uppvisar vitt skilda samband i en och samma sakfråga. Ändå är religiositeten i generation X än mer komplex. Inom samhällsvetenskapen är det inte ovanligt att skilja mellan två religiösa inriktningar: konventionella protestanter och evangelikaler (Leege och Kellstedt 1993). Skillnaden mellan konventionella protestanter och evangelikaler är att de sistnämnda i större utsträckning betonar Bibelns auktoritet (somliga men inte alla är bokstavstroende) och att de framhäver betydelsen av att bekänna Jesus gudomlighet samt vikten av frälsning för att få evigt liv (Hunter 1983).

I SOM-undersökningen av ungdomar i Västra Götaland är det till viss del möjligt att undersöka konventionella protestanter och evangelikaler. Det sker genom att analysera regelbundna religiösa mötesbesökare. Förvisso besöker inte alla dessa protestantiska kyrkor, men den överväldigande majoriteten gör det. Enligt tidigare undersökningar besöker 88 procent av de regelbundna religiösa mötesbesökarna i Västra Götaland protestantiska kyrkor (Hagevi 2002a). Det är därför inte orimligt att anta att de flesta regelbundna religiösa mötesbesökare är protestanter. För att skilja mellan konventionella protestanter och evangelikaler undersöks vikten av frälsning: evangelikaler antas tro att frälsning är mycket viktigt, medan konventionella protestanter istället tonar ned frälsningens betydelse. Konventionella protestanter är således personer som besöker religiösa möten regelbundet men som inte anser att frälsning är mycket viktigt. Evangelikaler är personer som besöker religiösa möten regelbundet och som anser att frälsning är viktigt.

En religiös inriktning som är ovanlig att analysera i statsvetenskapliga sammanhang är privatreligiösa. Än så länge har privatreligiösa inte uppvisat några självständiga effekter på politik (Hagevi 2000). Något som är än mer ovanligt är att precisera denna grupp på så sätt att privatkristna kan analyseras. Sådana privatkristna är dock möjliga att identifiera i SOM-undersökningarna: personer som aldrig eller sällan besöker religiösa möten men som anser att frälsning är mycket viktigt kallas för privatkristna.

Låt oss studera den politiska opinionen bland evangelikaler, konventionella protestanter och privatkristna i generation X:s sista årskullar i Västra Götaland. I tabell 7 presenteras en sammanställning av dessa tre religiösa inriktningars opinionsbalans i samma 19 politiska sakfrågor som tidigare undersöktes ovan. Opinionsbalans beräknas genom att ta andelen som tycker att ett förslag är bra minus andelen som tycker förslaget är dåligt. En opinionsbalans nära noll innebär att ungefär lika många tycker förslaget är bra som motsätter sig det. En positiv opinionsbalans visar att fler tycker att förslaget är bra än dåligt, en negativ opinionsbalans visar på motsatsen.

Tabell 7 Evangelikalers, konventionella protestanters och privatkristnas opinion i 19 politiska sakfrågor (opinionsbalans)

	Evangelikaler	Konventionella	Privatkristna	Övriga
Vänster-högerfrågor				
Självplacering på vänster-högerskalan	+29	+2	-17	-10
Minska den offentliga sektorn	-14	-20	+12	-25
Införa republik med vald president	-62	-45	-28	-50
Förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus	+24	+17	+19	+15
Satsa mer på friskolor	+27	+6	+22	-7
Införa sextimmars arbetsdag	+31	+28	+51	+42
Jämställdhet				
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män	+59	+73	+82	+81
Miljöfrågor				
Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften	+46	+37	+49	+42
Bygga ut kollektivtrafiken	+77	+64	+63	+71
Etiska frågor				
Förbjuda djurförsök inom medicinsk forskning	-6	+7	+29	+9
Fri tillgång till musik och film på Internet	+37	+26	+75	+52
Tillåta försäljning av öl, vin och sprit i livsmedelsbutiker	-52	-2	+28	+27
Förbjuda alla former av pornografi	+44	+15	+18	-12
Tillåta homosexuella par att adoptera barn	-71	-17	-21	-4
Begränsa rätten till fri abort	+19	-24	-20	-62
Rasism				
Förbjuda rasistiska organisationer	+67	+66	+78	+62
Ta emot färre flyktingar i Sverige	-37	-19	-1	+4
Europeiska unionen				
För svenskt medlemskap i EU	-40	-6	+1	-11
Sverige bör bli medlem i EMU	-40	-13	0	-20
Minsta antal svarande	93	52	84	1415

Kommentar: Frågans formulering är *Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?* Svarsmöjligheterna är

Mycket bra förslag, *Ganska bra förslag*, *Varken bra eller dåligt förslag*, *Ganska dåligt förslag* och *Mycket dåligt förslag*. I tabellens analyser har *Mycket bra förslag* och *Ganska bra förslag* slagits samman till *Bra förslag* samt *Ganska dåligt förslag* och *Mycket dåligt förslag* har slagits samman till *Dåligt förslag*. Opinionsbalansen beräknas genom att subtrahera *Dåligt förslag* från *Bra förslag*. Konventionella religiösa mötesbesökare är personer som besöker religiösa möten regelbundet och som inte anser att frälsning är mycket viktigt. Evangelikaler är personer som besöker religiösa möten regelbundet och som anser att frälsning är mycket viktigt. Privatkristna är personer som inte besöker religiösa möten regelbundet och som anser att frälsning är mycket viktigt. För uppgifter om frälsning och regelbundna besökare av religiösa möten, se kommentar till tabell 2 och tabell 3. För uppgifter om sakfrågornas formulering, se kommentar till tabell 6. Opinionsbalansen beräknas genom att subtrahera andelen som svarat dåligt förslag från andelen som svarat bra förslag.

Bland de religiöst engagerade i de sista årskullarna av generation X i Västra Götaland är de religiösa värderingarna extra betydelsefulla för samhällsynen. Regelbundna religiösa mötesbesökare är följaktligen speciellt sensitiva när värderingarna om frälsning relateras till politik. Det är därför det finns betydande skillnader i politiska åsikter mellan evangelikaler (som betonar frälsningens betydelse) och konventionella protestanter (som nedvärderar frälsningens betydelse). Men också privatkristna har en egen åsiktsprofil. Inte heller nu finns således något som tyder på att religiositet och politiska opinioner saknar samband med varandra i generation X.

Medan konventionella protestanter är jämnt fördelade på vänster-högerskalan tenderar evangelikalerna att placera sig till höger i politiken och privatkristna till vänster. När sedan vänster-högerfrågorna analyseras är det dock lite si och så med den ideologiska konsistensen. Evangelikaler brukar inta borgerliga ståndpunkter emot republik och för friskolor, men tenderar samtidigt att vara motståndare till att minska den offentliga sektorn och vill förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus. Privatkristna – som ofta anser sig stå till vänster i politiken – tycker däremot att en mindre offentlig sektor är ett bra förslag och de vill satsa på friskolor i nästan lika stor utsträckning som evangelikalerna. Avståndstagandet mot republik är dock relativt ljumt bland privatkristna och ovanligt många tycker att sextimmars arbetsdag är bra förslag. Detta rimmar bättre med privatkristnas uppfattning om sin egen vänsterposition. De som starkast tar avstånd från nyliberalism är dock de konventionella protestanterna som i störst utsträckning av de undersökta religiösa inriktningarna tycker att en minskad offentlig sektor är ett dåligt förslag. Också stödet för friskolor är förhållandevis svagt bland konventionella protestanter.

Resultaten är mest intressanta när det etiska inslaget ökar i sakfrågorna. Det är betydligt vanligare bland evangelikaler, konventionella protestanter och privatkristna att vilja förbjuda alla former av pornografi, vara emot att låta homosexuella få adoptera barn och vilja begränsa rätten till fri abort än bland övriga i generation X. Opinionsbalansen bland evangelikalerna avviker dock mest från de övriga i samtliga dessa tre frågor. Bland evangelikaler är också stödet för ett samhälle med

ökad jämställdhet svagast. Några nämnvärda skillnader mellan de tre religiösa inriktningarna som berör miljöfrågor (kärnkraft och kollektivtrafik) finns inte.

Privatkristna har en egen opinionsmässig profil. De vill i stor utsträckning förbjuda djurförsök inom medicinsk forskning, ha fri tillgång till musik och film på Internet och fri försäljning av alkohol i livsmedelsbutiker. Jämfört med andra religiösa inriktningar tenderar privatkristna att ge ett stort stöd till förslaget att ta emot färre flyktinger. Speciellt bland evangelikaler men också bland konventionella protestanter finns ett motstånd till att minska det svenska flykting mottagandet. Bland dessa två religiösa inriktningar är också stödet för fri tillgång till musik och film på Internet och fri försäljning av alkohol i livsmedelsbutiker relativt svagt. Evangelikalernas motstånd till fri försäljning av alkohol är starkt.

Medan privatkristna – trots sin vänsterplacering – är jämförelsevis positiva till både EU och EMU är evangelikalerna – trots sin högerorientering – starka motståndare till båda dessa europeiska institutioner. Från tidigare undersökningar vet vi att evangelikala personers EU-motstånd är kopplat till en rädsla för att EU står för global orättvisa och ekonomisk utsugning av fattiga länder. Dessutom har många evangelikaler en fundamentalistisk bibelsyn och tolkar bibliska profetior som varningar om EU. Däremot finns inget samband mellan en negativ attityd till det ”katolska Europa” och EU bland protestantiska evangelikaler; en negativ syn på EU och EMU tycks däremot vara relativt starkt kopplad till katolikskräck bland helt sekulära och konfessionslösa personer (Hagevi 2001b).

Låt oss sammanfatta. I Västra Götalands sista årskullar av generation X har religiositet samband med samhällssyn i form av politisk opinion. Religiöst engagerade i generation X har annorlunda åsikter jämfört med mindre engagerade generationskamrater. Det samma gäller personer som fäster stor vikt vid religiösa värderingar, i vårt fall frälsning. Att religiositet är ett komplext fenomen framkom då tre sorters religiöst engagemang och betydelsen av en religiös värdering uppvisade ibland tämligen olikartade samband med de undersökta politiska sakfrågorna. Religiositetens mångdimensionella karaktär understryks av att evangelikaler, konventionella protestanter och privatkristna alla har egna opinionsprofiler i de undersökta sakfrågorna.

Slutsatser

Det är inte rimligt att beskriva generation X som allt mer alienerad från traditionell religion. Förvisso, det religiösa utbudet sekulariseras med oförminskad styrka på både samhälls- och sektorsnivå: generation X genomgick en helt sekulär skolundervisning och kyrkorna genomför i allt mindre utsträckning sina religiösa riter i generation X.

Men trots att de har växt upp i ett sekulärt samhälle av aldrig tidigare skådat slag tycks det som om generation X avslutat den sekularisering som pågått i över hundra år. På sektorsnivå har den religiösa efterfrågan inte försvunnit i generation X,

tvärtom. I generation X ökar betydelsen av religiösa värden, en form av sakralisering. I och med generation X anser allt fler att frälsning är viktigare. Detta har dock inte resulterat i ett ökat religiöst engagemang som exempelvis religiösa mötesbesök. Istället är det religiösa engagemanget lika lågt som bland 40-talisterna, vilka i sin tur är avsevärt mindre religiöst engagerade än de generationer som föddes innan dem. Men i och med att generation X träder in på arenan minskar inte det religiösa engagemanget ytterligare. Både andelen regelbundna religiösa mötesbesökare och de som går mer sällan ligger på samma nivå som hos 40-talisterna. Utvecklingen är i linje med Ingleharts knapphetshypotes (även om Inglehart själv aldrig förutsåg en sådan utveckling). I ett starkt sekulariserat samhälle är det religiösa utbudet knappt, vilket – givet en konstant religiös efterfrågan – gör att religion värderas högre.

Också på samhällsnivåns efterfrågesida har religiositet betydelse för generation X. Både religiöst engagemang och religiösa värden är relaterade till generation X:s samhällssyn. Det finns många intressanta samband mellan religiositet och politisk opinion i generation X. Starkast är sambanden med de politiska sakfrågor som innehåller ett klart element av etiska värderingar.

Låt oss till sist återvända till Coupland som myntade begreppet *generation X*. På sista sidan i *Life after God*, när alla noveller är färdigpresenterade, beskriver den då 33-årige författaren vad som verkar vara hans egen situation. Märkligt nog tar han upp egenskaper som är centrala för frälsning, det religiösa värde som upplevs som allt viktigare i generation X: människans ondska, utsatthet och gudsbehov.

> *”Now – here is my secret: I tell it to you with an openness of heart that I doubt I shall ever achieve again, so I pray that you are in a quiet room as you hear these words. My secret is that I need God – that I am sick and can no longer make it alone. I need God to help me give, because I no longer seem to be capable of giving; to help me be kind, as I no longer seem capable of kindness; to help me love, as I seem beyond being able to love.”* (Coupland 1994:359).

Så tillvida att dessa sista rader i Couplands bok visar på en ökad betydelse för frälsning är han i sanning representativ för generation X.

Noter

1 Detta kapitel ingår i redovisningen av forskningsprojektet ”Religiositet och politik vid millennieskiftet” vilket stöds av Vetenskapsrådet.

2 Med transcendent avses ett övernaturligt fenomen. Kanske bör det nämnas att även om en substantiell ansats utgår från att religiositet är individers subjektiva upplevelser av en transcendent verklighet tar den inte ställning till om de religiösa upplevelserna faktisk har en bakgrund i en övernaturlig existens.

3 Dessutom betonar Inglehart betydelsen av att utbildningsnivån är allt högre bland allt fler personer. Utbildning utökar enligt Inglehart individens kognitiva förmåga och integrering i samhället (Inglehart 1977).

4 Den omstridda religionssociologiska rational choice-ansatsen torgförs energiskt av Stark och Bainbridge 1987; Stark och Finke 1993; Stark och Iannaccone 1993; 1994; Stark 1996; jfr Hamberg och Petterson 1994. Användbarhet med begrepp som religiös marknad, utbud och efterfrågan har dock erkänts av fler än de som anammar rational choice-ansatsen (se t ex Robertson 1992; Dobbelaere 1999; Voyé 1999; Bruce 2000). En av ansatsens kritiker skriver att ”Iannccone and his paradigmatic colleagues may have won the micro battle over, choice, markets, and other specifics while losing the macro war over secularization.” (Demerath 1995).

5 Inom religionssociologin är det vanligt att genomföra analyser på vad som kan kallas för makro-, meso- och mikronivå, se t ex Dobbelaere 1981,1999; Iannacone 1995. Det skulle i så fall innebära att sektorsnivån delades upp i två nivåer där religiösa organisationer och rörelser befinner sig på mesonivå och individer på mikronivå. Problemet är att skillnaden mellan dessa nivåer är oklar, speciellt på efterfrågesidan. Religionssociologen Peter Beyer (1994; 1999) argumenterar för att lägga till ytterligare en nivå: den globala. Eftersom den föreliggande studien primärt analyserar religiositet och politik i Sverige diskuterar jag inte här den globala nivån.

6 Det är möjligt att betrakta det ökande antalet konfessionella friskolor som en avvikelse från den gängse beskrivningen av sekularisering.

7 Eftersom änkepensionen avskaffades för dem som var gifta efter år 1989 passade många som ändå tänkt gifta sig på att ingå äktenskap före avskaffandet. Därför är andelen borgerliga vigslar extra stor 1989 och låg påföljande år. Vi kan också se att den ökade andelen borgerliga vigslar innebar att andelen utomäktenskapliga barn minskar år 1990.

8 Att doptraditionen är kopplad till passager i livet stärks av att andra religiösa passageriter som begravning också har en stark ställning. I Sverige är endast en bråkdel av samtliga begravningar icke-religiösa. År 2000 färre en 2 procent av de genomförda begravningarna borgerliga. Att fler begravs i kyrkorna än som döps där kan dessutom bero på att barn inte måste döpas, men döda måste begravas.

9 Frågan är dock om den tämligen ihärdiga traditionen att låta döpa sina barn enbart skall tolkas som ett religiöst styrkebesked. Trots Svenska kyrkans ansträngningar att ge en religiös innebörd av dopet tycks det vara få föräldrar som primärt uppfattar dopet som en religiös högtid. Religionsvetaren Eva Reimers fann i sin kvalitativa studie om dopsynen hos föräldrarna att dopet

var viktigare som allmän passagerit än som kristen rit. Svenska kyrkans försök att fylla dopet med religiöst innehåll genom dopsamtal har enligt Reimers knappast någon effekt (Reimers 1995). I en undersökning som genomfördes år 1997-1998 i Sverige, Danmark, Finland och Norge uppgav 29 procent av svenskarna (således inte enbart föräldrar som bar fram sina barn till dop) klart religiösa motiveringar för dopet, vilket var lägst bland de nordiska länderna i studien (Bäckström 2000). I samma undersökning svarade 29 procent av svenskarna att dopet saknade religiös mening för dem och 42 procent konstaterade att dopet medförde att barnet blev medlem i Svenska kyrkan. Det går dock att ifrågasätta om alla relevanta svarsmöjligheter var angivna i undersökningen.

10 Frälsning är ett gammalt ord för räddning och syftar på att människan genom sin tro på Jesus kan bli räddad från ondska, synd och död med mera.

11 Mellan år 1986-1991 var den övre åldersgränsen i SOM-undersökningarna 75 år, mellan år 1992-1999 var den övre åldersgränsen 80 år och från och med år 2000 var den övre åldersgränsen 85 år.

12 I den heldragna kurva som representerar den yngre gruppen finns två hack. Det första inträffar år 1988 och det andra år 1994. Det är två uppmärksammade katastrofer som påverkar de svarande, ett fenomen som även noterats i andra undersökningar (*Två undersökningar om Estonia och religionen* 1995, jfr Källstad m fl 1986). År 1988 inleds SOM-undersökningarnas fältarbete någon månad efter det att en svår bussolycka inträffat i Norge. De flesta av de som omkommer är barn från Kista i Sverige. Olyckan berörde många djupt och massmedia bevakade händelsen intensivt. Vid rapporteringen av bussolyckan uppmärksammas för första gången på allvar den krishantering som numer är vanlig vid liknande tragedier. Vid denna krishantering spelade kyrklig personal en viktigt roll, vilket också rönte uppmärksamhet. År 1994 inleds SOM-undersökningens fältarbete ungefär vid samma tidpunkt som färjan Estonia förliser på Östersjön. Det är troligt att båda katastroferna återspeglas i ett ökat intresse för frälsning. Den religiösa reaktionen på katastrofer av denna typ kan vara tämligen kortvarig. Det illustreras av att medelvärdet för betydelsen av frälsning återgår till en mer normal nivå året efter katastroferna.

13 Meditation är förvisso möjligt att genomföra utan religiösa ingredienser, men det är inte ovanligt att individer som mediterar också kopplar aktiviteten till religion.

14 Benämningen kyrkliga organisation/förening kan leda svarspersonen att tänka på vissa samfund men utesluta andra. Till exempel är det möjligt att medlemmar i Svenska kyrkan anser sig vara medlemmar i en kyrklig organisation. Med tanke på att förhållandevis få har svarat att de är medlemmar i en kyrklig organisation är det dock inte så troligt att medlemskap i Svenska kyrkan har

påverkat i någon nämnvärd omfattning. Vissa frikyrkosamfund – till exempel Pingströrelsen – undviker själva att benämna sig som kyrka, varför en del personer kan ha uppgivet sig som icke-medlemmar. Till sist innebär sannolikt användandet av ordet ”kyrklig” att personer som är engagerade i icke-kristna religiösa organisationer svarat nekande på frågan.

Referenser

Bennulf, Martin, Magnus Hagevi och Henrik Oscarsson. 1995. ”Finns det en religiös livsstil?” I Sören Holmberg and Lennart Weibull (red). *Det gamla riket,* SOM-rapport nr 13. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 175-194.

Bergfeldt, Börje. 1998. ”Mentalitetsförändringar och religiös kontroll. Kyrklig makt mot folklig sekularisering.” *Svensk religionshistorisk årstidskrift*:7, s 251-271.

Beyer, Peter. 1994. *Religion and Globalization*. London: Sage.

Beyer, Peter. 1999. ”Secularization from the Perspective of Globalization: A Response to Dobbelaere.” *Sociology of Religion*:60, s 289-301.

Boholm, Åsa. 1996. *Political Ritual*. Göteborg: Insitute for Advanced Studies in Social Anthropology, Göteborg University.

Bruce, Steve. 2000. ”The Supply-Side Model of Religion: The Nordic and Baltic States.” *Journal for the Scientific Study of Religion*:39, s 32-46.

Bäckström, Anders. 2000. ”De kyrkliga handlingarna som ram, relation och välbefinnande.” I Göran Gustafsson och Thorleif Pettersson (red). *Folkkyrkor och religiös pluralism – den nordiska religiösa modellen.* Stockholm: Verbum, s 134-171.

Coupland, Douglas. 1991. *Generation X. Tales For An Accelerated Culture*. New York: St Martin's Press.

Coupland, Douglas. 1994. *Life After God*. London: Simon & Schuster.

Cox, Kristoffer. 1998. *GenX and God. A GenX Perspective*. Chanhassen: Tekna Books.

Dahlgren, Curt. 1985. ”Sverige.” I Göran Gustafsson. *Religiös förändring i Norden 1930-1980*. Malmö: Liber Förlag, s 196-237.

Demarath, N.J. 1995. ”Rational Paradigms, A Rational Religion, and the Debate Over Secularization.” *Journal for the Scientific Study of Religion*:34, s 105-115.

Demker, Marie. 1998. *Religion och politik.* Stockholm: SNS-förlag.

Dobbelaere, Karel. 1981. ”Secularization: A Multi-Dimensional Concept.” *Current Sociology*:29, s 1-216.

Dobbelaere, Karel. 1999. ”Towards an Integrated Perspective of the Process Related to the Descriptive Concept of Secularization.” *Sociology of Religion*:60, s 229-247.

Finke, Roger och Laurence Iannaccone. 1993. ”Supply-Side Explanations For Religoius Change.” *Annals of the American Academy of political & Social Science*:527, s 27-39.

Flory, Richard och Donald Miller (red). 2000. *GenX Religion*. New York: Routledge.

Floyd, Carmilla och Marita Lindqvist. 1987. *Hårda bud. Handbok för 60-talister*. Stockholm: Bonniers.

Gustafsson, Göran. 1991. *Tro, samfund och samhälle. Sociologiska perspektiv*. Örebro: Libris.

Graber, Doris. 2001. *Processing Politics. Learning from Television in the Internet Age*. Chicago: Chicago University Press.

Hagevi, Magnus. 1998. *Bakom riksdagens fasad*. Göteborg: Akademiförlaget Corona.

Hagevi, Magnus. 2000. ”Religiös orientering och politisk opinion i Västra Götaland.” I Lennart Nilsson (red). *Den nya regionen*. SOM rapport:25. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 147-165.

Hagevi, Magnus. 2001a. ”Sakralisering efter sekularisering?” I Sören Holmberg och Lennart Weibull (red). *Land, Du välsignade?* SOM rapport:26. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 63-71.

Hagevi, Magnus. 2001b. ”Religiositet och opinion om svenskt EMU-medlemskap.” I Sören Holmberg och Lennart Weibull (red). *Land, Du välsignade?* SOM rapport:25. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 363-379.

Hagevi, Magnus. 2002a. ”Religiositet över tid och rum.” I Lennart Nilsson (red). *Flernivådemokrati i förändring*. SOM rapport:27. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Hagevi, Magnus. 2002b. *Religiositet och svensk politik*. Bokmanus. Göteborg: Centrum för forskning om offentlig sektor, Göteborgs universitet.

Hamberg, Eva och Thorleif Petterson. 1994. ”The Religious Market: Denominational Competition And Religious Participation in Contemporary Sweden.” *Journal for the Scientific Study of Religion*:33, s 205-216.

Hunter, James. 1983. *American Evangelicalism. Conservative Religion and the Quandery of Modernity*. New Brunswick: Rutger University Press.

Iannaccone, Laurence. 1995. ”Voodoo Economics? Reviewing the Rational Choice Approach To Religion.” *Journal for the Scientific Study of Religion*:34, s 76-88.

Iannaccone, Laurance och Roger Finke. 1997. ”Deregulating Religion: The Economics of Church and State.” *Economic Inquiry*:35, s 350-364.

Inglehart, Ronald. 1977. *The Silent Revolution. Changing Values and Political Styles Among Western Publics.* Princeton: Princeton University Press.

Inglehart, Ronald. 1990. *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton: Princeton University Press.

Inglehart, Ronald. 1997. *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic, and Political Change In 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press.

Källstad, Thorvald, Lennart Ejerfeldt och Jørgen Straarup. 1986. *Religiösa reaktioner på Olof Palmes död. Religionsbeteendevetenskapliga perspektiv*. Religion och samhälle. Nr 10. Stockholm: Religionssociologiska institutet.

Leege, David och Lyman Kellstedt (red). 1993. *Rediscovering the Religious Factor in American Politics*. Armonk: M. E. Sharpe.

Lithner, Anders. 2001. ”SOM-undersökningen 2000.” I Sören Holmberg och Lennart Weibull (red). *Land, Du välsignade..* SOM-rapport nr 26, SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 409-415.

Luther, Martin, Olof Swebelius, Jacob Axelsson Lindbom, J C Flodman. 1834. *Catechetisk lärobok eller Doct. Mårt. Luthers Lilla cateches med förklaring / af Olof Swebilius på Kongl. Maj:ts nådiga befallning omarbetad och förbättrad af Jac. Ax. Lindblom. ytterligare tillökt med förklaringsstyckenas, flere språks, samt hustaflans upplösning i frågor och swar / af L. P. Gagner*. Örebro: N. M. Lindh.

Martin, David. 1978. *A General Theory of Secularization*. New York: Harper & Row.

Putnam, Robert. 2001. *Den ensamme bowlaren. Den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse*. Stockholm: SNS förlag.

Reimers, Eva. 1995. *Dopet som kult och kultur. Bilder av dopet i dopsamtal och föräldraintervjuer.* Stockholm: Verbum.

Robertson, Roland. 1992. ”The Economization of Religion? Reflection on the Promise and Limitations of the Economic Approach.” *Social Compass*:39, s 147-157.

Skog, Margareta. 2001. *Svenska kyrkans församlingsstatistik 3. Valda uppgifter*. E-post. Uppsala: Svenska kyrkans forskningsråd.

Sommerville, John. 1992. *Secularization of early modern England. From religious culture to religious faith.* New York: Oxford University Press.

Staarup, Jørgen. 1992. ”Inledning”. I Jørgen Staarup (red). *Religionsfrihet och folkkyrka. Jurister, samhällsvetare och teologer om ändrade relationer mellan stat och kyrka*. Religion och samhälle:74. Tro & Tanke 92:3. Stockholm: Svenska kyrkans forskningsråd, s 7-17.

Stark, Rodney. 1996. ”Why Religious Movements Succeed or Fail: A Revised General Model.” *Journal of Contemporary Religion*: 11, s 133-146.

Stark, Rodney och William Sims Bainbridge. 1987. *A Theory of Religion*. Toronto Studies in Religion:2. New York: Peter Lang.

Stark, Rodney och Roger Finke. 1993. ”A Rational Approach To the History of American Cults And Sects.” *Religion and Social Order*: 3A, s 109-125.

Stark, Rodney och Laurence Iannaccone. 1993. ”Rational Choice Propositions About Religious Movements.” *Religion and Social Order*: 3A, s 241-261.

Stark, Rodney och Laurence Iannaccone. 1994. A Supply-Side Reinterpretation of the ”Secularization” of Europe.” *Journal for the Scientific Study of Religion*:33, s 230-252.

Statistiska centralbyrån. 1925. *Folkräkningen den 31 december 1920. II. Befolkningsagglomerationer, trosbekännelse, stamskillnad, utrikes födelseort, främmande statsborgarskap, lyten m. m.* Stockolm: P. A. Norstedts & Söner.

Statistiska centralbyrån. 1937. *Folkräkningen den 31 december 1930. V. Trosbekännelse. Främmande stam. Främmande språk m. m.* Stockolm: P. A. Norstedts & Söner.

Statistiska centralbyrån. 2001. *Statistisk årsbok för Sverige 2001*. Örebro: Statistiska centralbyrån.

Stoltz, Ingemar. 1970. ”Attityder till kristendom och kyrka.” I Ström, Ingmar, Ingmar Stoltz och P-O Nilsson. *En kraftig uppryckning av kyrkan? Gallupundersökningen*. Stockholm: Verbum, s 13-48.

Swatos, William och Kevin Christiano. 1999. “Introduction – Secularization Theory: The Course of a Concept.” *Sociology of Religion*: 60, s 209-228.

Två undersökningar om Estonia och religionen. 1995. Lund: Teologiska institutionen, Lunds Universitet.

Voyé, Liliane. 1999. ”Secularization in a Context of Advanced Modernity.” *Sociology of Religion*:60, s 275-288.

VAD FORMAR UNGDOMARS VÄRDERINGAR?

HENRIK OSCARSSON

Det typiska grundantagandet i socialisationsforskningen är att våra grundläggande värderingar cementeras i tidiga år, främst genom socialisation – det vill säga sociala inlärningsprocesser – i familjen. Efter en viss tidpunkt, som infaller olika för olika värden, är sannolikheten liten att djupare liggande värderingar förändras senare i livet. Som en logisk följd av detta antagande kan alla eventuella värderingsförskjutningar i samhället förstås som generationseffekter. Värderingar förändras i ungefär samma takt som äldre generationer ersätts av nya. Eftersom värderingar formas i unga år och därefter inte förändras är det därmed möjligt att genom särskilda studier av ungdomsgenerationen förutsäga vad som kommer att vara morgondagens värderingar (Andersson, Fürth & Holmberg 1993; Inglehart 1977; Mannheim 1952; Westholm 1991).

Men även om grundläggande värderingar är stabila orienteringar behöver det inte nödvändigtvis innebära att de formats färdigt i unga år och därefter inte kan påverkas alls. Motbilden till den gängse är att individers värderingar inte nödvändigtvis är helt oföränderliga efter uppväxtåren. När familjesocialisationen har gjort sitt för att forma en individs värderingar tar andra socialisationsprocesser vid – i skolan, genom fritidsaktiviteter, högre utbildning, media, reklam, musik, livsstilar, arbetslivskarriär och familjebyggande. Alla dessa institutioner/fenomen har en potential att gradvis förändra individers värderingar av vad som är viktigt och mindre viktigt i livet.

I det här kapitlet vill jag pröva fruktbarheten hos idén att våra grundläggande värderingar utsätts för ständig påverkan livet igenom och att vi ingår i en närmast livslång socialisationsprocess. I de följande avsnitten studeras sambandet mellan ungdomars värderingar och en uppsättning förklaringsfaktorer såsom uppväxtförhållanden, utbildning, könstillhörighet, boendekarriär och arbetslivskarriär. Huvudsyftet med analyserna är explorativt: *I vilken utsträckning och hur bidrar dessa faktorer till att forma ungdomars grundläggande värderingar under den händelserika resan mellan femton- och trettioårsdagen?*

För att undersöka vilka faktorer som bidrar till att forma människors grundläggande värderingar skulle vi idealt sett behöva tillgång till långa panelundersökningar där vi följer samma individer under lång tid. Sådana paneldata är dock mycket ovanliga. I det här kapitlet håller vi till godo med den särskilda Ung-SOM-undersökningen i Västsverige 2000. Undersökningen ger oss ovanligt goda möjligheter att åstadkomma en detaljerad ögonblicksbild av rådande värderingsskillnader mellan ungdomar med olika bakgrund, könstillhörighet och utbildning och mellan ungdomar som kommit olika långt i arbetslivskarriär och familjebyggande.

Hur formar uppväxtförhållanden ungdomars värderingar?

Familjesocialisationen har alltid haft en stark ställning i forskningen kring vad som formar våra värderingar. Det är därför en naturlig startpunkt för den här analysen att undersöka uppväxtförhållandenas betydelse för värderingarna. I vilken utsträckning är värderingarna hos dagens ungdomsgeneration egentligen beroende av i vilken typ av familj man vuxit upp?

I Ung-SOM-undersökningen Västsverige 2000 bad vi svarspersonerna att klassificera sig själva som uppvuxna i en arbetarfamilj, jordbrukarfamilj, tjänstemannafamilj, högre tjänstemannafamilj/akademikerfamilj eller egen företagarefamilj. I tabell 1 redovisas andelen som bedömde att de olika värdena var ”mycket viktigt” bland personer med olika uppväxtfamilj.

Med tanke på den stora betydelse vi i många sammanhang tillskriver individers uppväxtförhållanden är det förvånansvärt få värderingar som uppvisar samband med vilken typ av familj ungdomarna säger sig ha vuxit upp i. För endast åtta av de tjugosex undersökta värdena var skillnaderna mellan grupper med olika uppväxtfamilj statistiskt signifikanta. För merparten av de grundläggande värderingar vi mätt skiljer sig alltså inte viktighetsbedömningarna åt mellan ungdomar med olika familjebakgrund.

Tabell 1 Andel som värderar olika värden ”mycket viktigt” bland ungdomar med olika uppväxtfamilj, Ung-SOM-undersökningen, Västsverige 2000 (procent)

	familjetyp vid uppväxt				
	arbetar-familj	jordbrukar-familj	tjänste-mannafamilj	högre tjänste-manna-/ akademikerfamilj	egen företagare-familj
landets säkerhet (.13)	59	54	46	44	57
självförverkligande (.12)	48	33	56	63	48
ett liv fullt av njutning (.11)	55	44	51	38	52
frälsning (.10)	10	22	10	8	16
visdom (.10)	40	43	42	54	38
hälsa (.09)	85	70	79	81	81
rikedom (.09)	13	22	11	15	20
ett behagligt liv (.08)	80	69	78	70	82
antal respondenter	920	55	285	176	178

Kommentar: Frågan om uppväxtfamilj lyder: ”Om Du skulle beskriva den familj Du växte upp i, vilken av nedanstående kategorier stämmer då bäst?”. Endast de värden som uppvisar signifikanta samband med familjetyp i uppväxten har medtagits i tabellen. Värdena har rangordnats efter styrkan i sambandet (Cramers V). Notera att i gruppen ”jordbrukarfamilj” ingår endast 55 svarspersoner, varför försiktighet måste iakttas vid slutsatsdragning.

Tolkningar av de små skillnader som återfinns mellan ungdomar från olika uppväxtfamilj bör göras med försiktighet. För ungdomar med arbetarbakgrund har värdena ”landets säkerhet”, ”ett liv fullt av njutning” och ”hälsa” högre viktighetsbedömningar än bland övriga grupper (59, 55 respektive 85 procent). För gruppen med högre tjänstemanna-/akademikerbakgrund är ”självförverkligande” (63 procent) och ”visdom” (54 procent) viktigare än för ungdomar med annan bakgrund. De höga viktighetsbedömningarna av ”självförverkligande” är möjligen ett resultat av hög utbildning. Och det är inte otänkbart att vikten av hög utbildning har en starkare ställning hos högre tjänstemanna- och akademikerbarn. Bland ungdomar som säger sig ha vuxit upp i en familj med egna företagare, slutligen, har ”ett behagligt liv” den högsta viktighetsbedömningen (82 procent).

Manliga och kvinnliga värderingar?

Könsroller lärs in tidigt i livet och tillhör de kanske mest oföränderliga. Frågan är om det finns grundläggande värderingar som kan betraktas som typiskt kvinnliga eller typiskt manliga? I tabell 2 redovisas de största värderingsmässiga könsskillnaderna bland ungdomar 15-29 år i Västra Götalandregionen 2000.

Resultaten visar att för grundläggande värderingar är könsskillnaderna både fler och större än de tidigare undersökta skillnaderna mellan ungdomsgrupper med olika familjebakgrund. Klass- och uppväxtfaktorer är, åtminstone enligt de här enkla bivariata analyserna, mindre viktiga än faktorn könstillhörighet.

Merparten av de olika värdena betraktas som viktigare bland kvinnor än bland män. Det gäller särskilt för värdena ”jämlikhet” och ”respekt” som står betydligt starkare bland kvinnor än bland män (-21 respektive -19 procentenheter). Även ”självaktning” och ”en värld i fred” tycks vara en till övervägande del typiskt kvinnliga värden (-16), liksom ”familjetrygghet” (-13) som är också viktigare för unga kvinnor än för unga män.

Bland unga män är framför allt ”teknisk utveckling” (+21), men även ”rikedom” (+11) klart viktigare än bland unga kvinnor. Från ungdomarnas viktighetsbedömningar framträder alltså överraskande stereotypa könskaraktäristika. Unga kvinnor omhuldar ”mjuka” universella värden som fred och jämlikhet, och unga män framstår som giriga teknikmaterialister.

Att dessa värderingsskillnader mellan unga män och kvinnor skulle ha konsekvenser för deras uppfattningar i politiska sakfrågor och för deras partisympatier är dock ingen vågad gissning. Tvärtom finns anledning att göra tydliga kopplingar mellan de mest könsskiljande värderingarna och politiska preferenser (jfr inledningskapitlet i denna volym). Det ligger till exempel nära till hands att använda de unga kvinnornas betoning på jämlikhet som en viktig förklaring till deras starka stöd för vänsterpartiet. På motsvarande sätt ligger det nära till hands att använda yngre mäns positiva värderingar av teknisk utveckling som en viktig förklaring till deras övervägande positiva inställning till den Europeiska Unionen. Det faktum att män är mer positiva

till kärnkraft än kvinnor skulle också kunna förklaras med att könen värderar teknisk utveckling som olika viktigt.

Tabell 2 De största skillnaderna mellan yngre män och kvinnors värderingar, Ung-SOM-undersökningen Västsverige 2000 (procent)

	män 15-29 år	kvinnor 15-29 år	differens
värden som är viktigare bland unga män än bland unga kvinnor			
teknisk utveckling	37	16	+21
rikedom	20	9	+11
makt	14	7	+7
självförverkligande	48	55	+7
ett spännande liv	53	47	+6
värden som är viktigare bland unga kvinnor än bland unga män			
jämlikhet	53	74	-21
respekt	69	88	-19
självaktning	37	53	-16
en värld i fred	72	88	-16
familjetrygghet	77	90	-13
ärlighet	77	90	-13
en ren värld	65	77	-12
sann vänskap	79	91	-12
kärlek	81	93	-12
landets säkerhet	49	61	-12
inre harmoni	74	85	-11
rättvisa	75	85	-10
lycka	81	90	-9
hälsa	79	86	-7
en vacker värld	54	59	-5
frihet	86	91	-5

Kommentar: Siffrorna visar andelen som betraktar värdena som ”mycket viktiga”. Könsskillnaderna är uttryckta som procentenheter. Endast de könsskillnader som är statistiskt signifikanta på 95 procents signifikansnivå har medtagits i tabellen. Resultaten är hämtade från 2000 års Ung-SOM-undersökning i Västsverige och analysen bygger på ungefär 850 män och 950 kvinnor.

Hur formar utbildning ungdomars värderingar?

Socialisationen i familjen blir mindre viktig på bekostnad av socialisationsprocesser i samband med fritidsaktiviteter, i skolan och bland kompisarna. Den förlängda ungdomsperioden innebär att vuxenblivandet sker senare för dagens

ungdomsgeneration än för gårdagens. Etablering på arbetsmarknaden sker senare, liksom familjebyggandet. Med andra ord är de formativa åren för en människa inte längre enbart barn- och tonåren. Individers värderingar är föremål för omstöpning och förändring senare i livet. Enligt det här sättet att tänka är en av de viktigaste socialisationsagenterna gymnasie- och de tidsmässigt allt mer utsträckta högskoleutbildningarna. Dagens ungdomsgenerationer spenderar allt mer tid i olika utbildningsinstitutioner. Utbildningarnas ämnesinriktning och karaktären på undervisningen förmodas alltså ha potentiell betydelse för att forma individers värderingar (se t ex Ungdomsstyrelsen 1998; Vogel 1994).

I tabell 3 analyseras först sambandet mellan utbildningens *omfattning* och ungdomsgenerationens värderingar. Resultaten visar att livskvalitetsvärdet ”ett liv fullt av njutning” blir allt mindre viktigt ju högre utbildning en individ har. På motsvarande sätt minskar betydelsen av ”rikedom” med ökad utbildning: Bland personer med enbart grundskola anser 24 procent att ”rikedom” är mycket viktigt. Motsvarande andel bland högskolestuderande och bland personer med högskoleexamen är endast 7 procent.

Tabell 3 Viktighetsbedömningar av värden bland ungdomar som har olika omfattande utbildning, 2000 (procent)

	högsta uppnådda utbildningsnivå					
	grund-skola	2-årigt gymnasium	3-årigt gymnasium	högskola studerande	högskola examen	CV
ett liv fullt av njutning	60	57	57	41	39	.16
rikedom	24	14	16	7	7	.15
landets säkerhet	65	62	58	45	45	.14
självaktning	38	36	44	51	57	.13
en vacker värld	63	60	59	48	46	.12
socialt anseende	29	24	25	18	14	.12
makt	17	10	11	6	4	.12
självförverkligande	49	38	51	59	54	.11
ett behagligt liv	82	81	81	73	74	.10
ett spännande liv	52	43	53	48	42	.10
lycka	88	82	88	86	79	.10
familjetrygghet	87	83	85	79	80	.08
respekt	83	80	79	77	78	.08
antal respondenter	200	170	880	230	250	

Kommentar: Resultaten är hämtade från Ung-SOM-undersökningen Västsverige 2000. Gruppen studerande på folkhögskola är för liten för att tillåta analys och har därför inte medtagits i tabellen. Endast de värden som uppvisar statistiskt signifikanta skillnader mellan grupperna har medtagits i tabellen.

Flera av Ingleharts materialistiska trygghetsvärden såsom ”landets säkerhet”, ”makt” och ”socialt anseende” betraktas som viktigare bland låg- än bland högutbildade ungdomar. Betyder det att högutbildade personer generellt sett är mer postmaterialistiskt orienterade och att Ingleharts tysta revolution till en del går hand i hand med att allt fler unga skaffar sig höga utbildningar? Här tycks inte finnas något enkelt svar. Resultaten visar t ex att även postmateriella värden som t ex ”en ren värld” minskar i betydelse ju högre utbildning man har.

Faktum är att de flesta värden tenderar att vara mindre viktiga för personer med hög utbildningsnivå. Men det finns undantag. Vikten av ”självaktning” och i viss mån även ”självförverkligande” ökar med utbildning. Att högutbildade ungdomar värderar ”självaktning” och ”självförverkligande” högt kan möjligen vara en effekt av den högre självtillit och ökade livschanser som en hög utbildning i allmänhet skänker individen. I den tidigare analysen av familjebakgrund var det just ”självförverkligande” som var typiskt för de ungdomar som vuxit upp i högutbildade högre tjänstemanna- och akademikerfamiljer.

Utbildningsnivå som förklaring till individers attityder och beteenden minskar generellt i styrka allteftersom en allt större andel av ungdomarna tar sig igenom långa högskoleutbildningar. Samtidigt vet vi att olika utbildningar skiljer sig mycket åt med avseende på karaktär och inriktning. Vissa utbildningar är praktiskt orienterade yrkesutbildningar, andra bygger på studier av teoretiska ämnen. För en del utbildningar är det huvudsakliga studieobjektet människan, dess historia, idéer, språk eller institutioner. Andra utbildningar har naturen och den fysiska världen som huvudsakligt studieobjekt. Oavsett inriktning kan utbildningar betraktas som samhällsinstitutioner där vittomfattande värdereproduktion äger rum. Det vore inte särskilt märkligt om t ex juristutbildningar, vårdutbildningar, polisutbildningar, språkutbildningar och teknikutbildningar lägger vikt vid olika uppsättningar värderingar. Om det är så, borde det i så fall kunna ge utslag i form av variationer i ungdomsgenerationens bedömningar av vad som är viktiga värden.

Nästa steg i analysen är således att undersöka sambandet mellan värderingar och vilken *typ av utbildning* man har (se tabell 4). För att vår analys skall inbegripa så många ungdomar som möjligt har vi använt en fråga om vilken typ av gymnasieutbildning man genomgår eller har genomgått. Vi utgår alltså ifrån att äldre ungdomar normalt sett fortsätter till högre studier inom samma ämnesområde som de studerade på gymnasiet.

Resultaten visar att det råder stora värderingsskillnader mellan ungdomar med olika gymnasieutbildning. För vissa värden är skillnaderna uppemot trettio procentenheter. Familjetrygghet är avsevärt mycket viktigare för personer med vårdutbildning (96 procent) än för personer med teknisk utbildning (69 procent).

Huvudmönstret är att de värden som är viktiga för vård- och humanistutbildade tenderar att vara mindre viktiga för personer med teknisk utbildning. Inte helt oväntat är det stora undantaget från regeln värdet ”teknisk utbildning” som värderas allra högst bland teknikutbildade ungdomar (42 procent).

Tabell 4 Viktighetsbedömningar av värden bland ungdomar som har olika typ av gymnasieutbildning, Ung-SOM-undersökningen Västsverige 2000 (procent)

	estetisk	humanistisk	naturvetenskaplig	samhällsvetenskaplig	vård	teknisk	yrkesinriktad	saknar gymnasieutbildning
familjetrygghet (.19)	83	92	80	85	96	68	83	88
landets säkerhet (.18)	45	67	48	47	63	40	59	69
kärlek (.18)	86	96	86	90	98	73	85	90
teknisk utveckling (.18)	17	12	27	21	16	42	25	33
jämlikhet (.17)	76	80	67	70	65	52	56	70
en värld i fred (.17)	82	90	80	83	95	65	77	79
inre harmoni (.17)	86	96	81	85	91	69	76	70
ett liv fullt av njutning (.17)	50	45	39	54	58	38	57	61
självaktning (.17)	55	74	51	50	50	37	37	38
självförverkligande (.16)	52	78	55	58	57	44	41	47
lycka (.15)	86	88	86	89	88	73	84	90
antal respondenter	60	50	210	280	90	200	260	100
andel kvinnor i de respektive utbildningskategorierna	71%	92%	52%	65%	90%	17%	34%	52%

Kommentar: Siffrorna visar andelen ungdomar som anser att respektive värde är ”mycket viktigt”. Endast de värden som uppvisar statistiskt signifikanta samband med utbildningstyp *och* starkare sambandsmått än .15 har tagits med i tabellen. Värdena har rangordnats efter styrkan i sambandet med gymnasieutbildningstyp. Det sambandsmått som använts är Cramers V. Lägg märke till att antalet respondenter med estetisk och humanistisk utbildning är relativt litet, varför viss försiktighet måste iakttas. Grupperna ”pedagogisk utbildning” och ”annan utbildning” har utelämnats ur analysen. Den eller de siffror som har försetts med en fyrkant visar i vilken/vilka grupper de olika värdena bedömts som viktigast.

Det är dock uppenbart att det finns en central bakomliggande förklaring till varför personer med olika utbildningsinriktning från gymnasiet skiljer sig åt när det gäller grundläggande värden: könstillhörighet. Vårdutbildningar, humanistiska och estetiska utbildningar domineras av kvinnor (92, 90 respektive 71 procent kvinnor i den aktuella studien), medan tekniska utbildningar domineras av män (17 procent kvinnor).

Men betyder detta att utbildningens karaktär inte har någonting alls med värderingsskillnader att göra? På den här punkten är det helt nödvändigt att elaborera sambandet mellan utbildning och värderingar genom att kontrollera för könstillhörighet i analyserna. Beror skillnaderna mellan olika utbildningar enbart på att de har olika könssammansättning, eller finns det någon oberoende effekt av utbildning? I analysen valde vi att dela in personerna i kvinnodominerade (vård, estetisk och humanistisk) respektive mansdominerade (teknisk) utbildningar (se tabell 5).

Tabell 5 Viktighetsbedömningar av värden bland unga män och kvinnor som genomgår eller har genomgått kvinno- respektive mansdominerade gymnasieutbildningar, Ung-SOM-undersökningen Västsverige 2000 (procent, procentenheter)

	kön	kvinnodominerade gymnasieutbildningar (vård, estetisk, humanistisk)	mansdominerade gymnasieutbildningar (teknisk)	effekt av utbildning
familjetrygghet	man	77	66	+11*
	kvinna	94	82	+12
effekt av könstillhörighet		-17	-16	
landets säkerhet	man	48	36	+12*
	kvinna	61	61	+0*
effekt av könstillhörighet		-13*	-25	
kärlek	man	83	70	+13*
	kvinna	96	94	+2*
effekt av könstillhörighet		-13	-24	
teknisk utveckling	man	27	43	-16
	kvinna	13	39	-16
effekt av könstillhörighet		+14	+4*	
jämlikhet	man	70	46	+24
	kvinna	73	82	-9*
effekt av könstillhörighet		-3*	-36	

Kommentar: Siffrorna i tabellen visar andelen som svarade att värdet var ”mycket viktigt”, samt effektmått uttryckta i procentenheters skillnad mellan grupperna. Nedbrytningarna i utbildning och könstillhörighet resulterar i mycket små gruppstorlekar för vissa grupper, vilket ökar osäkerheten i nivåskattningarna. Antalet respondenter i respektive kategori är: män i mansdominerade utbildningar 163, kvinnor i mansdominerade utbildningar 33, män i kvinnodominerade utbildningar 30, kvinnor i kvinnodominerade utbildningar 169. En stjärnmarkerad effekt betyder att den inte är signifikant på 95 procents signifikansnivå.

Mycket riktigt kan könstillhörighet förklara en stor del av skillnaderna mellan personer med olika slags utbildning. Men samtidigt kvarstår systematiska effekter av utbildningstyp, även om de i den här analysen inte alltid orkar upp till gränsen för statistisk signifikans: Kvinnor på tekniska utbildningar tenderar till exempel att tycka familjetrygghet är mindre viktigt (82 procent) än kvinnor som har vårdutbildningar, estetiska eller humanistiska utbildningar (94 procent). Och, inte så överraskande, tekniskt utbildade kvinnor är betydligt mer positiva till ”teknisk utveckling” (39 procent) än kvinnor som genomgått de kvinnodominerade utbildningarna (13 procent). Vår slutsats av analysen är att utbildning har en liten oberoende effekt

på ungdomars värderingar även under kontroll för könstillhörighet. Vi sluter oss till att utbildningens inriktning har betydelse för formandet av ungas värderingar. Vi hade förstås varit säkrare på resultaten om vi hade haft större grupper män på kvinnodominerade utbildningar och kvinnor på mansdominerade utbildningar.

Notera att vårt resonemang bygger på antagandet att de långa utbildningar som unga människor genomgår kan bidra till att förändra människors värderingar i viss riktning. Den omvända kausala ordningen – att personer med vissa värderingar tenderar att söka sig till vissa typer av utbildningar – är givetvis fullt möjlig. Denna möjlighet måste dock utforskas vid ett annat tillfälle.

Att flytta ihop och bygga familj

Resan mellan femton och trettio inbegriper för de allra flesta ungdomar att lämna sina föräldrar, att flytta till eget boende, att flytta ihop med en sambo, att eventuellt gifta sig och, såsmåningom, att själv bli förälder. Att en individs inställning i samhällsfrågor förändras i takt med att sociala omständigheter och roller förändras under livscykeln har fastställts i en rad studier (se t ex Oskarson & Oscarsson 1994; Riley, Foner & Waring 1988). Frågan är i vilken utsträckning grundläggande värderingar påverkas av att individer förflyttar sig från en social miljö till en annan.

I det här avsnittet studeras vilka effekter olika *boendevillkor* har på ungdomars grundläggande värderingar. Vi skilde ut fyra olika grupper som representerar de olika faser som de allra flesta ungdomar går igenom under perioden 15-29 år, grupperna ”bo hemma”, ”bo ensam”, ”samboende/gifta” och ”samboende/gifta med barn”. I tabell 6 redovisas andelen som betraktade olika värden som ”mycket viktigt”.

Tabell 6 Viktighetsbedömningar av värden bland personer som bor hemma hos föräldrarna, bor ensamma, är samboende eller gifta respektive är samboende eller gifta och har egna barn, Ung-SOM-undersökningen Västsverige 2000 (procent)

	boendekarriär				
	bo hemma	bo ensam	samboende/ gifta	samboende/ gifta + barn	CV
ett spännande liv	57	55	42	33	.18
familjetrygghet	83	76	85	93	.13
ett behagligt liv	80	74	80	84	.10
självförverkligande	53	54	51	38	.10
en värld i fred	80	74	81	87	.09
kärlek	87	83	90	90	.08
antal svarspersoner	631	345	466	193	

Kommentar: Endast de värden som uppvisar signifikanta samband (Cramers V) med boendekarriär har medtagits i tabellen.

De sociala positionsförflyttningarna att flytta hemifrån, att flytta ihop och att skaffa barn har inte någon stor påverkan på särskilt många grundläggande värderingar. Endast sex av de sammanlagt tjugosex undersökta värdena uppvisar signifikanta samband med boendevillkor. De största värderingsförändringarna äger rum för värdet ”ett spännande liv” som blir allt mindre viktigt för varje steg längs boendekarriären. Från att bo ensam till att bli sambo eller gift minskar betydelsen av ”ett spännande liv” från 55 till 42 procent; för samboende och gifta med barn sjunker viktighetsbedömningarna ytterligare, till 33 procent.

Den näst största förändringen gäller betydelsen av ”familjetrygghet”. Ensamboende ungdomar sätter i lägst utsträckning värde på ”familjetrygghet” (76 procent). Att skaffa barn innebär en mycket tydlig förändring av hur viktigt man betraktar ”familjetrygghet”. Andelen som uppfattar familjetrygghet som ett mycket viktigt värde ökar från 85 procent bland samboende och gifta till 93 procent bland samboende och gifta som har egna barn i hushållet. Denna förändring är logisk och skänker därför validitet åt våra värdemätningar. Samtidigt skall man komma ihåg att effekten av att skaffa barn – som för de allra flesta är en av livets största omställningar och upplevelser – inte ens är tio procentenheter. Det säger någonting om hur robusta dessa grundläggande värderingar ändå är.

Transitionen från utbildning till arbetsliv och karriär

En stor del av ungdomstiden ägnas åt utbildning, etablering på arbetsmarknaden och yrkeskarriär. Hur påverkas ungas värden av vilken social position de har på arbetsmarknaden? I tabell 7 redovisas andelen som uppfattar de olika värdena som ”mycket viktigt” bland ungdomar som studerar, är arbetslösa och är förvärvsarbetande. Gruppen förvärvsarbetande har delats in i två grupper efter huruvida årsinkomsten överstiger 200 000 kronor.

Sambanden mellan arbetsmarknadsposition och viktighetsbedömningar av grundläggande värden är genomgående svaga. Det är svårt att se några tydliga mönster i resultaten. Merparten av de redovisade värdena värderas högst av gruppen ”arbetslösa/i åtgärder”. Det gäller särskilt för ”jämlikhet” (78 procent), ”frälsning” (20 procent), ”rättvisa” (87 procent) och ”en vacker värld” (65 procent).

För förvärsvarbetande ungdomar med årsinkomster högre än 200 000 kronor är ”lycka” (79 procent), ”kärlek” (83 procent) och ”rättvisa” inte lika viktigt som bland ungdomar med annan ställning på arbetsmarknaden. Däremot fäster höginkomsttagande ungdomar större vikt än andra åt ”teknisk utbildning” (32 procent).

Tabell 7 Viktighetsbedömningar av värden bland personer som studerar, är arbetslösa, eller är förvärvsarbetande med låg respektive hög inkomst, Ung-SOM-undersökningen Västsverige 2000 (procent)

	utbildning/yrkeskarriär				
	studerar	arbetslös/ i åtgärder	förvärvsarbetar låg inkomst	förvärvsarbetar hög inkomst	CV
jämlikhet	67	78	66	52	.16
en värld i fred	81	89	86	72	.14
lycka	87	92	91	79	.13
frälsning	12	20	6	9	.12
teknisk utveckling	26	27	17	32	.11
sann vänskap	87	80	89	80	.11
rättvisa	81	87	83	74	.10
kärlek	88	91	90	83	.10
en vacker värld	56	65	60	50	.09
familjetrygghet	82	91	87	79	.09
respekt	77	87	82	74	.09
landets säkerhet	53	57	62	51	.08
ett liv fullt av njutning	52	56	58	48	.07
ärlighet	82	87	87	81	.07
antal respondenter	794	127	358	386	

Kommentar: Siffrorna visar andelen ungdomar i respektive grupp som uppgett att värdena är ”mycket viktigt”. Endast de värden som uppvisar signifikanta samband (Cramers V) med boendekarriär har medtagits i tabellen. Värdena i tabellen har rangordnats efter styrkan i sambandet. Kategorin ”arbetslös/i åtgärder” inbegriper ungdomar som har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder, genomgår arbetsmarknadsutbildning i AMS regi, genomgår utbildning med stöd av det s k Kunskapslyftet eller är arbetslösa. Antalet svarande som klassificerat sig själva som sjukpensionärer är för få för att analysera. Med ”låg inkomst” avses inkomster som understiger 200 000 kronor.

Ungas värderingar inte oföränderliga

Kapitlets huvudfrågeställning handlade om huruvida ungdomars grundläggande värderingar i första hand är oföränderliga efter uppväxtåren eller om det finns utrymme för förändringar av grundläggande värderingar senare under ungdomstiden. En uppsättning av tänkbara förklaringsfaktorer till variationer i ungas grundläggande värderingar analyserades, varav de flesta uppvisade svaga men statistiskt signifikanta samband med värderingar. Likheten är alltså stor mellan olika ungdomsgruppers viktighetsbedömningar av värden, men resultaten ger oss tillräckliga skäl att tro på att grundläggande värderingar faktiskt kan påverkas och förändras också efter den formativa barndomen. För det första var sambandet mellan uppväxtfamilj och

värderingar svagare än vad vi kunde förvänta oss. För det andra kunde vi konstatera svaga men tydliga effekter av livsfaser som inträder först sent under ungdomstiden, som till exempel att skaffa barn eller att göra karriär på arbetsmarknaden.

En rangordning av effekten av de undersökta förklaringsfaktorerna som bygger på resultaten av kapitlets bivariata analyser ser ut så här: könstillhörighet, utbildningstyp, utbildningsnivå, arbetslivskarriär, familjebakgrund och boendekarriär. I denna bedömning av förklaringsfaktorernas relativa betydelse har jag vägt in såväl *styrkan i sambanden* med enskilda värderingar som *det totala antalet värderingar som uppvisade samband*. Lärdomen att ta med sig till fortsatta analyser är att könstillhörighet och utbildning är viktigare förklaringar till värderingsskillnader inom ungdomsgruppen än vad familjebakgrund, arbetslivskarriär och boendekarriär är.

Slutnoteringen är att resultaten i det här kapitlet nästan uteslutande bygger på enkla bivariata analyser av sambanden mellan en uppsättning bakgrundsfaktorer och ungas grundläggande värderingar. En fortsatt analys av de faktorer som är betydelsefulla för att forma och omstöpa ungas värderingar kräver en utveckling och prövning av en noggrant specificerad kausalmodell. En fortsatt analys inbegriper också studier av andra socialisationsagenter än de som studerats här, exempelvis vad ungas livsstilar, fritidsaktiviteter, vänskapskrets, boendeomgivning och mediekonsumtion har för påverkan på ungdomsgenerationens grundläggande värden.

Referenser

Andersson, Å E, T Fürth & I Holmberg. 1993. *70-talister. Om värderingar förr, nu och i framtiden*. Stockholm: Natur och kultur.

Inglehart, Ronald. 1977. *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.

Mannheim, Karl. 1952. The Problem of Generations. I *Essays on the Sociology of Knowledge*, red. Paul Kecskemeti. London: Routledge and Kegan Paul.

Oskarson, Maria & Henrik Oscarsson. 1994. De unga väljarna 1968-1991 — dunungar eller stormsvalor? I *Ungdomars välfärd och värderingar*, red. SOU 1994:73. Stockholm: Norstedts Juridik.

Riley, M, A Foner & J Waring. 1988. Sociology of Age. I *Handbook of Sociology*, red. N Smelser. London: Sage.

Ungdomsstyrelsen. 1998. *Ny tid. Nya tankar. Ungdomars värderingar och framtidstro. Ungdomsstyrelsens utredningar nr 10.* Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Westholm, Anders. 1991. *The Political Heritage: Testing Theories of Family Socialization and Generational Change*. Uppsala Universitet: Statsvetenskapliga institutionen.

Vogel, Joachim. 1994. *Ungdomars välfärd och värderingar. Rapport till barn- och ungdomsdelegationen och Generationsutredningen. SOU 1994:73*. Stockholm: Civildepartementet.

UNGA LIVSSTILARS OMVÄRLDSBEROENDE

SUSANNE JOHANSSON

”Killarna blir kvar när tjejerna flyttar” löd en rubrik i Göteborgs-Posten i mars 2000. I inledningen till artikeln stod vidare att läsa ”Ungdomen fortsätter att överge landsbygden. Det är framför allt unga kvinnor dras som till storstäder och studier i Göteborg, Lund eller Umeå. I Gullspång och Ydre blir grabbarna kvar”. Demografiska förändringar blir ett allt större problem för svenska kommuner. Unga och välutbildade försvinner från landsbygden till ett liv i storstaden. Problematiken uppmärksammas återkommande när Statistiska Centralbyrån presenterar sina befolkningssiffror för det gångna året.

Vad är det som lockar i storstaden? För vissa kanske det finns ett givet svar. Unga föredrar ett högre tempo och ett större utbud av aktiviteter. Storstaden ger möjlighet att praktisera en aktiv, mer kosmopolitisk livsstil. En gren inom forskningen kring livsstilar, ofta inordnad under sociologi och masskommunikation, menar att individers livsstil ger uttryck för grundläggande delar av vår personlighet. Livsstilen signalerar helt enkelt vem vi är. Sätter man detta i samband med citatet ovan kan man tolka befolkningssiffrorna som att unga i städerna har en typ av livsstilar medan ungdomar boende på landsbygden borde ha andra.

Ungdomars livsstilar har inte bara demografiska följdverkningar. Sedan mitten av 1970-talet har livsstilarnas betydelse för att exempelvis förklara politiskt beteenden kommit allt mer i fokus. Framförallt bröt idéerna mot den sedan länge härskande traditionen att förklara politiskt agerande utifrån en socioekonomisk ansats (Gilljam & Holmberg 1995). På senare år har som allt fler pekat på att socioekonomisk bakgrund inte räcker för att förklara, exempelvis politiska beteenden. Livsstilsbegreppet ger underlag för en annan typ av analyser (Todal Jenssen 1993).

Livsstilen ger uttryck inte bara för exempelvis politiska preferenser utan anses ofta reflektera något mer djupbottnat, nämligen den enskildes värderingar (En vidare diskussion om relationen mellan de två begreppen, återkommer jag till). Om landsbygdsungdomars livsstilar visar på andra värderingar jämfört med storstadens unga, finns det skäl att fråga sig vad denna skillnad bottnar i. Resonemanget följer i spåren av tankegångarna att utvecklingen drivs från städerna, att trender och livsstilar först anammas i storstaden för att senare föras vidare till landsbygden (Johansson & Persson 1991). Kanske är det just detta som befolkningssiffrorna pekar på – att de ungdomar som har de traditionella värderingarna stannar kvar medan de mer världsvana och kosmopolitiska flyttar.

En gemensam nämnare för såväl livsstilar som värderingar är betydelsen av socialisation. I processen som formar varje individ finns det en rad omständigheter

som är av betydelse. Föräldrar och familj är en viktig faktor. Utvecklingen har medfört att allt fler socialiserande krafter pockar på uppmärksamheten. Tanken är att i detta kapitel studera hur individens uppväxt och bakgrund påverkar de livsstilar som man har. Analyserna kommer att göras längs två dimensioner, utifrån individens socioekonomiska bakgrund samt längs en geografisk dimension, i form av var man bor. Genom att inte studera livsstilar i ett vakuum utan tillföra den omgivande kontexten tror jag att man kan få en bredare förståelse för hur livsstilar formas och förändras. Sambandet mellan socialklass och livsstil kan inte alltid ritas som en rak linje. Och kanske är gäller detta speciellt unga människor. Ungdomars livsstilskartor kan ses som ett komplement till de socioekonomiska strukturerna för att förstå beteenden. Min avsikt här är att bringa ökad klarhet i om individer med liknande socioekonomiskbakgrund har olika livsstilar, kan detta förstås utifrån var man bor. Avsikten är helt enkelt att följa i spåren av att storstaden förändras först, därefter landsbygden. I de följande analyserna kommer material från Ung-SOM-undersökningen, Västsverige 2000 att användas.

Livsstil som uttryck för värderingar?

Idén om att den personliga livsstilen symboliserar något mer djupbottnat har funnits sedan länge. Att se livsstil som ett uttryck för värderingar, kräver dock att relationen mellan de två begreppen klargörs. Låt oss börja med det kanske mest uppenbara: Vad betyder livsstil egentligen? En del skulle nog svara att det är en beskrivning av kulturella och sociala aspekter på livet, andra att det är ett sätt att visa identitet och hur man hör samman med andra människor. Vissa vill mena att det rör sig om en kollektiv identitet. Livsstil kan ses som en gemenskap, utan fast struktur mellan individer som delar gemensamma värderingar (För vidare resonemang se Gibbins & Reimer 1999, Chaney 1996, Todal Jenssen 1993, Lööv & Miegel 1989). En sammanfattning av livsstilsbegreppet som Gibbins och Reimer gör är att a) alla har en livsstil, b) livsstilen är synlig och c) livsstilen är valbar.

Valbarheten kan i detta sammanhang diskuteras. Det kan vara svårt att med framgång argumentera för att värderingar är något självvalt. En tänkbar kedja, som jag tidigare har presenterat är att det hos varje människa finns grundläggande värderingsmönster. Utifrån värderingarna formas attityder och opinioner som utgör grund för olika typer av handlingar (se Johansson 2002). Om man ser hur man lever sitt liv som ett uttryck för detta – är det svårt att se livsstil som enbart grundat på aktiva val. Livsstilsvalen rör inte enbart konsumtion, något som annars flitigt kopplas till denna diskussion utan exempelvis hur man skall leva sitt liv, var man skall bo, om man skall bilda familj eller inte och så vidare (Gibbins & Reimer 1999). Livsstil kan alltså ses som en utlöpare och en manifestation av som anses viktigt i livet. Genom att studera hur en individ lever sitt liv kan vi bakvägen se vad den enskilde gömmer för värderingar.

Utgår man från tanken att livsstilar/värderingar är grundstenar i varje individs personlighet, anses socialisation ofta fungera som den primära källan till inlärning och formande av personligheten. Bara några generationer tillbaka kunde man tydligt läsa ur en generation vilken riktning nästa skulle komma att ta (se exempelvis Westholm 1991). Det kanske snarare kan ses som att den automatik som ofta förekom förr inte finns länge, ungdomar går i större utsträckning sina egna vägar (Reimer 1989). En del vill peka på individualisering och globalisering som orsaker och förklaringar till denna förändring. Ytterligare en aspekt av livsstilsbegreppet är att det rör individen på det enskilda planet såväl som på en mer övergripande samhällsnivå. Livsstilen inkluderar ofta frågor och aspekter som berör frågor av mer allmän karaktär. Det kan exempelvis gälla attityder till beslutsfattande eller myndighetspersoner.

En relevant fråga att ställa är om och i så fall hur man kan applicera de här mer generella resonemangen kring livsstil på ungdomsgruppen. Ungdomar som grupp ses ofta som specifik med en egen eller egna livsstilar avskärmade från andra grupperingar. Ofta menas det att unga låter sin övertygelse vara rådande framför ett mer tillrättalagt beteende. Man talar om specifika ungdomskulturer. Ungdomstiden är en period när utvecklingen går snabbt och vid analyser måste dettas tas hänsyn till, exempelvis är spridningen inom denna grupp förmodligen är större än i andra åldersgrupper. Studerar man på gymnasiet eller universitetet, om man har barn eller bor hemma hos sina föräldrar, är livsomständigheter som påverkar hur man vill och kan agera. Kanske har ungdomsgruppen, oavsett livsomständigheter mer gemensamt än i jämförelse med andra grupper. Detta är en period i livet när vi formas vi som individer, helt enkelt sätter ned foten och bestämmer vem vi är. Naturligtvis utvecklas vi som människor under hela livet men den snabbaste utvecklingen sker förmodligen under denna tid[1].

Att nyttja livsstilsbegreppet som grund för analys av beteende förekommer, om än inte i någon stor omfattning. Formen av analys har dock sällan begränsats till ungdomsgruppen. I huvudsak sker analyserna utifrån att idealtyper eller grupper skapas. Grupperna kan vara på individ eller samhällsnivå. I *Medborgarnas Makt*, en av forskningsrapporterna från 1980-talets *Maktutredning* arbete, gjordes en analys av hur livsstil påverkar partival och samband med olika former av politiskt deltagande (se Petersson m. fl. 1989). Författarna menar att fritidsintressen symboliserar tillhörighet och förhållningssätt gentemot samhället. Studien är ett exempel när man sett livsstil som förklarande faktorer till, i det här fallet, politiska val (ytterligare ett annat exempel är Selin 1993). Maktutredningen menar att skilda förhållningssätt gentemot samhället är en tydlig indikation på att vi har olika värderingar och olika sätt att förverkliga våra liv. Liknande analyser har gjorts av nya konfliktlinjer i det norska partisystemet. Författaren hävdar att livsstil som förklarande variabel ger nytt ljus åt traditionella studieobjekt (Todal Jenssen 1993).

Komplexa kartor och mönster

Att se på värderingar och livsstilar är inte bara ett sätt att få en ögonblicksbild av ungdomar. Det ger även en möjlighet att se förändring och mer djupbottnande perspektiv på samhället. Det rör sig om individer som är förhållandevis jämngamla, som har vuxit upp i en tid där samhället givit dem likartade möjligheter och förutsättningar. Trots skillnader mellan enskilda individer kan man nog säga att de lever sina liv under liknande villkor och omständigheter. Ungdomars livsstilar skiljer sig dock från äldres.

Tanken med de följande analyserna är att genom analys av ett antal livsstilsaktiviteter (här fritidsaktiviteter), skapa en flerdimensionell livsstilskarta som ger möjlighet att hitta vissa övergripande eller generella livsstilsmönster. Detta ger möjlighet att gruppindela människor (se exempelvis Karvonen & Rahkonen 2001, Lithner 1998, Migel & Lövv 1989, Reimer 1989). Genom analyserna försöker man också renodla ett antal teoretiskt tänka dimensioner. En sådan brukar löpa längs en modern/traditionell linje och en längs en mer materiell/idealistisk. Denna typ av tankegångarna blir dock svåra att realisera här eftersom ungdomsgruppen ofta ses som modern (Jämför Lithner 1998). Det finns åsikter om att enkätmaterial främst belyser olika aspekter av materiella och estetiska värderingar (Lööw & Miegel 1989).

Naturligtvis kan frågan ställas om vilken typ av värderingar som den här typen av analyser fångar. Bourdieu, ofta ansedd som en av pionjärerna inom analyser av livsstilar, menar att livsstilar i allmänhet har en mycket tydlig klassbundenhet. Hans resonemang är omfattande såväl teoretiskt som empiriskt. Pierre Bourdieus analyser visar på ett fortsatt starkt samband mellan klass och olika typer av aktiviteter medan andra empiriska analyser visar att korrelationen blivit svagare (Furlog & Cartmel 1997). Social status är ytterligare en faktor att uppmärksamma i samband med livsstilsanalyser, även här har de tydliga sambanden försvagats.

Utifrån tanken att livsstilsfaktorer skall kunna fungera som förklarande variabler i en större modell, har fem dimensioner valts. De är dessa som redovisas i tabell 1. I analyserna ingick ursprungligen 36 fritidsaktiviteter. De faktorer som jag valt att redovisa är valda efter tanken att de i en teoretiskt tänkt modell bör vara faktorer som är mest relevanta för att förklara olika typer av beteenden. I det här fallet är det de fem faktorer som laddar högst efter den roterade analysen. Även om aktiviteterna är ett urval, representerar de ett brett spektrum av livsstilar (se även och jämför exempelvis Petersson m.fl. 1989). Livsstilsdimensionerna i tabell 1 visar på ett flertal unga livsstilar. Den första faktorn utmärks av olika typer av kulturella aktiviteter. Den andra faktor speglar en materialistisk livsstil. Det krävs ett visst mått av ekonomiska resurser och att arbeta övertid exempelvis kan väl ändå anses representera denna typ av livsstil ganska väl. Idrott i olika former brukar ofta sysselsätta ungdomar. Den tredje faktorn utmärks av mycket tydliga samband mellan olika idrotts- och friluftsaktiviteter. Den fjärde faktorn har en religiös prägel, vilket representeras av gudstjänstbesök och meditation. Populärkultur kopplas ofta samman med unga och

den femte faktorn visar på samband mellan just den typen av aktiviteter. Ett sätt att betrakta resultatet är att med en viss livsstil följer samhörighet med likasinnade och blir i förlängningen ett sätt att distansera sig från andra grupperingar. Genom samhörigheten kan man visa var man hör hemma och ge den kollektiva identiteten och gemenskapen ett uttryck. Exempelvis sätts livsstil ofta i samband med New Social Movements. Medlemmar i enfrågerörelser delar ofta livsstil och värderingar.

Tabell 1 Faktoranalys av livsstilsaktiviteter, Ung-SOM-undersökingen, Västsverige 2000 (Faktorladdningar)

	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3	Faktor 4	Faktor 5	Kommunalitet
Ätit vegetarisk mat	.62	.26	*	.17	*	.52
Besökt bibliotek	.62	-.23	.10	*	*	.45
Läst någon bok	.60	*	.14	*	*	.44
Åkt kollektivt	.50	*	*	*	.22	.50
Gått på café	.49	.27	*	.12	*	.51
Diskuterat politik	.49	.25	*	*	.31	.48
Spelat på Tips, Lotto eller V75	-.48	.16	.19	*	.23	.59
Tecknat, målat eller skrivit poesi	.47	-.36	*	*	.20	.56
Druckit sprit/vin/starköl	.14	.67	*	-.23	*	.62
Arbetat övertid	-.13	.66	*	*	.12	.51
Gått på restaurant/bar/pub på kvällstid	.17	.64	*	*	*	.67
Handlat med aktier	*	.45	.22	*	.10	.40
Tittat på TV under dagtid	*	-.37	*	*	-.16	.46
Sysslat med sport/idrott	*	*	.81	*	*	.68
Motionerat/idkat friluftsliv	.18	*	.69	*	*	.58
Tränat på gym	*	.22	.66	*	-.13	.63
Gått på fotboll/ishockey	-.31	*	.42	*	.40	.66
Bett till Gud	*	*	*	.87	*	.77
Besökt gudstjänst eller religiöst möte	*	*	*	.84	*	.76
Mediterat	.18	*	*	.52	.12	.47
Sjungit eller spelat något musikinstrument	.33	-.20	*	.37	.25	.50
Gått på rock-/popkonsert	.15	.15	*	*	.69	.55
Gått på teater	.43	*	*	*	.52	.48
Deltagit i demonstration	.13	*	*	*	.52	.48
Gått på bio	.17	*	.31	*	.38	.50
Andel förklarad varians (%)	9,5	6,1	6,0	5,7	5,3	33,1

Kommentar: Frågan lyder Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort något av följande saker? Svarsalternativen utgörs av alternativen Flera gånger i veckan, någon gång i veckan, - i månaden, - i kvartalet, - i halvåret, - under de senaste tolvmånaderna eller ingen gång. I analysen ingår 1436 respondenter. (*) värden under 0.1 är inte redovisade i tabellen. Faktoranalysen är gjord med Kaisers kriterium och varimaxrotation[2]. Värdena i tabellen tolkas som korrelationskoefficienter.

Studier som gjort i avsikt att testa sambanden mellan livsstilar och värderingar visar ofta på samvariation mellan ”rätt värderingar och livsstil”. Befolkningen som helhet såväl som ungdomsgruppen specifikt har studerats. För att göra denna typ av jämförelser utgår man allt som oftast från Rokeach undersökningar. Rokeach ansåg sig kunna identifiera ett specifikt antal mänskliga värderingar. Dessa delade han i två grupper, instrumentella respektive terminala värderingar. De instrumentella värderingarna representeras av existentiella mål, medan de terminala utgörs av önskvärda sätt att uppträda. Vid jämförelser mellan livsstilar och värderingar är det främst de terminala värdena som nyttjas (Jämför Bennulf & Oscarsson 1996, Migel 1990, Reimer 1989. Se även Rokeach 1973). De faktorer som jag kan redovisa i relation till Reimers analyser av ungdomsgruppen visar på flera jämförbara resultat. Främst att de unga livsstilarna skiljer sig från andra åldersgruppers. Påpekas bör att analyserna grundas på tio aktiviteter medan det i SOM-undersökningarna finns ett större antal att analysera.

Om man skall ta fasta på relationen mellan värderingar och livsstilar så bör det tänkas på att värderingar per definition till sin natur är fasta och svårföränderliga. Livsstil kan ses som en manifestation av värderingarna. Här skulle diskussionen kunna klyvas. Livsstil kan ses inte enbart som ett uttryck för grundläggande värderingar utan även som ett sätt att visa identitet, exempelvis kopplad till var i livet man befinner sig. Hur kan man se på relationen mellan värderingar och livsstilar i ljuset av detta? Det kan diskuteras huruvida värderingar grundläggs under unga år för att sedan följa med under hela livet, men om värderingarna består och livsstilen ändras, kan det vara utryck för samma typ av värderingar som bara visar sig på olika sätt? När Rokeach grundläggande värden studeras över tid kan få trender skönjas. Det som kan konstateras är en försvagning av de kollektiva värdena och värden kopplade till njutning och en mer lustbetonad tillvaro är på frammarsch (Holmberg & Weibull 2001, Holmberg & Weibull 1998). Utvecklingen borde vara starkast bland unga eftersom unga är en grupp som ofta går i bräschen för utvecklingen.

Bakgrund och omgivning

Att komplettera de traditionella sociala förklaringsfaktorerna med en geografisk dimension, resulterar i en ökad förståelse för de komplexa strukturer som formar människans livsstilar och värderingar. Att förklara skiftande livsstilar och värderingar hänförs ofta till ett klassperspektiv (se exempelvis diskussion i Bourdieu 1986). Socialisation innebär att normer och värderingar förs från en generation till nästa. Familjens roll som socialiserande kraft betonas allt som oftast. Men familjesocialisationen har allt sedan industrialismens första våg, kommit att få minskad betydelse. Förändringen har inte kommit i ett slag, utan snarare gått hand i hand med samhället i övrigt (Åberg 1990).

Ur en geografisk och demografisk aspekt kan det konstateras att unga välutbildade kvinnor är en vanlig grupp i storstäder. På mindre orter däremot finns ett överskott

av lågutbildade män. Urbaniseringsvågen har haft tydliga kopplingar till det ekonomiska läget i landet. Demografiska förändringar kan leda till problem för kommunerna, exempelvis vad det gäller kraven på den offentliga servicen. Det finns områden i Sverige som är tydliga förlorare. I Västsverige är Skaraborg ett sådant exempel (Bäcklund 1999).

Att säga att de som står individen närmast, familj och vänner, har fått en minskad betydelse för socialisationsprocessen är kanske att gå väl långt. Det handlar om att familjen har fått konkurrens och att präglingen av individen inte enbart sker hemma. Skola, fritid och arbetsliv är exempel på agenter som har tagit över delar av familjens roll. I kölvattnet av den minskande förklaringskraft som de sociala strukturerna har, kommer tankarna kring centrum – periferidimensionen lägligt. Idag talas det allt mer om tudelningen mellan industri- och kunskapssamhälle. Tanken är att livsstilar och värderingar sprids från centrum till de perifera områdena, ungefär som ringar på vatten. Till följd härav uppstår lokala och regionala skillnader (Johansson & Persson 1991). Exempelvis pekar Mats Johansson och Lars Olof Persson på att musiksmak inte enbart hör samman med social bakgrund, något som ofta hävdas. Deras studie visar att i stan anammar arbetarungdom akademikerungdomars preferenser medan på landsbygden är det arbetarungdomarnas åsikter som styr. Den grupp som är i ”majoritet” styr och visar på riktningen.

I de följande analyserna kommer jag att kombinera den socioekonomiska tanken med centrum – periferiidén för att se om det går att utröna den geografiska dimensionens betydelse. I Västra Götaland finns det en geografisk struktur som är av intresse att genomföra denna typ av analyser på. De 50 kommunerna i Västra Götland samt Kungsbacka har delats in i fyra kommungrupper: Göteborg, förortskommuner, mindre ort/stad och glesbygdskommun. Antalet kommuner är ungefär lika stort i samtliga fyra grupper. Andelen personer i de olika åldersgrupperna är förhållandevis jämt fördelade över de olika kommungrupperna[3]. Det finns dock en tydlig avvikelse; 15-19 åringar är underrepresenterade i Göteborg till fördel för dem mellan 25-29 år. I tabell 2 testas livsstilsfaktorernas bivariata samband med ett antal möjliga bakgrundsfaktorer. Kön, ålder, utbildningsnivå, klass, här representerat av familjetyp är faktorer som traditionellt sätt ofta nyttjas för att belysa olika socioekonomiska samband.

Vilka förklarings faktorer visar då på samband med de olika livsstilsfaktorerna? Kanske inte helt oväntat är ålder av betydelse. Den materialistiska faktorn visar starkt samband med åldersvariabeln. För övriga faktorer kan man se ett svagt negativt samband. Ytterligare skillnader uppträder om åldersvariabeln brys ned i tre grupper. Den yngsta gruppen, 15-19 år, uppvisar ett tydligt negativt samband med den materialistiska faktorn. Individer i gruppen 25-29 år visar på ett tydligt positivt samband däremot, 20-24 åringarna likaså, om än i mera blygsam omfattning. En del av de aktiviteter som ingår i analysen kan man med svårighet ägna sig åt vid 15 års ålder, kanske delvis därav resultatet exempel på detta är övertidsarbete.

Tabell 2 Livsstilsfaktorernas samband med olika befolkningsgrupper, Ung-SOM-undersökningen, Västsverige 2000 (ostandardiserade regressionskoefficienter)

Livsstil	Kulturell	Materialistisk	Idrott	Religiös	Populärkultur
Kön	.83	-.33	-.19	.09	-.37
Ålder	-.16	.55	-.19	*	-.14
15-19 år	.26	-1.01	.38	*	.25
20-24 år	*	.23	-.16	*	*
25-29 år	-.23	.67	-.20	*	.16
Vänsterhöger	-.16	.16	.12	.14	-.12
Utbildning	.18	.29	**	*	*
Familjeklass	.62	.34	.24	*	.36
Uppväxtort					
Mamma	*	*	*	*	-.12
Pappa	*	*	-.13	*	*
Kommuntyp					
Glesbygdskommuner	-.51	.28	*	*	*
Mindre ort/Stad	*	.20	*	*	*
Förortskommuner	*	*	*	*	*
Göteborg	**	**		*	**

Kommentar: Redovisade värden i tabellen är ostandardiserade regressionskoefficienter. Koefficienterna är signifikanta på 95 procents nivån. (*) Ej signifikant värde. (**) Signifikant värde men mindre än 0,1. I analyserna har de fem faktorer som redovisas i tabell 1 används som beroende variabler i en bivariat regressionsmodell. Faktorerna är standardiserade med medelvärde 0 och standardavvikelse 1. B-värdena i tabellen är m a o uttryckta i standardavvikelseenheter och anger förändring i den beroende variabeln när den oberoende variabeln förändras med en enhet. Båda mätta i standardavvikelser. Variablerna har kodats enligt följande; Kön: 0=Man, 1=Kvinna. Familjeklass; 0=Arbetare och jordbrukare, 1=Tjänstemän och akademiker. Uppväxtort mamma respektive pappa: 1=Uppvuxen stad eller större tätort, mindre tätort eller ren landsbygd i Sverige, 0=Uppvuxen i Göteborg eller Stockholm. Vänsterhöger; 0=Klart- eller något till vänster, 1=Klart- eller något till höger.

Som tabellen visar finns det en rad egenskaper, förutom ålder som kan förklara variansen i livsstil. Kön är en sådan egenskap. Avseende den kulturella dimensionen finns en tydlig positiv effekt, detsamma gäller för den religiösa faktorn men här är det positiva värdet betydligt lägre. Gällande materialism, idrott och populärkultur är sambanden negativa, värdena är dock förhållandevis låga. Överlag har att tillhöra tjänstemanna eller akademikerfamilj positivt samband för samtliga livsstilsfaktorer, undantaget gäller religiositet. Detta undantag kan sägas gäller för flera av bakgrundsfaktorerna, vilket går att utläsa ur tabellen. Svårigheten med att få signifikanta värden rörande de religiösa aktiviteterna kan vara ett utslag av att

andelen individer som angivit att de sysslar med den typ av fritidsaktiviteter är låg. Uppväxtvillkorens betydelse för vilken livsstil man anammar har jag pekat på vid ett flertal tillfällen. Vid kontroll visar det sig dock att sambanden mellan individens nuvarande familjesituation och den man vuxit upp i är så snarlik att det bara skulle resultera i problem i de fortsatta analyserna om båda variablerna nyttjas i analyserna. Var individens mamma respektive pappa vuxit upp och subjektiv placering på vänster-högerskalan ger liten effekt. Signifikanta samband kan skönjas, dock av blygsam karaktär.

Förutom individegenskaper redovisas i tabell 2 även effekter av bostadsort, som överlag är små. Gällande glesbygdskommuner kan ett negativt samband för den kulturella faktorn konstateras och en svag positiv effekt gällande den materialistiska. För boende i Göteborg är sambanden överlag positiva om än mycket små. På vissa orter är tillgång och utbud av aktiviteter begränsade, vilket kan vara en förklaring till de mönster som uppträder. Den geografiska kontext där vi bor och lever påverkar och formar. Vissa vill göra gällande och dra resonemangen så lång att vi kan flytta in och ut ur kontexter (Johansson & Persson 1991). Om analyserna avseende bostadsort görs om och kommuntyp får fungera som förklarande variabler i en multivariatmodell, uppträder fler samband jämfört med när variablerna testas en och en. Boende i landsbygdskommun ger negativ effekt avseende samtliga livsstilsfaktorer, boende på mindre orter ger inga signifikanta effekter alls medan boende i förort resulterar i positiva effekter dock inte i lika hög grad som boende i Göteborg. Jämförelser mellan den bivariata och multivariata analysen måste dock göras med försiktighet. I den bivariata analysen kan ett antal egenskaper påverka resultatet, exempelvis utbildning eller familjetyp.

Av analyserna ovan kan det konstateras att det har betydelse om man bor på landet eller i stan. Likaså har individegenskaper betydelse. Om alla variablerna nyttjas som förklarande i en multivariat modell, geografiska såväl som individrelaterade är det möjligt att se om effekterna som framträdde vid den bivariata analysen består vid kontroll för övriga faktorer. I den bivariata analysen visade det sig att om föräldrar vuxit upp på landsbygd eller i större stad var av liten betydelse. På grundval av detta har jag tillsvidare valt att utesluta dem från de vidare analyserna.

Flera av de samband som visar sig i den bivariata analysen består vid en multivariat kontroll. Detta gäller ålder, utbildning såväl som vänsterhöger sympati. I den bivariata analysen var kön en av de faktorer som visade på högst samband med de fem livsstilsfaktorerna. Den effekten består vid en multivariat kontroll för övriga variabler. Den egna geografiska hemvisten reduceras till att det främst är boende i Göteborgs som är av betydelse. För den kulturella livsstilen ger dock samtliga kommuntyper signifikant effekt. Även om en del av den geografiska dimensionens effekter försvinner vid den multivariata analysen är det ändock intressant att se de individrelaterade egenskapernas inom respektive kommungrupp. Idén med centrum – periferidimensionen är att det geografiska avståendet till den punkt som driver utvecklingen är av betydelse. Drivfaktorn är större städer med större kontakter

med omvärlden jämfört med mindre orter. I analysen som redovisas i tabell 3 hålls den geografiska dimensionen konstant för att kunna se personegenskapernas effekt i respektive geografiska grupp.

Tabell 3 Socioekonomiska faktorers betydelse för livsstilen med hänsyn tagen till geografisk hemhörighet, Ung-SOM-undersökningen, Västsverige 2000 (ostandardiserade regressionskoefficienter)

Livsstil	Kulturell	Materialism	Idrott	Religiositet	Populärkultur
Glesbygd					
Kön	1.03	-.56	*	*	-.50
15-19 år	-2.23	*	*	-1.25	*
20-24 år	*	*	*	*	*
25-29 år	-.57	.68	*	*	*
Vänsterhöger	-.25	*	-.27	*	*
Utbildning	*	.20	*	*	*
Nuvarande familjetyp	.50	*	.55	.42	*
R^2	.38	.24	.13	.13	.11
Mindre stad/ort					
Kön	.75	-.38	*	*	*
15-19 år	-1.73	-.86	*	*	.89
20-24 år	-.38	.88	-.56	*	*
25-29 år	-.54	.85	-.50	*	-.34
Vänsterhöger	-.24	.20	*	*	-.27
Utbildning	.14	*	.16	*	*
Nuvarande familjetyp	.63	.15	*	*	*
R^2	.33	.32	.08	0.02	.11
Förort					
Kön	.82	-.33	*	*	-.32
15-19 år	-1.97	-1.02	-.53	-.63	*
20-24 år	-.40	.88	-.48	*	-.43
25-29 år	-.79	1.00	-.53	*	-.43
Vänsterhöger	*	*	*	*	*
Utbildning	.19	.17	.17	*	*
Nuvarande familjetyp	.36	*	*	*	.32
R^2	.42	.35	.09	.02	.09
Göteborg					
Kön	.69	-.28	-.36	*	-.46
15-19 år	-1.69	-.87	*	-.87	.74
20-24 år	*	.60	-.48	*	*
25-29 år	-.25	.84	-.55	*	*
Vänsterhöger	*	*	.21	.19	-.24
Utbildning	*	.16	.17	*	*
Nuvarande familjetyp	.70	*	*	*	.50
R^2	.30	.30	.13	.04	.13

Kommentar: Värdena i tabellen är ostandardiserade multivariata regressionskoefficienter och signifikanta på 95 procentsnivån. (*) Värdet är ej signifikant. Variablerna är kodade på motsvarande sätt som redovisas i kommentaren till tabell 2.

När analyserna görs med geografisk hemhörighet konstanthållen, kan man se att olika individegenskaper inte ger samma effekt i skilda typer av kommuner. När resultatet av analysen jämförs med motsvarande där kontroll för geografisk hemhörighet inte görs, kan flera likheter konstateras, främst vad det gäller kön och ålder. Resultatet av den multivariata analysen som redovisas i tabell 3 visar att effekten av kön överlag är större på mindre orter och i glesbygd jämfört med storstaden. Tydligast är skillnaden om en jämförelse görs mellan den kulturella och materialistiska livsstilarna görs. Gällande idrott ger kön endast signifikant effekt i Göteborg. Populärkultur avviker från det mönster som redovisats, här är effekten av att bo i storstaden nästintill lika stor som att bo i en landsbygdskommun.

Åldersfaktorn är intressant ur flera synvinklar. Geografisk hemhörighet ger tydligt utslag. I små kommuner har ålder större effekt på livsstilsfaktorerna jämfört exempelvis med Göteborg. I förortskommunerna spelar ålder en större roll för vilken livsstil man anammar jämfört med de mindre orterna. De kulturella, materialistiska och populärkulturella livsstilarna ger exempel på detta. Tittar man bara på respektive geografisk grupp är den generella trenden att ju äldre åldersgrupp man tillhör, desto mindre betydelse får ålder för livsstilen. Återigen är förortskommunerna av intresse att kommentera. I åldersgruppen 20-24 år är effekten av ålder lägre jämfört med den äldsta åldersgruppen.

Vänsterhöger faktorns betydelse är konstant för de livsstilsfaktorer där signifikanta effekter kan ses, oavsett geografisk kontext, med ett undantag gällande idrott. I glesbygdskommunerna är effekten negativ medan i Göteborg är det motsatta förhållandet. Likaså ger vänsterhöger effekt gällande den religiösa livsstilen. I mindre städer/orter ger vänsterhöger en något större negativ effekt jämfört med Göteborg.

I den bivariata regressionsanalysen ger familjeklass effekt för fyra av fem livsstilstyper (se tabell 2). När kontroll för geografisk hemhörighet görs försvinner sambandet för flera av kommuntyperna. För den kulturella faktorn har familjetyp större betydelse i Göteborg än i exempelvis förort eller i glesbygd. I mindre städer är effekten ungefär den samma som i Göteborg. Detta kan vara ett utslag av att Göteborg är en segregerad stad, med en tydlig klasstruktur. Ytterligare ett tydligt utslag av familjetyp rör den populärkulturella livsstilen på mindre orter jämfört med Göteborg. När utbildning har betydelse för livsstilen är effekten ungefär den samma, avsett faktor och geografisk kontext. Dock kan man som tabell 3 visar se att utbildning ger effekt på olika livsstilsfaktorer i skilda kommuntyper.

Avslutning

Enligt gängse fördomar är personer i storstäder mer benägna att anamma nya trender medan boende på mindre orter envist håller sig fast i gamla och kanske traditionella vanor. Förutfattade meningar om hur man är beroende på var man bor är väl sanna, eller? Som jag skriver inledningsvis ger storstäder individer andra

möjligheter att praktisera en aktiv livsstil. Tanken med kapitlet har varit att utröna om skillnader livsstil kan förklaras utifrån var man bor eller om det kan hänföras till socioekonomisk bakgrund. Generellt kan det konstateras att resultaten visar på att bor man i storstad betyder individuella egenskaper mindre än om man bor på en mindre ort. Kanske ett mer nyanserat resonemang är på sin plats och då kan det konstateras att andelen förklarad varians är snarlik för vissa faktorer när de fyra modellerna jämförs. Den generella trenden är ändock att på mindre geografiska orter är individens egenskaper av större betydelse.

En individs livsstil är aldrig identisk med en annans. Vi kan sträcka oss till att säga att de är mycket snarlika, men de individuella förutsättningar som varje individ har formar en specifik livsstil. Det är intressanta att kunna se att snarlika, eller kanske man skall säga likande livsstilar kan hänföras till skilda individegenskaper beroende på var man bor. Förutom att föra samman individer och formera kollektiv kan livsstil fungera distanserande. Frågan är dock, sker distanseringen beroende på skilda värderingar eller geografi? I storstaden finns möjlighet att praktisera olika typer av livsstilar. Utbudet av aktiviteter är stor. På mindre orter saknas motsvarande. Kanske är det så att de personliga egenskaper som ”verkligen” påverkar en viss typ av livsstil lyser igenom här?

I mångt och mycket är detta en stillbild, ett fotografi av hur ungdomar ser på världen år 2000. Kunskap kring ungdomars livsstilar och värderingar kan föras vidare och nyttjas till vidare analyser av exempelvis politiska beteenden. Resultaten som jag presenterar här ger inte någon möjlighet att utröna om ungdomar förändrat sina livsstilar, säg i ett tio års perspektiv. Det får vidare studier utröna. Vad som däremot kan konstateras är att unga livsstilar är omvärldsberoende.

Noter

1 Diskussionen kring huruvida vi formas som individer under ungdomsåren är omfattande. En del anser att vi formas under hela livet medan andra menar att det stora steget tas under ungdomsåren. Inom forskningen kring ungdomar finns flera rådande förklaringsperspektiv. Man kan ha åsikten att genom att studera hur unga ser på världen idag och agerar, kommer att påverka deras åsikter när de är vuxna. Unga fungerar inom denna tanketradition som en barometer, avkännare inför framtiden (se exempelvis Carle 2000).

2 I faktoranalysen förutsätts faktorerna vara okorrelerade med varandra, m a o det finns inget antagande om att faktorerna skulle kunna samvariera med varandra. Huruvida detta är ett korrekt antagande kan diskuteras (se exempelvis Karvonen & Rahkonen 2001, Reimer 1989).

3 Kommungrupperingar görs ofta på basis av arbetskraftsstrukturen. Exempelvis tar Svenska Kommunförbundet en sådan hänsyn när samtliga Sveriges 289 kommuner grupperats. Den gruppering som jag har gjort bygger på andel med

eftergymnasialutbildning, andel i varu- respektive tjänsteproduktion, inkomst och inkomst- respektive befolkningsförändring (siffror från Statistiska Centralbyrån, 1999). I gruppen glesbygd ingår 20 kommuner, i mindre stad/ort 14, i förort 15 och den sista utgörs av enbart Göteborgs kommun. Vid en jämförelse mellan Kommunförbundets indelning, kan det konstateras att det finns skillnader. Skillnaderna kan främst hänföras till att Kommunförbundets klassning avser samtliga kommuner i landet och behöver svara upp till den typen av kriterier medan min endast rör ett begränsat geografiskt område. Svenska kommunförbundets kommungrupper går att finna på adressen www.svekom.se.

Referenser

Bourdieu, Pierre (1986) *Kultursociologiska texter*. Lidingö, Salamander Förlag.

Bennulf, Martin & Oscarsson, Henrik (1996) *Värdelösa ungdomar?* I Jarlbro, Gunilla (red) Ungdomars Opinioner. SOM-institutet no 15, Göteborgs universitet.

Bäcklund, Dan (1999) *Befolkningen och regionerna*. Östersund, Institutet för regionalforskning.

Carle, Jan (2000) *Opinion och aktion*. Avhandling i sociologi, Göteborgs universitet.

Chaney, David (1996) *Lifestyles*. London, Routledge.

Furlog, Andy & Fred Cartmel (1997*) Young People and Social Change. Individulazation and risk in late modernity*. Buckingham, Open University Press.

Gibbins, John R & Reimer, Bo (1999) *The Politics of Postmodernity*. London, Sage.

Gilljam, Mikael & Holmberg, Sören (1995) *Väljarnas val*. Norstedts förlag, Stockholm.

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (2001) *Land, Du välsignade?* SOM-institutet nr 26. Göteborgs universitet.

Holmberg, Sören & Weibull, Lenanrt (1998) *Ljusnande Framtid*. SOM-institutet rapport nr 22, Göteborgs universitet.

Jenssen, Anders Todal (1993) *Verdivalg. Ny massepolitikk i Norge*. Oslo, Ad Notam Gyldendal.

Johansson, Susanne (2002) *Värderingar och politiskt deltagande; Är ungdomar speciella?* i Nilsson, Lennart (red) Flernivådemokrati i förändring? SOM-institutet nr 27. Göteborgs universitet.

Johansson, Mats & Persson, Lars Olof (1991) *Regioner för generationer.* Stockholm, Publica.

Karvonen, Sakari & Rahkonen, Ossi (2001) *Young People`s Values and Their Lifestyles*. I Helve, Helena & Wallace, Claire (red) Youth, Citizenship and Empowerment. Aldershot, Ashgate.

Lithner, Anders (1998) *Skilda vanor*. I Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) Ljusnande Framtid. SOM-institutet rapport nr 22, Göteborgs universitet.

Lööw, Thomas & Miegel, Fredrik (1989) *The Notion of Lifestyle. Some theoretial Considerations*. Lund Research Papers in the Sociology of Communication, no 15. Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

Migel, Fredrik (1990) *Om värden och livsstilar*. Lund Research Papers in the Sociology of Communication, no 25. Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

Petersson, Olof, Westholm, Anders & Blomberg, Göran (1989) *Medborgarnas Makt*. Stockholm, Carlssons Förlag.

Reimer, Bo (1989) *Postmodern Structures of Feelings: Values and Lifestyles in the Postmodern Age*. I Gibbins, John R (red) Contemporary Political Culture. London, Sage.

Rokeach, Milton (1973) *The Nature of Human Values*. New York, The Free Press.

Selin, Henrik (1993) *Din livsstil avslöjar dig! En studie av sambandet mellan livsstilar och politiska åsikter*. Uppsats för fördjupningskurs i statskunskap, Göteborgs universitet.

Svenska kommunförbundets hemsida, www.svekom.se/stat/statistik/kgrupp.

Westholm, Anders (1991) *The Political Heritage*. Avhandling i Statsvetenskap, Uppsala universitet.

Åberg, Göran (1990) *Industrisamhälle i omvandling*. Stockholm, Carlssons Förlag.

UNGAS NYHETSVANOR

ANNIKA BERGSTRÖM

Medieanvändning är en ganska utbredd sysselsättning bland ungdomar. Genom olika massmedier kan man få idéer, inspiration och förebilder som på olika sätt bidrar till att skapa förutsättningar för frigörelse, identitetsskapande etc. Medierna bidrar också till att ge bilder av en allt mer krympande omvärld, samtidigt som de erbjuder en god portion underhållning både genom sitt innehåll och i själva konsumtionsakten.[1]

Nyheter har traditionellt haft en ganska betydande plats både i medier och i svenskars vardagsliv. Trots en generellt sett hög mediekonsumtion och ett allt mer ökande utbud i befintliga och nya nyhetsmedier har vi en ganska låg nyhetskonsumtion bland de unga.[2] Frågan är hur nyhetsanvändningen ser ut i praktiken. Vilka medier och kanaler använder ungdomarna? Skiljer sig valen från den vuxna befolkningens? Vilken roll spelar ny informations- och kommunikationsteknologi i nyhetsvardagen? Hur ser ungdomar på nyheter som medieinnehåll?

Tanken är inte att ge en tidsstudie, utan avsikten är att göra ett nedslag i ungdomars nyhetsvardag vid millennieskiftet 2000. Först beskrivs nyhetsvanorna med avseende på olika medier och olika befolkningsgrupper. Sedan följer en mer ingående analys av vilka kanaler i de olika medierna som används och av vem. Avslutningsvis beskrivs hur ungdomar ser på nyheter med avseende på förtroende och hur nyheter som genre står sig i förhållande till andra genrer.

Ungdomars nyhetsvanor

För att kunna ta del av olika nyhetsmedier är en av förutsättningarna att man har tillgång till medierna. När det gäller TV har i stort sett alla svenska hushåll minst en apparat i hemmet. Bland ungdomar i Västra Götaland är det 57 procent som bor i hushåll där man prenumererar på en morgontidning. Motsvarande siffra för regionens totala befolkning är 72 procent. Tillgången till morgontidning är alltså inte på något vis självklar för alla unga.

Ungdomar är den grupp där Internet är mest utbrett och använt.[3] Bland ungdomarna i UngVäst-SOM-undersökningen 2000 var det 78 procent som sade sig ha tillgång till persondator i hemmet och 70 procent som sade sig ha tillgång till Internet i hemmet. Vi vet också att många har tillgång via skolor och arbetsplatser.[4] Förutsättning för nyhetsanvändning på Internet är naturligtvis tillgång, och den är bland de västsvenska ungdomarna, precis som för hela den svenska befolkningen,

hög. Tillgången är dock inte den enda faktorn som påverkar nyhetskonsumtionen. En generell vana att använda Internet torde också spela roll.

Totalt sett är det nästan tre fjärdedelar av 15-29-åringarna som använder Internet regelbundet – dvs. minst någon gång varje vecka. Skillnaderna mellan olika ungdomsgrupper är inte lika stora som mellan motsvarande grupper i den totala befolkningen – något som är av stor betydelse inte minst i de diskussioner som förs kring IT och demokrati. Mönstren i skillnaderna är dock desamma. Högre social status leder till mer frekvent Internetanvändning. Män nyttjar i något större utsträckning än kvinnor den moderna kommunikationsteknologin liksom personer i större städer framför personer på landsbygden.

Figur 1 Andel som använder olika nyhetsmedier bland ungdomar 15-29 år i Västra Götaland, 2000 (procent)

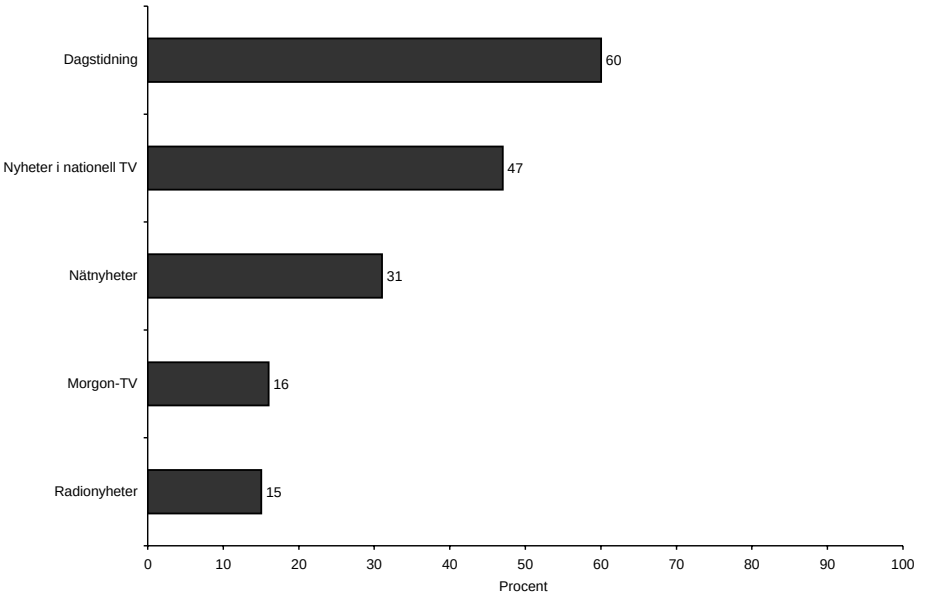

Kommentar: användningen avser minst 5 dagar/vecka för dagstidning, TV och radionyheter samt minst någon gång/vecka för nätnyheter. Dagstidning innefattar morgon- och kvällstidningar. Nyheter i nationell TV avser Aktuellt, Rapport, Nyheterna och TV3-Direkt. Radionyheter avser Ekot.

Dagstidningar – både morgon- och kvällspress – är det mest utbredda av nyhetsmedierna för personer mellan 15-29 år (figur 1). Dagstidningar erbjuder ett brett spektrum av innehåll, och vi kan åtminstone anta att man också använder tidningen för nyheter. Tre femtedelar av ungdomarna läser någon dagstidning minst fem

dagar varje vecka. Knappt hälften ser lika ofta på nyheter i någon av de nationella TV-kanalerna. En knapp femtedel lyssnar regelbundet på Ekonyheter och nästan lika många tittar på morgon-TV som ju bland annat har rikligt med nyhetsmaterial. När det gäller nätnyheter är ribban satt något lägre för regelbunden konsumtion. Ungefär en tredjedel av de västsvenska ungdomarna använder nyheter på Internet minst någon gång varje vecka.

Det här mönstret känner vi delvis igen från den totala befolkningen i regionen och för den svenska befolkningen som helhet. Dagstidningen är störst som nyhetsmedium hos både ung och gammal. Tittande på TV-nyheter är också utbrett. Nivån är lägre hos ungdomarna och skillnaden mellan tidning och TV är större än bland hela befolkningen. Lyssnande på radionyheter är betydligt lägre bland ungdomar, men man måste ha i minne att vi inte har frågat ungdomarna om deras nyhetsvanor vad gäller radions P4 eller reklamkanalerna. Nätnyheter är däremot betydligt mer använda bland de yngre än bland befolkningen som helhet – ungefär en tredjedel av de unga använder nyheter på Internet varje vecka, medan motsvarande siffra i totalbefolkningen är 21 procent[5].

Nyhetsvanorna är naturligtvis olika för olika kanaler och i olika grupper. I tabell 1 framgår tydligt att unga mäns och kvinnors nyhetsvanor inte skiljer sig åt i någon större utsträckning. Undantaget är nätnyheter där andelen unga män som regelbundet konsumerar är betydligt större än andelen kvinnor. Jag ska återkomma till detta senare i kapitlet.

Ålder är en faktor som däremot spelar en viss roll för nyhetskonsumtion i olika medier. Särskilt tydligt är detta för radionyheter, där andelen regelbundna lyssnare fördubblas i varje åldersgrupp. Nästan en fjärdedel lyssnar minst 5 dagar varje vecka bland 24-29-åringarna, medan motsvarande andel bland 15-19-åringarna är 7 procent. Dagstidningsläsningen är däremot i stort sett lika utbredd i de olika åldersgrupperna. I nätnyhetsanvändningen finns en liten skillnad. Också här ökar konsumtionen med stigande ålder. Även nyheter i TV har en större publik bland de lite äldre ungdomarna än bland de yngsta. I grova drag kan man konstatera att nyhetskonsumtionen ökar med stigande ålder, även om skillnaderna varierar mellan olika nyhetsmedier.

Nyhetskonsumtionen i olika sociala grupper skiljer sig åt på några fler punkter. Tidningsläsningen är för det första mindre utbredd bland arbetarungdomar, nätnyheter likaså. Det är inte så stora skillnader men de är ändå signifikanta. Dessa ungdomar tillsammans med de från lägre tjänstemannafamiljer tittar i större utsträckning på morgon-TV än andra unga. Radionyhetslyssnandet är mest utbrett bland ungdomar från högre tjänstemannafamiljer, samtidigt som dessa i mindre utsträckning ser på morgon-TV.

Familjen tycks också spela roll för nyhetsvanorna. Ungdomar som fortfarande bor med någon av sina föräldrar har en lägre nyhetskonsumtion i samtliga medier utom dagstidning, där de ligger betydligt högre än personer i egna hushåll. Lägst är tidningsläsningen i hushåll med bara en vuxen. I dessa hushåll är däremot användningen av nätnyheter och morgon-TV mest utbredd. Man kan tänka sig

några olika förklaringar till detta. För det första är de som bor med sina föräldrar generellt sett yngre än övriga, och vi vet att nyhetskonsumtionen ökar med ålder. Man kan vidare tänka sig att konkurrensen om medierna och om uppmärksamhet, möjligheten att göra bestämda saker på bestämda tider är mer begränsad i hushåll med fler personer, kanske två föräldrar och syskon. När det gäller morgontidning är tillgången betydligt högre bland dem som bor med sina föräldrar än bland dem som inte gör det vilket också leder till mer utbredd läsning. Man kan också se tendenser till skillnader i nyhetskonsumtion med avseende på boendeort. Användningen av nyheter är generellt högre i storstaden än på landsbygden. Särskilt tydligt är detta för dagstidningar och nätnyheter.

Tabell 1 Nyhetsmedievanor bland ungdomar 15-29 år i olika grupper, Västra Götaland hösten 2000 (procent)

	Dags-tidning	TV-nyheter	Nät-nyheter	Radio-nyheter	Morgon-TV
Alla	60	47	31	15	16
15-19 år	62	43	27	7	14
20-24 år	58	45	32	15	14
25-29 år	60	51	33	23	21
Män	63	46	38	17	15
Kvinnor	58	48	24	13	18
Arbetare	57	49	29	12	17
Lägre tjänstemannafamilj	64	44	36	16	21
Högre tjänstemannafamilj	66	50	38	22	13
Egenföretagare-familj	64	48	37	15	11
Mycket intresserad av politik	69	69	41	25	27
Ganska intresserad av politik	68	56	36	23	22
Inte särskilt intresserad av politik	57	43	28	12	15
Inte alls intresserad av politik	51	33	24	4	8
Eget hushåll utan flera vuxna	50	49	35	16	22
Delar hushåll med föräldrar	67	44	29	11	13
Delar hushåll med andra vuxna	60	49	31	19	17
Bor på landsbygd	55	40	22	18	18
Bor i mindre tätort	57	50	26	14	16
Bor i stad eller större tätort	50	50	34	14	16
Bor i Göteborg	69	45	34	16	16

Kommentar: användningen avser minst 5 dagar/vecka för dagstidning, TV och radionyheter samt minst någon gång/vecka för nätnyheter. Dagstidning innefattar morgon- och kvällstidningar. Nyheter i nationell TV avser Aktuellt, Rapport, Nyheterna och TV3-Direkt. Radionyheter avser Ekot.

Den enskilda faktor som i högst grad påverkar konsumtionen av nyheter i olika medier är dock politiskt intresse. För samtliga medier som ingår här ökar nyhetsanvändning med stigande politiskt intresse. Särskilt tydligt är detta för radio- och TV-nyheter, medan skillnaderna mellan politiskt intresserade och mindre intresserade ungdomars nätnyhetskonsumtion är betydligt mindre. När det gäller politiskt intresse och konsumtion av TV-nyheter uppvisar ungdomarna motsatt mönster mot den genomsnittliga befolkningen[6]. Bland svenskarna är framför allt tidningsläsningen mer utbredd bland de politiskt intresserade, medan tittandet på TV-nyheter är något lägre. För ungdomarna råder omvänt förhållande – TV-nyheterna uppvisar störst skillnad beroende på politiskt intresse. Det visar sig också att boendeort och politiskt intresse hänger samman. I storstaden Göteborg är andelen politiskt intresserade ungdomar större än på landsbygden (43 respektive 32 procent).

Det politiska intressets betydelse för nyhetskonsumtion bland ungdomar är större än för den genomsnittliga befolkningen. Även i den vuxna befolkningen är nyhetsanvändningen mer utbredd bland de politiskt intresserade. Att skillnaderna blir så tydliga i ungdomsgrupperna torde framför allt bero på att det generella nyhetsintresset är lägre bland ungdomar och att politiskt intresse får större genomslag i den gruppen.

I en analys om politiska preferenser och nyhetskonsumtion är det också av intresse att titta på användningen i förhållande till hur man orienterar sig på en politisk vänster-höger-skala. Vissa av de grupper i den vuxna befolkningen som har högst nyhetskonsumtion – t.ex. tjänstemän på olika nivå och akademiker – är också de som i störst utsträckning orienterar sig till höger. Frågan är om det har betydelse för nyhetsanvändningen vilken politisk inriktning ungdomarna har – om man anser ser sig stå till vänster eller höger (tabell 2).

Tabell 2 Användning av några nyhetsmedier beroende på inriktningen i politiskt intresse (procent)

	Vänsterorienterad		Högerorienterad		*Effekt av politisk orientering*
Intresserad av politik	TV-nyheter	52	TV-nyheter	58	*-6*
	Dagstidning	65	Dagstidning	71	*-6*
	Nätnyheter	28	Nätnyheter	41	*-13*
Ej intresserad av politik	TV-nyheter	36	TV-nyheter	25	*+11*
	Dagstidning	48	Dagstidning	50	*-2*
	Nätnyheter	29	Nätnyheter	21	*+8*
Effekt av politiskt intresse	*TV-nyheter*	*+14*		*+33*	
	Dagstidning	*+17*		*+21*	
	Nätnyheter	*-1*		*+20*	

Det politiska intressets roll för nyhetskonsumtionen är särskilt tydligt bland högerorienterade ungdomar, och då främst för användningen av TV-nyheter. Bland de vänsterorienterade ungdomarna slår det politiska intresset igenom något mer för dagstidningsläsning. För användningen av nätnyheter är situationen en annan. Bland de vänsterorienterade är användningen lika utbredd oberoende av politiskt intresse, medan det bland högerorienterade ungdomar finns en ganska stor skillnad mellan politiskt intresserade och icke-intresserade.

Den politiska orienteringens effekt på nyhetskonsumtionen visar bland de politiskt intresserade en högre användning bland högerorienterade ungdomar – något som alltså ligger i linje med den genomsnittliga svenska befolkningen. Störst skillnad är det för konsumtionen av nätnyheter. I en analys av Internetanvändarnas politiska åsikter visar Johan Martinsson att användarna generellt sett består av en högre andel personer som anser sig stå till höger – något som alltså också slår igenom i den unga befolkningen.[7]

Bland de ungdomar som inte är så intresserade av politik är mönstret delvis ett annat. Det är de vänsterorienterade som i störst utsträckning använder TV-nyheter och nätnyheter, medan skillnaderna är marginella för dagstidningsläsning. Sammanfattningsvis kan konstateras att intresset överlag tycks spela större roll för benägenheten att använda nyheter än vad den politiska orienteringen gör och att olika nyhetsmedier till viss del hittar in i olika politiska ungdomsgrupper.

Ungas nyhetskanaler = unga nyhetskanaler?

Man har de senaste åren konstaterat att tidningsläsning bland ungdomar har minskat något i Sverige. Sett i ett tidsperspektiv är det framför allt ungdomarnas regelbundenhet i läsningen som minskat samtidigt som andelen mindre frekventa läsare ökat. En förskjutning i regelbundenhet har därmed bidragit till minskad läsning totalt sett.[8] Trots minskad läsning utgör dagspress de unga västsvenskarnas huvudsakliga nyhetskälla. I begreppet dagstidning inkluderas så här långt både morgon- och kvällspress. Det är nu dags att skilja dem åt och titta närmare på läsningen av enskilda tidningar.

Den dominerande morgontidningen totalt sett i regionen är Göteborgs-Posten, så även bland ungdomar. Det är ungefär en tredjedel av de tillfrågade som läser G-P minst fem dagar varje vecka. Runt hälften så många läser regelbundet Metro. Något fler läser någon annan dagstidning. Läsmönstren ser väldigt olika ut i regionens olika delar. G-P når ut till ungefär hälften av ungdomarna i Göteborgsregionen, medan en knapp tiondel i de övriga delarna i Västra Götalandsregionen läser tidningen. Metro har också sin publik centrerad till ungdomar i och kring storstaden. Andra dagstidningar är stora i regionens övriga delar.

En närmare titt på dessa andra tidningar visar att över hälften av ungdomarna i Sjuhärad regelbundet läser Borås Tidning. I Skaraborg är den unga publiken ungefär en femtedel vardera för Nya Länstidningen/Nya Lidköpingstidningen

och Skaraborgs Läns Allehanda. En dryg tiondel av ungdomarna i FyrBoDal läser Elfsborgs Läns Allehanda och något fler Trollhättans Tidning med Lilla Edet Posten. De lokala morgontidningarna har generellt sett inte lika starka fästen bland ungdomarna i regionens delar som G-P har i Göteborgsområdet, Borås Tidning undantaget.

Figur 2 Läsning av olika dagstidningar, ungdomar i Västsverige hösten 2000 (procent)

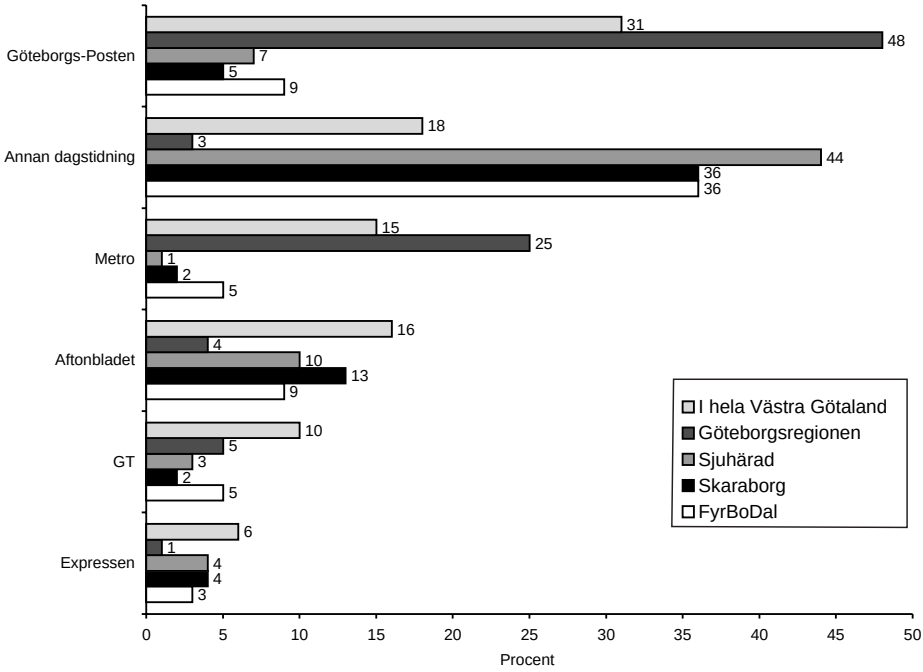

Kommentar: för morgontidningar och annan dagstidning minst 5 dagar/vecka, för kvällstidningarna minst 3 dagar/vecka. *Göteborgsregionen* innefattar följande kommuner: Härryda, Partille, Öckerö, Stenungsund, Tjörn, Göteborg, Mölndal, Kungälv, Ale, Lerum, Lilla Edet, Alingsås. *Sjuhärad:* Vårgårda, Bollebygd, Tranemo, Mark, Svenljunga, Herrljunga, Borås, Ulricehamn. *Skaraborg:* Karlsborg, Gullspång, Tibro, Töreboda, Mariestad, Skövde, Hjo, Tidaholm, Falköping, Grästorp, Essunga, Vara, Götene, Lidköping, Skara. *FyrBoDal:* Vänersborg, Trollhättan, Lysekil, Uddevalla, Dals-Ed, Färgelanda, Bengtsfors, Mellerud, Åmål, Orust, Sotenäs, Munkedal, Tanum, Strömstad.

Bland kvällstidningarna är Aftonbladet den mest utbredda (16 procent) men skillnaderna ner till de andra två är relativt små (GT 10 procent, Expressen 6 procent). Kvällstidningarna har ingen stor publik bland ungdomar – den är ungefär

hälften så stor som för i regionen i genomsnitt[9]. Aftonbladet och Expressen är större ute i regionen än i storstaden, GT läses i liten utsträckning i både och.

Största nyhetsprogram i svensk television är bland de västsvenska ungdomarna Nyheterna i TV4, något som också gäller bland ungdomar i motsvarande åldrar i Sverige som helhet[10]. SVT's nyhetsprogram har ungefär hälften så stor publik bland ungdomarna, som där föredrar Aktuellt framför Rapport – något som med största sannolikhet förklaras med sändningstiden för programmen. Vid tiden för Rapport finns troligen större konkurrens från kvällsaktiviteter i form av utbildning, föreningsaktivitet och vänner. TV3-Direkt har lika många regelbundna unga tittare som Rapport har.

Figur 3 Användande av olika nyhetsprogram i TV minst 5 dagar/vecka, Västsverige 2000 (procent)

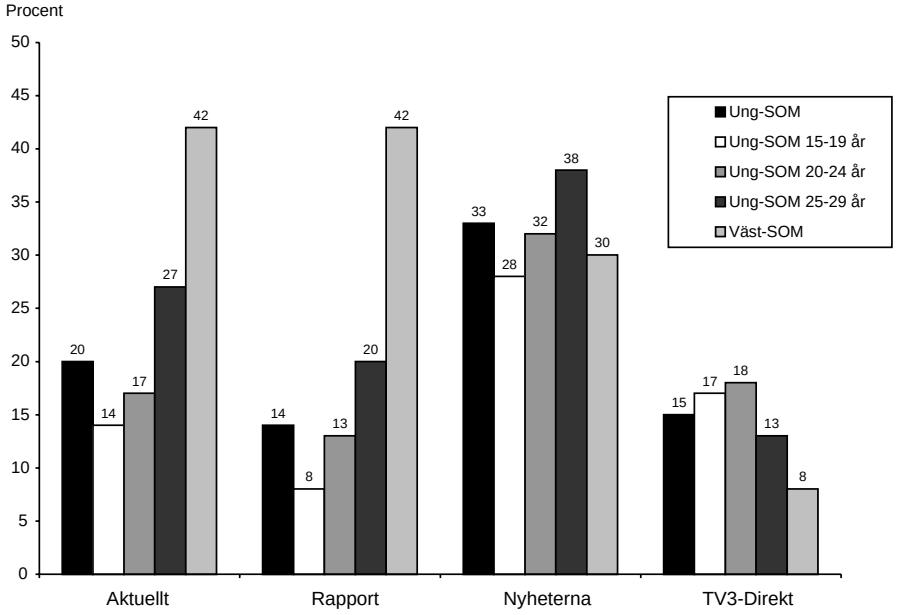

Kommentar: Ung-SOM-undersökningens genomförande redovisas i föreliggande volym. Väst-SOM-undersökningen avser Västra Götalandsregionen, är genomförd på befolkningen mellan 15-85 år. För en närmare beskrivning, se Nilsson 2002.

En jämförelse mellan ungdomar och den totala befolkningen i Västsverige (första respektive sista stapeln för varje kategori) visar på stora skillnader mellan ungdomarna och regiongenomsnittet. De två dominerande programmen i regionen som helhet är Aktuellt och Rapport, medan Nyheterna och Ekot har en mindre publik, och TV3-Direkt en mycket liten skara regelbundna tittare.

Det framgår dock tydligt i figur 3 att dessa mönster till stor del förklaras med ålder. TV3-Direkt har t.ex. en generellt sett större ungdomspublik än vad Rapport har. Tittandet på Aktuellt och Rapport ökar med stigande ålder bland ungdomarna, medan tittandet på TV3-Direkt är lägre bland de ”äldsta” unga. Även om inte tittandet på public service-nyheter kommer i närheten av regiongenomsnittet, indikerar ändå resultaten att nyhetsvanorna med stigande ålder allt mer likriktas – att det är ungdomarna som har annorlunda vanor, som sedan sakta förändras mot någon slags ”genomsnittspublik”.

De hittills beskrivna nyhetsmedierna har under lång tid tagit plats i ungas och äldres vardagsliv på olika sätt. I detta allt mer expanderande medielandskap har det under senare år vuxit fram en ny möjlighet att ta till sig nyheter – nämligen via Internet. I en strid ström av innehåll som finns tillgänglig dygnet runt utkristalliserar sig ett antal nyhetssajter som på ett eller annat sätt kan likställas med de traditionella nyhetsmedierna.[11] Det har visat sig inte vara helt lätt att få produktionen av nyheter på nätet att bära sig ekonomiskt. Tekniken finns där, innehållet också, men publiken och därmed också annonsörerna har varit måttligt intresserade.[12]

I kapitlets början visades att användningen av nyheter på Internet inte på långa vägar når upp till samma publikstorlek som TV-nyheter och dagstidningar. Nätnyhetspubliken är dock på samma nivå som radions nyhetslyssnare. Nyheterna på nätet konkurrerar, precis som i andra medier, med en mängd innehåll som på ett enkelt sätt finns lätt tillgängligt sida vid sida. Frågan är hur nyheter tar plats i den övriga Internetanvändningen (figur 4).

Figur 4 Syften med den privata Internetanvändningen, unga västsvenskar, hösten 2000 (procent)

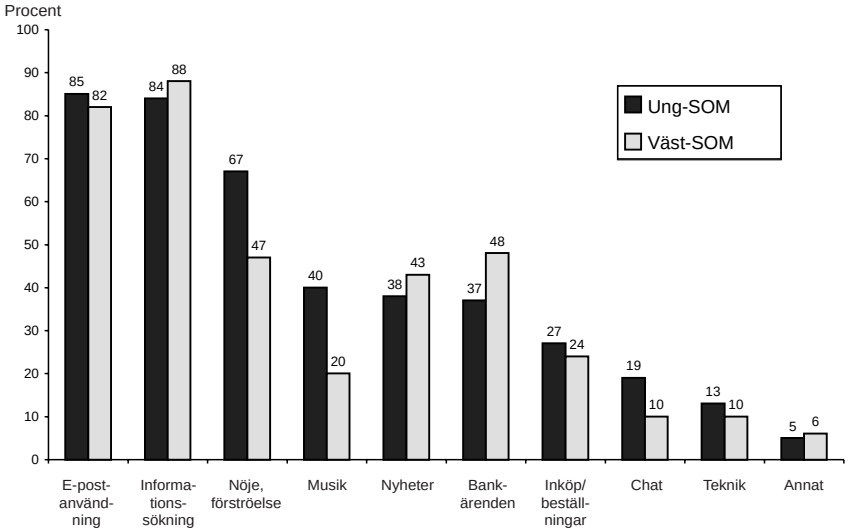

E-postanvändning och informationssökning är de vanligaste användningsområdena i Västsverige, bland både ung och äldre. Mönstret är detsamma som för resten av landet. Här upphör dock de stora likheterna. Bland de unga i regionen är det två tredjedelar som uppger att de använder Internet till nöje och förströelse – en betydligt större andel än i regionen som helhet. I nästa nivå i diagrammet finner vi nyheter tillsammans med musikhämtning och -lyssning samt bankärenden. Runt två femtedelar av de Internetanvändande ungdomarna ägnar sig åt dessa sysslor, vilket är något färre än i genomsnitt i regionen för nyheter och bank och dubbelt så många för musik. En betydligt mindre andel gör inköp och beställningar samt övriga efterfrågade funktioner. Att chatta och på liknande sätt kommunicera över nätet är nästan dubbelt så vanligt bland ungdomarna som bland genomsnittsbefolkningen.

Här spelar naturligtvis ålder stor roll. I den totala svenska befolkningen är framför allt musikanvändning och chat utpräglade ungdomsområden på Internet. Det visar sig också finnas skillnader mellan ungdomar i olika åldrar som ligger i linje med de resultaten. Nöjesanvändning, musik och chat är betydligt mer utbredda bland 15-19-åringarna än bland 25-29-åringarna. Särskilt tydligt är detta för musikanvändning. Däremot är de vanligaste användningsområdena – informationsökning och e-post – jämnt spridda i olika grupper oavsett ålder, social status etc.[13]

Figur 5 Andel som regelbundet besöker olika nyhetssajter på Internet, Västsvenska ungdomar, 2000 (procent av dem som använder Internet varje vecka)

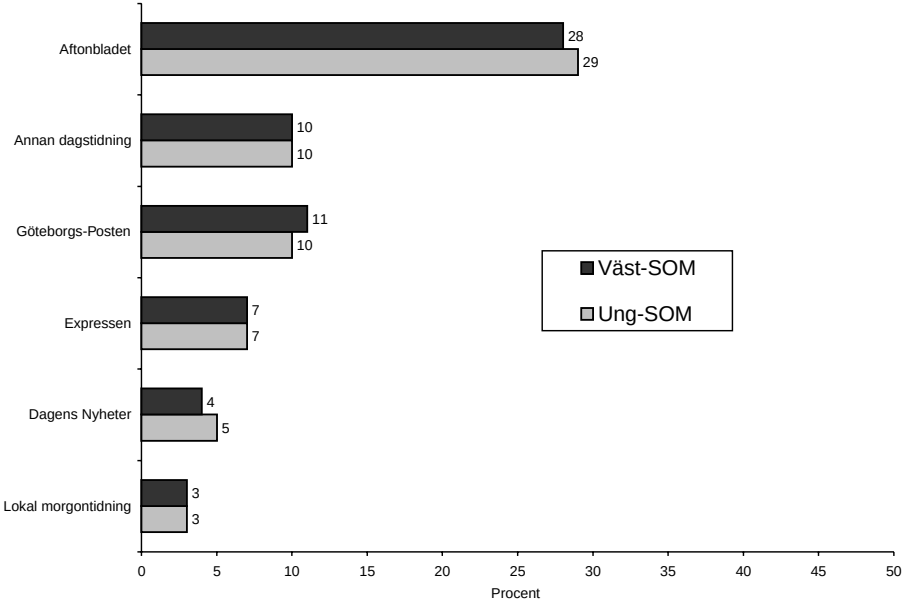

Precis som för resten av befolkningen i Västsverige och för befolkningen i hela landet placerar sig nyhetsanvändningen någonstans i mitten av de användningsområden vi frågat efter. Det är alltså inte i första hand nyheter vi har den nya kommunikationsteknologin till, men när vi ändå har tillgång till den passar vi också på att emellanåt uppdatera oss med vad som händer i världen.

Vi har frågat ungdomarna vilka nyhetskanaler på Internet de tar del av. Som framgår av figur 5 skiljer sig för det första inte ungdomarnas nyhetsanvändning på nätet från den totala regionbefolkningens. Aftonbladet är den största nyhetskällan på Internet, något som också är ett faktum i Västsverige och i landet som helhet[14]. I Västsverige är Göteborgs-Postens GP.se den näst största nyhetssajten. Expressen, Dagens Nyheter och lokala morgontidningar på nätet har en mycket liten publik, medan många svarar ”annan dagstidning”. Vi har inte möjlighet att analysera vilken, men det finns anledning att tro att det dels handlar om utländska nyhetssajter, dels om nischjade sajter med nyheter i speciella ämnen. Sammanfattningsvis kan konstateras att nätnyheter har en relativt liten publik också bland ungdomar, att Aftonbladet dominerar även i den här publikgruppen och att ingen nätnyhetsleverantör är speciellt stor ur ett publikperspektiv.

Synen på nyheter

Det är också intressant att se hur ungdomar värderar nyheter, dels i förhållande till andra innehållskategorier, dels hur olika nyhetskanaler värderas i förhållande till varandra. Ett sätt att se på nyheters värde är att mäta förtroendet för olika nyhetsmedier och -kanaler. Morgontidningen åtnjuter högst förtroende bland det totala antalet ungdomar (tabell 3). På nästan samma nivå finns Västnytt och lokala nyheter i TV4. Om man däremot enbart tittar bland dem som använder nyhetskanalen är det Västnytt som toppar. Skillnaderna i förtroendet för dessa tre nyhetskanaler är dock mycket litet och en stor andel ungdomar bedömer dem som tillförlitliga.

Lägre förtroende har man för kvällstidningar, nätnyheter, lokala annonsblad med nyhetsinslag och nyheter i privat lokalradio. För kvällstidningen ökar inte förtroendet när man enbart analyserar användare, nivån är oförändrad i de båda grupperna. Däremot är det betydligt större andel av användarna av nätnyheter som också har förtroende för dessa än bland den unga befolkningen som helhet. Mönstret går igen för nyheter i lokala annonsblad och i privat lokalradio.

När det gäller förtroende för nyheter gör ungdomar värderingar som liknar genomsnittssvenskens.[15] Den lokala morgontidningen värderas högt, Stockholms morgontidningar likaså i gruppen som använder dem. Även Sveriges Television och TV4 åtnjuter högt förtroende i den svenska befolkningen – något som ju också speglar sig i ungdomarnas bedömning av deras regionala och lokala nyheter. Ungdomarna gör ungefär samma bedömning av kvällstidningen som resten av befolkningen, men ligger på en lägre nivå. Däremot är ungdomarna betydligt mer tillitsfulla till nyheter på Internet.

Tabell 3 Förtroende för olika nyhetsmedier. Andel ungdomar 15-29 år i Västsverige som anger att de har stort eller ganska stort förtroende (procent)

Nyhetskanal	Bland samtliga ungdomar	Bland användare
Morgontidning	67	72
Västnytt	64	74
Lokala nyheter i TV4	64	70
Kvällstidningar	26	27
Internetnyheter	26	39
Lokalt annonsblad	20	29
Nyheter i privat lokalradio	18	31

Det finns också en möjlighet att analysera hur ungdomar värderar nyheterna i förhållande till andra programtyper. Användandet av nyheter i TV är utbrett bland ungdomar och i undersökningen finns det möjlighet att visa hur TV-nyheter i allmänhet förhåller sig till andra genrer i TV-mediet med avseende på ungdomars konsumtion (figur 6)

Figur 6 Tittande på olika programtyper i TV samt intresse för respektive typ, 2000 (procent)

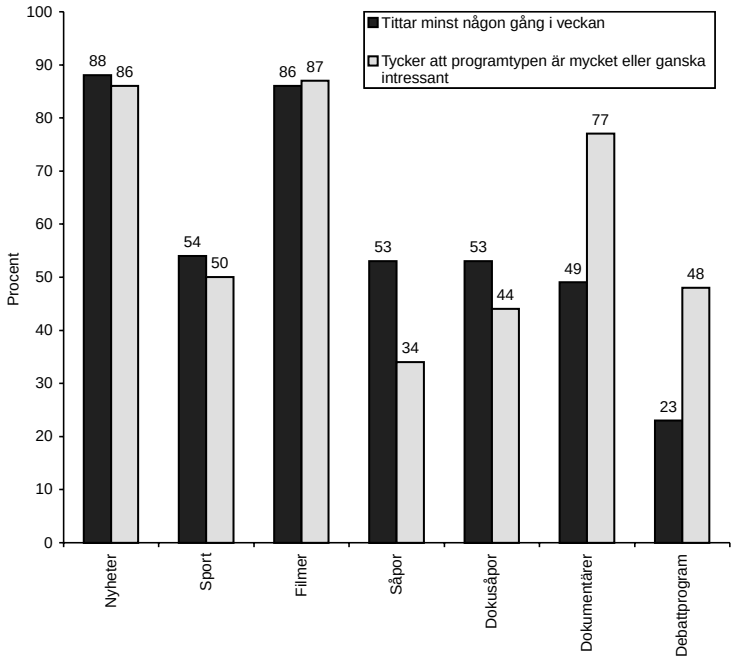

Av de nämnda programtyperna hamnar nyheter mycket högt. Nästan 9 av 10 tillfrågade ungdomar ser något nyhetsprogram i TV minst någon gång i veckan. Det är ungefär lika många som tittar på filmer varje vecka. Ungefär hälften ser sport, såpor, dokusåpor och dokumentärer, medan en knapp fjärdedel ser debattprogram varje vecka.

I det här sammanhanget har vi också möjlighet att undersöka vilket intresse ungdomarna har för olika programtyper och framför allt hur intresset hänger ihop med tittandet. Som framgår i figuren är det lika stor andel som tittar och som tycker att nyheter och filmer är intressanta. Samma förhållande finns inom sportkategorin.

Däremot är det fler som tittar på dokusåpor och framför allt såpor än som tycker att programkategorin är intressant. Förhållandet för dokumentärer och debattprogram är det motsatta: många tycker att de är intressanta men inte lika många tittar. Kent Asp[16] finner att överensstämmelsen mellan kanal och utbud är större i public service-kanalerna än i de reklamfinansierade. Den här mätningen är inte gjord på samma sätt, men man kan jämföra hur konsumenter av respektive kanaltyp ser på olika innehållskategorier. Det visar sig att nyheter bedöms vara intressanta både bland dem som regelbundet tittar på SVT och bland dem som tittar på reklamkanalerna TV3, TV4 och TV5. Nivåerna är lägre, men mönstret detsamma för dokumentärer och debattprogram. Däremot när det gäller såpor och dokusåpor är det betydligt större andel bland dem som regelbundet tittar på reklamkanaler som också tycker att dessa programtyper är intressanta. Det tycks med andra ord finnas någon slags norm som innebär att man bör ha åsikten att informations- och samhällsprogram är intressanta – en norm som i mycket stor utsträckning präglar de unga TV-tittarna oberoende av kanal- och innehållspreferenser.

Förändrade vanor i gamla mönster

Dagstidning, framför allt morgontidning, och TV-nyheter, främst i TV4, utgör de huvudsakliga nyhetskällorna för regionens unga människor. I en specialfråga om TV visar sig ungdomar både titta på och tycka att nyheter är intressanta. Efter genomgången av olika nyhetsmedier tycker jag att man har anledning att tro att det kan generaliseras även till andra medier. Nyheter intar inte så stor, men ändock plats i vardagen även hos unga vuxna.

Vi har sett både nu och tidigare att unga människors nyhetsanvändning ser annorlunda ut jämfört med de äldres. Ungdomarna i Västra Götaland utgör inget undantag. Som med så mycket annat skiljer sig också nyhetsanvändningen beroende på en rad faktorer. Den faktor som ger störst utslag i analysen är politiskt intresse. Intresserade ungdomar har en högre konsumtion av *samtliga* undersökta nyhetsmedier. Även ålder spelar in så till vida att användningen av nyheter i olika medier ökar med stigande ålder.

Det har de senaste åren pratats mycket om Internets betydelse, Internet som hot mot dagstidning och TV etc. Att medelålders inte skulle ändra sina vanor i någon större utsträckning kunde man fastslå för flera år sedan. Frågan är hur det förhåller sig med de unga. Kommer de att med hjälp av den nya teknologin lägga sig till med nya vanor som på sikt kommer att innebära förändringar i nyhetskonsumtionsmönster? Enstaka unga överger papperstidningen till förmån för nätversionen, inte minst av ekonomiska skäl men också för att de helt enkelt anser den nya publikationsformen vara en fullgod ersättare för den gamla[17].

Sett i ett större perspektiv konkurrerar nyheter med en rad andra aktiviteter i de unga människornas liv. Om man ser till situationen som den ser ut idag – det sätt på vilket vi har tillgång till och kan använda Internet och annan nyare kommunikationsteknologi, och det sätt på vilket ungdomar konsumerar nyheter – finns det endast *liten* anledning att tro att dagens ungdomar *inte* skulle följa gamla mönster och etablera liknande nyhetsvanor som äldre generationer även i fortsättningen. Det visar inte minst analysen av olika åldersgrupper *inom* ungdomsgruppen. Med reservation, naturligtvis, för att teknologierna utvecklas, smälter samman och kan komma att uppträda i nu okända former som gör att inte bara ungdomar, utan också resten av oss tillägnar oss nyheter paketerade på andra sätt än de vi är vana vid.

Noter

1 Se t.ex. Reimer (1996)

2 Jfr Bergström (2000)

3 För en översikt av Internettillgång och -användning, se Bergström (2001)

4 Se t.ex. Internetbarometern 2001 och www.mms.se

5 Bergström och Wadbring (2002)

6 Se t.ex. Lithner (2000)

7 Martinsson (2001)

8 Lithner och Wadbring (1997)

9 Jfr Bergström och Wadbring (2002)

10 Riks-SOM-undersökningen 2000.

11 Eriksen et al. (2000)

12 Se t.ex. Hedman (2001)

13 Jfr Bergström (2001)

14 Bergström (2001); Bergström och Wadbring (2002).

[15] För en jämförelse med svenska befolkningen, se Weibull (2001:328)

[16] Asp (2001)

[17] Se t.ex. Gravander och Karlgren (2001)

Referenser

Asp, Kent (2001) TV-tittarnas programpreferenser och TV-kanalernas programutbud. I Sören Holmberg och Lennart Weibull (red) *Land, Du välsignade?* Göteborg, SOM-institutet, Göteborgs universitet, nr 26.

Bergström, Annika (2000) Nyheter i gamla och nya former, i Lennart Nilsson (red) *Den nya regionen.* Göteborg, SOM-institutet, Göteborgs universitet, nr 25.

Bergström, Annika (2001) Internet – från revolution till vardagsanvändning. I Sören Holmberg och Lennart Weibull (red) *Land, Du välsignade?* Göteborg, SOM-institutet, Göteborgs universitet, nr 26.

Bergström, Annika och Ingela Wadbring (2002) Nyheter i lurar, på papper och skärmar, i Lennart Nilsson (red) *Flernivådemokrati i förändring.* Göteborg, SOM-institutet, Göteborgs universitet. nr 27.

Eriksen, Lars Bo och Carina Ihlström och Jonathan Palmer (2000). News, i Kristin Braa, Carsten Sørensen och Bo Dahlbom (red) *Planet Internet.* Lund, Studentlitteratur.

Gravander, Pia och Sara Karlgren (2001). *Livet med Internet – om Internets plats i åtta unga vuxnas liv.* Göteborg, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Hedman, Lowe (2001). Långsamt mot elektronisk publicering. i Sören Holmberg och Lennart Weibull (red) *Land, Du välsignade?* Göteborg, SOM-institutet, Göteborgs universitet. nr 26.

Internetbarometern (2001) Göteborg. Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet.

Lithner, Anders (2000) Alla läser tidningen. Nästan. I Lennart Weibull och Ingela Wadbring (red) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet.* Göteborg, Dagspresskollegiet, Göteborgs universitet.

Lithner, Anders och Ingela Wadbring (1997). *Ungdomars dagstidningsläsning.* Göteborg, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Martinsson, Johan (2001) *Den svenska nätopinionen.* I Sören Holmberg och Lennart Weibull (red) *Land, Du välsignade?* Göteborg, SOM-institutet, Göteborgs universitet, nr 26.

Nilsson, Lennart (2002) *Flernivådemokrati i förändring.* Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Reimer, Bo (1996). *Inte utan relevans – om ungdomars användning av massmedier.* Göteborg, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Weibull, Lennart (2001). Litar vi på massmediernas innehåll? i Sören Holmberg och Lennart Weibull (red) *Land, Du välsignade?* Göteborg, SOM-institutet, Göteborgs universitet. nr 26.

www.mms.se

INTERNATIONALISERAD ELLER REGIONALISERAD UNGDOM?

ULRIKA MÖLLER

Varje tid tenderar att framställa sig själv som unik. Vår tids anspråk på att vara unik baserar sig på utgångspunkten att vår värld håller på att ”globaliseras”. Begreppet globalisering är det kanske vanligaste slagordet i samhällsdebatten och ett modeord inom samhällsvetenskaplig forskning. Globaliseringen kan förstås som ”processer som inte hindras av territoriella gränser och nationell jurisdiktion och som därmed förändrar den rumsliga organiseringen av sociala relationer och transaktioner”. [1]

Ett vanligt problemområde när effekterna av globaliseringen diskuteras är hur dessa processer påverkar nationalstaten. Skeptikerna menar att nationalstaten allt mer har kommit att spela ut sin roll. Scenarier om ”nationalstatens död” har lanserats. Den förutspås komma att ersättas av andra framväxande alternativ, överstatliga organisationer som till exempel EU, eller sub-nationella organ som till exempel Västra Götalandsregionen. Andra menar att nationalstaten i själva verket spelar en central roll i att driva på globaliseringen och genomgår en förändring för att anpassa sig till de nya villkoren.[2] Nationalstatens framtid hänger emellertid i stor utsträckning på vilken betydelse den tillskrivs av sina medborgare. Det här kapitlet ska behandla nationalstatens roll som uppfattat hem för medborgarna i förhållande till framväxande alternativ i globaliseringens tidevarv. Om nationalstaten förlorar sin roll som uppfattat hem hos medborgarna är det rimligt att vi i första hand ser denna utveckling hos ungdomar. Två scenarier är möjliga; antingen knyts identitetsuppfattningar till ett mindre territorium genom att Västra Götaland som politisk gemenskap får genomslag eller till ett större territorium genom att EU som politisk gemenskap fördjupas ytterligare.

Förändrar den förändrade världen oss?

Begreppet globalisering avser processer inom ett flertal områden som politik, kultur och ekonomi och kan avse såväl samhället i sin helhet som specifika problemområden. Eftersom begreppet är så omfattande kan det vara problematiskt att välja som utgångspunkt om ambitionen är att säga någonting specifikt om hur vi påverkas och av vilka av förändringar.[3] Här avgränsas globaliseringen till två förändringsprocesser, *politikens regionalisering* och *samhällets internationalisering*. Syftet är att undersöka om dessa processer utövar någon påverkan på ungdomars uppfattning om var de hör hemma. Kapitlet syftar även till att undersöka om dessa förändringar innebär att vissa värderingar får ett ökat genomslag hos den unga befolkningen.

Med *politikens regionalisering* avses den förändring som innebär att politiskt beslutsfattande flyttas från nationalstaten till andra politiska nivåer såväl supernationellt som subnationellt. Europeiska unionen är ett exempel på en regionalisering supernationellt. Sveriges anslutning till EU 1995 har inneburit stora förändringar för delar av statens ledning och förvaltning. Nya idéer och regler förändrar villkoren för verksamheten.[4] Bildandet av Västra Götalandsregionen är ett exempel på en subnationell regionalisering. Utöver ansvaret för hälso- och sjukvårdsfrågor har organisationen även på försök, sedan 1 januari 1999, ansvar för den regionala utvecklingen under fyra år.[5] Regionens organisation rymmer en internationell enhet med uppgift att stödja och stimulera såväl politikers och tjänstemäns kontakter med, som medborgares kunskaper om, omvärlden.[6] Den bärande tanken i detta kapitel är att politikens regionalisering inte bara omskapar och förändrar den svenska statens maktbefogenheter utan även har inflytande på medborgarnas känsla av hemmahörande. Hypotesen är att dessa politiska förändringar i första hand påverkar den yngre befolkningen, som inte har lika lång erfarenhet av tiden innan dessa förändringar inleddes.

Med *samhällets internationalisering* avses ökade förbindelser av olika slag, till exempel flöden av information och idéer men också varor, tjänster och personer, över nationsgränserna.[7] Utgångspunkten i detta kapitlet är att en generell internationalisering av samhället ökar sannolikheten för vissa typer av erfarenheter hos ungdomar. Hypotesen är att dessa erfarenheter i sin tur påverkar ungdomarnas uppfattning om var de hör hemma. Erfarenheter som kan knytas till internationaliseringen antas innebära en större benägenhet hos individen att se sig själv som en del i ett större sammanhang än den egna nationalstaten eller den egna hemorten. De erfarenheter som ska undersökas här handlar om utlandsstudier, resande samt var man vuxit upp.

Ungdomarna som besvarat UngSOM-undersökningen Västsverige 2000 har fått ta ställning till inom vilket geografiskt område de i första hand uppfattar sig höra hemma. Ställningstagandet innebär att de också implicit uttryckt med vilken grupp människor de i första hand uppfattar sig höra samman. Detta ställningstagande står i centrum för kapitlet och kopplas till teoretiserandet kring *kollektiva identiteter*. Kollektiva identiteter antas skapas genom individens interaktion med det omgärdande samhället. Om samhället förändras bör det således medföra en identitetsförändring; etablerade identiteter med sin grund i en tidigare ordning kan förlora i inflytande till förmån för identiteter som bättre överensstämmer med det ”nya” samhället. Kollektiv identiteter antas fylla ett flertal funktioner för individen. De bidrar till att skapa ordning i en kaotisk värld, de skapar mening genom en känsla av tillhörighet och de antas vägleda individen genom att erbjuda en ram för värderingar.[8]

Kollektiva identiteter; påverkas de av politikens regionalisering?

Identitet kan förstås som ”en föreställning om vem eller vad man är” och skapas i relationen till omvärlden. Skapandet och upprätthållandet av en stat antas ofta

kräva skapandet och upprätthållandet av en kollektiv identitet bland befolkningen.[9] Under 1800-talets senare hälft ägde nationsbygget rum i stora delar av Europa. Ett aktivt identitetsskapande bedrevs för att få den egna befolkningen att känna samhörighet med den egna staten.[10] Nationalstaten kom också att bli den politiska enhet som människor identifierade sig med. Medborgarskapet utgör en viktig del av den kulturella och politiska identiteten.

Genom politikens regionalisering utsätts den nationella identiteten för konkurrens då det innebär etablerandet av andra politiska enheter som också är beroende av invånarnas stöd och solidaritet. En medveten strävan som syftar till att skapa en känsla av gemenskap och tillhörighet till dessa nya politiska enheter äger rum. Behovet av en europeisk identitet lyfts fram som nödvändig för fortsatt europeisk integration. Medborgarnas grad av europeisk identifikation mäts kontinuerligt och jämförs med respektive nationell identitet.[11] Även framtiden för Västra Götalandsregionen kan antas vara beroende av medborgarnas sympatier för projektet. Innan regionen etablerades förekom såväl positiva som negativa uppfattningar gällande förekomsten av och möjligheterna till att förstärka den regionala sammanhållningen.[12] Tidigare mätningar har emellertid visat att Västra Götaland i mycket liten utsträckning utgör ”hemma” för medborgarna.[13] Frågan är om denna låga identifikation förändras över tid i takt med att regionen etableras som en politisk beslutsnivå.

Nationalstaten är alltså utsatt för konkurrens, gällande att utgöra grunden för medborgarnas identitet, genom politikens regionalisering. Alternativa politiska organisationer strävar efter att knyta invånarna till sig. För den svenska nationalstatens konsolidering anses utbildningen, särskilt historieundervisningen, ha spelat en viktig roll. En annan strategi består i kultursatsningar av olika slag och skapande av gemensamma symboler exempelvis flaggor.[14] Såväl Västra Götalandsregionen som EU använder sig av dessa strategier. När det gäller utbildning så finns inom EU särskilda utbytesprogram för studenter. När det gäller kultur så har Västra Götalandsregionen till exempel ett speciellt kulturstipendium och inom EU lyfts kulturen fram som en viktig motor i integrationen.[15] Båda dessa politiska enheter har också egna symboler i form av flaggor och dylikt. Medborgarna kan alltså, som en konsekvens av denna typ av satsningar, komma att förändra sin uppfattning om hemmahörande från den egna nationalstaten till nya politiska organ som Västra Götalandsregionen och EU.

Kollektiva identiteter: påverkas de av samhällets internationalisering?

Som en konsekvens av politikens regionalisering pågår en medveten strävan som syftar till att påverka medborgarnas identitetsuppfattningar. Men det pågår även en allmän samhällsinternationalisering som kan antas utöva påverkan. Denna påverkan kan inte i samma utsträckning ses som medveten eller tillskrivas en specifik organisation. Uttryck som ”den globala byn” myntades redan på 1960-talet och antyder att världen uppfattas bli mindre som en konsekvens av en allt snabbare

och ökande nyhetsförmedling. Denna utveckling gäller inte bara media, samma ”snabbhet” och ökade intensitet gäller även andra områden.

Den del av samhällsinternationaliseringen som ska uppmärksammas här handlar om den ökade rörligheten av personer över nationsgränserna, en förändring som hänger samman med såväl teknisk och ekonomisk utveckling som politiska beslut. Ökad rörlighet kan ge åtminstone tre olika slags erfarenheter hos ungdomar. Den första erfarenheten är resultatet av en teknisk och ekonomisk utveckling som innebär att det är enklare för ungdomar bosatta i Sverige idag att resa i andra delar av världen jämfört med tidigare. Det blir allt vanligare att ungdomar ger sig ut på kortare eller längre resor exempelvis genom att tågluffa i Europa eller flygluffa i andra delar av världen. Den andra erfarenheten hänger samman med en medveten politisk strategi från i första hand EU:s sida och består av ökade möjligheter till studier utanför det egna landet. Genom EU:s Sokratesprogram kan högskolestuderande tillbringa studietid på vid ett europeiskt universitet och tillgodoräkna sig dessa i sin examen. Även andra typer av projekt för att stimulera utlandsstudier finns att tillgå. Ett exempel är det stipendium som Sida tillhandahåller, som ger möjligheter till fältstudier i ett u-land i samband med uppsatsarbete.

Båda dessa erfarenheter – resande och utbildning i andra länder – kan tänkas innebära att ungdomar får en djupare förståelse för andra delar av världen och blir på så sätt mera hemmastadda eller åtminstone mindre främmande för andra platser.

Den tredje erfarenheten hänger samman med en generell ökning av migrationsströmmar både i form av arbetskraftsinvandring och asylsökande. En kontinuerlig invandring påverkar på sikt den samhälleliga strukturen eftersom de individer som flyttar till ett nytt land kan ha med sig kultur, religion och idéer som inte tidigare funnits etablerade.[16] Men vi kan också tänka oss att individen påverkas av att permanent bosätta sig i ett nytt land. Erfarenheten av att varit bosatt i flera länder kan innebära att det finns flera platser som är ”hemma”. Där man för närvarande är bosatt är inte ”världens medelpunkt”, det finns personliga minnen och band också till ett annat land eller en annan plats. Var man hör hemma är helt enkelt inte lika självklart som om man vuxit upp på samma plats.

Sammanfattningsvis så innebär samhällsinternationaliseringen att det blir vanligare att ungdomar har eller skaffar sig vissa typer av erfarenheter. Frågan är om dessa erfarenheter också förändrar gränsdragningen mellan ”vi” och ”dem”, det vill säga påverkar ungdomars identitetsuppfattning.

Var känner sig ungdomar hemma?

Vi börjar med att studera relationen mellan de olika identiteterna bland ungdomar i Västra Götalandsregionen och i förhållande till befolkningen i samtliga åldersskategorier i Västra Götaland (Se tabell 1).

Tabell 1 Hemmahörande. Andelen som i första hand känner sig hemma inom olika geografiska områden, UngSOM Västsverige 2000 och VästSOM 2000 (procent)

Område	UngVästSOM 15-29 år	VästSOM 15-85 år
Den egna orten	37	47
Det egna landskapet	8	11
Det tidigare länet	7	5
Västra Götaland	8	7
Sverige som helhet	22	19
Norden	4	3
Europa	5	4
Världen som helhet	9	4
Summa procent	100	100
Antal svarspersoner	1 734	3 516

Kommentar: Frågan lyder ”I vilket av de här geografiska områdena känner Du att Du i första hand hör hemma?” Svarsalternativen framgår av tabellen. Den första kolumnen visar i vilka geografiska områden som *ungdomar* i Västra Götaland i första hand känner sig hemma. Den andra kolumnen visar i vilka geografiska områden som befolkningen *inom samtliga ålderskategorier* i Västra Götaland i första hand känner sig hemma.

Ungdomar i Västra Götalands-regionen känner sig främst hemma på den ort där de bor (37 procent) alternativt i Sverige som helhet (22 procent). Även bland befolkningen som helhet i Västra Götaland är det i första hand den egna orten (47 procent) och Sverige (19 procent) som i störst utsträckning utgör grunden för ”hemmet”. Nationalstaten framstår med andra ord som ganska ohotad i detta avseende. Sverige som grund för hemhörigheten är till och med något större bland ungdomar än bland befolkningen som helhet även om skillnaden är liten (22 respektive 19 procent). Vi ser alltså inga tecken på en bristande nationell identitet bland de unga som hotar att underminera nationalstaten som politisk enhet i framtiden. Däremot är den yngre delen av befolkningen i mindre utsträckning knuten till den egna orten jämfört med hela befolkningen (37 respektive 47 procent) och bland ungdomarna är det också en klart större andel som uppger sig höra hemma i ”världen som helhet”(9 respektive 4 procent).

Bland ungdomar är ”världen som helhet” en större kategori jämfört med Västra Götaland och Europa, även om skillnaderna inte är speciellt stora. Mot bakgrund av att identitetsskapande anses vara en långsam process är det något förvånande att lika stor andel, ja, kanske till och med större, känner sig hemma i Västra Götaland (8 procent) än i Europa (5 procent). Av de två politiska projekt som hänger samman med dessa regioner så är det EU som under längst tid har utövat påverkan. Kanske har det att göra med att Västra Götaland är mera geografiskt avgränsat och baserar sig dessutom på redan etablerade indelningar i län och landskap. Att områdets storlek skulle ha betydelse verkar emellertid inte stämma vid en jämförelse mellan Europa och ”världen som helhet”, där den senare kategorin får ett starkare stöd (9

respektive 5 procent). Av de pågående förändringarna i regional och internationell riktning så är Europa det område som verkar ha haft minst genomslag hos ungdomarna. Skillnaden mellan ungdomar och äldre som syns för kategorin ”världen som helhet” är inte lika påtaglig när det gäller Europa.

En jämförelse över tid för befolkningen som helhet visar en svag ökning för identifikationen till Västra Götaland. Under de två senaste mätningarna var det fyra procent som uppgav regionen som primär för identifikationen.[17] En blygsam ökning har alltså ägt rum, till nuvarande sju procent för hela befolkningen. Bland den unga befolkning är det ytterligare något större andel, åtta procent, som uppger sig höra hemma i Västra Götaland i första hand. Identifikationen med regionen får fortfarande betraktas som låg men vi ser tendenser till en förändring. Hypotesen om att identiteter till politiska enheter stärks över tid får svagt stöd när det gäller Västra Götalandregionen och ännu svagare stöd för att genomslaget är större hos ungdomar.[18]

Nya erfarenheter och nya identiteter?

Vi har nu skaffat oss en bild över var ungdomar i Västra Götaland uppfattar sig höra hemma. En jämförelse med befolkningen som helhet visar att de unga är mindre knutna till den egna orten, något mera knutna till Sverige och i klart större utsträckning benägna att beskriva sig själva som ”världsmedborgare”. Nästa steg är att undersöka om vi kan förstå dessa skillnader som en konsekvens av de förändringar som äger rum. Påverkas uppfattningen om var man hör hemma av olika erfarenheter av utlandsvistelser? Den första frågeställningen gäller om reserfarenhet hos ungdomar hänger samman med uppfattning om hemmahörande (Se tabell 2).

Tabell 2 Sambandet mellan ungdomars erfarenheter av tåg- flyg- eller båtluff och var man hör hemma, UngSOM Västsverige 2000 (procent)

Luffat Hör hemma	Flera gånger	Någon gång	Aldrig	Alla
Den egna orten	27	36	39	37
Det egna landskapet	4	9	9	8
Det tidigare länet	7	6	7	7
Västra Götaland	7	10	7	8
Sverige som helhet	28	20	22	22
Norden	3	5	4	4
Europa	9	6	4	5
Världen som helhet	15	8	8	9
Summa procent	100	100	100	100
Antal svarspersoner	193	224	1280	1734

Kommentar: Frågan lyder: Har du gjort något av följande? A. Tåg-/flyg-/båtluffat. B. Studerat utomlands (mer än tre månader). C. Varit på språkresa. D. Arbetat utomlands. Svarsalternativen framgår av tabellen. Tabellen ovan redovisar resultaten av den första frågeställningen. Kolumnen längst till höger visar fördelningen för hela den unga befolkningen, oavsett reserfarenhet.

Oavsett reserfarenhet så är det fortfarande störst andel som uppfattar sig höra hemma på den egna orten respektive i Sverige. En jämförelse mellan fördelningen för samtliga (kolumnen till höger) med fördelningen bland de med varierande reserfarenhet illustrerar att vissa förändringar äger rum. Gruppen som hör hemma i världen som helhet, ”världsmedborgarna”, är större hos de som luffat flera gånger (15 jämfört med 9 procent), detsamma gäller för gruppen Europa (9 jämfört med 5 procent), medan gruppen som hör hemma på den egna orten är mindre bland dem med denna erfarenhet (27 jämfört med 37 procent). Det verkar alltså som egna reserfarenheter utövar viss påverkan på uppfattningen om var man hör hemma.

Nästa frågeställning gäller om erfarenheter av studier utövar påverkan på uppfattningen om var man hör hemma (Se tabell 3).

Tabell 3 Utlandsstudier. Sambandet mellan ungdomars erfarenheter av utlandsstudier och uppfattningen om var man hör hemma UngSOM Västsverige 2000 (procent)

Studerat utomlands Hör hemma	Flera gånger	Någon gång	Aldrig	Alla
Den egna orten	23	26	40	37
Det egna landskapet	3	5	8	8
Det tidigare länet	12	7	6	7
Västra Götaland	8	10	7	8
Sverige som helhet	18	27	22	22
Norden	3	5	4	4
Europa	16	10	5	5
Världen som helhet	17	10	8	9
Summa procent	100	100	100	100
Antal svarspersoner	61	123	1496	1734

Kommentar: Frågan lyder: Har du gjort något av följande? A. Tåg-/flyg-/båtluffat. B. Studerat utomlands (mer än tre månader). C. Varit på språkresa. D. Arbetat utomlands. Svarsalternativen framgår av tabellen. Tabellen ovan redovisar resultaten av den tredje frågeställningen. Kolumnen längst till höger visar fördelningen för hela den unga befolkningen, oavsett erfarenhet av utlandsstudier.

Även när det gäller utlandsstudier så uppfattar sig de flesta höra hemma på den egna orten och i Sverige som helhet. Men vi ser också samma typ av förändring för erfarenhet av utlandsstudier som vid reserfarenhet. Gruppen som uppfattar sig höra hemma i Europa och i ”världen som helhet” ökar bland de som har studerat utomlands flera gånger (16 procent i båda fallen jämfört med 5 respektive 8 procent) och gruppen som hör hemma på den egna orten minskar (23 procent jämfört med 37 procent). Av de grupper som ökar är ökningen störst för Europa (från 5 till 16 procent) det vill säga för den politiska enhet där de flesta ungdomars utlandsstudier

äger rum. Kanske skulle vi kunna dra slutsatsen att EU:s utbytesprogram mellan europeiska universitet är en framgångsrik strategi för att skapa ”EU-medborgare”.

Sammantaget så visar resultaten att erfarenheter av vistelser utomlands, både genom resande och genom studier, verkar hänga samman med uppfattningen om var man hör hemma.[19] De med störst reserfarenhet var mera benägna att beskriva sig som hemmahörande i Europa och ”världen som helhet” och mindre benägna att beskriva sig som hemmahörande på den egna orten. Resultaten ger alltså så här långt stöd åt hypotesen att utlandserfarenheter hänger samman med en vidare definierad identitet. Ytterligare en typ av erfarenhet, uppväxtplats, återstår att pröva (Se tabell 4).

Tabell 4 Uppfattningen av hemmahörande bland personer som vuxit upp på olika ställen, UngSOM Västsverige 2000 (procent)

	Vuxit upp						
Hör hemma	Gbg	Sth	Annan stad/ Större tätort	Mindre tätort	Lands-bygd	Europeiskt land utanför EU	Land utanför Europa
Den egna orten	44	16	37	37	34	34	29
Det egna landskapet	5	11	4	8	17	3	3
Det tidigare länet	1	17	8	10	6	3	17
Västra Götaland	8	6	7	8	7		6
Sverige som helhet	20	44	28	23	23	3	11
Norden	6		5	3	4	3	
Europa	7		4	3	3	37	3
Världen som helhet	9	6	7	8	6	17	31
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100
Antal svarspersoner	467	18	291	541	280	30	35

Kommentar: Frågan lyder ”Var har Du respektive Dina föräldrar huvudsakligen vuxit upp?” Svarsalternativen framgår av tabellen. Här används endast uppgifterna om var svarspersonen själv vuxit upp. Antalet svarspersoner som vuxit upp i ”annat land i Norden” och ”annat land i EU” är för få för att inkluderas i analysen.

Av de som vuxit upp i ett land utanför Europa uppfattade sig 31 procent höra hemma i världen som helhet och 29 procent på den egna orten. Bland de som vuxit upp i ett europeiskt land utanför EU uppfattar sig 34 procent höra hemma på den egna orten och 37 procent i Europa. Bland de som vuxit upp i landsbygd i Sverige uppfattade sig endast 3 procent höra hemma i Europa, 6 procent i världen som helhet och 34 procent på den egna orten. Ungdomar som vuxit upp i ett land utanför Europa är alltså mera benägna att höra hemma i ”världen som helhet” och de som vuxit upp i ett annat europeiskt land (utanför EU) är mera benägna att höra hemma i just Europa. Det verkar alltså som även uppväxtplats har betydelse för

uppfattningar om hemmahörande. Bland de som vuxit upp på olika platser inom Sverige är den egna orten samt Sverige de största kategorierna och skillnaderna mellan uppväxtplats ser ut att ha förhållandevis liten betydelse för var man uppfattar sig höra hemma.

Nya identiteter och nya värderingar?

Resultaten ger ett visst stöd för antagandet att erfarenheter som kan knytas till samhällets internationalisering påverkar ungdomars uppfattning om var de hör hemma. Det tydligaste sambandet återfanns mellan uppväxtort och hemhörighet. Men även erfarenheter av utlandsstudier och resande utövar inflytande på ungas identitetsuppfattningar.

Nästa steg i analysen är att undersöka om uppfattningen om var man hör hemma är politiskt relevant, vi ska undersöka om det finns samband mellan hemmahörande och vissa egenskaper och värderingar. Att beskriva sig som hemmahörande inom ett visst geografiskt område antyder en känsla av samhörighet med människor inom detta område. Vi antar att individen genom att göra en bestämning av hemmahörande geografiskt också gör en identitetsbestämning gällande vilket kollektiv denna uppfattar sig tillhöra. Kollektiva identiteter anses vara politiskt relevanta eftersom, som tidigare diskuterats, de bidrar till att hålla samman politiska enheter. Kollektiva identiteter är en föreställd gemenskap som antas generera solidaritet och förtroende mellan människor som inkluderas i gemenskapen. Att kollektiva identiteter förknippas med dessa egenskaper är också anledningen till att de anses betydelsefulla för att ett demokratiskt styrelsekick i praktiken ska fungera.[20] Kollektiva identiteter diskuteras inom politisk teori kring hur den internationella politiken ska kunna demokratiseras. Dagens demokrati, med nationalstaten som grund, baserar sig på en nationell identitet, vilket innebär att solidaritet och förtroende mellan människor inte sträcker sig över nationsgränser och världsdelar, lyder antagandet. Eftersom ett antal ungdomar uppfattar sig höra hemma i ”världen som helhet” är det möjligt att undersöka om solidaritet och förtroende utvidgas när territoriet för hemmahörande utvidgas.

Vidare – och inte minst intressant för huvudtemat på den här rapporten – antas kollektiva identiteter ligga till grund för individers *värderingar*.[21] Social identifikation kan sägas bestå av tre steg. Det första steget innebär att individen kategoriserar sig själv och andra i grupper i enlighet med framträdande sociala identiteter. Det andra steget innebär att individen lär sig beteenden eller karaktäristika som representerar gruppen. Det tredje steget innebär att individen själv tar till sig de stereotypiska karaktäristiska eller beteenden som denne uppfattar hänger samman med gruppen.[22] Kollektiva identiteter erbjuder alltså en form av ram för individen när det gäller beteende och värderingar. Tidigare forskning har visat att den vikt individen tillskriver internationella frågor och EU-frågor hänger samman med uppfattat hemmahörande. Personer som uppfattar sig höra hemma i världen som helhet

och Europa tycker att det är viktigare att engagera sig i internationella frågor respektive EU-frågor.[23] Här ska vi studera om samband föreligger också när den frågan inte på förhand är geografiskt/politiskt avgränsad utan istället gäller ett antal grundläggande värderingar.

Sammanfattningsvis så ska vi undersöka för det första om vi kan knyta förtroende, för det andra solidaritet och för det tredje ett antal värderingar till uppfattningen om hemmahörande. För att resultaten ska gå i hypotesens riktning bör de ungdomar som uppfattar sig höra hemma i världen som helhet i större utsträckning lita på människor i allmänhet jämfört med de som avgränsat sitt kollektiv. Resultaten bör också visa att de ungdomar som uppfattar sig höra hemma i världen som helhet i större utsträckning känner solidaritet med människor i andra delar av världen jämfört med de övriga kategorierna. När det gäller grundläggande värderingar så är våra förväntningar mer öppna.

Den första frågeställningen gäller sambandet mellan hemmahörande och förtroende (Se tabell 5).

Tabell 5 Sambandet mellan ungdomars uppfattning om hemhörighet och förtroende för människor i allmänhet, UngSOM Västsverige 2000 (medelvärde)

Hör hemma	Förtroende
Världen som helhet	5,05
Norden	5,52
Den egna orten	5,93
Västra Götaland	5,95
Europa	5,96
Det egna landskapet	5,99
Det tidigare länet	6,08
Sverige som helhet	6,10

Kommentar: Frågan lyder ”Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet? Svara med hjälp av nedanstående skala.” Skalan går från 0-10, där 0 uttrycker ”Det går inte att lita på människor i allmänhet” och 10 uttrycker ”Det går att lita på människor i allmänhet”. I tabellen rangordnas kategorierna för hemmahörande efter medelvärde, där ett lägre medelvärde illustrerar lägre förtroende och ett högre medelvärde illustrerar högre förtroende.

De som uppfattar sig höra i hemma i världen som helhet är de som är mest benägna till uppfattningen att människor i allmänhet inte är att lita på. Resultaten går alltså inte alls i hypotesens riktning. Den grupp som visar störst förtroende för människor i allmänhet är de som uppfattar sig höra hemma i Sverige som helhet, följt av de som hör hemma i det tidigare länet och det egna landskapet. Att det är de som hör hemma i Sverige som helhet som känner störst förtroende ger möjligen teorin ett

partiellt stöd på så sätt att den nationella identiteten betraktas som den *starkaste* politiska identiteten, vilket ger genomslag i ett ökat förtroende hos denna grupp.

Den andra frågeställningen gäller sambandet mellan hemmahörande och solidaritet (Se tabell 6). För att mäta solidaritet används en frågeställning som behandlar huruvida fattigdom i tredje världen uppfattas som ett allvarligt problem. ”Tredje världen” ligger utanför samtliga kategorier för hemmahörande utom de som hör hemma i ”världen som helhet”. Det är alltså bland ”världsmedborgarna” som oron för fattigdom i tredje världen bör vara störst.

Tabell 6 Fattigdom. Sambandet mellan uppfattning om hemmahörande och oro för fattigdom i tredje världen, UngSOM Västsverige 2000 (procent)

	Hör hemma							
Fattigdom i tredje världen	Den egna orten	Det egna länet	Tidigare land-skapet	Västra Götaland	Sverige som helhet	Norden	Europa	Världen som helhet
Mycket oroande	36	32	38	30	30	32	32	54
Ganska, inte särskilt eller inte alls oroande	67	68	62	70	70	68	68	46
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svarspersoner	623	139	109	125	380	75	88	144

Kommentar: Frågan lyder ”Om du ser till läget idag, vad upplever Du själv som mest oroande inför framtiden?” Alternativen är bland annat terrorism, miljöförstöring, stor arbetslöshet och det här valda alternativet fattigdom i tredje världen. Svarsalternativen är ”mycket oroande”,” ganska oroande”, ”inte särskilt oroande” och ”inte alls oroande”. Här valt alternativ, fattigdomen i tredje världen, betraktas som operationalisering av ”solidaritet” eftersom fattigdom i tredje världen inte direkt kan antas drabba någon av ungdomarna i Västra Götaland. Jämfört med alternativ som terrorism, miljöförstöring och stor arbetslöshet så är inslaget av egenintresse klart mindre i det valda alternativet. Svaren har hanterats så att ”mycket oroande” ställs emot samtliga övriga alternativ.

När det gäller solidaritet visar resultaten klart att de som uppfattar sig höra hemma i världen som helhet känner en större oro för fattigdom i tredje världen (54 procent) jämfört med samtliga övriga kategorier (30-36 procent). Det kan tolkas som att solidariteten med människor i andra delar av världen är större bland denna kategori jämfört med de övriga. Men resultaten visar samtidigt att de som avgränsat sin hemhörighet mest geografiskt, till den egna orten, inte är de som i minst utsträckning oroar sig för fattigdom i tredje världen (36 procent). Istället är de som hör hemma i Sverige som helhet och Västra Götaland som i minst utsträckning är mycket oroade för fattigdom i tredje världen (30 procent). Sambandet mellan hemmahörande

och solidaritet är alltså inte så enkelt att ju mer avgränsat territorium till grund för hemmahörande desto lägre grad av solidaritet för människor utanför detta territorium.

Avslutningsvis ska vi studera om uppfattningen om hemmahörande också hänger samman med hur viktigt ett antal grundläggande värden anses vara (Se tabell 7).

Tabell 7 Hur viktigt tycker Du att följande saker är för dig? UngSOM Västsverige 2000 (procent och sambandsmått)

Mycket viktigt med:	Sambands-mått (Cramer´s V)	Den egna orten	Det egna land-skapet	Det tidigare länet	Västra Göta-land	Sverige som helhet	Norden	Europa	Världen som helhet
Ett spännande liv	.13	45	47	46	54	50	39	64	64
Självförverkligande	.13	46	45	56	51	54	45	62	65
Frälsning	.13	12	13	6	6	9	4	10	20
Visdom	.12	40	37	38	38	43	36	50	60
Teknisk utveckling	.11	23	28	29	30	24	16	35	35
Självaktning	.11	41	39	53	48	48	34	52	55
En vacker värld	.10	58	54	52	52	52	51	56	69
En ren värld	.10	68	76	72	67	75	65	80	79
Familjetrygghet	.09	87	85	86	81	82	76	82	77
Kärlek	.09	90	88	93	85	85	79	91	87
Fred i världen	.09	82	82	86	73	76	79	82	85
Rikedom	.09	13	10	13	12	12	20	23	19
Ett behagligt liv	.08	81	82	78	79	76	68	83	77
Jämlikhet	.08	63	60	62	60	62	57	68	73
Ett liv fullt av njutning	.08	53	47	46	56	50	45	57	59
Frihet	.08	90	86	90	85	87	81	93	91
Lycka	.08	87	83	90	85	84	80	93	89
Ärlighet	.08	84	86	88	82	81	75	81	87
Landets säkerhet	.07	56	49	56	56	57	47	58	49
Rättvisa	.07	81	80	81	78	79	77	88	85
Hälsa	.07	83	84	87	80	83	79	91	80
Socialt anseende	.06	21	19	24	21	25	14	24	23
Sann vänskap	.06	86	84	82	83	85	79	89	85
Respekt	.06	78	78	80	78	77	71	80	83
Makt	.06	10	7	9	13	8	8	14	12
Inre harmoni	.05	80	76	82	79	81	76	82	83

Kommentar: Frågeställningen lyder ”Hur viktigt tycker Du att följande saker är för Dig?”. Svarsalternativen är ”mycket viktigt”, ”ganska viktigt”, ”varken viktigt eller oviktigt”, ”inte särskilt viktigt” och ”inte alls viktigt”. Siffrorna visar andelen som svarat ”mycket viktigt”. Värdena har rangordnats efter styrkan i sambandet.

De som hör hemma i världen som helhet och Europa är mera benägna att tillskriva ”ett spännande liv” och ”självförverkligande” stor betydelse jämfört med de övriga grupperna. Vidare tillskriver dessa grupper ”visdom” och ”självaktning” samt ”teknisk

utveckling" större betydelse än de övriga. De hemmahörande i världen som helhet är dessutom mera benägna att uppfatta "frälsning" som mycket viktigt.

Att "ett spännande liv" tillskrivs stor betydelse hos europa- och världsmedborgarna verkar rimligt mot bakgrund av att det bland dessa finns störst reserfarenhet. Beredskapen hos denna grupp för förändring och utveckling verkar också större eftersom de tillskriver teknisk utveckling stor betydelse. De som hör hemma på den egna orten är klart mindre benägna att tillskriva teknisk utveckling stor betydelse. De prioriterar inte heller "ett spännande liv" eller "självförverkligande".

Att gruppen som hör hemma i världen som helhet fäster stor vikt vid ett spännande liv och självförverkligande kan verka något motsägelsefullt eftersom de på så sätt framstår som den mest individualistiska gruppen men samtidigt visade störst benägenhet till solidaritet med människor i tredje världen. Men de visar också en klart större benägenhet åt att tillskriva "frälsning" betydelse, vilket möjligen antyder att solidariteten med andra människor kan ha sin grund i en religiös föreställning.

Majoriteten av värderingarna verkar emellertid inte på något avgörande sätt hänga samman med uppfattningen om var man hör hemma. Värden som "frihet", "lycka", "kärlek" och tillskrivs generellt stor betydelse bland samtliga. Det är inte heller så att frågor som innefattar hela världen som "en ren värld" eller "fred i världen" uppfattas som viktigare hos "världsmedborgarna".

Internationaliserad individualistisk ungdom?

Artikeln har försökt belysa om och i så fall hur de förändringar som går under benämningen globalisering påverkar ungdomar i Västra Götalands uppfattning om hemmahörande. Globaliseringen avgränsades och bröts ner i två komponenter; samhällets internationalisering och politikens regionalisering.

Resultaten visar att ungdomar i mindre utsträckning än äldre knyter sig till den egna orten och i större utsträckning till världen som helhet. Däremot verkar de inte i större utsträckning än den övriga befolkningen påverkas av politikens regionalisering. De uppfattade sig i ungefär lika stor utsträckning höra hemma i Europa och Västra Götaland. Möjligen ser vi en tendens till förändring i riktning mot en ökad identifikation till Västra Götaland för hela befolkningen. Årets mätning visar en ökning jämfört med tidigare mätningar, och bland ungdomar är identifikationen till Västra Götaland ytterligare något större (endast 1 procent, dock). Men det är för tidigt att tala om ett trendbrott. Framtida mätningar får utvisa om ett sådant ägt rum.

Erfarenheter som kan knytas till samhällets internationalisering utövar en viss påverkan på ungdomarnas uppfattning om var de hör hemma. De som tåg-, båt- eller flygluffat beskriver sig i större utsträckning som hemmahörande i Europa eller "världen som helhet" och i mindre utsträckning på den egna orten än de som saknade erfarenhet av "luffning". Detsamma gäller ungdomar som studerat utomlands flera

gånger. Störst betydelse för uppfattad hemhörighet verkar uppväxtort ha. De som vuxit upp i ett land utanför Europa är mer benägna att beskriva sig som hemmahörande i ”världen som helhet”.

Ungdomar i Västra Götaland kan kanske karaktäriseras som mera internationaliserade än regionaliserade. Möjligen är det så att identitetsuppfattningar påverkas mer av samhällets internationalisering än av politikens regionalisering eftersom den förstnämnda bidrar till att ungdomar erhåller utlandserfarenheter som verkar utöva inflytande över var de uppfattar sig höra hemma.

När det gäller teoretiska utgångspunkter kring identiteters betydelse för det demokratiska styrelseskicket så visade sig solidariteten utvidgas när territoriet utökas. De som uppfattar sig höra hemma i världen som helhet är i större utsträckning mycket oroade för fattigdom i tredje världen jämfört med de övriga kategorierna. Däremot går inte förtroendet för människor i allmänhet i samma riktning. Förtroendet är istället lägst hos ”världsmedborgarna” och störst bland de som hör hemma i Sverige. Det senare kan möjligen tolkas positivt eftersom nationalstaten utgör grunden för det demokratiska styrelseskicket. Den nationella identiteten kan, i kraft av sin långa historia, antas vara den starkaste identiteten.

När det gäller grundläggande värderingar så syns de intressantaste skillnaderna mellan grupperna i den betydelse de tillskriver ”ett spännande liv”, ”självförverkligande”, ”teknisk utveckling” och ”frälsning”. Av resultaten att döma är det inte så att hemmahörande i världen som helhet bedömer frågor att global karaktär, exempelvis miljö eller fred, större betydelse än de övriga. Istället fäster samtliga grupper stor vikt vid dessa frågor. Att ”världsmedborgare” fäster stor vikt vid individualistiska värden som ”ett spännande liv” och ”självförverkligande” framstår logiskt mot bakgrund av deras utlandserfarenhet men också motsägelsefullt mot bakgrund av den solidaritet som gruppen uppvisar.

Hemmahörande i ”världen som helhet” har i detta kapitel ibland benämnts ”världsmedborgare”. Det är en något missvisande beteckning eftersom vi då förutsätter att det finns en idémässig grund för det geografiska val av hemort som gjorts, det antyder att gruppen består av kosmopoliter. Den slutsatsen är emellertid inte möjlig att dra eftersom vi inte vet inte om det hos individen finns en politisk idé som förespråkar ett utökat kollektiv. Detta för oss in på de problem som finns med att koppla frågeställningen som den nu är utformad till teorier kring kollektiva identiteter.

Det första problemet är att teorier kring kollektiva identiteter inte i första hand behandlar individens identifikation med ett visst territorium. Istället är det samhörighet mellan människor som är centralt. Utgångspunkten är att denna samhörighet bland annat är ett resultat av en föreställning om gemensamma nämnare exempelvis i form av en gemensam historia eller en gemensam uppsättning normer.[24] Ett geografiskt område kan vara centralt men ger inte hela bilden och betyder ingenting om det inte uppfattas som meningsfullt, det vill säga är symboliskt laddat och förknippat med vissa historiska erfarenheter.

Ett andra problem är att frågeställningen inte fångar styrkan i identifikationen. Teoretiskt antas en stark identifikation öka sannolikheten för att individens värderingar styrs av denna. Stark identifikation innebär att individen ”ser världen” i ett visst perspektiv, dennes intressen tenderar att sammanfalla med det aktuella kollektivets och synen på omvärlden färgas av den egna självbilden.

För att vi ska kunna pröva om kollektiva identiteter kan förklara individers uppfattningar och värderingar bör vi alltså även rikta in oss på att försöka fånga vilken idé samhörigheten baserar sig på och hur stark samhörigheten är. Vi behöver veta *var* individer känner sig hemma men också *med vilka* och *varför*. Då kan vi ta reda på om de som uppfattar sig höra hemma i världen som helhet är kosmopoliter och om det höga förtroendet bland de som uppfattar sig höra hemma i Sverige har att göra med styrkan i identifikationen.

Noter

1 Jönsson, Jerneck & Stenelo (2001).

2 Se tex Goldmann m.fl (1999), Held, McGrew m.fl (2000) och Jönsson, Jerneck, Stenelo(2001).

3 Goldmann(1999).

4 Jacobsson i Goldmann (1999)

5 Berg, Lindahl (1999)

6 www.vgregion.se

7 Goldmann (1999)

8 Heaven (1997), Johnston Conover (1984), Hogg, Terry & White (1990)

9 Lundgren (1998)

10 Ehn, Flinkman & Löfgren (1993)

11 Lundgren (1988)

12 Berg & Lindahl (1999)

13 Berg & Lindahl (1999, 2000)

14 Ehn, Flinkman & Löfgren(1993)

15 Lundgren (1998)

16 Held mfl (2000)

17 Berg, Lindahl (1999, 2000)

[18] Däremot ser vi inte samma förändring när det gäller EU. I de senaste tre VästSOM undersökningarna har andelen hemmahörande i Europa varit konstant, 4 procent. Bland de yngre i UngSOM Västsverige(2000) är andelen något högre (5 procent). Vi ser alltså inga tendenser till en ökning över tid hos hela befolkningen men möjligen ett något ökat genomslag hos den unga befolkningen.

[19] En alternativ orsak till reserfarenhet skulle kunna vara utbildning. Det kan vara så att det i första hand är högutbildade som reser och att uppfattningen om hemmahörande påverkas av utbildningsnivån. Effekten av reserfarenheten kvarstår emellertid under kontroll för utbildning vid multivariat regression, även om den minskar något.

[20] Kymlicka/Straehle (1999)

[21] Heaven (1999)

[22] Price (1989)

[23] Berg & Lindahl (1999)

[24] Hogg, Terry, White (1995), Wendt (1999)

Referenser

Berg, Linda, Rutger Lindahl (2000) ”Att verka i motvind – Västsvensk opinion och Västra Götalandsregionen” i Nilsson, Lennart (red) Den nya regionen, SOM-rapport nr 25, Göteborg: Göteborgs universitet

Berg, Linda, Rutger Lindahl (1999) ”Västsvenskarna och omvärlden” i Nilsson, Lennart (red) Region i omvandling, SOM-rapport nr 23, Göteborg: Göteborgs universitet

Ehn, Billy, Jonas Frykman, Orvar Löfgren (1993) *Försvenskningen av Sverige: det nationellas förvandlingar*, Natur och kultur, Borås

Goldmann, Kjell, Jan Hallenberg, Bengt Jacobsson, Ulrika Mörth, Alexa Robertson(1999) *Politikens internationalisering*, Studentlitteratur, Lund.

Heaven, Patrick, *Group Identities and Human Values*, Journal of Social Psychology, okt 99, vol. 139.

Held, David, Anthony McGrew, David Goldblatt, Jonathan Perraton(1999) *Global Transformations. Politics, Economics and Culture*, Stanford University Press, Stanford.

Hogg, Michael A., Deborah J. Terry, Katherine M. White(1995) *A Tale of two theories: A Critical Comparison of Identity Theory with Social Identity Theory,* Social Psychology Quarterly, vol.58, No.4: 255-269.

Jönsson, Christer, Magnus Jerneck, Lars-Göran Stenelo (red)(2001) *Politik I globaliseringens tid*, Studentlitteratur, Lund.

Kymlicka, Will, Christina Straehle, *Cosmopolitanism, Nation-States, and Minority Nationalism: A Critical Review of Recent Literature*, European Journal of Philosophy, vol. 7:1, 1999.

Lundgren, Åsa(1998) *Europeisk identitetspolitik. EU:s demokratibistånd till Polen och Turkiet,* Acta Universitatis Upsalensis, Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala, 127.

Price, Vincent (1989) Social Identification and Public Opinion: Effects on Communicating Group Conflict, Public Opinion Quarterly, Vol 53, Issue 2, 197-224.

NY VÄRLD – NYA SKILJELINJER?

ULF BJERELD OCH MARIE DEMKER

Världen efter kalla krigets slut

Den första ungdomsgenerationen sedan kalla krigets slut håller på att växa upp. De s k 40-talisterna blev den första kalla krigs-generationen. Vid sidan av avkoloniseringsprocessen samt 1960-talets auktoritetsnedrivande radikalisering präglades den generationens uppväxt och politiska socialisation av en värld kännetecknad av stormaktsmotsättningar mellan Öst och Väst, av ett delat Europa och med risken för kärnvapenkrig som ett ständigt orosmoln tungt hängande över den internationella politiken. Även för de generationer som fostrades under de följande decennierna, fram till Sovjetunionens upplösning och Berlinmurens fall i slutet av 1980- och början av 1990-talet, var stormaktsmotsättningar och risken för krig i Europa en del av det dagliga brödet.

Den politiska kulturen i dessa ungdomsgenerationer konstituerades i grova drag efter samma skiljelinjer som det kalla kriget. I en grupp återfanns motståndet mot kommunismen och en stark uppslutning bakom kapitalism och demokrati i dess västerländska form. I en annan grupp återfanns anti-kapitalismen, ett förespråkande av socialism, engagemang för internationella rättvisefrågor och ett starkt stöd för befrielserörelserna i tredje världen. För den första gruppen blev USA en symbol för frihet och framsteg. För den andra gruppen blev USA symbolen för förtryck, roffarpolitik och strävan efter världsherravälde. För den första gruppen var det viktigt att nedrustningspolitiken inte genomfördes på ett sätt som möjliggjorde för Sovjetunionen och dess allierade att flytta fram sina militärpolitiska positioner. För den andra gruppen var nedrustningen värdefull i sig, eftersom den ansågs minska risken för stormaktskrig och kärnvapenkatastrof överhuvudtaget. Dessa två grupperingar – som delvis hängde samman med vänster-högerdimensionen – utgjorde i någon mening ramar för den offentliga debatten, men med utrymme för nyanseringar och pragmatism inom dessa ramar.

I dag – tio år efter det kalla krigets slut – kan vi förvänta oss att finna de första tecknen på vilka förändringar de nya internationalpolitiska konfigurationerna inympat i de uppväxande generationerna. Vilka skiljelinjer strukturerar dagens ungdomars sätt att se på världen och på världspolitiken?

Gamla skiljelinjer – och nya?

Parallellt med skiftningarna i världspolitiken har efterkrigstiden i väst av allt fler bedömare beskrivits som ett post-industriellt samhälle. En allt lägre andel av

arbetskraften i Väst arbetar inom industrin, vilket har föranlett en diskussion om vilka nya värden eller skiljelinjer post-industrialismen givit upphov till eller möjligen skulle ge upphov till. Den amerikanske statsvetaren Ronald Inglehart försökte t ex redan 1977 i sin bok *The Silent Revolution* identifiera en ny politisk skiljelinje, baserad på konflikten mellan materiella värden (trygghet och livsuppehälle) och post-materiella värden (estetiska/intellektuella samt tillhörighet/uppskattning).[1] Statsvetaren Scott C Flanagan har ifrågasatt endimensionaliteten i Ingleharts mätningar och argumenterat för förekomsten av en liberal/auktoritär dimension vid sidan av materialism/post-materialismdimensionen.[2] Svenska statsvetare som Martin Bennulf och Henrik Oscarsson har diskuterat den ”gröna” dimensionen i förhållande till andra dimensioner som kan göra anspråk på att utmana vänster-högerdimensionen.[3] Henrik Oscarsson har lanserat termen ”autonomi-delegeringsdimensionen” med avseende på frågor kring EU- och Nato-medlemskap, kärnkraftsanvändning, miljö och demokrati. Termen syftar på skillnader i medborgarnas inställning till att ”delegera och avhända sig självbestämmande, handlingskraft, makt, kontroll och insyn”.[4] Ulf Bjereld och Ann-Marie Ekengren har vid sidan av ”autonomi-delegeringsdimensionen” diskuterat en dimension i termer av idealism-etnocentrism (inställning till flyktingmottagning, bistånd samt svensk politik gentemot omvärlden).[5]

De empiriska resultaten har över tid emellertid endast givit begränsat stöd åt Ingleharts och Flanagans teorier om vilka skiljelinjer som konstituerar det post-industriella samhället. I Sverige fortsätter vänster-högerdimensionen att vara den överlägset viktigaste skiljelinjen i det politiska livet. Vänster-högerdimensionens primat inom politiken utesluter inte att Inglehart kan ha haft rätt med avseende på skiljelinjernas utveckling i andra sfärer av samhällslivet än politiken. Det kan också vara så att människor tenderar att tolka nya skiljelinjer och motsättningar i sedan länge invanda och fastlåsta konkurrensförhållanden mellan de redan institutionaliserade partierna.

Nätverkssamhället

En samhällsforskare som fått stor uppmärksamhet på senare år är Manuel Castells. I sin trilogi *Informationsåldern* lanserar Castells sin samhällsteori, där ett av de bärande tankeelementen är att territoriet har fått allt mindre betydelse för maktrelationerna i dagens värld.[6] Den informationsteknologiska revolutionen har möjliggjort nätverkssamarbetets uppkomst som den viktigaste formen för organisering av mänsklig aktivitet. Kapitalets globalisering, maktinstitutionernas multilateralisering och auktoritetens decentralisering till regionala och lokala styrelser har skapat en ny maktgeometri: nätverksstaten.

Produktionsförhållandena har omvandlats, i såväl socialt som tekniskt avseende. De är fortfarande kapitalistiska, men utgör en ny form av kapitalism som Castells kallar för informationell. Strävan efter produktivitet och konkurrenskraft är

de processer som styr den informationella, globala ekonomin. Produktivitet uppstår i huvudsak genom innovation, konkurrenskraft uppstår i huvudsak genom flexibilitet.

Informationsteknologin är utomordentligt viktig för att skapa innovation och flexibilitet i produktionsprocessen. I den informationella kapitalismen omdefinieras arbetskraften i sin roll som producent och differentieras efter de arbetandes egenskaper. Den viktigaste skiljelinjen i arbetskraften går efter i vilken utsträckning som arbetskraften har förmåga att ständigt omdefiniera den kvalifikation eller egenskap som behövs för en viss arbetsuppgift. De som har denna förmåga har också möjlighet att omprogrammera sig till produktionsprocessens ständigt föränderliga uppgifter. De övriga, menar Castells, tilldelas en bestämd uppgift och kan, åtminstone i princip, ersättas med maskiner eller med andra människor.

För den uppväxande generationen har informationsteknologin gett tillträde till en global verklighet och till egen kreativitet, men även informationsteknologin kan, menar vi, användas aktivt eller passivt. De unga delas i en grupp som tillskansar sig tekniken, använder den och skapar inom ramen för den, och en grupp för vilken tekniken får konsekvenser över vilka de själva inte råder. Internet används idag för spel och nöje av 60 procent av arbetarna mot endast 29 procent av de högre tjänstemännen. Det finns ingen anledning att tro att arbetarungdomar skiljer sig från arbetarbefolkningen i övrigt. Ungdomarna använder också Internet i mycket högre grad (68 procent) för spel och nöje än medelålders (38 procent), vid sidan av informationssökning och e-post.[7]

I denna nya ekonomi är det inte bara arbetskraften som är omvandlad, menar Castells, utan också kapitalet. Den viktigaste principen är fortfarande produktion med tanke på högsta tänkbara vinst, och för privat tillägnelse av profiten på äganderättens grund – vilket är kapitalismens kärna. Men frågan är hur denna privata tillägnelse av profiten genomförs? Här blir de globala finansmarknaderna av störst betydelse. Vinstmarginalerna på aktie- och på valutamarknaderna är i allmänhet betydligt högre än hos de flesta direktinvesteringar i t ex industrin. Orsaken är de tekniska villkor under vilka finanskapitalet opererar under den informationella kapitalismens epok, nämligen dess utplåning av tid och rum med tekniska medel. Finanskapitalets förmåga att ständigt finkamma världsmarknaden på finansieringsmöjligheter, och att på nästan ingen tid alls kunna flytta kapitalet från ett alternativ till ett annat, sätter kapitalet i ständig rörelse.

Vad betyder då dessa nya produktionsförhållanden för klassförhållandena under den informationella kapitalismen? Visst, vi har fortfarande sociala olikheter i inkomster och social status och vi ser fortfarande en social utstötning där det nya produktionssystemet snarast förstärker tendensen att ett växande antal människor blir irrelevanta. Men i frågan om klassförhållandena betonar Castells mera ett marxistiskt perspektiv om vilka producenterna är och vem som tillägnar sig produkterna av deras arbete. Eftersom kunskap och information utgör grundmaterialet i den nya produktionsprocessen och utbildning är arbetskraftens viktigaste kvalitet,

blir den informationella kapitalismens nya producenter de kunskapsalstrare och informationsbehandlare vilkas bidrag är mest värdefulla för t ex det enskilda företaget eller den kommunala eller nationella ekonomin.

Inträdet för ungdomarna på arbetsmarknaden är ett viktigt steg i vuxenblivandet. I den nya informationella kapitalismen blir inträdet på arbetsmarknaden också, menar vi, ett erkännande av personen. För de unga finns få rutinarbeten där det räcker att göra sitt jobb och göra det ordentligt, att få tillträde till arbetsmarknaden är för många ett betyg på vem man är och ett erkännande av den man vill vara.

Men vem är det då som tillägnar sig dessa informationella producenters arbete? För det första tenderar sysselsättningsrelationerna att individualiseras, vilket innebär att varje enskild informationell producent arbetar efter eget avtal. För det andra kontrollerar en växande andel av dessa producenter sin egen arbetsprocess så att de i hög grad blir självständiga producenter. För det tredje lyfts deras förtjänster ofta upp i den globala finansmarknaden, så att också producenterna blir ägare av kollektivt kapital och därmed beroende av utvecklingen på kapitalmarknaderna.

Låt oss i punktform sammanfatta hur Castells menar att avterritorialiseringen påverkat maktförhållandena, ekonomin och ideologin/kulturen i dagens värld:

Figur 1 Castells syn på hur avterritorialiseringen påverkat maktförhållandena, ekonomin och ideologin/kulturen i dagens värld

Hur avterritorialiseringen påverkat maktförhållandena i världen	Hur avterritorialiseringen påverkat ekonomin i världen	Hur avterritorialiseringen påverkat ideologin/kulturen i världen
Vi lever i ett nätverkssamhälle och närvaro i nätverket ger mer makt än tillgång till territorium. Maktstriderna i dagens värld blir kulturstrider av informationsutbyte och symbolmanipulation. Det finns inte längre några stabila makteliter (fördelningen av politiska roller blir utbredd och roterande).	Vinstmarginalerna blir större på aktie- och valutamarknaden än genom direktinvesteringar (genom kapitalets snabbhet). Innovation, kunskap, information och utbildning får avgörande betydelse i produktionsprocessen. Mervärdet sugs upp av kunskapsproducenterna själva eller förs till de kollektiva finansvirvlarna. Det råder ingen klassmotsättning producent – finanskapital. I stället blir klasskiktningen/klassmotsättningarna enligt följande: 1) informationella producenter – allmän arbetskraft, 2) social utstötning av förbrukade arbetare, 3) marknadslogiken – de arbetandes erfarenheter som människor.	Kulturer odlas inte längre av människor som delar tid och rum. Nu har vi en Hypertext som ständigt arrangeras om. Å ena sidan aktiva och kulturellt självdefinierade eliter som konstruerar sina egna värderingar på basis av sina erfarenheter – å andra sidan sociala grupper berövade information, resurser och makt och som sluter upp kring eviga värden som t ex religion, nation, territorium.

Under dessa förhållanden blir det svårt att urskilja någon klassmotsättning mellan å ena sidan dessa nätverk av individualiserade producenter och å andra sidan de globala finansnäten. Informationsålderns viktigaste sociala klyftor är, menar Castells, i stället för det första arbetskraftens interna splittring mellan de informationella producenterna och den allmänna arbetskraften. För det andra betonar Castells den sociala utstötningen av ett stort samhällssegment av kasserade individer, vars värde som arbetare eller konsumenter är förbrukat. För det tredje lyfter Castells fram skillnaden mellan de globala nätverkens marknadslogik i form av kapitalflöden och de arbetande individernas erfarenheter som människor.

Castells punkter antyder att avterritorialiseringen i huvudsak inneburit två omfattande förändringar med avseende på makt, ekonomi och ideologi/kultur: *individualisering* och *destabilisering*. Individens närvaro eller frånvaro i nätverken avgör graden av makt och det finns inte längre några stabila makteliter. Individtillägnade egenskaper som kunskap och utbildning blir avgörande för företagen och ekonomin. Bärarna av dessa egenskaper – kunskapsproducenter/informationella producenter – blir en del av finansvirvlarna och det utvecklas ingen klasskonflikt mellan kunskapsproducent och finanskapital. Kortsiktiga vinstjakter på aktie- och valutamarknaden blir också viktigare än långsiktiga direktinvesteringar. Kulturer alstras inte längre av människor som delar tid och rum utan av individer som konstruerar sina egna värderingar på basis av sina egna erfarenheter i en Hypertext som ständigt arrangeras om. Man ”är” sina erfarenheter och erfarenheterna skapar jaget.

Den kollektiva och stabila ”restprodukt” som blir kvar från industrisamhället är dels den allmänna arbetskraften (outbildad, av föga värde i nätverken) som riskerar social utstötning och som kan hamna i klasskonflikt med kunskapsproducenter/informationella producenter, dels att dessa sociala grupper berövade information, resurser och makt sluter upp kring olika former av eviga värden, som t ex religion och nation.

Castells urskiljer således åtminstone tre sociala grupper i Nätverkssamhället – de informationella producenterna, den allmänna arbetskraften samt de ”kasserade” arbetarna. Ovanför dessa svävar finanskapitalet, som en visserligen diffus men i sina konsekvenser ändå konkret struktur. Även inom finanskapitalet bör det gå att identifiera aktörer, både i form av ägare och värdeförmedlare, men här är Castells oklar.

Nya skiljelinjer i dagens Sverige?

Om Castells tankar skulle kunna fungera som struktureringsredskap för skiljelinjer i dagens Sverige, så bör vi återfinna viktiga skillnader mellan den allmänna arbetskraften och de s k informationella producenterna på åtminstone tre plan. Genom sin politiska, ekonomiska och sociala marginalisering bör den allmänna arbetskraften uppleva ett större *utanförskap* och ge uttryck för ett lägre *politiskt engagemang* än de informationella producenterna. Genom att stå utanför nätverken bör den allmänna

arbetskraften också ha en starkare *bundenhet till territoriet* och hembygden än vad de informationella producenterna har.

Utbildning har blivit en allt viktigare social struktureringsfaktor i Sverige och västvärlden då utbildningstiden blivit allt längre. Närmare 90 procent av alla ungdomar går 12 år i skolan, och regeringens mål är att 50 procent av varje årskull dessutom skall genomgå ytterligare utbildning om minst två år. De barn som går i skolan vid millennieskiftet kan därför med stor sannolikhet se fram emot minst fjorton år i skolan medan deras far- och morföräldrar ofta fick nöja sig med sex år. Socialiseringen sker i allt större utsträckning i utbildningssystemet och samverkan mellan familjemiljö och studiemiljö blir en allt starkare uppfostringsaxel. Goda familjemiljöer och lugna studiemiljöer förstärker varandra, och på samma sätt med svåra familjemiljöer och stökiga studiemiljöer. Vi vet också att utbildningsnivå är en generell faktor som förklarar en stor mängd politiska attityder från synen på flyktingar till förtroende för medier.[8]

I denna studie väljer vi att definiera den allmänna arbetskraften i dem som enbart har grundskoleutbildning och informationsproducenterna i dem som har examen från universitet eller högskola. Bättre hade varit att kunna utgå från individernas plats i produktionen, men undersökningsmaterialet (Väst-SOM 2001) möjliggör tyvärr inte en sådan uppdelning.

Politiskt engagemang

Vi skall börja med att jämföra det politiska engagemanget i de ungdomsgrupper som enbart har grundskoleutbildning med de ungdomsgrupper som har examen från högskola eller universitet. Tabell 1 redovisar det politiska intresset i båda dessa grupper. Vi förväntar oss att det politiska intresset skall vara större i gruppen med universitets- och högskoleutbildade än i gruppen med enbart grundskoleutbildning.

Tabell 1 Politiskt intresse i ungdomsgrupper 15-29 år. Andelen som är intresserade respektive inte intresserade av politik, 2000 (procent)

	Intresserad av politik	Inte intresserad av politik	Summa procent	Opinions-balans
Grundskola	24	76	100	**-52**
Universitet eller högskola	56	44	100	**+12**

Kommentar: Opinionsbalansen visar andelen som är intresserade av politik minus andelen som inte är intresserade av politik. Värdena kan därmed variera mellan +100 (alla är intresserade av politik) och -100 (alla är ointresserade av politik). Frågan löd ”Hur intresserad är Du av politik?”. Svarsalternativen var ”mycket intresserad”, ”ganska intresserad”, ”inte särskilt intresserad” samt ”inte alls intresserad”.

Personer med examen från universitet eller högskola är betydligt mer intresserade av politik än vad personer med grundskoleutbildning är. Av de tillfrågade uppger 56 procent av de universitets- eller högskoleutbildade att de är intresserade av politik, medan motsvarande andel i grundskolegruppen uppgår till endast 24 procent. På motsvarande sätt svarar 44 procent av universitets- och högskoleutbildade att de inte är intresserade av politik, medan motsvarande andel i grundskolegruppen uppgår till hela 76 procent. Ser man till befolkningen som helhet – och alltså inte bara till ungdomsgrupperna – visar tidigare SOM-undersökningar att andelen personer som uppger sig vara intresserade av politik de senaste åren uppgått till drygt 50 procent.[9]

Politiskt intresse följer således de förväntade svarsmönstren. Låt oss nu studera sambandet mellan utbildning och föreningsengagemang.

Tabell 2 Engagemang i föreningar i ungdomsgrupper 15-29 år. Andelen som på något sätt är engagerade i föreningar, 2000 (procent)

	Grundskola	Universitet eller högskola	Skillnad
Humanitär hjälporganisation	2	15	**+13**
Annan förening	14	24	**+10**
Miljöorganisation	2	7	**+5**
Kvinnoorganisation	0	4	**+4**
Organisation för mänskliga rättigheter	1	5	**+4**
Kulturförening	11	13	**+2**
Kyrklig organisation	12	14	**+2**
Invandrarorganisation	1	2	**+1**
Lokal aktionsgrupp	2	0	**-2**

Kommentar. Formuleringen var ”Ange nedan vilken/vilka föreningar Du är medlem i, samt hur aktiv Du är i dessa föreningar”. I tabellen anges andelen som antingen är medlem eller varit på möte under de senaste 12 månaderna. Plusvärden innebär högre värden för personer med universitets- eller högskoleutbildning.

Resultaten visar att personer med universitets- eller högskoleutbildning i de flesta fall är mer aktiva i olika föreningar än vad personer med enbart grundskoleutbildning är. Men till bilden hör då också att föreningsaktiviteten för de allra flesta svarspersonerna är högst begränsad. Den största skillnaden mellan de båda grupperna uppvisar kategorin humanitär hjälporganisation, där 15 procent av personer med universitets- eller högskoleexamen uppger någon form av aktivitet, mot endast två procent i grundskolegruppen. Svarskategorin ”annan förening” uppvisar också en skillnad, där 24 procent av universitets- och högskolegruppen mot 14 procent av grundskolegrup-

pen uppger aktivitet. I övrigt är skillnaderna mellan de båda grupperna små. Endast i ett fall – lokal aktionsgrupp – anger grundskolegruppen högre aktivitet (två procent, mot noll för universitets- och högskolegruppen).

Även med avseende på föreningsaktivitet föll svarsmönstren således i den förväntade riktningen – även om skillnaderna var relativt små. Tabell 3 visar i vilken utsträckning svarspersonerna någon gång under de senaste tolv månaderna ägnat sig åt köpbojkott genom att bojkotta vissa varor eller produkter. I ett samhälle där jag ”är” vad jag ”gör” blir marknadsekonomin en helt ny arena för politiskt handlande. En ung aktiv konsument tittar inte i första hand efter priser eller kvalitet i syfte att göra ett gott köp. Nej, en ny politisk konsument köper varor som producerats under förhållanden vilka man som konsument erkänner som legitima.

Tabell 3 Köpbojkott i ungdomsgrupper 15-29 år. Andelen som någon gång under de senaste tolv månaderna bojkottat vissa varor eller produkter, 2000 (procent)

	Ingen gång	En gång	Flera gånger	Summa procent
Grundskola	77	11	13	101
Universitet eller högskola	45	16	39	100

Personer med universitets- eller högskoleutbildning ägnar sig åt köpbojkott i betydligt större utsträckning än vad personer med enbart grundskoleutbildning gör. I grundskolegruppen är det hela 77 procent som inte någon gång under det senaste året ägnat sig åt köpbojkott, medan motsvarande andel i gruppen med universitets- eller högskoleexamen endast uppgår till 45 procent. På motsvarande sätt är det 39 procent i universitets- eller högskolegruppen som flera gånger det senaste året ägnat sig åt köpbojkott, medan motsvarande andel för grundskolegruppen är 13 procent. Svarsmönstren stämmer således även här in på det förväntade.

Som en sista indikator på politiskt engagemang skall vi nu jämföra TV-tittandet i de båda grupperna. Tabell 4 visar andelen som tittar på olika typer av TV-program flera gånger i veckan.

Resultaten visar att den största skillnaden mellan de båda grupperna avser nyhetstittande. Personer med universitets- eller högskoleutbildning tittar på nyheter i TV i betydligt större utsträckning än vad personer med enbart grundskoleutbildning gör. I universitets- och högskolegruppen uppgår andelen som tittar på nyheter i TV flera gånger i veckan till 79 procent, medan motsvarande andel i grundskolegruppen endast uppgår till 46 procent. Däremot tittar personer med enbart grundskoleutbildning på såpor, filmer, dokusåpor och sport i större utsträckning än vad personer med universitets- eller högskoleutbildning gör. Av grundskolegruppen tittar t ex 42 procent på såpor och 49 procent på film på TV flera gånger i veckan, medan

motsvarande andel för universitets- och högskolegruppen uppgår till 16 respektive 24 procent.

Tabell 4 TV-tittande i ungdomsgrupper 15-29 år. Andelen som tittar på olika typer av TV-program flera gånger i veckan, 2000 (procent)

	Grundskola	Universitet eller högskola	Skillnad
Nyheter	46	79	**+33**
Såpor	42	16	**-26**
Filmer	49	24	**-25**
Dokusåpor	25	17	**-8**
Sport	37	32	**-5**

Så här långt har vi visat att personer med universitets- eller högskoleutbildning är mer politiskt engagerade än personer med enbart grundskoleutbildning, genom att de är mer politiskt intresserade, mer föreningsaktiva, oftare ägnar sig åt köpbojkotter och oftare tittar på nyheter i TV. Vi har i Castells fotspår sökt efter skiljelinjer i politiskt handlande mellan dem som skapar sig själva i gruppen informationella producenter, och dem som skapas av andra i gruppen allmän arbetskraft. Vi skall nu gå vidare och undersöka graden av utanförskap i de båda grupperna.

Utanförskap

Utanförskapet kommer i det följande att studera utifrån tre olika indikatorer; tillit till andra människor, hur nöjd man är med sitt liv samt förtroende för det politiska ledarskapet. Hypotesen – inspirerad av Castells nätverksteori – är att personer med enbart grundskoleutbildning i samtliga tre avseenden kan förväntas känna ett större utanförskap än vad gruppen med universitets- och högskoleutbildade personer gör. Tabell 5 visar först andelen personer i de båda grupperna som säger sig lita på människor i allmänhet.

Ungdomar med universitets- eller högskoleutbildning litar på människor i betydligt större utsträckning än vad personer med enbart grundskoleutbildning gör. Andelen som hamnar i den mest tillitsfulla gruppen är nästan dubbelt så stor bland universitets- och högskoleutbildade som bland personer med enbart grundskoleutbildning, 64 mot 37 procent. På motsvarande sätt uppgår andelen personer som hamnar i den minst tillitsfulla gruppen bland grundskoleutbildade till 22 procent, mot endast nio procent för de personer som har universitets- eller högskoleutbildning. För befolkningen som helhet har andelen som hamnat i den mest tillitsfulla gruppen under åren 1996-2000 varierat mellan 50 och 58 procent, medan motsvarande andel för den minst tillitsfulla gruppen varierat mellan nio och 13 procent.[10]

Tabell 5 Tillit i ungdomsgrupper 15-29 år. Andelen som litar på människor i allmänhet, 2000 (procent)

	Litar på människor	Varken eller	Litar inte på människor	Summa procent	Opinions-balans
Grundskola	37	41	22	100	**+15**
Universitet eller högskola	64	27	9	100	**+55**

Kommentar. Frågan löd: ”Enligt Din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?”. Svarspersonerna fick svara med hjälp av en 11-gradig skala från ”Det går inte att lita på människor i allmänhet” (0) till ”Det går att lita på människor i allmänhet” (10). I tabellerna har svarskategorierna 0-3 slagits samman till ”litar på människor”, 4-6 till ”varken eller” och 7-10 till ”litar inte på människor”. Opinionsbalansen visar andelen som litar på människor minus andelen som inte litar på människor. Ju mer positiv opinionsbalans, desto större andel som litar på människor.

Ungdomar med universitets- och högskoleutbildning tenderar således att lita mer på människor i allmänhet än vad personer med enbart grundskoleutbildning gör. Utbildning ger en personlig plattform för individen och för många troligen också en högre grad av integration i samhället. I linje med våra tidigare resonemang kan också utbildningen fungera som ett kvitto på ett erkännande av ”jaget”.

Vi skall nu undersöka om motsvarande skillnader mellan de båda grupperna även återfinns i hur nöjda de uppger sig vara med sina liv.

Tabell 6 Nöjd med livet i ungdomsgruppen 15-29 år. Andelen som är nöjd med sitt liv, 2000 (procent)

	Nöjd med livet	Ej nöjd med livet	Opinionsbalans
Grundskola	86	15	**+71**
Universitet eller högskola	95	5	**+90**

Kommentar. Frågan löd: ”Hur nöjd är Du på det hela taget med det liv Du lever?”. Svarsalternativen var ”mycket nöjd”, ”ganska nöjd”, ”inte särskilt nöjd” samt ”inte alls nöjd”. Opinionsbalansen visar andelen som är nöjd med livet minus andelen som inte är nöjd med livet. Ju mer positiv opinionsbalans, desto större andel som är nöjd med livet.

Resultaten visar att personer med universitets- eller högskoleutbildning i större utsträckning är nöjda med sitt liv än vad personer med enbart grundskoleutbildning är. Skillnaderna är emellertid mindre än dem vi återfann med avseende på tillit till andra människor. Av personer med examen från universitet eller högskola

uppger 95 procent att de är nöjda med sina liv, mot 86 procent i gruppen med grundskoleutbildning.

Tabell 7 visar förtroende för regeringen bland dem med grundskoleutbildning och bland dem med examen från universitet eller högskola.

Tabell 7 Förtroende för regeringen i ungdomsgruppen 15-29 år. Andel som har mycket eller ganska stort förtroende för regeringen, 2000 (procent)

	Stort förtroende	Varken eller	Litet förtroende	Summa procent	Opinions-balans
Grundskola	24	46	30	100	**-6**
Universitet eller högskola	34	40	26	100	**+8**

Kommentar. Formuleringen löd: ”Ange också hur stort förtroende Du har för hur följande institutioner sköter sitt arbete”. Svarsalternativen var ”mycket stort förtroende”, ”ganska stort förtroende”, ”varken stort eller litet förtroende”, ”ganska litet förtroende” samt ”mycket litet förtroende”. Opinionsbalansen visar andelen som har stort förtroende minus andelen som har litet förtroende. Ju mer positiv opinionsbalans, desto större andel som har stort förtroende.

Personer med examen från universitet eller högskola har större förtroende för regeringen än vad personer med enbart grundskoleutbildning har. I universitets- och högskolegruppen är det 34 procent som uppger att de har stort förtroende för regeringen, medan motsvarande andel i grundskolegruppen uppgår till 24 procent.[11] Andelen som hyser stort förtroende för regeringen i befolkningen som helhet uppgick år 2000 till 27 procent.[12]

Även med avseende på våra tre utanförskapsindikatorer – tillit till andra människor, nöjd med sitt liv och förtroende för samhällsinstitutioner – fanns det klara skillnader mellan ungdomar med enbart grundskoleutbildning och personer med examen från universitet eller högskola. Vi skall nu gå vidare och undersöka om det även finns skillnader mellan dessa grupper med avseende på bundenhet till territoriet.

Bundenhet till territoriet

I vilken utsträckning de båda grupperna är bundna till territoriet undersöks utifrån två perspektiv. Dels utifrån vilka geografiska områden svarspersonerna känner sig hemma i. Dels utifrån hur intresserade svarspersonerna är av politik rörande olika geografiska områden. Hypotesen är att personer med enbart grundskoleutbildning är mer knutna till det egna geografiska närområdet än vad personer med universitets- eller högskoleutbildning är.[13] Tabell 8 visar i vilka geografiska områden personer från de båda grupperna känner sig hemma i.

Tabell 8 Hemhörighetskänsla i ungdomsgrupper 15-29 år, 2000 (procent)

I vilket av de här geografiska områdena känner Du att Du i första hand hör hemma?

	Grundskola	Universitet eller högskola	Skillnad
Den ort där jag bor	51	28	**-23**
Det landskap där jag bor	4	9	**+5**
Mitt tidigare län	3	13	**+10**
Västra Götaland	5	9	**+4**
Sverige som helhet	18	27	**+9**
Norden	5	3	**-2**
Europa	4	5	**+1**
Världen som helhet	11	6	**-5**
Summa procent:	101	100	

Tabell 8 visar att en betydligt större andel av gruppen med grundskoleutbildning känner sig i första hand hemma i den ort där de bor, än vad fallet är med personer med universitets- eller högskoleexamen – 51 respektive 28 procent. En förklaring kan vara att personer med universitets- eller högskoleexamen ofta bor på annan ort än den där de är födda eller uppväxta. Vi kan också notera att andelen som känner sig mest hemma i Sverige som helhet är större i den högutbildade gruppen (27 procent) än i grundskolegruppen (18 procent). Andelen som i första hand uppger sig känna sig hemma i världen som helhet är däremot större i den lågutbildade gruppen (elva procent) än i den högutbildade gruppen (sex procent).

Tabell 9 visar intresse för politik rörande olika geografiska områden i de båda utbildningsgrupperna.

Tabell 9 Intresse för politik rörande olika geografiska områden i ungdomsgrupper 15-29 år. Andel som uppger sig vara mycket eller ganska intresserade, 2000 (procent)

Hur pass intresserad är Du av politiska frågor som rör...

	Grundskola	Universitet eller högskola	Skillnad
Internationella förhållanden	33	69	**+36**
Sverige	61	86	**+25**
Den kommun där du bor	58	48	**-10**
Stadsdelen där du bor	57	43	**-14**

Kommentar: Svarsalternativen var ”mycket intresserad”, ”ganska intresserad”, ”inte särskilt intresserad” samt ”inte alls intresserad”. Tabellen redovisar andelen som svarat att de är mycket eller ganska intresserade.

Resultaten visar att den högutbildade gruppen är mer intresserad av politiska frågor som rör internationella förhållanden (69 procent) och som rör Sverige (86 procent) än vad den lågutbildade gruppen är (33 respektive 61 procent). Däremot är den lågutbildade gruppen mer intresserad av politiska frågor som rör hemkommunen (58 procent) och stadsdelen där man bor (57 procent) än vad den högutbildade gruppen är (48 respektive 43 procent).

Sammantaget är den lågutbildade gruppen betydligt mer knuten till det egna territoriet, dels genom att främst känna sig hemma i den orten där man bor och dels genom att främst vara intresserad av de lokala politiska frågorna. Den högutbildade gruppen kände mindre hemhörighet med den ort där man bor och var mer intresserad av internationella frågor och frågor som rör Sverige som helhet än vad den lågutbildade gruppen var.

Vi har således funnit klara skillnader mellan de båda grupperna med avseende på politiskt engagemang, utanförskap och bundenhet till territoriet. Vi skall nu gå vidare och undersöka om dessa skillnader också har betydelse för ungdomarnas åsikter i några olika frågor. Vi väljer här att fokusera på frågor kring tolerans och öppenhet, eftersom Castells antog att den grupp som inte var en del av nätverket – i det här fallet den lågutbildade gruppen – lätt tydde sig till traditionella värderingar, baserade på auktoritet och hierarkier.

Betydelse för åsikt

Vi har valt att studera två enskilda frågor – åsikt om flyktingmottagning samt uppfattning om åsikters lika värde. Tabell 10 nedan visar åsikt om flyktingmottagning i de båda utbildningsgrupperna.

Tabell 10 Åsikt om flyktingmottagning i ungdomsgruppen 15-29 år, 2000 (procent)

Förslag: Ta emot färre flyktingar i Sverige

	Bra förslag	Varken eller	Dåligt förslag	Summa procent	Opinions-balans
Grundskola	43	28	29	100	**+14**
Universitet eller högskola	18	34	48	100	**-30**

Kommentar. Svarsalternativen var ”mycket bra förslag”, ”ganska bra förslag”, ”varken bra eller dåligt förslag”, ”ganska dåligt förslag” samt ”mycket dåligt förslag”. Opinionsbalansen visar andelen som tycker det är ett bra förslag minus andelen som tycker det är ett dåligt förslag. Ju mer positiv opinionsbalans, desto större andel som vill ta emot färre flyktingar.

Resultaten visar att lågutbildade personer är betydligt mer negativt inställda till flyktingmottagning än vad högutbildade personer är. I gruppen med endast grundskoleutbildning är det 43 procent som anser att det är ett bra förslag att ta emot färre flyktingar i Sverige, medan motsvarande andel i gruppen med universitets- eller högskoleexamen endast uppgår till 18 procent. Resultaten kan jämföras med befolkningen som helhet, där andelen som tyckte det var ett bra förslag att ta emot färre flyktingar år 2000 uppgick till 43 procent.[14]

Tabell 11 visar uppfattning om åsikters lika värde i de båda utbildningsgrupperna.

Tabell 11 Uppfattning om åsikters lika värde, ungdomsgruppen 15-29 år, 2000 (procent)

Påstående: Alla åsikter har lika stort värde, oavsett vem som framför dem.

	Helt riktigt påstående	Varken eller	Helt felaktigt påstående	Summa procent	Opinons-balans
Grundskola	64	19	18	101	**+46**
Universitet eller högskola	48	18	33	99	**+15**

Kommentar. Svarspersonerna fick svara med hjälp av en 11-gradig skala från ”Helt felaktigt påstående” (0) till ”Helt riktigt påstående” (10). I tabellerna har svarskategorierna 0-3 slagits samman till ”Helt felaktigt påstående”, 4-6 till ”varken eller” och 7-10 till ”Helt riktigt påstående”. Opinionsbalansen visar andelen som anser att det är ett helt riktigt påstående att alla åsikter har lika värde minus andelen som anser att alla åsikter inte har lika stort värde. Ju mer positiv opinionsbalans, desto större andel som anser att alla åsikter har lika stort värde.

Resultaten visar att det finns skillnader mellan de båda utbildningsgrupperna med avseende på uppfattningen om alla åsikters lika värde. I gruppen med endast grundskoleutbildning uppgår andelen som instämmer i påståendet att alla åsikter har lika stort värde, oavsett vem som framför dem, till 64 procent. Motsvarande andel i gruppen med universitets- eller högskoleutbildning uppgår endast till 48 procent. På motsvarande sätt uppgår andelen som tycker det är ett felaktigt påstående i grundskolegruppen till 18 procent och i universitets- och högskolegruppen till 33 procent. Det är således den högutbildade gruppen som i större utsträckning tar avstånd från tanken att alla åsikter har lika värde, oavsett vem som framför dem. Intuitivt kan detta tyckas lite förvånande, eftersom alla åsikters lika värde kan ses som ett demokratiskt grundvärde och ett uttryck för ett öppet och tolerant samhälle, vilket vi enligt hypotesen förväntar hitta ett starkare stöd för i den högutbildade gruppen. Det finns ingen enkel förklaring till att Castells i detta avseende ifrågasätts av empirin, men eftersom utbildning ofta uppfattas som en statusmarkör kan skillnaden

vara ett uttryck för en klasskillnad.[15] Vår tolkning är då att den högutbildade gruppen menar att åsikter som vilar på moget övervägande och kunskap i någon mening är mera värda än åsikter som uttrycks utan eftertanke. I den lågutbildade gruppen skulle ett sådant synsätt kunna tolkas som ett uttryck för de högutbildades förkärlek för sin egen kompetens och sina egna egenskaper.

Högutbildade ungdomar uppvisar en mer ”tillåtande” attityd än lågutbildade ungdomar i en del andra samhällsfrågor. Högutbildade tenderar t ex att i större utsträckning än lågutbildade vilja tillåta pornografi, tillåta försäljning av sprit i livsmedelsbutiker samt tillåta homosexuella att adoptera barn. Den tendensen tolkar vi som ett uttryck för de högutbildades ökade intresse för – och kompetens att – förverkliga individualiteten och söka erkännande för den identitet som individen själv väljer att gå in i.

Slutsatser

Castells har troligen rätt i att skiljelinjerna i samhället håller på att finna nya grupper att skilja mellan. Vi har lyckats utmejsla de två grupper vi inledningsvis diskuterade, också med de förväntade skillnaderna med avseende på politiskt engagemang, utanförskap och bundenhet till territoriet. Vi har valt att använda oss av utbildningsnivå som indikator på vilken grupp ungdomarna skulle kunna tillhöra. Utbildningsnivå är ett alldeles för grovt mått för att vi med säkerhet skall kunna uttala oss om fruktbarheten av Castells idéer om vilka skiljelinjer som strukturerar dagens samhälle. Men vi uppfattar ändå utbildningsnivå som ett tillräckligt bra mått för att våra resultat skall ha bäring för en vidare diskussion om de politiska skiljelinjerna i Sverige. Vi har här främst undersökt skillnader mellan å ena sidan Castells ”informationella producenter” (högutbildade) och å andra sidan den allmänna arbetskraften och de marginaliserade (lågutbildade). För ungdomar – som är mitt i sitt vuxenblivande – har erkännandet av det egna jaget alltid varit en primär uppgift. Ungdomstiden är den tid då vi som individer med personlighet förväntas bli bejakade och erkända av vår omgivning, utanför familjekretsen. Att den tiden idag förlängts upp till 25-årsåldern och dessutom innebär att erkännandet av jaget/personen är detsamma som inlemmandet också i arbets- och samhällsliv har gjort ungdomar idag än mer sårbara och konkurrensinriktade. Vad som nu står på spel under den kaxiga tonårstiden, med de plötsliga växlingarna mellan kärlek och hat, glädje och sorg, är i större utsträckning än tidigare erkännandet av hela mitt sociala Jag. Sådana betingelser är inte de mest gynnsamma för att utvecklas och mogna till en ansvarig och mogen vuxen människa.

Noter

1 Inglehart (1977).

2 Flanagan (1987).

3 Bennulf (1994) samt Oscarsson (1998).

4 Oscarsson (1998) s 290.

5 Bjereld och Ekengren (1999). Jämför Mikael Gilljams diskussion om en ”xenofobisk-kosmopolitisk” dimension bland svenska väljare (Gilljam och Holmberg 1993).

6 Detta avsnitt baserar sig på Castells (1998) och (2000).

7 Bergström (2001) s 290.

8 Andersson och Demker (1997) samt Weibull (2001).

9 Se Holmberg och Weibull (2001a).

10 Rothstein och Kumlin (2001).

11 Sambandet mellan utbildning och förtroende för regeringen kvarstår även efter kontroll för vänster-högerfaktorn. Det försvagas visserligen något i gruppen av människor som placerar sig själva till vänster, men förstärks å andra sidan något i gruppen av människor som placerar sig själva till höger. Personer med enbart grundskoleutbildning uppvisar – jämfört med den högutbildade gruppen – också mindre förtroende för riksdagen och dagspressen, men större förtroende för sjukvård och banker.

12 Holmberg och Weibull (2001b).

13 På ett sätt är hypotesen inte särskilt djärv, eftersom ungdomar ofta måste lämna den egna hemorten för att kunna skaffa sig en universitets- eller högskoleutbildning. Å andra sidan är det fullt möjlig att många ungdomar avstår från att skaffa sig en sådan utbildning just eftersom de inte vill flytta från hemorten.

14 Demker (2001).

15 Gilljam (1988) s 95, not 4.

Referenser

Andersson, H. E. och Demker M. (1997). ”Belgien, Frankrike och Sverige – Vem tycker vad om invandrare?” i Holmberg, Sören och Weibull, L. *Ett missnöjt folk?* SOM-rapport nr 18, SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Bennulf, M. (1994). *Miljöopinionen i Sverige*. Lund: Dialogos.

Bergström, A. (2001). ”Internet – Från revolution till vardagsanvändning” i Holmberg, S. och Weibull, L. *Land, Du välsignade?* SOM-rapport nr 26. SOM-institutet. Göteborgs universitet.

Bjereld, U. och Ekengren, A-M. (1999). ”Foreign Policy Dimensions. A Comparision between the U.S. and Sweden” *International Studies Quarterly 1999:3.*

Castells, M. (1998, 1998, 2000). *Informationsåldern. Ekonomi, samhälle och kultur. Band I-III.* Göteborg: Daidalos.

Demker, M. (2001). ”Minskat flyktingmotstånd – svår marknad för främlingsfientlig politik” i Holmberg, S. och Weibull, L. *Land, Du välsignade?* SOM-rapport nr 26. SOM-institutet. Göteborgs universitet.

Flanagan, S. C. (1987). ”Value Change in Industrial Societies” *American Political Science Review 81:1303-1319.*

Gilljam, M. (1988). *Svenska folket och löntagarfondsfrågan. En studie i politisk opinionsbildning.* Lund: Studentlitteratur.

Gilljam, M. och Holmberg, S. (1993). *Väljarna inför 90-talet.* Stockholm: Norstedts Juridik.

Holmberg, S. och Weibull, L. (red). (2001a). *Land, Du välsignade?* SOM-rapport nr 26. SOM-institutet. Göteborgs universitet.

Holmberg, S. och Weibull, L. (2001b). ”Förtroendefall?” i Holmberg, S. och Weibull, L. *Land, Du välsignade?* SOM-rapport nr 26. SOM-institutet. Göteborgs universitet.

Inglehart, R. (1977). *The Silent Revolution. Changing Values and Political Style Among Wesrern Publics.* Princeton: Princeton University Press.

Oscarsson, H. (1998). *Den svenska partirymden. Väljarnas uppfattningar av konfliktstrukturen i partisystemet 1956-1996.* Göteborg Studies in Politics 54. Statsvetenskapliga institutionen. Göteborgs universitet.

Rothstein, B. och Kumlin, S. (2001). ”Demokrati, socialt kapital och förtroende” i Holmberg, S. och Weibull, L. *Land, Du välsignade?* SOM-rapport nr 26. SOM-institutet. Göteborgs universitet.

Weibull, L (2001) ”Litar vi på massmediernas innehåll?” i Holmberg, S. och Weibull, L. *Land, Du välsignade?* SOM-rapport nr 26. SOM-institutet. Göteborgs universitet.

FOTBOLLSSUPPORTRAR – EN MINSKANDE OCH HÅRDNANDE SKARA?

ANDERS WIDFELDT

Fotboll tycks vara mera ”inne” än på många år. Det allsvenska publiksnittet säsongen 2001, drygt 8400 personer, var det högsta sedan 1977. Även Västsverige har berörts av den ökade tillströmningen. IFK Göteborg har under senare år haft bättre publiksnitt än under de mera framgångsrika åren under början och mitten av 90-talet. Säsongen 2000 var Blåvitts allsvenska hemmasnitt 9299 personer, och 2001 steg det till 10 245. Gais och Örgryte IS kan inte mäta sig med IFK i publikstöd, men har även de haft flera fina publiknoteringar de senaste säsongerna. Även i lägre serier har publikintresset ökat. Orsaken till denna utveckling är inte alldeles klar. Det går knappast att hävda att publiktillströmningen kan förklaras av internationella framgångar. Även om landslaget kvalificerat sig till VM-slutspelet år 2002 har svensk herrfotboll knappast utmärkt sig internationellt sedan succeåret 1994, då Sverige tog VM-brons och IFK Göteborg hade stora framgångar i Champions League.

En faktor som ibland angavs som orsak till publiknedgången under 70- och 80-talen var det ökade fritidsutbudet. Folk antogs föredra TV, sommarstugor och bilturer i stället för att gå på fotboll. De senaste årens ökning talar dock emot den tesen. Idag finns fler konkurrerande fritidssysselsättningar än någonsin, med nya fenomen som exempelvis kabel-TV, Internet och TV- och dataspel.

Trots konkurrensen, och trots avsaknad av stora internationella framgångar, tycks alltså fotbollsintresset ha ökat. Exakt vilka processer som ligger bakom denna utveckling är till stor del höljda i dunkel. SOM-undersökningarna ger dock möjlighet att studera en speciell aspekt av fotbollens förankring hos allmänheten, nämligen -supporterskapet. Att ha ett favoritlag i fotboll är en viktig del av många människors liv. Fotbollssupportrarna är en företeelse som har effekter på flera olika nivåer i samhället. Dessa effekter kan vara negativa, till exempel i form av huliganism, men det finns även många positiva effekter. Supporterlivet kan fungera som en källa till gemenskap och kamratskap. De mest aktiva supportrarna utvecklar ofta organisations- och föreningserfarenheter. Vissa supportrar utvecklar färdigheter, till exempel inom dataområdet genom att driva hemsidor på Internet. Dessutom är kontakten mellan supportrar från olika lag långtifrån alltid konfrontationsinriktad. Det förekommer utbyte av erfarenheter och olika ”happenings”, som till exempel fotbollsmatcher mellan olika supporterklubbar. Med ett samhällsvetenskapligt modeord skulle man kunna uttrycka saken som så, att supporterskapet kan fungera som en källa till socialt kapital (jfr. Putnam 1998).

Väst-SOM-undersökningarna har innehållit en fråga om favoritlag i fotboll år 1994, 1997 och 2000. Dessa undersökningar har avrapporterats i andra SOM-publikationer (se Nilsson och Widfeldt 1995, 1998 och 2002). I och med ungdoms-SOM-studien i Västra Götaland finns möjlighet att närmare studera situationen bland ungdomar i åldrarna 15-29 år. Detta kapitel utgör ett första nedslag i forskningen om ungdomssupportrar, och har i första hand ett deskriptivt syfte. Jag kommer att undersöka utvecklingen av supporterskapet sedan 1994. Har de ökade publiksiffrorna också följts av en ökad andel supportrar? Anhängarna kommer dessutom att studeras med avseende på sociala bakgrundsfaktorer och i fråga om värderingar. I det följande kommer omväxlande att talas om 'anhängare' eller 'supportrar'. Med båda dessa uttryck kommer att avses de som svarat ja på frågan 'Har Du något favoritlag i fotboll'?

Supporterskap på nedgång

År 2000 hade en dryg tredjedel, 38 procent, av ungdomar mellan 15 och 29 år i Västra Götalandsregionen ett favoritlag i fotboll. Om vi tittar på de olika delregionerna, som redovisas i tabell 1, så framkommer det ganska tydligt att supporterskapet är störst i Göteborgsområdet (Göteborg med kranskommuner), och i Sjuhäradsbygden. Det förefaller som om supporterskapet stimuleras av förekomsten av ett framgångsrikt lag inom räckhåll. Det bekräftas också när man tittar närmare på vilka lag de svarande håller på, siffror som inte presenteras i någon tabell. IFK Göteborg dominerar stort inom hela Västra Götaland, där 44 procent av alla supportrar har 'Blåvitt' som favoritlag. IFK:s ställning är, av naturliga skäl, speciellt stark inom Göteborg med kranskommuner, med stöd hos 54 procent av supportrarna. Steget är långt till de andra elitklubbarna från Göteborg. Gais kommer på andra plats (sex procent av alla supportrar), följt av Manchester United och med Örgryte IS på fjärde plats.

Tabell 1 Supporterskap i Västra Götaland med delregioner. Procent som uppger sig ha ett favoritlag i fotboll. Ungdomar (15-29 år) år 2000

region	andel supportrar	n
Västra Götaland	38	1859
Göteborgsregionen	41	1058
Sjuhärad	43	239
Östra Skaraborg	24	178
Västra Skaraborg	36	102
FyrBoDal	31	276

Utanför Göteborgsområdet sjunker stödet för Blåvitt, men det är ändå det mest populära laget inom alla delregioner utom en. Undantaget är Sjuhäradsområdet, där Elfsborg dominerar med stöd hos 47 procent av de som uppger sig ha ett favoritlag. Det starka stödet i Sjuhärad gör att Elfsborg är det näst mest populära laget inom hela Västra Götaland, med knappt nio procent av supportrarna. Det tredje mest populära laget i Västra Götaland är Manchester United (5.2 procent av alla supportrar), följt av Gais, Lazio, Örgryte och Liverpool. Andra västsvenska elitlag, som Häcken och Västra Frölunda, har endast enstaka anhängare.

Eftersom frågan om favoritlag inte tidigare ställts inom hela Västra Götaland, går det inte att studera utvecklingen över tid. Inom Göteborgsområdet kan dock jämförelser göras tillbaka till 1994. Utvecklingen av andelen anhängare i Göteborg med kranskommer mellan 1994 och 2000 redovisas i tabell 2. Supporterskapet har som synes minskat markant. Som framgår av tabellen gäller denna minskning inte bara ungdomar, utan även befolkningen som helhet. Nedgången är dock särskilt markant bland ungdomarna. Vid de två första mättidpunkterna, 1994 och 1997, var andelen supportrar klart större bland ungdomar än bland befolkningen som helhet. År 2000 hade dock supporterskapet bland ungdomar sjunkit så mycket att skillnaden gentemot andra åldersgrupper hade försvunnit. Minskningen mellan 1994 och 2000 är 26 procentenheter hos ungdomarna, medan den endast är 12 procentenheter i befolkningen som helhet. Det kan också nämnas att IFK Göteborg, trots sin fortsatta dominans, har tappat mark sedan 1994, bland supportrar som helhet liksom bland ungdomssupportrar (se Nilsson och Widfeldt 2002).

Tabell 2 Andel som uppger sig ha ett favoritlag i fotboll, Göteborg med kranskommuner, 1994-2000 (procent)

	ungdomar, 15-29 år	n	befolkningen som helhet	n
1994	67	418	54	1591
1997	60	241	48	1825
2000	41	1058	42	1934

Denna nedgång är ganska förvånande. Som nämnts i inledningen har ju publiksiffrorna gått upp under senare år. Det finns dock en tänkbar förklaring till den skenbara motsättningen mellan publikutveckling och supporterskap. Om man väger in den andel som inte bara har ett favoritlag, utan också går på matcher, så finns det mycket som tyder på att supportrarna år 2000 var mera aktiva än år 1994. En betydligt högre andel av supportrarna år 2000 gick på matcher än vad fallet var sex år tidigare. Det tycks med andra ord som om supportrarna år 2000 var en minskande, men hårdnande kärna. Detta indicieresonemang bygger på ett undersökningsmaterial som inte enbart omfattar ungdomar (för en utförligare diskussion, se Nilsson och Widfeldt 2002), och kan inte förklara nedgången i

andelen anhängare som sådan. Någon enkel och entydig förklaring till den negativa utvecklingen finns ännu inte. Jag kommer dock att återkomma till detta problem i avslutningsdelen av kapitlet.

Sociala bakgrundsfaktorer

Fotbollen har traditionellt betraktats som en manssport. Det intrycket kvarstår, även om damfotbollen i Sverige vuxit sig stark sedan starten på 1960-talet, och det svenska damlandslaget haft väl så stora internationella framgångar som herrarna; senast med EM-silver år 2001. Det finns också tecken på ökat publikintresse för damallsvenskan. Det gäller framför allt de svenska mästarna Umeå IK, som säsongen 2001 hade ett publiksnitt på 1906 personer, och en toppnotering på 5487. Inom Västsverige är dock publikintresset lägre. De två västsvenska klubbar som låg i damallsvenskan under säsongen 2001, Holmalunds IF från Alingsås och Kopparbergs/Landvetter IF, hade genomsnitt på 279 respektive 269 personer.

Det är betydligt vanligare att ha ett favoritlag bland män än bland kvinnor. Bland ungdomar i Västra Götaland har 51 procent av männen ett favoritlag, jämfört med 26 procent bland kvinnorna. Denna skillnad stämmer ganska väl överens med undersökningar som även omfattar åldergsrupper över 29 år. Inom befolkningen som helhet finns det i och för sig vissa tecken på att skillnaden i supporterskap mellan män och kvinnor långsamt håller på att minska. Bland ungdomar är dock fortfarande könsskillnaden, 25 procentenheter, betydande. I sammanhanget kan även nämnas att intresset för damfotboll inte ännu har slagit igenom i Västra Götaland, trots att det inom regionen finns en rik tradition med framgångsrika lag, som Jitex från Mölndal och västgötska Öxabäck. Det är synnerligen ovanligt att de svarande i undersökningen anger ett favoritlag med damfotbollsanknytning.

Andelen anhängare i varje åldersgrupp redovisas i tabell 3. Det som framkommer är att det är de yngre som är mest benägna att ha ett favoritlag. Den största andelen supportrar återfinns i den allra yngsta gruppen, 15-åringarna. Därefter sjunker supporterskapet, för att åter stiga bland de som är över 25 år. Siffrorna i tabell 3 tyder med andra ord på ett kurvlinjärt samband mellan ålder och supporterskap, dock med en högre övervikt supportrar band de yngsta. Det är endast i åldersgrupperna mellan 15 och 19 som över 40 procent uppger sig ha ett favoritlag. Nu kan man inte från tabell 3 dra några generella slutsatser. Åldrarna 15-29 år utgör ett ganska begränsat intervall, och ger därför endast begränsad information om förhållandet mellan ålder och supporterskap. Det kan även vara värt att minnas att informationen i tabellen kommer från en och samma tidpunkt, vilket innebär att den inte säger något om förändring över tid. Enligt annan forskning finns det emellertid tecken på att supporterskapet avtar med stigande ålder, både vad avser olika åldersgrupper vid samma tidpunkt, såväl som utvecklingen över tid inom en viss åldersgeneration. Den hittillsvarande forskningen tyder med

andra ord på att de yngstas stora intresse mattas med stigande ålder (Nilsson och Widfeldt 2002).

Tabell 3 Ålder och supporterskap. Andel i åldrarna 15-29 som uppger sig ha ett favoritlag i fotboll. Västra Götaland år 2000 (procent)

ålder	andel supportrar	n
29	39	129
28	38	161
27	36	140
26	34	113
25	31	126
24	30	112
23	33	107
22	35	110
21	29	129
20	39	120
19	44	122
18	42	115
17	41	118
16	44	124
15	51	124

Om vi kombinerar kön och ålder framkommer en del intressanta resultat, vilka framgår av tabell 4. Både hos män och kvinnor är supporterskapet störst bland de yngsta. Hos kvinnor stiger andelen anhängare med sjunkande ålder, medan mönstret är kurvlinjärt bland männen. Skillnaden mellan män och kvinnor är hela tiden betydande, men den är störst i gruppen 25-29 år. Det går att tolka resultaten så att könsskillnaden kan komma att minska i framtiden. Detta är dock ännu så länge bara en spekulation. Utvecklingen måste följas av ytterligare undersökningar innan vi kan uttala oss med något som liknar säkerhet.

Tabell 4 Kön, ålder och supporterskap. Andel män respektive kvinnor inom olika åldersgrupper som uppger sig ha ett favoritlag i fotboll. Västra Götaland år 2000 (procent)

	Män		Kvinnor	
ålder	andel supportrar	n	andel supportrar	n
25-29	53	315	20	346
20-24	43	267	24	303
15-19	58	274	33	315

Fotbollen har traditionellt betraktats som en arbetarsport. Den bilden har dock fått revideras något under senare år, något som bekräftas av tabell 5. Visserligen återfinns den största andelen supportrar inom arbetarklassen, men skillnaden mot övriga samhällsgrupper är ganska liten. Klassförankringen ser alltså ut att försvinna, och fotbollsintresset är numera lika stort inom medelklassen, också inkluderat högre tjänstemän och akademiker.

Tabell 5 Klass och supporterskap. Andel inom olika samhällsklasser som uppger sig ha ett favoritlag i fotboll. Ungdomar (15-29 år) i Västra Götaland år 2000 (procent)

	andel supportrar	n
arbetare	40	901
jordbrukare	(23)	22
tjänsteman	36	296
högre tjänsteman/akademiker	38	232
egen företagare	34	155

Kommentar: Kategorierna avser intervjupersonernas familjetyp, och bygger på frågan: ”Om Du skulle beskriva Din nuvarande familj[…], vilken av nedanstående kategorier stämmer då bäst?” Siffran för jordbrukare är osäker, på grund av det låga antalet intervjuade.

Också om vi tittar på olika utbildningsnivåer, i tabell 6, så är skillnaderna måttliga. Nu finns det anledning att varna för alltför långtgående slutsatser på grundval av utbildning. Utbildningsexplosionen har medfört att nästan alla går vidare från grundskola till gymnasium, vilket innebär att en persons utbildningsnivå ofta är kopplad till åldern. Här ligger förklaringen till att andelen supportrar är högst bland de som endast har grundskoleutbildning, vilket ju stämmer väl överens med att andelen supportrar är högst i de lägsta åldersgrupperna, där de svarande ännu inte har hunnit börja på gymnasiet. Det finns en viss tendens att högskolestuderande är mindre benägna att ha ett favoritlag, men skillnaderna gentemot övriga kategorier är inte direkt överväldigande, och andelen supportrar stiger åter något hos de som har en avslutad högskoleexamen. Det rör sig dock hela tiden om måttliga skillnader.

Tabell 6 visar endast nivån på utbildning, och säger ingenting om utbildningens inriktning. Det är därför värt att nämna att det finns stora skillnader i supporterskap mellan olika utbildningstyper. Andelen supportrar är störst bland de som har teknisk och yrkesinriktad utbildning. Estetiska, humanistiska och vårdutbildningar har de lägsta andelelarna anhängare. Detta förhållande gäller både de som gymasie- och högskolekompetens. Bland de högskoleutbildade kan även nämnas att andelen supportrar är låg bland de som har pedagogisk utbildning. Till stor del torde detta

mönster kunna förklaras av könsskillnader. Utbildningar med hög koncentration av manliga studerande har hög andel supportrar, medan de omvända gäller för utbildningar med stor andel kvinnor. Inriktningar med en något jämnare könsfördelning, till exempel samhällsvetenskapliga, intar en mellanposition.

Tabell 6 Utbildning och supporterskap. Andel inom olika utbildningsnivåer som uppger sig ha ett favoritlag i fotboll. Ungdomar (15-29 år) i Västra Götaland år 2000 (procent)

	andel supportrar	n
grundskola	47	203
folkhögskola	(16)	25
2-årigt gymnasium	37	174
gymnasium, 3 år eller mera	39	900
påbörjad högskoleutbildning	31	237
högskoleexamen	34	251

Kommentar: Siffran för folhögskoleutbildade är osäker, på grund av det låga antalet intervjuade.

En fråga man kan ställa sig är om supporterskapet är passiviserande eller aktiverande. I sig är supporterkulturen knappast fysiskt aktiv i någon större utsträckning. Det handlar till stor del om att åka tåg eller buss till matcher, dricka öl, sjunga och att heja. För den som inte går på matcher torde TV-fåtöljen ha en viss betydelse. Å andra sidan kan det tyckas naturligt att den som är intresserad av fotboll också vill spela fotboll på en passande nivå. Denna frågeställning belyses i tabell 7a och b. Tudelningen av tabellen beror på att det går att anlägga två olika perspektiv på orsak och verkan. För det första kan man tänka sig att idrottsaktivitet kan vara orsak till supporterskap. Med andra ord: den som sysslar med någon idrott utvecklar ett intresse även för att se på matcher och följa med sport i media, vilket i sin tur kan göra att man skaffar sig ett favoritlag. Den hypotesen får visst stöd i tabell 7a. Skillnaden i supporterskap mellan aktiva och icke-aktiva är 21 procentenheter.

Det går dock även att vända på resonemanget. Man kan lika gärna tänka sig att den som har ett favoritlag inspireras till att börja med någon sport. Enligt resultaten i tabell 7b finns det stöd även för denna tes. De som har ett favoritlag är också betydligt mera idrottsaktiva än icke-supportrarna; även här är skillnaden 21 procentenheter. Givetvis kan inte denna synnerligen enkla analys lösa gåtan om orsak och verkan mellan idrottsaktivitet och supporterskap. I verkligheten finns det exempel i båda orsaksriktningarna, liksom det i många fall handlar om mer komplicerade orsakssamband, där andra faktorer inverkar. För den skull är vad

som framkommer i tabell 7a-b ändå inte alldeles trivialt. Resultaten visar att det finns ett klart samband mellan supporterskap och aktivitet. Att vara supporter är alltså inte passiviserande, utan går ofta hand i hand med egen idrottsaktivitet. Något som inte framgår av tabellen är vilka idrotter de aktiva ägnar sig åt. Föga förvånande är fotboll mest populärt bland de idrottsaktiva supportrarna. Därefter, långt bakom fotbollen, kommer gymping, vilket är den mest poplära aktiviteten bland de som inte har något favoritlag. Den näst mest populära bollsporten bland supportrarna är innebandy.

Tabell 7 Idrottsaktivitet bland supportrar och icke-supportrar. Ungdomar (15-29 år) i Västra Götaland år 2000 (procent)

7a: Idrottsaktivitet och supporterskap

	har inget favoritlag	har favoritlag	summa	n
ej idrottsaktiv	74	26	100	836
idrottsaktiv	53	47	100	1022
effekt av aktivitet		*+21*		

7b: Supporterskap och idrottsaktivitet

	ej idrottsaktiv	idrottsaktiv	summa	n
har inget favoritlag	53	47	100	1158
har favoritlag	32	68	100	700
effekt av supporterskap		*+21*		

Supportrarnas värderingar

Vi har nu tittat på sociala och demografiska mönster hos supportrarna. Vi vet dock ingenting om vad de tycker och tänker. Att ha ett favoritlag i fotboll kan ha olika tänkbara effekter på en människas värderingar. Man skulle kanske kunna tänka sig att supportrar värdesätter solidaritet och jämlikhet, eftersom supporterskapet i många avseenden är en kollektiv företeelse. Omvänt kan man tänka sig att fotbollen, med sina inslag av konkurrensmentalitet och individuella stjärnspelare, kan inspirera till mera individualistiska värderingar. Det finns inte här möjlighet att djupare gå in på supportrarnas politiska och etiska grundsyn, utan några nedslag kommer att göras, som kan anses som relevanta mått på människors värdemässiga och politiska inställning. Det första berör synen på invandring och flyktingar, en fråga som är laddad och konfliktfylld, inte minst bland ungdomar. Svarspersonerna har konfronterats med förslaget: ‘Ta emot färre flyktingar i Sverige’. Resultaten redovisas i tabell 8.

Tabell 8 Åsikter om flyktingpolitik bland supportrar och icke-supportrar. Inställning till förslaget "Ta emot färre flyktingar till Sverige". Ungdomar (15-29 år) i Västra Götaland år 2000 (procent)

	Ganska eller mycket bra	Varken bra eller dåligt	Ganska eller mycket dåligt	summa	n
har inget favoritlag	32	31	37	100	1090
har favoritlag	42	28	30	100	670

Det visar sig att det finns en viss skillnad mellan supportrar och icke-supportrar. De som har ett favoritlag är mera benägna att hålla med om förslaget att Sverige bör ta emot färre flyktingar. En orsak skulle kunna vara att supportrarna domineras av män, vilka generellt sett är mera flyktingfientliga än kvinnor. Det är dock inte hela förklaringen. Skillnaden mellan supportrar och icke-supportrar minskar med kontroll för kön, men den försvinner inte helt. Framför allt kvinnliga supportrar är mera flyktingfientliga än kvinnor utan favoritlag. Även hos männen finns en statistiskt säkerställd skillnad i samma riktning.

Orsaken den större tendensen till flyktingfientlighet bland supportrar kan man bara spekulera i. Det finns exempel på att supportrar till en del klubbar infiltrerats av högerextrema och rasistiska grupper (se till exempel Larsson och Lodenius 1991, s. 314ff). Det handlar dock knappast om infiltration i så stor skala att det kan förklara siffrorna i tabellen. Icke desto mindre manar resultaten till eftertanke. Skillnaden mellan supportrar och icke-supportrar är inte direkt stor, men den är statistiskt säkerställd, och kan därför inte avfärdas. Det är kanske inte så att främlingsfientligheten frodas bland supportrarna, men det tycks finnas en viss grogrund. Klubbarna gör klokt i att hålla ett öga på utvecklingen så att den inte förvärras.

Tabell 9 Ideologisk självplacering bland supportrar och icke-supportrar. Ungdomar (15-29 år) i Västra Götaland år 2000 (procent)

	klart till vänster	Något till vänster	varken vänster eller höger	något till höger	klart till höger	summa	n
har inget favoritlag	10	22	42	18	8	100	1084
har favoritlag	12	24	35	18	11	100	669

Det andra nedslaget i supportrarnas värderingar är av mer allmänideologisk karaktär. De tillfrågade har ombetts placera sig själva på en vänster-högerskala. Denna subjektiva självplacering på en given skala kan ha sina nackdelar. Frågan innehåller ingen vägledning i vad som avses med vänster eller höger. Det är i stället

upp till den svarande att själv avgöra vad vänster-högerskalan innefattar, och var hon eller han själv står på den skalan. Denna subjektiva självplacering på en given skala anses dock vara en god sammanfattning av en persons allmänna politiska attityder och uppfattningar (för en mera utförlig diskussion, se till exempel Holmberg och Esaiasson 1988, s. 102-106). Supportrars och icke-supportrars självplacering på en femgradig vänster-högerskala redovisas i tabell 9.

Här är skillnaderna ytterst små. Den lilla tendens som finns är att supportrarna har en något större spridning ut mot kanterna, medan de som inte har något favoritlag har en större benägenhet att koncentrera sig till mittpositionen, där man anser sig varken stå till vänster eller höger. Den tentativa slutsats man kan dra är därför att supportrar är något mera benägna att ta ideologisk ställning än icke-supportrar. Spridningen är dock jämnt fördelad mellan de båda riktingarna. Det finns med andra ord inget mönster att supportrar skulle vara mera vänster- eller högerinriktade än de som inte har något favoritlag.

Det tredje nedslaget, som inte redovisas i tabellform, behandlar en delvis annan form av värderingar. Den amerikanske psykologen Milton Rokeach har utarbetat ett omfattande batteri av värden, som han menar vara grundläggande för människan (för en utförligare diskussion, se till exempel Bennulf 1994, s. 183-191). Många av Rokeachs värden är av det slaget att de flesta är överens om att de är viktiga. Det gäller till exempel värden som hälsa, en värld i fred, frihet och rättvisa. Andra, som till exempel teknisk utveckling, självföverkligande, visdom och jämlikhet ger mera blandade svar när de förekommer i undersökningar. Det som är av intresse i detta sammanhang är dock skillnaden mellan fotbollssupportrar och allmänheten i övrigt. Det visar sig att det är mestadels små skillnader mellan supportrar och andra i den övervägande delen av de sammanlagt 26 Rokeach-inspirerade värden som förekommer i undersökningen. De skillnader som förekommer är dock intressanta. Det visar sig att supportrar lägger större vikt vid värden som teknisk utveckling, socialt anseende, makt och rikedom. Som mest är skillnaden mellan supportrar och icke-supportrar elva procentenheter (respektive andelar som tycker att värdet socialt anseende är mycket eller ganska viktigt).

Den sammantagna bild av fotbollssupportrar som framträder i detta avsnitt är kanske inte direkt positiv. Supportrarna tycks vara mera egoistiska och flyktingfientliga än de som inte har något favoritlag. Nu bör resultaten inte övertolkas. Skillnaderna är inte astronomiska, varken när det gäller synen på flyktingpolitik eller mänskliga värden. Inom andra värden än de nyss nämnda, som också kan tas som mått på egoism, till exempel jämlikhet, är skillnaderna mycket små. Det kanske också kan tilläggas att supportrar har högre prioritet på ett annat Rokeach-värde, nämligen frälsning.

Supporterkulturen – här för att stanna eller på väg bort?

Det kanske mest slående som har framkommit i detta kapitel är, paradoxalt nog, att trots fotbollens generellt sett ökade publikintresse är andelen supportar på

stark nedgång, speciellt hos ungdomarna. Nedgången återfinns även i andra åldersgrupper, men den är särskilt stark i åldrarna 15-29 år. Orsaken till denna nedgång är givetvis svår att fastställa. En rimlig förklaring är dock att det inte gått så bra för de västsvenska lagen under senare år. IFK Göteborg, som under en lång rad av år dominerade svensk fotboll, har inte varit svenska mästare sedan 1996. Inte minst viktigt är säkert att Blåvitt under senare år dessutom haft svårt att göra sig gällande ute i Europa. De övriga västsvenska lagen har haft varierande framgångar, men inget har på allvar lyckats utmana IFK:s position som Västra Götalands dominerande klubb. Med andra ord: för att inte ytterligare tappa förankringen bland regionens ungdomar behövs framgångsrika lag. Bland de supportrar som rekryterades under 1990-talet, framför allt av IFK Göteborg, kommer många att förbli trogna livet ut. Men det kommer att ske en avtappning, och en minskad nyrekrytering, om inte de västsvenska lagen snart börjar bli mera framgångsrika.

Hittills finns det inga synbara tecken på att den minskande andelen supportrar har haft effekter på supporterkulturen. Publiksiffrorna har som sagt ökat. Inne på arenorna är supporterkulturen lika stark och livaktig som någonsin. Som tidigare nämnts, tycks det vara så att supportrarna i början av 2000-talet är en minskande, men också mera aktiv skara, så till vida att en större andel supportrar går på matcher än i mitten av 90-talet, då andelen som hade ett favoritlag var högre, men där en lägre andel gick på matcher.

För att supporterkulturen skall kunna hålla sin ställning är det dock inte tillräckligt att luta sig emot lojaliteten hos de redan trogna. Man måste rekrytera nya, och man måste försöka se till att avtappningen minskar. Den som har ett favoritlag är trots allt en potentiell åskådare på arenorna, vilket knappast gäller för den som upphört att vara supporter. Därför kan de fina publiksiffrorna under de senaste åren snart vara ett minne blott om inte de västsvenska klubbarna lyckas vända trenden emot minskat supporterskap.

Noter

1 Alla tabeller och siffror bygger på antagandet att de som inte har svarat på frågan om favoritlag i fotboll inte har något favoritlag. De kommer därför att räknas som icke-anhängare.

2 Skillnaderna mellan andelen anhängare till Manchester United, Gais, Lazio, ÖIS och Liverpool är mycket små. Skillnaden mellan andelen Gais:are och ÖIS:are, som har stöd av 4.4 respektive 3.1 procent av alla supportrar, är till exempel inte statistiskt säkerställd. Elfsborgs andraplats är dock klar.

3 Källa för publikssiffrorna:
http://www.svenskfotboll.se/stats_publik.asp?liga=170&rapport=Publiksnitt

Referenser

Bennulf, M. (1994) Miljöopinionen i Sverige. Stockholm: Dialogos.

Holmberg, S. och Esaiasson, P. (1988) De folkvalda. En bok om riksdagsledamöterna och den representativa demokratin i Sverige. Stockholm: Bonniers.

Larsson, S. och och Lodenius, A.-L. (1991) Extremhögern. Stockholm: Tiden.

Nilsson, L. och Widfeldt, A. (1995) Vem älskar Blåvitt?. I Nilsson, L red. *Västsvensk horisont,* pp. 125-136. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Nilsson, L. och Widfeldt, A. (1998) Supportrarna och deras lag. I Nilsson, L red. *Mångfald – bilder av en storstadsregion,* pp. 229-241. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Nilsson, L. och Widfeldt, A. (2002) Lagen och deras supportrar. I Nilsson, L red. *Flernivådemokrati i förändring.* SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Putnam, R. D. (1998) Den fungerande demokratin. Stockholm: SNS.

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA UNGDOMSUNDERSÖKNINGEN, VÄSTSVERIGE 2000

SUSANNE JOHANSSON

SOM-institutet (Samhälle Opinion Massmedia) genomför årligen frågeundersökningar i Sverige och Västsverige där människor i åldrarna 15-85 år tillfrågas bland annat om sina medievanor och attityder i olika samhällsfrågor. Forskning har visat att unga människor är mer rörliga i sina attityder och beteenden jämfört med andra åldersgrupper. För att fånga aktuella trender inom ungdomsgruppen genomförde SOM-institutet hösten/vintern 2000/2001, en specialundersökning med fokus på ungdomar, 15–29 år boende i Västra Götaland samt Kungsbacka kommun. Följande kapitel behandlar utformningen av undersökningen och fältarbetet.

Population och urval

Ungdomsundersökningen kan ses som en delundersökning av de regionala undersökningar SOM-institutet årligen återkommande genomför sedan 1992 (för vidare information se www.som.gu.se). Undersökningen går under benämningen Ung-SOM-undersökningen, Västsverige 2000. Undersökningen bygger på ett obundet slumpmässigt urval (OSU) om 3 000 personer boende i Västra Götaland samt Kungsbacka kommun i åldrarna 15–29 år. Undersökningen är inriktad på *befolkningen* vilket innebär att såväl svenska som utländska medborgare ingår i urvalet. Kriterierna för urvalsförfarandet är det samma som för den regionala undersökningen Väst-SOM (se Nilsson 2002).

Frågeformuläret

I Ung-SOM-undersökningen används ett frågeformulär (se bilaga). Formuläret har frågor som är gemensamma med övriga SOM-undersökningar men innehåller också frågor som anpassats för att vara mer relevanta för undersökningens målgrupp. Formuläret har utformats med utgångspunkt i Väst-SOM-undersökningen för att öka jämförbarheten, men även frågor som tidigare enbart ställts i de nationella undersökningarna finns representerade i formuläret. Tabell 1 ger en innehållsöversikt av formuläret.

Tabell 1 Innehållsöversikt för frågeformuläret i Ung-SOM-undersökningen, Västsverige 2000

Frågeområde	Frågenummer
Massmedier	1-8
Samhälle, politik och demokrati	9-23
Service och utbildning	24-29
Hot och risker	30-32
Internet	33-37
Fritid och intressen	38-47
Bakgrund	48-73

Kommentar: Frågeformuläret för Ung-SOM-undersökningen återfinns i bilaga i slutet av boken.

Huvuddelen av frågorna i formuläret följs av fasta svarsalternativ, med tillhörande rutor för respondenterna att kryssa i. I några fall svarar respondenten genom att skriva ett tal i en ruta, och ytterligare några frågor är helt öppna. De öppna frågorna besvaras ofta med några få ord och rör exempelvis vilket samhällsproblem man upplever som viktigast. Kodningen av de öppna frågorna görs av SOM-institutet.

Fältarbete och undersökningsplan

Ung-SOM-undersökningen genomfördes i samarbete med Kinnmark DM & Distribution – samarbetspartner även i Väst-SOM 2000 och Riks-SOM 2000. SOM-institutet har stått för undersökningens uppläggning och utformning. Kinnmark DM & Distribution har ombesörjt urvalsdragning, utskick av formulär och påminnelser samt telefonuppföljning. Infratest har på optisk väg scannat kryss och ifyllda siffror i formulären. Dataupplägningen har Detector svarat för.

Datainsamlingsarbetet genomfördes hösten/vintern 2000/01. I mitten av november skickades enkäten ut tillsammans med informationsmaterial. Upplägget följer i huvudsak övriga SOM-undersökningar. Av nedan uppställning kan utläsas hur fältarbetet utformats.

21 nov 2000	*Utskick av enkät, följebrev, informationsbroschyr, svarskuvert, penna.*
28 nov	*Utskick av tack- och påminnelsevykort.*
12 dec	*Utskick av enkät, följebrev, informationsbroschyr och svarskuvert till intervjupersoner som ännu inte sänt in enkäten.*
18 dec	*Utskick av påminnelsevykort i form av ett julkort.*
27 dec–8 jan	*Telefonpåminnelse till svarspersoner som ej sänt in enkäten.*
9 jan	*Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer samt till personer som ej kunnat nås per telefon i föregående telefonpåminnelse.*

23 jan–29 jan	*Telefonpåminnelse (jfr. 27dec-8jan).*
30 jan	*Postal påminnelse (jfr. 9jan).*
6–12 feb	*Telefonpåminnelse (jfr. 27dec-8jan).*
13 feb	*Postal påminnelse (jfr. 9 jan).*
27 feb	*Utskick av enkät, följebrev, svarskuvert samt minienkät (med frågan om varför man inte önskar/kan delta) till svarspersoner utan känt telefonnummer, personer som ej kunnat nås vid tidigare telefonpåminnelser samt till personer som ej sänt in enkät, men vid senaste telefonpåminnelsen lovat att göra det.*
26 april 2001	*Fältarbetet avslutades.*

Undersökningen gick i fält förhållandevis sent under hösten, vilket kom att påverka utformandet av fältarbetet. I Väst- och Riks-SOM-undersökningen informeras respondenterna om att undersökningen är på väg via ett aviseringskort. För att få in så många svar som möjligt före julhelgerna utgick aviseringskortet och ersattes istället av en julhälsning som nådde respondenterna i julveckan. Ytterligare en skillnad jämfört med ordinarie undersökningar är att de respondenter, som vid telefonpåminnelse svarat att de skall besvara enkäten efter några dagar fick ett brev som tackar dem för att de vill medverka samt påminner om att skicka in enkäten.

Figur 1 Inflödet av enkäter i Ung-SOM-undersökningen 2000 (kumulativ procent av bruttourvalet)

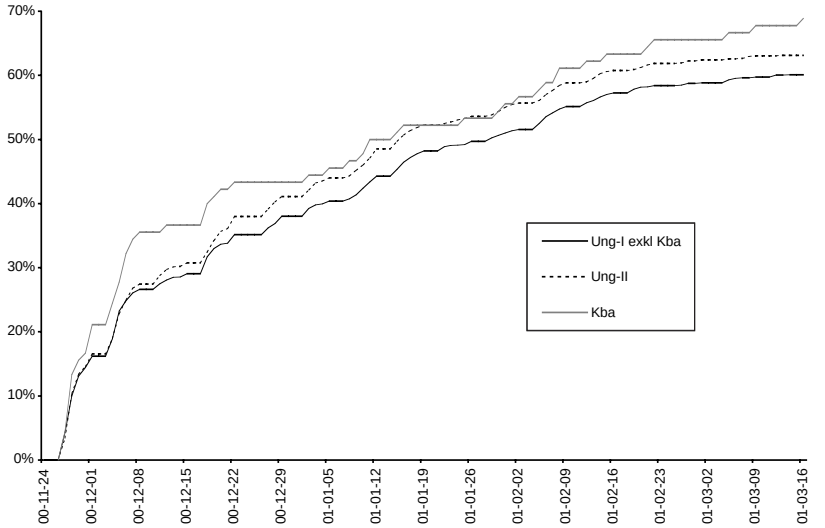

I inledningsskedet av fältarbetet var inflödet trögt men i gengäld kunde vi se ett fortsatt stort inflöde även förhållandevis sent i undersökningsperioden (se figur 1). I figur 1 redovisas inflödet uppdelat på tre grupper och detta för att lättare

kunna jämföra med Väst-SOM-undersökningen[1]. Hälften av de som kom att delta i undersökningen hade skickat in enkäten efter tredje fältveckan och 75 procent efter sjunde veckan. Detta att jämföra med motsvarande åldersgrupp avseende Väst-SOM-undersökningen – 50 procent passerades redan under andra fältveckan och 75 procent under femte veckan. Inflödet uppvisar ett annorlunda mönster jämfört med övriga SOM-undersökningar Jag återkommer till vad skillnaderna mellan de två undersökningarna kan tänkas bero på.

Sedan 1993 genomför SOM-institutet en undersökning som riktar sig till nybörjarstudenterna vid Statsvetenskapliga institutionen, Institutionen för journalistik och masskommunikation samt Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet, de s.k. Student-SOM-undersäkningarna. Hösten 2000 utvidgades undersökningen till att omfatta samtliga nybörjarstudenter vid samhällsvetenskapliga fakulteten. En del frågor i 2000 års studentundersökning är gemensamma med Ung-SOM-undersökningen vilket ger möjlighet att jämföra ungdomar i allmänhet med studenter (se Pettersson 2001, Ulfsdotter Eriksson 2001).

Svarsfrekvens och bortfall

Att få medborgare att delta i enkätundersökningar har under senare år blivit allt svårare. Ungdomar som grupp är inget undantag. Svarsfrekvensen utifrån nettourval (se tabellkommentar) brukar för samhällsvetenskapliga postenkätstudier uppgå till mellan 60 och 80 procent, beroende på geografiskt område och typ av svarspersoner (Holmberg & Petersson 1980, Ohlsson 1986, Holmberg & Petersson 1998). SOM-undersökningarna brukar dock generellt ha en hög andel svarande (se Lithner 2001, Nilsson 2002). Av Ung-SOM-undersökningens urval om 3 000 individer har 1 861 personer besvarat enkäten, 225 personer kan definieras bort och detta ger en svarsfrekvens på 67 procent.

Tabell 2 Svarande och bortfall i Ung-SOM-undersökningen

	Totalt
Ursprungligt urval	3 000
Bortdefinierat	227
Nettourval	2 773
Svarsvägrare, ej anträffbara	912
Svar	1 861
Svarsfrekvens	67 %

Kommentar: Med nettourval avses bruttourval minus naturligt bortfall. Som naturligt bortfall räknas adress okänd, avflyttad; sjuk, institutionell vård; bortrest under fältperioden, studier på annan ort, militärtjänstgöring; ej svensktalande; bosatt, studerar eller arbetar utomlands; förståndshandikappad; avliden.

Om man tittar på gruppen som kan definieras bort från urvalet, kan man konstatera att andelen i Ung-SOM-undersökningen som har okänd adress, är bortresta eller har flyttat utomlands är större än i Väst-SOM, totalt sett. En anledning till detta kan vara att rörligheten inom ungdomsgruppen är större än bland medborgare i allmänhet. Det blir allt vanligare att unga människor befinner sig utomlands under kortare eller längre tid för att arbeta eller studera.

Att jämföra svarsfrekvensen i Ung-SOM-undersökningen med i det här fallet Väst-SOM, är inte helt enkelt. 15-29 åringarna i Väst-SOM-undersökningen uppvisar en svarsfrekvens om 58 procent. Figur 2 visar på skillnaderna i svarsfrekvens mellan de två undersökningarna när åldersgrupperna jämförs (Eftersom de två undersökningarna inte genomförts samtidigt har fältdag fått utgöra jämförelsepunkt.

Figur 2 Totalt brutto inflöde Väst-SOM 2000 jämfört med Ung-SOM-undersökningen 2000 (procent)

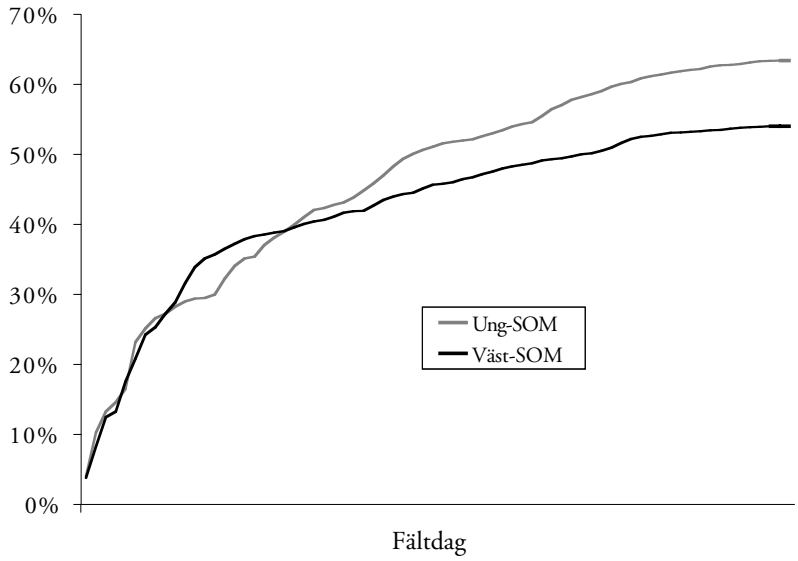

I den regionala undersökningen har ungdomar i åldern 15–19 år generellt sett har haft en hög svarsfrekvens. Åldersgruppen 20–29 år har genomgående legat under totalpopulationens svarsandel. Om svarsfrekvensen för åldersgruppen 15–29 år jämförs mellan de två undersökningarna är skillnaden i andel svarande nästan tio procentenheter, till ungdomsundersökningens fördel. En anledning till detta kan vara det kortare formuläret. Ungdomsenkäten är på sexton sidor medan den regionala undersökningen är på tjugo respektive tjugofyra sidor för boende i

Göteborgsregionen. Skillnaden är även att frågorna är anpassade till den speciella åldersgruppen, medan Väst-SOM-undersökningen har en bredare målgrupp. Anpassningen har skett så tillvida att frågor som inte bedömts som relevanta för unga har fått stryka på foten till förmån för andra mer ungdomsrelaterade ämnen.

Svarsbenägenhet i olika grupper

Att analysera svarsbenägenheten mellan olika grupper är av betydelse för att kunna bedöma undersökningens kvalitet. I tabell 3 redovisas svarsbenägenheten efter kön, ålder och delregion. Kvinnor är något mer benägna att delta i undersökningen jämfört med män. Differensen mellan de två grupperna är åtta procentenheter. Den yngsta åldersgruppen, 15–19 åringarna är den grupp som i störst utsträckning har valt att deltaga i undersökningen. De andra två åldersgrupperna har en likvärdig svarsandel, 65 procent. Studerar man svarsbenägenheten fördelat på delregion är det boende i Sjuhäradsbygden som svarar bäst. Tabellen visar även på skillnaderna mellan Väst-SOM- och Ung-SOM-undersökningarna. Även om svarsnivån generellt sätt är lägre i Väst-SOM-undersökningen är trenden liknande för de båda undersökningarna. Kvinnor är mer benägna än män att besvara undersökningen, det samma gäller yngre jämfört med äldre.

Tabell 3 Jämförelse mellan Ung-SOM- och Väst-SOM-undersökningarna avseende svarsandelar i olika grupper (procent)

	Ung-SOM 2000	Väst-SOM 2000
Totalt	67	60
Kön		
Man	63	58
Kvinna	71	61
Ålder		
15–19 år	72	61
20–24 år	65	58
25–29 år	65	60
Delregion[2]		
Göteborgsregionen	67	60
Sjuhärad	72	67
Skaraborg	66	56
Fyrbodal	65	56

Kommentar: Vid jämförelsen med Väst-SOM-undersökningen är det motsvarande åldersgrupp, 15-29 år som jämförts.

I tabell 4 görs en jämförelse mellan de svarande, urvalet och populationen som helhet.

Tabell 4 Jämförelse mellan hela populationen, urvalet och svarande

	I Västra Götaland[1]	I urvalet	Svarande
Kön			
Man	51	50	47
Kvinna	49	50	53
Ålder			
15–19 år	31	30	33
20–24 år	32	32	31
25–29 år	37	38	36

[1] Västra Götland inklusive Kungsbacka kommun. Fördelningen I Västra Götaland mellan män respektive kvinnor samt mellan de tre åldersgrupperna är identisk med motsvarande fördelning för hela riket.

De skillnader som visar sig berör framförallt könsfördelningen. Tabellen visar att i urvalet är fördelningen helt jämn, tillskillnad från verkligheten där männen i åldern 15–29 år är något fler. Bland de som besvarat undersökningen är kvinnor i majoritet. Ett liknande mönster kan skönjas vid bearbetande av den svarande gruppen för övriga undersökningar (se exempelvis Nilsson 2002). Den yngsta åldersgruppen, 15–19 år är något överrepresenterad bland de svarande medan de äldsta är något underrepresenterade. Ålderns betydelse för svarsbenägenheten kan till stor del antas bero på skillnader i livsstil: i åldersgruppen 25–29 år kan en större andel förmodas ha familj och barn exempelvis som kan tänkas konkurrera om tiden. Representativiteten mellan populationen, urvalet och de svarande är med andra ord god.

Populationen i Västra Götaland är vad det gäller kön samt fördelningen mellan de tre åldersgrupperna mycket lik riket som helhet. I tabell 5 görs en jämförelse mellan hur fördelningen ser ut bland de svarande avseende Ung-SOM-undersökningen jämfört med Väst-SOM- och Riks-SOM-undersökningarna. Överensstämmelsen är som synes god. Vad det gäller andelen män respektive kvinnor samt fördelningen mellan åldersgrupperna kan inga egentliga skillnader mellan de tre undersökningarna konstateras. Andelen svenska medborgare är även den likvärdig mellan de tre underökningarna. Ytterligare en jämförelsepunkt är fördelningen mellan olika samhällsklasser. I tabell 5 kan det konstateras att skillnaderna mellan de tre grupperna överlag liten. Andelen hörande till arbetarfamilj är lägre i Väst-SOM-undersökningen än i Riks- och Ung-SOM. Gällande tjänstemannafamilj är andelen högre i Väst- och Riks-SOM-undersökningarna jämfört med Ung-SOM-undersökningen. Sam-

manfattande kan konstaters att överensstämmelse mellan de tre undersökningarna är god.

Tabell 5 Jämförelse mellan svarande i Ung-SOM-, Väst-SOM- respektive Riks-SOM-undersökningarna 2000 (procent)

	Ung-SOM	Väst-SOM 15-29 år	Riks-SOM 15-29 år
Kön			
Man	47	47	47
Kvinna	53	53	53
Ålder			
15–19 år	33	32	31
20–24 år	31	31	33
25–29 år	36	37	36
Medborgarskap			
Svenskt	95	96	94
Utländskt	5	4	6
Subjektivklass			
Arbetarfamilj	56	53	57
Jordbrukarfamilj	1	2	3
Tjänstemannafamilj	18	21	20
Högre tjänstemanna/akademikerfamilj	15	15	12
Egenföretagare	10	9	8

Noter

1 Redovisningen i figuren är gjord efter motsvarande indelning i den Västsvenska undersökningen. Ung-I exkl omfattar kommunerna i Göteborgsregionen, Ung-II omfattar övriga Västra Götalandsregionen och Kba är en redovisning av inflödet i Kungsbacka kommun.

2 Delregionerna är indelade enligt följande:
Göteborgsregionen: Ale, Alingsås, Göteborg, Härryda, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn, Öckerö; *Sjuhärad:* Bollebygd, Borås, Herrljunga, Mark, Svenljunga, Tranemo, Ulricehamn, Vårgårda; *Skaraborg:* Falköping, Gullspång, Hjo, Karlsborg, Mariestad, Skövde, Tibro, Tidaholm, Töreboda, Essunga, Grästorp, Götene, Lidköping, Skara, Vara; *Fyrbodal:* Lysekil, Trollhättan, Uddevalla, Vänersborg, Bengtsfors, Dals-Ed, Färgelanda, Mellerud, Åmål, Orust, Munkedal, Sotenäs, Strömstad, Tanum.

Referenser

Holmberg, Sören och Olof Petersson (1980) *Inom felmarginalen. En bok om politiska opinionsundersökningar.* Stockholm: LiberFörlag

Holmberg, Sören och Olof Petersson (1998) *Opinionsmätningarna och demokratin.* Stockholm: SNS Förlag.

Lithner, Anders (2001) SOM-undersökningen 2000 i Land, Du Välsignade? SOM-institutet, rapport no 26, Göteborgs universitet.

Nilsson, Åsa (2002) Samhälle, Opinion, Massmedia Västra Götaland 2000 i Flernivådemokrati i Förändring. SOM-institutet, rapport no 27, Göteborgs universitet.

Ohlsson, Anders (1986) *Att svara eller inte svara – det är frågan.* Rapport nr 12. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.

Pettersson, Maria (2001) *Nybörjarstudenter vid samhällsvetenskapliga fakultetens institutioner hösten 2000.* Arbetsrapport nr 1, SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Ulfsdotter-Eriksson, Ylva (2001) *Lika men olika. En beskrivande och jämförande studie av studenter på samhällsvetenskapliga fakulteten vid Göteborgs universitet och ungdomar i Västsverige.* Arbetsrapport nr 2, SOM-institutet, Göteborgs universitet. (se även kapitel i denna volym).

www.scb.se. Statistikdatabaser, befolkningen.

FÖRFATTARPRESENTATION

Annika Bergström, fil kand, är doktorand samt verksam vid Dagspresskollegiet vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på nyhetsanvändning i det nya medielandskapet.

Ulf Bjereld är professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Han är huvudansvarig för forskningsprogrammet ”Sverige under kalla kriget” (SUKK) och har publicerat flera böcker, om bl a svensk utrikes- och säkerhetspolitik, om vetenskapsfilosofiska frågor, om moral och politik samt om kön och politiskt våld.

Marie Demker är docent i statsvetenskap, Göteborgs Universitet och har skrivit flera böcker om svensk utrikespolitik, västeuropeisk politik och ideologiska förskjutningar i politiken. Hon arbetar för närvarande med forskning kring individer, identitet och idéers påverkan på den internationella politiken, framför allt i en historisk ram.

Ylva Ulfsdotter Eriksson, fil mag, är doktorand vid Sociologiska institutionen vid Göteborgs universitet. Hennes inriktning är arbetsmarknads- och professionssociologi.

Magnus Hagevi, fil dr, är forskare vid Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS), Göteborgs universitet. Han forskar om religion och politik, folkvalda politiker samt parlament.

Susanne Johansson, pol mag, är doktorand vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet och undersökningsledare för Väst-SOM-undersökningarna. Hennes forskning är inriktad på ungdomars politiska beteende.

Ulrika Möller, fil mag, är doktorand vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes avhandlingsprojekt avser att undersöka på vilket sätt identiteter har betydelse för staters agerande inom internationell politik.

Henrik Oscarsson, fil dr, är verksam som lärare och forskare vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är huvudsakligen inriktad på opinionsbildning och väljarbeteende.

Anders Widfeldt, fil dr, är anställd som Lecturer in Nordic Politics vid University of Aberdeen i Skottland. Hans forskningsintressen inkluderar partimedlemskap och västeuropeisk högerextremism.

ADRESSER

SOM-institutet
Göteborgs universitet
Box 710
SE 405 30 Göteborg

E-postadress: info@som.gu.se. Hemsida: www.som.gu.se

Beställningar av publikationer kan göras hos Kerstin Gidsäter på telefonnummer 031-773 12 17 eller faxas in på nummer 031-773 45 54. För beställningar via e-post är adressen order@som.gu.se. Det går också att beställa publikationer via vår hemsida: www.som.gu.se.

Om Du vill kontakta någon av de medverkande författarna i *Spår i framtiden* följer här e-postadresser.

Namn	E-postadress
Annika Bergström	Annika.Bergstrom@jmg.gu.se
Ulf Bjereld	Ulf.Bjereld@pol.gu.se
Marie Demker	Marie.Demker@pol.gu.se
Ylva Ulfsdotter Eriksson	Ylva.Ulfsdotter_Eriksson@sociology.gu.se
Magnus Hagevi	Magnus.Hagevi@cefos.gu.se
Susanne Johansson	Sanna.Johansson@spa.gu.se
Ulrika Möller	Ulrika.Moller@pol.gu.se
Henrik Oscarsson	Henrik.Oscarsson@pol.gu.se
Anders Widfeldt	a.widfeldt@abdn.ac.uk

SOM 2000

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA

VÄSTSVERIGE

Information till dig som ingår i undersökningen

SOM-INSTITUTET
samhälle opinion massmedia

Göteborgs universitet

- Hur ser medievanorna ut bland unga i Västsverige?
- Vilka möjligheter anser unga i Västsverige att de har att påverka politiska beslut?
- Vilka risker oroar unga västsvenskar av i dag?
- Vilket förtroende har unga västsvenskar för olika samhällsinstitutioner?

Detta är exempel på frågor som *Samhälle Opinion Massmedia 2000* försöker besvara. Undersökningen görs av tre forskningsinstitutioner vid Göteborgs universitet

Varför görs Samhälle Opinion Massmedia?

Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet har sedan mitten av 50-talet genomfört studier om massmedier och opinionsbildning. Det viktigaste syftet med studierna är att öka kunskapen om hur den svenska demokratin fungerar. Resultaten utgör ett väsentligt underlag för debatten kring demokrati- och massmediefrågor i Sverige.

Några resultat som under senare år har uppmärksammats är att antalet väljare som byter parti har ökat i Sverige och att förtroendet för politiker har minskat.

Under många år har också forskningen om den offentliga sektorn – särskilt kommunerna – bedrivits vid Statsvetenskapliga institutionen och *Förvaltningshögskolan*.

Forskningen vid *Institutionen för journalistik och masskommunikation* har gett kunskap om hur vi tar del av olika medier. Exempelvis har morgontidningsläsningen varit stabil i Sverige, medan Internetanvändningen nu ökar snabbt.

De tre ovannämnda institutionerna har tillsammans bildat SOM-institutet, som genomför flera olika SOM-undersökningar varje år. Det ger möjligheter att studera hur vanor och åsikter förändras. Den första undersökningen gjordes 1986. Nytt för i år är att SOM-institutet gör en specialsatsning på unga i Västsverige.

Morgontidningsläsning och nyhetstittande i TV minst 5 dagar per vecka samt regelbunden Internetanvändning

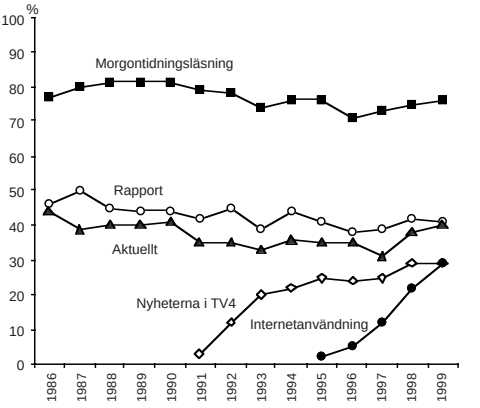

Källa: Riks-SOM 1986-1999

Ett ungt Västsverige i miniatyr

Vi har slumpmässigt valt ut 3 000 personer, i åldern 15-29 år i Västsverige. Det är alltså slumpen som gjort att just Du kommit med i denna undersökning. Urvalet har gjorts via befolkningsregistret med uppgift om kön, ålder samt hemkommun. Tillsammans ger de utvalda personerna en god bild av den unga befolkningen i Västsverige. För att få rättvisande resultat i undersökningen är det mycket viktigt att alla svarar. Varje svar som uteblir försämrar undersökningens tillförlitlighet. Men det är Du själv som avgör om Du vill vara med eller inte.

Frågeformuläret

I undersökningen Samhälle Opinion Massmedia i Västsverige samarbetar ett antal olika forskningsprojekt. SOM-institutet deltar också i utvärderingen av Västra Götaland. Det innebär att frågorna spänner över ett flertal områden. Formuläret inleds med frågor om massmedier och fortsätter sedan med frågor om politik, samhällsservice, fritid osv. Antalet frågor kan verka stort, men de flesta kan besvaras enkelt med ett kryss i tillämplig ruta.

Vad händer med svaren?

Svaren behandlas anonymt och resultaten publiceras bara som siffror i tabeller. Vad någon enskild person svarat framgår **aldrig**. Alla som arbetar med undersökningen har tystnadsplikt.

Undersökning genomförs i samarbete med *Kinnmark DM och Distribution* som står för utskick och insamling av frågeformulär.

Varje år kommer två böcker från SOM-institutet. Där presenterar olika forskare resultat från sina specialområden. Exempel på sådana böcker är: *Det nya samhället* (2000) och *Region i omvandling* (1999). De kan beställas från SOM-institutet (telefon-, faxnummer, post- samt e-postadress återfinns på nästa sida). Du kan även besöka SOM-institutets hemsida för att få veta mer om vår verksamhet. Där kan Du också ta del av ett urval av tidigare undersökningsresultat. Adressen är: www.som.gu.se

I årets undersökning deltar bland andra följande forskare:

Professor Sören Holmberg:
Politik

Bitr forskare Sanna Johansson
Ungdomar och politik

Bitr forskare Anders Lithner:
Medievanor

Universitetslektor Lennart Nilsson:
Regioner och offentlig service

Bitr forskare Ingela Wadbring:
Medievanor

Professor Lennart Weibull:
Massmedier

De tre institutionerna bakom SOM-institutet

Statsvetenskapliga institutionen

Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet är en av Sveriges ledande forskningsinstitutioner när det gäller undersökningar om politisk opinionsbildning.

Institutionen för journalistik och masskommunikation

Institutionen för journalistik och masskommunikation studerar massmedier och populärkultur, bl a frågor om hur svenskarna tar del av press, radio och TV samt vad de anser om svensk journalistik.

Förvaltningshögskolan

Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet är den enda i sitt slag i landet. Forskning bedrivs om medborgarna och den offentliga sektorn samt om kommunal ekonomi och organisation.

Vi svarar gärna på frågor

Om Du har frågor som rör Din medverkan i undersökningen, ring gärna till Kinnmark DM och distribution. Telefonnumret är: **020 - 28 28 30** (samtalet är gratis och öppet under kontorstid)

Om Du har frågor till SOM-institutet, ring eller skriv till:

SOM-institutet, Göteborgs universitet
Box 710
405 30 GÖTEBORG
Telefon 031-773 41 45 (Sanna Johansson)
Fax 031-773 45 54
E-post: info@som.gu.se
Internet: www.som.gu.se

SOM INSTITUTET

samhälle opinion massmedia

Göteborgs universitet

SOM 2000

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA

VÄSTSVERIGE

SOM-INSTITUTET
samhälle opinion massmedia

Göteborgs universitet

SÅ HÄR FYLLER DU I FORMULÄRET

– här är ett exempel:

Fråga 1 Hur väl anser Du att påståendet *'I dag skiner solen'* stämmer?

	Stämmer helt och hållet	Stämmer ganska bra	Stämmer varken bra eller dåligt	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls
Om Du tycker att påståendet inte stämmer alls, sätt då ett kryss längst till höger på följande sätt:	☐	☐	☐	☐	☒
Om Du tycker att påståendet stämmer ganska bra, markerar Du så här:	☐	☒	☐	☐	☐
Skulle Du råka sätta ett kryss i fel ruta, rätta till det genom att stryka över hela rutan. Sätt därefter kryss i rätt ruta på följande sätt:	■	☒	☐	☐	☐

Formuläret läses optiskt av en dator. Håll därför om möjligt kryssen innanför rutorna.

Kryssa så här: ☒ Kryssa ej så här: ☒

Använd helst kulspetspenna och inte tusch eller blyerts

FORMULÄRETS INNEHÅLL

Frågenummer	Frågeområde
1-8	Massmedier
9-23	Samhälle, politik och demokrati
24-29	Service och utbildning
30-32	Hot och risker
33-37	Internet
38-47	Fritid och intressen
48-72	Bakgrund

DE FÖRSTA FRÅGORNA GÄLLER VILKA MEDIER DU TAR DEL AV

Fråga 1 **Hur ofta brukar Du lyssna på följande radiokanaler?**

	7-6 ggr/ vecka	4-5 ggr/ vecka	2-3 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
P1 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐
P3 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐
P4 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐
RIX FM	☐	☐	☐	☐	☐
City 107	☐	☐	☐	☐	☐
NRJ/Radio Energy	☐	☐	☐	☐	☐
Mix megapol	☐	☐	☐	☐	☐
Power Hit Radio	☐	☐	☐	☐	☐
Närradion	☐	☐	☐	☐	☐
Annan lokalradiostation	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 2 **Hur ofta brukar Du titta på program i följande TV-kanaler?**

	Har ej tillgång	Dagligen	5–6ggr/ vecka	3–4ggr/ vecka	1–2ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
SVT1	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Z-TV	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
MTV	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Filmkanaler (Canal+, TV1000)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eurosport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Öppna kanalen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 3 **Hur ofta tittar Du på följande typer av program i TV och hur intressanta anser Du dem vara?**

	a: Tittar på denna typ av program...				**b: Anser att denna typ av program är..**			
	Flera ggr i veckan	Någon gång i veckan	Mer sällan	Aldrig	Mycket intressant	Ganska intressant	Inte särskilt intressant	Inte alls intressant
Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Filmer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Såpor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dokusåpor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dokumentärer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Debattprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 4 **Prenumererar Du eller någon i Ditt hushåll på någon dagstidning?**

☐ Ja ☐ Nej

Du som inte har någon dagstidningsprenumeration, har Du själv eller någon i Ditt hushåll funderat på att skaffa en prenumeration?

Nej	Ja, någon enstaka gång	Ja, flera gånger	Tveksam/ vet ej	*Prenumererar redan på en dagstidning*
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 5 **Läser eller tittar Du i någon dagstidning regelbundet – och i så fall hur ofta?**

	Dagligen	5-6 ggr/ vecka	3-4 ggr/ vecka	1-2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Göteborgs-Posten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dagens Industri	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Metro	☐	☐	☐	☐	☐	☐
GT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aftonbladet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annan dagstidning, nämligen:						
..... *(tidningens namn)*	☐	☐	☐	☐	☐	

Fråga 6 **Prenumererar Du personligen på någon tidskrift eller månadstidning?**

☐ Ja ☐ Nej

Om ja, vilken typ av tidskrift/månadstidning prenumererar Du på?

☐ Mode/nöje/livsstil	☐ Serier	☐ Bil/båt
☐ Skvaller/kändisliv	☐ Hus/hem/trädgård	☐ Fack-/branschtidskrift
☐ Sport/friluftsliv	☐ Resor	☐ Samhälls-/kulturmagasin
☐ Mat/vin	☐ Populärvetenskap	
☐ Djur/natur	☐ Data/IT/teknik	☐ Annan: .....

Fråga 7 **Hur ofta brukar Du ta del av följande nyhetsprogam i radio och TV?**

	Har ej tillgång	Dagligen	5–6ggr/ vecka	3–4ggr/ vecka	1–2ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aktuellt i SVT1	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rapport i SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Morgon-TV i SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheterna i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Morgon-TV i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV3 Direkt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
ZTV Nytt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
BBC/CNN	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonyheterna i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 8 **Vilket förtroende har Du för innehållet i följande massmedier?**

	Tar aldrig del av mediet	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Morgontidning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kvällstidning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västnytt i SVT	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokalnyheterna i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Radions P4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyheter i privat lokalradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Text-TV	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyhetstjänster på Internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lokalt annonsblad med nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐

NU FÖLJER NÅGRA FRÅGOR OM SAMHÄLLE, POLITIK OCH DEMOKRATI

Fråga 9 **Vilken fråga eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige i dag?**

Svar:.....

Fråga 10 **Om Du ser till läget i dag, vad upplever Du själv som mest oroande inför framtiden?**

	Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande
Terrorism	☐	☐	☐	☐
Miljöförstöring	☐	☐	☐	☐
Ekonomisk kris	☐	☐	☐	☐
Fattigdomen i tredje världen	☐	☐	☐	☐
Stor arbetslöshet	☐	☐	☐	☐
Motorcykelgäng	☐	☐	☐	☐
Ekonomisk globalisering	☐	☐	☐	☐
Militanta veganer	☐	☐	☐	☐
Nynazism	☐	☐	☐	☐
Människors tillgång till vapen	☐	☐	☐	☐

Fråga 11 **Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?**

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
☐	☐	☐	☐

Fråga 12 **Hur pass intresserad är Du av politiska frågor som rör...**

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Inte särskilt intresserad	Inte alls intresserad
Internationella förhållanden	☐	☐	☐	☐
EU	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐
Västra Götaland	☐	☐	☐	☐
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐
Stadsdelen/den del av kommunen där Du bor	☐	☐	☐	☐

Fråga 13 **Vilka möjligheter anser Du att Du har att påverka politiska beslut i...**

	Mycket goda möjligheter	Ganska goda möjligheter	Varken goda eller dåliga möjligheter	Ganska dåliga möjligheter	Mycket dåliga möjligheter	Ingen uppfattning
EU	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stadsdelen/den del av kommunen där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 14 **På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i..:**

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
EU	☐	☐	☐	☐
Sverige	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐

Fråga 15 **Det finns olika uppfattningar om hur man effektivast påverkar politiska beslut. Hur effektiva anser Du att följande påverkansvägar är?**

Inte alls effektivt → Mycket effektivt

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Arbeta i politiska partier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbeta i aktionsgrupper eller byalag	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rösta i valen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ta personlig kontakt med folk som har något att säga till om	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Delta i offentliga demonstrationer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Delta i protestaktiviteter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skriva insändare eller artikel i en tidning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 16 **Var skulle Du personligen vilja placera några politiker på nedanstående skala?**

Ogillar starkt → Varken gillar eller ogillar → Gillar starkt

	Personen okänd för mig	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Roland Andersson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lennart Daléus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eva Eriksson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lisbeth Grönfeldt-Bergman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Matz Hammarström	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annelie Hulthén	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lars Leijonborg	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bo Lundgren	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Cecilia Malmström	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lotta Nilsson-Hedström	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Göran Persson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gudrun Schyman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Alf Svensson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Cecilia Widegren	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 17 **Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande sköter grupper sitt arbete?**

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen upp-fattning
Politiker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvårdens personal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetsförmedlingens personal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Personal inom barnomsorgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lärare i grundskola och gymnasium	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Universitetslärare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Journalister i morgonpress	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Journalister i radio/TV	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Poliser	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 18 **Ange också hur stort förtroende Du har för hur följande institutioner sköter sitt arbete:**

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
Regeringen	☐	☐	☐	☐	☐
Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐
Riksdagen	☐	☐	☐	☐	☐
Bankerna	☐	☐	☐	☐	☐
Dagspressen	☐	☐	☐	☐	☐
De fackliga organisationerna	☐	☐	☐	☐	☐
Radio och TV	☐	☐	☐	☐	☐
Storföretagen	☐	☐	☐	☐	☐
Kungahuset	☐	☐	☐	☐	☐
Kommunstyrelsen i Din kommun	☐	☐	☐	☐	☐
Universitet/högskolor	☐	☐	☐	☐	☐
Fondbolag	☐	☐	☐	☐	☐
De politiska partierna	☐	☐	☐	☐	☐
EU-kommissionen	☐	☐	☐	☐	☐
Europaparlamentet	☐	☐	☐	☐	☐
FN	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 19 **Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för följande universitet och högskolor?**

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning
Chalmers tekniska högskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs universitet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan i Borås	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan i Skövde	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan i Trollhättan-Vänersborg	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 20 **Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster–högerskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster–högerskala?**

Klart till vänster	Något till vänster	Varken till vänster eller till höger	Något till höger	Klart till höger
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 21 **Vilket parti tycker Du bäst om i dag?**

☐ Vänsterpartiet
☐ Socialdemokraterna
☐ Centerpartiet
☐ Folkpartiet
☐ Moderaterna
☐ Kristdemokraterna
☐ Miljöpartiet
☐ Annat parti *(v g ange vilket)*:.....

Anser Du Dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

☐ Ja, mycket övertygad ☐ Ja, något övertygad ☐ Nej

Fråga 22 **Vad är Din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?**

☐ I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU
☐ I huvudsak emot det svenska medlemskapet i EU
☐ Har ingen bestämd åsikt i frågan

Har Du en bestämd uppfattning i denna fråga eller är Du mer tveksam?

☐ Bestämd uppfattning ☐ Mer tveksam

Fråga 23 **Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?**

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Förbjuda rasistiska organisationer	☐	☐	☐	☐	☐
Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan män och kvinnor	☐	☐	☐	☐	☐
Införa sextimmars arbetsdag	☐	☐	☐	☐	☐
Förbjuda djurförsök inom medicinsk forskning	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör bli medlem i EMU	☐	☐	☐	☐	☐
Sänka rösträttsåldern till 16 år	☐	☐	☐	☐	☐
Bygga ut kollektivtrafiken	☐	☐	☐	☐	☐
Införa republik med vald president	☐	☐	☐	☐	☐
Tillåta homosexuella par att adoptera barn	☐	☐	☐	☐	☐
Begränsa rätten till fri abort	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på friskolor	☐	☐	☐	☐	☐
Förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus	☐	☐	☐	☐	☐
Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften	☐	☐	☐	☐	☐
Tillåta försäljning av öl, vin och sprit i livsmedelsbutiker	☐	☐	☐	☐	☐
Införa reklam i Sveriges Television	☐	☐	☐	☐	☐
Förbjuda alla former av pornografi	☐	☐	☐	☐	☐
Fri tillgång till musik och film på Internet	☐	☐	☐	☐	☐
Ta emot färre flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐

FÖLJANDE FRÅGOR HANDLAR OM SERVICE OCH UTBILDNING

Fråga 24 **Nyttjar Du eller någon nära anhörig någon av de former av service som anges nedan?**

	Ja, jag nyttjar själv	Nyttjar ej själv, men nära anhörig nyttjar	Nej, varken jag själv eller nära anhörig nyttjar
Arbetsförmedling	☐	☐	☐
Kollektivtrafik	☐	☐	☐
Bostadsbidrag	☐	☐	☐
Idrottsanläggningar	☐	☐	☐
Bibliotek	☐	☐	☐
Kulturaktiviteter	☐	☐	☐
Fritidsverksamhet	☐	☐	☐
Vårdcentral	☐	☐	☐
Sjukhusvård	☐	☐	☐
Privatläkare	☐	☐	☐
Folktandvård	☐	☐	☐
Privattandläkare	☐	☐	☐
Kommunal barnomsorg	☐	☐	☐
Kommunal grundskola	☐	☐	☐
Kommunal gymnasieskola	☐	☐	☐
Friskola	☐	☐	☐

Fråga 25 **Vad anser Du om servicen i den kommun där Du bor på följande områden?**

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Vet ej
1. Arbetsförmedling	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Kollektivtrafik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Bostadsbidrag	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Idrottsanläggningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. Kulturaktiviteter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Fritidsverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Vårdcentral	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Sjukhusvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Privatläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11. Folktandvård	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12. Privattandläkare	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13. Kommunal barnomsorg	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14. Kommunal grundskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15. Kommunal gymnasieskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
16. Friskola	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17. Tillgång på bostäder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
18. Möjligheten att få jobb	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 26 **Om förändringar av servicen skall göras, vilket av serviceområdena anser Du att:**

Det är mest angeläget att satsa på? ☐☐

Det i första hand skall minskas på? ☐☐

Vg ange en av siffrorna *1-18* i fråga 25 ovan.

Fråga 27 **Hur tycker Du på det hela taget att servicen har fungerat under de senaste 12 månaderna i:**

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götaland	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 28 **Har Du genom studier/arbete eller på något annat sätt kommit i kontakt med följande universitet och högskolor? (Observera att Du kan markera fler än ett alternativ för varje universitet/högskola.)**

	Studerar eller har tidigare studerat vid	Arbetar vid	Nära anhörig arbetar eller studerar/har kontakt med	Kommer i mitt yrke i kontakt med	Ej varit i kontakt med
Chalmers tekniska högskola	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs universitet	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan i Borås	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan i Skövde	☐	☐	☐	☐	☐
Högskolan i Trollhättan-Vänersborg	☐	☐	☐	☐	☐
Annan högskola/universitet:					
.....	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 29 **Vad är Din uppfattning om följande påståenden om skolan i Din kommun? Ange för vart och ett av påståendena om Du anser det felaktigt eller riktigt.**

	Helt felaktigt påstående ↓ 0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Helt riktigt påstående ↓ 10
Eleverna får goda kunskaper i skolan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skolan erbjuder en god arbetsmiljö	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skolans verksamhet är svår att påverka	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Olika samhällsgrupper ges ej lika möjligheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skolan tar sitt ansvar för att förebygga mobbning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skolan har svårt att möta varje elevs behov	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Friskolor innebär en bättre skola för alla	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Friskolor ökar social ojämlikhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Valfriheten ökar med friskolor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Friskolor minskar gemenskapen i samhället	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

FÖLJANDE FRÅGOR HANDLAR OM HOT OCH RISKER

Fråga 30 **Har Du under de senaste 12 månaderna upplevt rädsla/otrygghet i följande sammanhang?**

	Ja, ofta	Ja, ibland	Ja, någon enstaka gång	Nej
Vid promenader/jogging i naturen	☐	☐	☐	☐
I bostadsområdet	☐	☐	☐	☐
I hemmet	☐	☐	☐	☐
Vid resor med buss/spårvagn	☐	☐	☐	☐
Vid nöjesaktiviteter kvällstid	☐	☐	☐	☐
I skolan/på arbetsplatsen	☐	☐	☐	☐

Fråga 31 **Vad anser Du om följande risker för Ditt eget liv och hälsa?**

	Mycket liten risk ↓ 0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Mycket stor risk ↓ 10
Rökning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Alkohol	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Narkotika	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aids	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Övervikt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Våld och övergrepp	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kärnkraft	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetslöshet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ensamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skador i arbetslivet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Trafikolyckor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Avgaser från biltrafiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kemikalier i livsmedel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Allergier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Våldsfilmer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Genmanipulerade livsmedel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kroppsfixering	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Strålning från mobiltelefoner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skräpmat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 32 **Har Du personligen under de senaste 12 månaderna utsatts för hot, rån eller våld?**

☐ Nej ☐ Ja

HÄR FÖLJER NÅGRA FRÅGOR OM INTERNET OCH ANDRA MEDIER

Fråga 33 **Vilken utrustning har Du för närvarande tillgång till i Ditt hushåll?**
(Observera att Du kan markera fler än en ruta.)

☐ Telefon
☐ TV
☐ Text-TV
☐ Video
☐ Digital-TV/Set Top Box
☐ Mobiltelefon ...med WAP ☐
☐ CD-spelare
☐ DVD-spelare
☐ Persondator
☐ TV-spel (Nintendo 64, Playstation etc.)

Fråga 34 **Om Du har persondator i Ditt hushåll, har Du något av följande?**
(Observera att Du kan markera fler än en ruta.)

	Ja	Nej
Personlig e-postadress	☐	☐
Personlig hemsida	☐	☐
Internet-anslutning	☐	☐

☐ *Har ej persondator i mitt hushåll*

Fråga 35 **Har Du använt Internet under <u>den senaste månaden</u>?**

☐ Ja ☐ Nej → ***Gå vidare till fråga 38***

Om Du har använt Internet, var och i vilka syften har Du gjort det? (Fler än ett kryss kan anges på varje rad.)

	Privata syften	Förvärvsarbete/skolarbete
I hemmet	☐	☐
På min arbetsplats/skola	☐	☐

Fråga 36 **Vilket/vilka är Dina främsta syften med Din privata Internetanvändning?**
(Observera att Du kan markera fler än en ruta.)

☐ Nöje/förströelse/spel
☐ Söka fakta/information
☐ Delta i diskussions- eller chatgrupp
☐ Ta del av nyheter/nyhetstjänst
☐ Datorteknisk användning/göra hemsidor
☐ E-post
☐ Beställa varor eller tjänster
☐ Ladda ner musik
☐ Lyssna på musik
☐ Bankärenden
☐ Annat, nämligen ……..…….……

Fråga 37 **Hur ofta brukar Du ta del av något av följande på <u>Internet</u>?**

	6–7 dagar/ vecka	3–5 dagar/ vecka	1–2 dagar/ vecka	Mer sällan	Aldrig
Aftonbladet	☐	☐	☐	☐	☐
Expressen	☐	☐	☐	☐	☐
Dagens Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐
Göteborgs-Posten	☐	☐	☐	☐	☐
Lokal morgontidning	☐	☐	☐	☐	☐
Annan dagstidning på nätet	☐	☐	☐	☐	☐
Din kommuns hemsida	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götalandsregionens hemsida	☐	☐	☐	☐	☐

DE FÖLJANDE FRÅGORNA HANDLAR OM DIN FRITID

Fråga 38 **Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?**

	Ingen gång	Någon gång under de senaste 12 månaderna	Någon gång i halv-året	Någon gång i kvar-talet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
Sysslat med sport/idrott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Motionerat/idkat friluftsliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på fotboll/ishockey	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat på Tips, Lotto eller V75	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på bio	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på teater	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på rock-/popkonsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt bibliotek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hyrt videofilm	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köpt CD-skiva	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Shoppat (Kläder o. dyl.)							
Läst någon bok	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tittat på TV under dagtid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på restaurant/bar/pub på kvällstid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit snabbmat (varmkorv/hamburgare/pizza/kebab)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ätit vegetarisk mat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Druckit sprit/vin/starköl	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Diskuterat politik	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Deltagit i demonstration	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tecknat, målat, skrivit poesi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sjungit eller spelat något musikinstrument	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sysslat med trädgårdsarbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mekat med eller vårdat bil/motorcykel/moped	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Spelat kort/sällskapsspel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Löst korsord	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Umgåtts med vänner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt kollektivt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetat övertid	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Handlat med aktier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Använt Internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tränat på gym (aerobics/workout etc.)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Läst musik-/film-/modemagasin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gått på café	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besökt gudstjänst eller religiöst möte	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bett till Gud	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mediterat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skänkt pengar eller på annat sätt stött någon hjälporganisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 39 **Enligt Din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet? Svara med hjälp av nedanstående skala:**

Det går inte att lita på människor i allmänhet ↓ — Det går att lita på människor i allmänhet ↓

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 40 **Hur nöjd är Du på det hela taget med det liv Du lever?**

Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
☐	☐	☐	☐

Fråga 41 **Utövar Du regelbundet någon eller några sporter/idrotter?**

☐ Nej ☐ Ja, nämligen:.....
(vilken/vilka sporter/idrotter)

Fråga 42 **Har Du något favoritlag i fotboll?**

☐ Nej ☐ Ja, nämligen:..... *(vilket lag)*

Fråga 43 **Besökte Du Göteborgskalaset i augusti 2000?**

☐ Ja ☐ Nej

Vilken är Din inställning till Göteborgskalaset?

Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ	Ingen åsikt
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 44 **Har Du under de senaste 12 månaderna gjort något av följande?**

	Nej	Ja, en gång	Ja, flera gånger
Skrivit under namninsamling	☐	☐	☐
Diskuterat politik per e-post, chat eller liknande	☐	☐	☐
Bojkottat vissa varor eller produkter	☐	☐	☐
Kontaktat politiker i stat eller kommun	☐	☐	☐
Skrivit insändare till en tidning	☐	☐	☐
Arbetat i aktionsgrupp eller byalag	☐	☐	☐
Burit ett kampanjmärke	☐	☐	☐
Deltagit i olaglig protestaktivitet	☐	☐	☐

Fråga 45 **Hur ställer Du Dig till följande påståenden?**

	Helt felaktigt påstående ↓ 0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Helt riktigt påstående ↓ 10
Alla åsikter har lika stort värde oavsett vem som framför dem	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Var och en har rätt att uttrycka sin åsikt även om andra människor finner den stötande	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Människor har under särskilda omständigheter rätt att bryta mot lagen för att föra fram sin åsikt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Genom att rösta i de politiska valen kan man verkligen vara med och bestämma hur politiken skall utformas	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Beslut fattade av majoriteten måste alltid följas även om det går emot min egen åsikt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 46 **Ange nedan vilken/vilka föreningar Du är medlem i, samt hur aktiv Du är i dessa föreningar.**

	Icke medlem	Icke medlem, men varit på möte under de senaste 12 mån.	Medlem, men har inte varit på möte under de senaste 12 mån.	Medlem och har varit på möte under de senaste 12 mån.	Medlem och har någon typ av uppdrag
Djurrättsorganisation	☐	☐	☐	☐	☐
Facklig organisation	☐	☐	☐	☐	☐
Humanitär hjälporganisation	☐	☐	☐	☐	☐
Hyresgästförening, bostadsrättsförening eller villaägareförening	☐	☐	☐	☐	☐
Idrottsförening	☐	☐	☐	☐	☐
Invandrarorganisation	☐	☐	☐	☐	☐
Kulturförening (musik, dans etc.)	☐	☐	☐	☐	☐
Kvinnoorganisation	☐	☐	☐	☐	☐
Kyrklig organisation/förening	☐	☐	☐	☐	☐
Lokal aktionsgrupp	☐	☐	☐	☐	☐
Miljöorganisation	☐	☐	☐	☐	☐
Motororganisation	☐	☐	☐	☐	☐
Politiskt parti (även kvinno- eller ungdomsförbund)	☐	☐	☐	☐	☐
Organisation för mänskliga rättigheter	☐	☐	☐	☐	☐
Annan förening	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 47 **Hur viktigt tycker Du att följande saker är för Dig?**

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Varken viktigt eller oviktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
En ren värld	☐	☐	☐	☐	☐
Teknisk utveckling	☐	☐	☐	☐	☐
Ett behagligt liv	☐	☐	☐	☐	☐
Ett spännande liv	☐	☐	☐	☐	☐
Självförverkligande	☐	☐	☐	☐	☐
En värld i fred	☐	☐	☐	☐	☐
En vacker värld	☐	☐	☐	☐	☐
Jämlikhet	☐	☐	☐	☐	☐
Familjetrygghet	☐	☐	☐	☐	☐
Frihet	☐	☐	☐	☐	☐
Lycka	☐	☐	☐	☐	☐
Inre harmoni	☐	☐	☐	☐	☐
Kärlek	☐	☐	☐	☐	☐
Landets säkerhet	☐	☐	☐	☐	☐
Ett liv fullt av njutning	☐	☐	☐	☐	☐
Frälsning	☐	☐	☐	☐	☐
Självaktning	☐	☐	☐	☐	☐
Socialt anseende	☐	☐	☐	☐	☐
Sann vänskap	☐	☐	☐	☐	☐
Visdom	☐	☐	☐	☐	☐
Rättvisa	☐	☐	☐	☐	☐
Makt	☐	☐	☐	☐	☐
Hälsa	☐	☐	☐	☐	☐
Rikedom	☐	☐	☐	☐	☐
Ärlighet	☐	☐	☐	☐	☐
Respekt	☐	☐	☐	☐	☐

TILL SIST NÅGRA FRÅGOR OM DIG SJÄLV

När man sammanställer resultatet av sådana här undersökningar brukar man dela upp svaren i olika grupper. För att kunna göra detta behöver vi Dina svar på dessa avslutande frågor.

Fråga 48 **Hur bor Du för närvarande?**

- ☐ På lantgård eller ensamliggande villa på landsbygden
- ☐ I villa eller radhus i småhusområde
- ☐ I lägenhet i flerfamiljhus

Fråga 49 **Hyr eller äger Du eller någon i Ditt hushåll Din nuvarande bostad?**

☐ Hyr bostaden ☐ Äger bostaden (även bostadsrätt/insatslägenhet)

Fråga 50 **I vilken typ av område bor Du?**

- ☐ Storstad, centralt
- ☐ Storstad, ytterområde/förort
- ☐ Stad eller större tätort, centralt
- ☐ Stad eller större tätort, ytterområde
- ☐ Mindre tätort
- ☐ Ren landsbygd

Fråga 51 **Allmänt sett, hur bra tycker Du det är att bo i:**

	Mycket dåligt				Varken bra eller dåligt					Mycket bra
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Västra Götaland	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den kommun där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det område inom kommunen där Du bor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 52 **Skulle Du kunna tänka Dig att flytta från det område där Du bor?**

☐ Nej ☐ Ja

Om ja, till vilket område? (Fler än ett område kan markeras.)

- ☐ Till annat område i Din del av kommunen
- ☐ Till annan del av kommunen
- ☐ Till annan kommun i Västra Götaland
- ☐ Till kommun i annan del av Sverige
- ☐ Till annat land

Fråga 53 **Var tror Du att Du bor om 10 år?**

Samma ort som i dag ☐ Ja ☐ Nej

Om Du tror att Du om 10 år bor på annan ort än i dag, var tror Du att Du bor?

- ☐ Göteborg
- ☐ Stockholm
- ☐ Annan stad eller större tätort i Sverige
- ☐ Mindre tätort i Sverige
- ☐ Ren landsbygd i Sverige
- ☐ Annat land i Norden
- ☐ Annat land i EU
- ☐ Annat europeiskt land utanför EU
- ☐ Land utanför Europa

Fråga 54 **Har Du någon gång funderat på att flytta från Sverige till något annat land?**

☐ Nej
☐ Ja, till vilket land..... *(landets namn)*

Fråga 55 **Om Du skulle vara *tvungen* att flytta från Sverige till något annat land, vilket land skulle Du då välja?**

..... *(landets namn)*

Fråga 56 **I vilket av de här geografiska områdena känner Du att Du i första hand hör hemma? (Markera endast ett kryss.)**

☐ Den ort där jag bor
☐ Det landskap där jag bor
☐ Mitt tidigare län
☐ Västra Götaland
☐ Sverige som helhet
☐ Norden
☐ Europa
☐ Världen som helhet

Fråga 57 **Var har Du respektive Dina föräldrar huvudsakligen vuxit upp?**

	Du själv	Din pappa	Din mamma
Göteborg	☐	☐	☐
Stockholm	☐	☐	☐
Annan stad eller större tätort i Sverige	☐	☐	☐
Mindre tätort i Sverige	☐	☐	☐
Ren landsbygd i Sverige	☐	☐	☐
Annat land i Norden	☐	☐	☐
Annat land i EU	☐	☐	☐
Annat europeiskt land utanför EU	☐	☐	☐
Land utanför Europa	☐	☐	☐

Fråga 58 **Är Du man eller kvinna?**

☐ Man ☐ Kvinna

Fråga 59 **Är Du svensk medborgare?**

☐ Ja ☐ Nej

Fråga 60 **Vilket år är Du född?**

Årtal: 19 ☐☐

Fråga 61 **Vilket är Ditt civilstånd?**

Ensamstående ☐ Sambo ☐ Gift ☐

Fråga 62 **Delar Du Ditt hushåll med en eller flera vuxna ?**

☐ Nej ☐ Ja, med min/mina föräldrar ☐ Ja, med annan/andra vuxna

Fråga 63 **Har Du egna barn och i så fall i vilka åldrar?**

Har ej egna barn	0–3 år	4–6 år	7 år och äldre
☐	☐	☐	☐

Fråga 64 **Har Du gjort något av följande?**

	Ja, flera gånger	Ja, någon gång	Nej
Tåg-/flyg-/båtluffat	☐	☐	☐
Studerat utomlands (mer än tre månader)	☐	☐	☐
Varit på språkresa	☐	☐	☐
Arbetat utomlands (mer än tre månader)	☐	☐	☐

Fråga 65 **Har Du körkort?** ☐ Ja ☐ Nej

Om nej, hur troligt är det att Du inom tre år kommer att ta körkort?

Mycket troligt	Ganska troligt	Inte särskilt troligt	Inte alls troligt	Vet ej
☐	☐	☐	☐	☐

Har Du tillgång till bil?

☐ Ja, egen ☐ Ja, men ej egen ☐ Nej

Fråga 66 **Vilken av de här grupperna tillhör Du för närvarande?**

☐ Förvärvsarbetande
☐ Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder
☐ Genomgår arbetsmarknadsutbildning i AMS regi
☐ Genomgår utbildning med stöd av det s.k. Kunskapslyftet
☐ Arbetslös
☐ Sjukpensionär
☐ Studerande

Fråga 67 **Vilken skolutbildning har Du? Sätt ett kryss i rutan framför det alternativ Du anser stämmer bäst in på Dig. Om Du ännu inte avslutat Din utbildning, markera då den typ av skola Du just nu går i.**

☐ Grundskola
☐ Folkhögskola
☐ Tvåårigt gymnasium
☐ Minst treårigt gymnasium
☐ Studerat vid högskola/universitet
☐ Examen från högskola/universitet

Om Du har gymnasie- och/eller högskoleutbildning, v.g. ange huvudsaklig inriktning:

Din gymnasieutbildning

☐ Estetisk
☐ Humanistisk
☐ Naturvetenskaplig
☐ Pedagogisk
☐ Samhällsvetenskaplig
☐ Vård
☐ Teknisk
☐ Yrkesinriktad
☐ Annan inriktning, nämligen .....
☐ *Har ej gymnaisieutbildning*

Din universitets/högskoleutbildning

☐ Estetisk
☐ Humanistisk
☐ Naturvetenskaplig
☐ Pedagogisk
☐ Samhällsvetenskaplig
☐ Vård
☐ Teknisk
☐ Yrkesinriktad
☐ Annan inriktning, nämligen .....
☐ *Har ej högskoleutbildning*

Fråga 68 **Vilket yrke har Du?**

☐ ..... *(yrke/sysselsättning)*

☐ Har **aldrig** förvärvsarbetat → ***Gå vidare till fråga 70***

Fråga 69 **Arbetar Du i statlig, kommunal eller privat tjänst?**

☐ Statlig ☐ Kommunal ☐ Landstingskommunal/regional ☐ Privat

Fråga 70 **Om Du skulle beskriva Din nuvarande familj och den familj Du växte upp i, vilken av nedanstående kategorier stämmer då bäst?**

Din nuvarande familj
- ☐ Arbetarfamilj
- ☐ Jordbrukarfamilj
- ☐ Tjänstemannafamilj
- ☐ Högre tjänstemanna-/akademikerfamilj
- ☐ Egen företagare

Den familj Du växte upp i
- ☐ Arbetarfamilj
- ☐ Jordbrukarfamilj
- ☐ Tjänstemannafamilj
- ☐ Högre tjänstemanna-/akademikerfamilj
- ☐ Egen företagare

Fråga 71 **Var vänlig sätt ett kryss i den ruta som motsvarar Din ungefärliga sammanlagda årsinkomst före skatt (inklusive studiemedel).**

- ☐ 100 000 eller mindre
- ☐ 101 000 – 200 000
- ☐ 201 000 – 300 000
- ☐ 301 000 – 400 000
- ☐ 401 000 –500 000
- ☐ Mer än 500 000

Fråga 72 **Om det var val i dag, finns det något eller några av de nuvarande riksdagspartierna som Du inte skulle kunna tänka Dig att rösta på? (Fler än ett parti kan markeras.)**

- ☐ Vänsterpartiet
- ☐ Socialdemokraterna
- ☐ Centerpartiet
- ☐ Folkpartiet
- ☐ Moderaterna
- ☐ Kristdemokraterna
- ☐ Miljöpartiet
- ☐ Jag kan inte tänka mig att rösta på något av riksdagspartierna

Omvänt, vilket eller vilka riksdagspartier skulle Du kunna tänka Dig att rösta på om det var val i dag? (Fler än ett parti kan markeras.)

- ☐ Vänsterpartiet
- ☐ Socialdemokraterna
- ☐ Centerpartiet
- ☐ Folkpartiet
- ☐ Moderaterna
- ☐ Kristdemokraterna
- ☐ Miljöpartiet
- ☐ Jag kan tänka mig att rösta på vart och ett av riksdagspartierna

Fråga 73 **Vilket/vilka språk behärskar Du så mycket att Du kan föra ett vardagligt samtal?**

	Ja	Nej
Svenska	☐	☐
Engelska	☐	☐
Franska	☐	☐
Tyska	☐	☐
Spanska	☐	☐
Annat språk,	☐	

.....*(v.g. ange vilket)*

Ett varmt tack för din medverkan!

Vi är medvetna om att det har tagit tid för Dig att svara på våra frågor. Du har kanske också tyckt att några av dem har varit besvärliga att svara på. Vi är därför tacksamma för att få Dina synpunkter på formulärets och frågornas utformning.

SAMHÄLLE
OPINION
MASSMEDIA

Samhälle Opinion och Massmedia (SOM) är en vetenskaplig frågeundersökning som årligen genomförs av SOM-institutet. SOM-institutet drivs gemensamt av Institutionen för journalistik och masskommunikation, Statsvetenskapliga institutionen samt Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet. SOM-undersökningen är en del av institutionernas forskning om opinionsbildning i det svenska samhället idag. Undersökningen genomförs i samarbete med Kinnmark DM & Distribution och går ut till 3 000 slumpmässigt utvalda personer i åldern 15-29 år i Västsverige.

Ansvarig för undersökningen är universitetslektor Lennart Nilsson. Magnus Kinnmark är projektsamordnare och undersökningsledare är Sanna Johansson.

Har Du frågor som rör Din medverkan i undersökningen, ring gärna
Kinnmark DM & Distribution under kontortid. Telefon: 020 – 28 28 30 (samtalet är gratis)

Du kan också ringa eller skicka e-post till SOM-institutet:
Sanna Johansson, telefon: 031-773 41 45, e-post: sanna.johansson@cefos.gu.se
Vill Du läsa mer om SOM-institutet finns vi på Internetadressen: www.som.gu.se

Denna streckkod är endast till för att inkomna svar skall kunna prickas av vid datorns optiska läsning. Då slipper Du få påminnelse i onödan.

SOM-INSTITUTETS RAPPORTER

ISSN 0284-4788

SOM-rapport nr 1
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1986*
Göteborg 1987, 87 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 2
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1987*
Göteborg 1988, 112 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 3
Björkqvist, Karin: *SOM-undersökningen 1988*
Göteborg 1989, 68 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 4
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åttiotal*
Göteborg 1989, 183 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 5
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Medier och opinion i Sverige*
Göteborg 1990, 140 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 6
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Politiska opinioner*
Göteborg 1991, 147 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 7
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åsikter om massmedier och samhälle*
Göteborg 1991, 150 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--7--SE

SOM-rapport nr 8
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Trendbrott?*
Göteborg 1992, 260 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--8--SE

SOM-rapport nr 9
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Perspektiv på krisen*
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--9--SE

SOM-rapport nr 10
Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk opinion*
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--10--SE

SOM-rapport nr 11
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Vägval*
Göteborg 1994, 320 sidor. Pris 170 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--11--SE

SOM-rapport nr 12
Nilsson, Lennart (red): *Västsverige i fokus*
Göteborg 1994, 150 sidor. Pris 130 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--12--SE

SOM-rapport nr 13
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det gamla riket*
Göteborg 1995, 305 sidor. Pris 180 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--13--SE

SOM-rapport nr 14
Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk horisont*
Göteborg 1995, 250 sidor. Pris 150 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--14--SE
ISBN 91-972694-1-7

Swedish Opinion
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (eds.)
Engelsk sammanfattning av SOM-institutets resultat.
Göteborg 1995, 24 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISBN 91-972694-0-9

SOM-rapport nr 15
Jarlbro, Gunilla (red): *Ungdomars opinioner*
Göteborg 1996, 120 sidor. Pris 110 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--15--SE
ISBN 91-972694-2-5

SOM-rapport nr 16
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Mitt i nittiotalet*
Göteborg 1996, 470 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--16--SE
ISBN 91-972694-3-3

SOM-rapport nr 17
Nilsson, Lennart (red): *Västsvenska perspektiv*
Göteborg 1996, 238 sidor. Pris 160 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--17--SE
ISBN 91-972694-4-1

SOM-rapport nr 18
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ett missnöjt folk?*
Göteborg 1997, 380 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--18--SE
ISBN 91-972694-5-X

Trends in Swedish Opinion
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (eds.)
Långtidstrender inom svensk opinionsbildning, engelsk sammanfattning.
Göteborg 1997, 36 sidor. Pris 80 kronor (moms tillkommer)
ISBN 91-972694-6-8

SOM-rapport nr 19
Nilsson, Lennart (red): *Nya landskap*
Göteborg 1997, 290 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--19--SE
ISBN 91-972694-7-6

SOM-rapport nr 20
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Opinionssamhället*
Göteborg 1998, 342 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--20--SE
ISBN 91-972694-8-4

SOM-rapport nr 21
Nilsson, Lennart (red): *Mångfald – bilder av en storstadsregion*
Göteborg 1998, 283 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--21--SE
ISBN 91-972694-9-2

SOM-rapport nr 22
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ljusnande framtid*
Göteborg 1999, ca 420 sidor. Pris 250 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--22--SE
ISBN 91-973670-1-X

SOM-rapport nr 23
Nilsson, Lennart (red): *Region i omvandling*
Göteborg 1999, ca 300 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-2-8
ISRN: GU-STJM-SOM--23--SE

SOM-rapport nr 24
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det nya samhället*
Göteborg 2000, ca 520 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-3-6
ISRN: GU-STJM-SOM--24--SE

SOM-rapport nr 25
Nilsson, Lennart (red): *Den nya regionen*
Göteborg 2000, 275 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-4-4
ISRN: GU-STJM-SOM--25--SE

SOM-rapport nr 26
Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Land, Du välsignade?*
Göteborg 2001, 485 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-6-0
ISRN: GU-STJM-SOM--26--SE

SOM-rapport nr 27
Nilsson, Lennart (red): *Flernivådemokrati i förändring*
Göteborg 2002, 368 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-7-9
ISRN: GU-STJM-SOM--27--SE

SOM-rapport nr 28
Oscarsson, Henrik (red): *Spår i framtiden*
Göteborg 2002, 212 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-8-7
ISRN: GU-STJM-SOM--28--SE